

Џефри Л. Деревенски

МЛАДИТЕ И ИГРИТЕ НА СРЕЌА

КАКО ДА СЕ РАЗБЕРЕ
ЕПИДЕМИЈАТА ВО ПОРАСТ

МЛАДИТЕ И ИГРИТЕ НА СРЕЌА

Како да се разбере епидемијата во пораст

TEEN GAMBLING
Understanding A Growing Epidemic
Jeffrey L. Derevensky
Copyright © 2012 by Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

МЛАДИТЕ И ИГРИТЕ НА СРЕЌА
Како да се разбере епидемијата во пораст
Џефри Л. Деревенски
Авторски права © 2012 г. Роуман и Литлфилд паблишерс Инк.

Авторски права © 2024 Дидакта Нова

Издавач
Дидакта Нова,
Скопје 2024

Уредник
Александар Алексовски

Превод од англиски јазик
Весна Ликар

Лектор
Евгенија Стојанова

Стручна редакција
Ана Попризова, училиштен психолог и Гешталт психотерапевт

Печати
Бранко Гапо - графичко производство, Скопје

Тираж
500

Асоцијација на наставници и професионалци
од областа на образованието ДИДАКТА НОВА Скопје
www.didactanova.mk

Сите права се задржани. Ниту еден дел од оваа книга не смее да биде препечатувач или пренесуван во каква било форма или со какви било средства, електронски или механички, вклучувајќи и фотокопирање, документирање или да биде зачуван во систем за повторно пронаоѓање без писмена согласност од издавачот.

ЏЕФРИ Л. ДЕРЕВЕНСКИ

МЛАДИТЕ И ИГРИТЕ НА СРЕЌА

Како да се разбере епидемијата во пораст

„Во контекст на сè поголемата епидемија на коцкање кај тинејџерите, оваа книга нуди подобро разбирање на причините за проблемите со коцкање кај младите и на обемот на таа појава, начини со кои ќе се процени ситуацијата и ќе се идентификуваат тинејџерите кои имаат зависност од коцкање и слични проблеми, како и стратегии за спречување на оваа појава и за лекување на младите кои се коцкаат“.

Посветено на Линет:
мојата сопруга, мојот другар, мојот пријател

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР	xi
1 КОЦКАЊЕ: ВОВЕД И ИСТОРИСКИ ПОГЛЕД	1
Кус историјат на еволуцијата на коцкањето	7
Игри со коцки и „крапс“*	7
Покер и игри со карти	9
Рулети	15
Лотарија	16
Слот-машини и други форми на електронски коцкарски машини	20
Спортско коцкање	22
Обложување на трки со коњи/со коњски коли	24
Осамна нов ден за коцкањето – обложување преку интернет	25
Коцкање: прифаќање во јавноста	29
Извори	32
2 ОДНЕСУВАЊА НА КОЦКАЊЕ КАЈ АДОЛЕСЦЕНТИТЕ	34
Коцкање	34
Присуство на коцкањето кај возрасни лица	36
Стапки на раширеност на коцкањето меѓу адолесцентите	37
Стапки на раширеност на коцкањето меѓу адолесцентите	39
Однесување при коцкањето	40
Активности на коцкање кај адолесцентите	44

* Craps: „крапс“, игра со две коцки при што играчите можат да се обложуваат на која било комбинација од двете коцки (заб. на прев.)

Возраст при почнување со коцкањето кај деца и кај адолесценти	45
Причини за коцкањето	47
Семејни фактори поврзани со коцкањето кај младите	49
Влијанија од врсници	51
Извори	52
3 ПРОБЛЕМАТИЧНО КОЦКАЊЕ КАЈ АДОЛЕСЦЕНТИ	54
Приказната на Арни	57
Однесувања поврзани со проблематично/прекумерно коцкање: неколку важни знаци за предупредување	63
Корелати на нарушувањето со коцкање	65
Како да се разбере однесувањето на проблематично коцкање кај адолесцентите	70
Биолошки и генетски фактори поврзани со проблематичното коцкање	71
Проблеми со психолошкото и со менталното здравје поврзани со проблематичното коцкање	73
Употреба/злоупотреба на супстанции и проблематично коцкање	80
Општествени и фактори од опкружувањето	82
Рекламирање	83
Заштитни фактори	87
Идни насоки	89
Извори	90
4 МЕРЕЊЕ И ОЦЕНУВАЊЕ НА ПРОБЛЕМАТИЧНОТО КОЦКАЊЕ КАЈ АДОЛЕСЦЕНТИ	97
Прирачниците DSM-IV-J и DSM-IV-MR-J*	103

* The DSM-IV-MR-J: *Дијагностички и статистички прирачник на ментални нарушувања (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders)* е официјален прирачник што го користат членовите на Американското здружение на психијатри (American Psychiatric Association). Ова е т.н. Четврто издание, Малолетници со повеќекратни одговори (4th Edition - Multiple Response Juvenile), т.н. „филтер“ (screen) кој се користи за да се процени дали испитаниците кои се коцкаат се проблематични или непоблематични коцкари (заб. на прев.)

Филтер за коцкарско однесување од Саут Оукс, и неговото ревидирано издание за адолесценти (SOGS-RA)*	105
Филтер за коцкарско однесување од Масачусетс (MAGS)**	108
Канадски прашалник за коцкање кај адолесценти (CAGI)***	109
Неколку општи коментари во врска со процената на проблематично коцкање кај адолесценти	110
Прилог: средства за процена на коцкањето	112
Извори	117

5 СПРЕЧУВАЊЕ НА ПРОБЛЕМАТИЧНОТО КОЦКАЊЕ КАЈ АДОЛЕСЦЕНТИ 120

Програми за превенција	122
Приодот на апстиненција наспроти приодот за намалување на штетите	124
Превентивни програми за намалување штети	129
Значајност на отпорноста (резилиентноста)	130
Тековни програми за спречување на коцкањето	131
Сличности и разлики меѓу програмите	132
Кампањи за јавна свест и пораки за безбедно коцкање	137
Превентивни програми насочени кон возрасни лица	141
Евидентирано следење на индивидуално однесување при играње	142
Значајност на осмислувањето одговорни рекламни политики и насоки	143
Ограничување на поттиците за проблематичните коцкари	144
Пристап до коцкарски локации од лица со коцкарски проблеми	145
Други превентивни иницијативи	147
Коцкање преку интернет: можност за иновативни заштитни стратегии	149
Нови насоки	151
Извори	152

* Наречено според специјализираната болница во Саут Оукс, (South Oaks) во САД, South Oaks Gambling Screen и South Oaks; Gambling Screen-Revised for Adolescents (SOGS-RA) е прашалник со околу 20 прашања со кои се утврдува присуство на патолошка зависност од коцкање кај испитаникот (заб. на прев.)

** Во оригинал, Massachusetts Gambling Screen (MAGS) (заб. на прев.)

*** Во оригинал, Canadian Adolescent Gambling Inventory (CAGI) (заб. на прев.)

6 КАКО ДА ИМ СЕ ПОМОГНЕ НА АДОЛЕСЦЕНТИТЕ КОИ ИМААТ ПРОБЛЕМИ СО КОЦКАЊЕТО	157
Психодинамични/психоаналитички приоди кон проблематичното коцкање	160
Бихевиорални терапии	162
Куси лекувања и самостојно насочувани лекувања	166
Фармаколошко лекување	167
Групи за самопомош	168
Семејна психотерапија	170
Помош за младите со коцкарски проблеми	170
Моделот „промена во фази“	171
Приодот во лекувањето од мекгил	176
Чекори во лекувањето	177
Извори	193
 7 КОЦКАЊЕТО КАКО ПРОБЛЕМ ВО ЈАВНОТО ЗДРАВЈЕ	 199
Коцкање преку мобилни уреди: сериозна загриженост	207
Нови коцкарски локации	209
Стратегии за минимизирање на ризикот	211
Извори	216
 БИБЛИОГРАФИЈА	 221
БЛАГОДАРНОСТ	237
ЗА АВТОРОТ	239

ПРЕДГОВОР

Никогаш досега во нашата историја не сме биле сведоци на толкава експлозија на можности за коцкање во светски рамки. Експанзијата, на ниво на целата земја и на меѓународно ниво, на регулираните и на традиционалните форми на коцкање, како и порастот кај нетрадиционалните форми на коцкање, укажуваат на една голема промена во која општеството генерално го прифаќа коцкањето како легитимна форма на рекреација и забава. Коцкарската индустрија и нашите влади ја преобразија перцепцијата за коцкањето како нешто грешно и порочно. Се случи нешто што порано беше незамисливо: владите го ублажија ставот кон експанзијата на коцкарски локации и кон вклучувањето можности за коцкање помогнати од технологијата. Коцкањето денес се смета за значаен извор на приходи, за можност за повеќе работни места, за општествено прифатлива активност во слободното време. Денес, во многу општини, не мора да одите далеку за да најдете на казино, за да најдете маркет каде што ќе купите тикет за лото или за да најдете место во кое работат машини за електронско коцкање. До многубројни форми на коцкање може да се пристапи дури и преку личен преносен компјутер, таблет или мобилен телефон, со помош на интернетот.

Коцкањето, што порано се сметаше за нешто со кое се занимаваат исклучиво возрасни лица, станува сè повеќе популарна разонода кај адолесцентите. Популарноста на коцкањето расте меѓу младите, сеедно дали се работи за играње игри со лични вештини, за партија покер со пријатели, за купување лото-тикети, за играње на електронски коцкарски машини, за обложување на спортски настани или за учествување во игри како во казино. Постојат јасни и недвосмислени докази за тоа дека многубројни млади луѓе, од кои голем дел под законски дозволената возраст за коцкање на регулирани локации, активно се вклучени и ангажирани во речиси сите форми на регулирано и нерегулирано коцкање, и покрај законските забрани.

Во изминативе две децении, бевме сведоци на досега невиден раст на можностите за коцкање и на лесно достапни локации за такви активности. Во светлината на согледаната економска добивка, владите кои порано силно се спротивставуваа на експанзијата на коцкањето, попуштија пред „волјата на граѓаните“. Сјајот и гламурот што порано можеа да се најдат само во Лас Вегас, во Атлантис Сити и во Монако, денес ги има во безброј сојузни држави и земји. Коцкањето останува една од индустриите со најбрз раст на светот, чии глобални приходи ги надминуваат сите форми на забавната индустрија заедно – филмската индустрија, индустријата на видеоигри и музичката индустрија.

Подемот и распространувањето на коцкањето не се случија без неизбежните придружни проблеми. Иако Американското здружение на психијатри и Светската здравствена организација го идентификуваа патолошкото коцкање како признаено психијатриско нарушување, вообичаена е погрешната претстава според која ова нарушување е „резервирано“ само за возрасни лица, но не и за адолесценти. А, сепак, една по една студија за присуство, без оглед на тоа какви инструменти користи за филтрирање, укажува на крајно високи стапки на присуство на проблеми со коцкањето меѓу адолесцентите и младите возрасни лица. Стапките на присуство меѓу адолесцентите се изненадувачки за два до четири пати повисоки од стапките кај возрасните лица, а кај лицата на возраст од 18 до 25 години, проблематичното коцкање е најприсутно од сета возрасна популација.

Како развојна фаза, адолесценцијата често страда од неколку потенцијално ризични однесувања, како консумирање алкохол и супстанции, возење во алкохолизирана состојба, нарушување во исхраната, секс без заштита или прекумерно играње видеоигри. Поради тоа, не е неоснована помислата дека младите би се нашле во голем ризик за кај нив да се развијат проблеми поврзани со коцкањето. И покрај сериозноста на проблемите поврзани со коцкањето, адолесцентите и натаму тврдат дека можат да престанат да се коцкаат во секое време, при што се сметаат себеси за неранливи и непобедливи. Привлечноста на самото коцкање, возбудата и восхитеноста, провокативните реклами и напливот на адреналин што многу често е придружна појава при коцкање, ги поттикнуваат адолесцентите да продолжат да се коцкаат, иако постојано губат и трпат други

негативни последици. Ситуацијата дополнително ја усложнуваат родителите и наставниците кои не го сметаат коцкањето кај младите за проблематично. Сепак, и покрај нашите сè поголеми сознанија во врска со однесувањето при коцкање, во нашите училишта има многу мал број програми за превенција, а многубројните програми за лекување и натаму се фокусираат само врз возрасните.

Коцкањето и проблематичното коцкање меѓу нашите адолесценти се маскираат и засенуваат од други, повидливи проблеми, на пример, од злоупотребата на супстанции и на алкохол, пушењето, самоубиствата кај тинејџери, и сидата. Поради ова, некои клинички психолози и истражувачи тврдат дека коцкањето можеби е скриена, односно невидлива зависност. Тешко се открива – не можете да им го видите во очите, да им го намирисате во здивот или да утврдите постоење на проблематично коцкање низ проверка на примерок од урина или од крв. Сепак, сите истражувања и клинички докази укажуваат на тоа дека проблемот со коцкањето може да биде онеспособувачки и проблематичен како и секоја друга зависност, со сериозни краткорочни и долгорочни негативни последици.

Проблемот со коцкањето е прогресивно нарушување, кое има сложена етиологија. Во оваа книга се анализираат различни патеки кои водат кон проблематичното коцкање, а сепак, важно е да се нагласи дека проблематичните коцкари не сочинуваат хомогена група, туку на повеќе начини се разликуваат меѓу себе. Оваа сложеност нè наведе да инкорпорираме повеќефакторски биопсихолошки модел во обидот да ги објасниме коцкарските однесувања и нивната траекторија во насока на проблематичното коцкање. Според некои истражувања, на возрасно лице му требаат приближно седум години откако ќе почне да се коцка додека кај него не се развие сериозен проблем со коцкањето, но нашите млади тоа го постигнуваат во поголем број и побрзо. Резултат од ова нарушување најчесто се нарушени лични врски, проблеми со менталното здравје, проблеми во меѓучовечките односи, финансиски тешкотии, повеќе законски и правосудни проблеми.

Како нагласување на сериозноста на овој проблем, следува извадок, скратена верзија, од изјавата на поранешен патолошки коцкар кој почнал да се коцка на многу рана возраст и го опишува ефектот што коцкањето го имало врз неговиот живот:

Ќе ги цитирам Мик и „Стоунси“ (Мик Џегер и „Ролинг стоунс“), ве молам, дозволете да се претставам. Се викам Џон, или Ричард, или Стивен, или Бети, или Патриша, Мигел или Двејн, Пјер или Габриела, Мухамед или Ченг-Ли. Коцкарите се мажи, жени, Кинези, Евреи, бели, црни. Сфаќате што сакам да кажам.

Ќе си го славам 35. роденден за помалку од еден месец. Всушност, дека ќе го „славам“ веројатно не е најпрецизен избор на збор. Денес во Мадвил нема радост.¹ Кејси ниско и странично замавна на вртена топка. Шлемот му одлета од глава. Успеа да го задржи со раце додека се заврти околу оската како шило и се струполи на земја. Трет удар. Крај на играта. Неубаво.

Пред две недели, се иселив од домот што го делев со онаа која дотогаш година и пол ми беше девојка. Се вселив во гостинската соба во родителскиот стан. Задолжен сум. Во моментов сум невработен, не како непосреден резултат од мојата зависност од коцкање, иако таа несомнено одигра голема улога во сето тоа. Гневен сум, тажен, збунет, ми олесна, фрустриран сум, нервозен, и полн надеж. Првпат во животот можам да согледам иднина, мојата иднина.

Во најголем дел од сега веќе дваесет години, живееш со тајна на што толку ме онеспособи, што ме остави парализиран. За мојот проблем со коцкањето знаеја само моите најблиски од семејството, но дури ни тие не сфаќаа колку е гадно. Кога ќе западнеш во неволја, мислеа дека сум прекинал. И тогаш, лажев. Ја криев мојата ситуација од нив, од моите пријатели, од мојот шеф, од моите девојки, од жената со која сакав да го поминам остатокот од животот. Таа жена не ми се појавува како дел од иднината. Изгледа, сета болка од повреденост не може да се испере со солзи.

Кога си го живееш животот во темнина и во очај, кога ги лажеш оние кои ги сакаш повеќе од себеси, кога ден за ден живееш сосема свесен колку огромен е проблемот, а сепак не сакаш или не можеш, или немаш сила да сториш ништо околу тоа – ова се нарекува проблем со коцкањето. — Том

Коцкањето кај младите претставува потенцијално сериозен проблем во смисла на јавни политики и на јавно здравје. Во изминатите неколку децении, драматично се зголеми бројот на истражувањата и нашето сфаќање на проблемите со коцкањето кај адолесценти, но и натаму многу нешта остануваат непознати. За разлика од другите форми на зависничко однесување (на пример, прекумерно консумирање алкохол или супстанции), активностите на коцкањето постојано се менуваат. Кој ќе помислеше пред десет години дека толку многу луѓе ќе се коцкаат преку интернет или дека ќе има толку многу сојузни држави и странски земји со казина на секој кош, дека на буквално секоја локација можете навечер да си пуштите телевизии и да си погледнете шампионати или турнири во покер, или дека огромен број лица без проблем ќе потрошат десет илјади долари како „котизација“, а за да добијат можност токму тие да станат следниот Светски шампион во покер?

Оваа книга ќе помогне коцкањето да се постави во историски контекст, да се истражи она што во моментот го знаеме за детерминантите на коцкањето кај адолесцентите, да се испита ефектот од технолошките промени врз однесувањата при коцкање, да се идентификуваат стратегии за спречување на проблемите со коцкање кај младите и да се предложат начини на кои можеме да им помогнеме на адолесцентите кои страдаат од некој проблем поврзан со коцкањето. Во напорите да се помогне во искоренувањето на растечката епидемија на проблематичното коцкање, нашите влади мора да усвојат и да спроведуваат построги регулаторни контроли и истовремено да работат на осмислување поефикасни стратегии за минимизирање на штетите и поодговорни политики.

Нашето подобро сфаќање на траекторијата на однесувањата на коцкање, на начините со кои ќе се анализираат младите и на програмите кои ќе помогнат да се спречи настанувањето можни проблеми поврзани со коцкањето, на крајот ќе помогнат да се сведе на минимум бројката млади и возрасни со ова нарушување. Останувам убеден дека нашите влади и предводници во економијата ќе осмислат и ќе спроведат одговорни политики за борба против коцкањето кај младите и за искоренување на оваа епидемија и на растечката плина на проблематично коцкање.

ЗАБЕЛЕШКА

1. *Кејси со ѝалкаѝа: балада за Републикаѝа отѝеана во 1888 година* е поема за бејзболот што во 1888 година ја напишал Ернест Лоренс Тејер и била првично објавена на 3 јуни 1888 година во *Сан Франциско еџаминер*. Во поемата, бејзбол-тим од измислениот град Мадвил (според навестувањето, тимот-домаќин) губи за два „рана“ со два излеза и двајца играчи на базата при последниот „ининг“. И тимот и неговите навивачи верувале дека „само кога“ некако би можеле да го наговорат „Мокниот Кејси“ (свездата во тимот на Мадвил) да се фати за палката, би имале некаква шанса да победат.

КОЦКАЊЕ: ВОВЕД И ИСТОРИСКИ ПОГЛЕД

Пејзажот на коцкањето драматично се смени во изминатите дваесет години. Никогаш досега во нашата историја, можностите и условите за коцкање не биле толку достапни, толку без проблем на располагање. Останува како досега невидена појава широко распространетата легализација на многубројните форми на коцкање во меѓународни рамки. Сјајот, гламурот и возбудата што порано можевте да ги најдете само во Невада (во Лас Вегас или во Рино) и во Атлантис Сити, сега ги надминаа границите на сојузните држави и на самата земја. Низ светот има безброј посебни одморалишта посветени на оваа дејност во кои се вртат милијарди долари, и продолжуваат да се отвораат и натаму. Една по една сојузна држава, една по една земја, ги согледуваат огромните можности за засилен туризам, економски раст, вработување и за поголеми приходи за владата. Коцкањето порано беше легално само во одредени јурисдикции, а сега е сеприсутно: почнувајќи од локалниот маркет каде што можете да купите тикети за лото, па сè до големите коњски тркалишта, кои сега се нарекуваат „рејсина“ (а, кои комбинираат коњски трки, електронски машини за коцкање, салони, казина, а сега и обложување преку интернет и преку мобилни уреди, најчесто мобилни телефони).

Приходите од коцкање во Макау, островче и поранешна португалска колонија каде што во моментот се сместени појас („стрип“) казина веднаш до брегот на Кина и на Хонгконг, ги надминаа и се четири пати поголеми од оние во Лас Вегас, а притоа многу не

* Во оригинал, *racinos* (races на англиски се трки, а *casinos* казина) (заб. на прев.)

заостануваат ниту две специјални локациски казина во Сингапур. Во Северна и во Јужна Америка, во Европа, Австралазија и во Азија, се појави нова индустрија која цути и не покажува знаци на забавување.

Коцкањето останува една од најбрзо растечките индустрии на глобално ниво, светски бизнис вреден милијарди долари, кој генерира огромни приходи кои имаат сè позначајна улога за корпорациите, за инвеститорите и за владите. Бидејќи светската економија доста страда, законодавците од целиот свет веруваат дека отворањето и/или ширењето на дејностите поврзани со коцкањето ќе помогне да им се олеснат финансиските товари и да се зголеми вработеноста. Јурисдикциите и земјите кои своевременно силно се противеа на коцкањето, сега попуштија пред волјата на граѓаните и пред привлечноста на изворите на можни вносни приходи. Има многу турнири во покер кои се пренесуваат во директни телевизиски преноси, славни личности ги фалат и ги промовираат турнирите за коцкање преку интернет и разни интернет-страници. Со називи како „Покер старс“, „Парти покер“, „Фул тилт покер“ и „Јунибет“, се отвори сосема нова арена за коцкање. Иако не остана имуна на рецесијата, оваа индустрија продолжи да расте и да се развива со неверојатно брзо темпо. Се редат сојузните држави со предлози да се зголеми бројката на локации за коцкање и на дозволените типови коцкање. Технолошките напредоци со себе донесоа многубројни форми на коцкање, право во нашите домови, преку интернет и преку веб-страниците за обложување преку мобилни уреди. Огромни можности за коцкање постојат дури и во оние јурисдикции каде што се забранети одредени форми или видови коцкање.

За повеќето поединци, коцкањето за пари останува пријатна форма на забава, друштвено прифатлива рекреација и разонода. Но, за некои, она што почнува како пријатна, релативно безопасна активност, може да ескалира во проблем со сериозни друштвени, емоционални, меѓучовечки, физички, финансиски и законски последици.

Луѓето се обложуваат каков ќе е исходот од настани кои се несигурни откако постои светов. Коцкањето им било добро познато на Вавилонците, Етрурците, Римјаните, Грците и на Кинезите. Се вели дека страстни коцкари биле и неколку славни римски императори, како Август, Калигула и Нерон. Во нашата рана книжевност и во

античката уметност имаме многу примери на коцкање, како што се гледа и од делата на Хомер, Чосер и на Шекспир.

Во својот историјат, коцкањето бележи и членови на кралски семејства: кралеви и кралици (не само како ликови на карти), витези, благородници, политичари, свештени лица, пирати, обичен свет, сите еднакво. Додека некои навестуваа дека коцкањето е пронајдок на *Гаволои* (Платон одел толку далеку што сметал дека коцките ги смислил демон по име Тевт), повеќето го сметаат за пријатна рекреативна разонода. Во својата еволуција, коцкањето (или, „играњето игри“/„гејмувањето“, како што во последно време почесто се нарекува) наидувало на многубројни пречки и пресврти.

Таинственоста околу коцкањето ја надополнувале и многубројни истакнати, а и помалку истакнати играчи. Во Англија, кралот Хенри Осми еднаш, од партија со коцки, ги изгубил најголемите и најславните црковни камбани, Камбаните на Исус, кои виселе во камбанеријата на катедралата „Свети Павле“. Американските гангстери Багзи Сигел, Лаки Лучијано и Мејер Лански биле познати по тоа што го претвориле пустинското гратче Лас Вегас во „коцкарска Мека“ додека оние имотните често престојувале во Монте Карло и ја претворале оваа државичка во коцкарско одморалиште наменето за богатите и славните во Европа. Да не останат покус, денешните славни спортисти, музичари и припадници на холивудската забавна индустрија станаа новите „коцкари на крупно“, а заедно со нив и политичарите и успешните претприемачи.

Историјата на коцкањето изобиљува со раскошни приказни и фолклор: престрелки над масите за покер на Дивиот Запад, како криминалните „фамии“ преземале организирана контрола и се инфилтрирале во казина, потоа возбудливи и смели грабежи и потфати, па дури и големи катастрофи. Според некои извештаи, големиот Чикашки пожар од 1871 година, кој уништил голем дел од градот, можеби бил резултат од коцкарска партија. Според локалната анегдота, г-ѓа О’Лири една вечер ја молзела кравата, а оваа случајно клоцнала еден фенер, од каде што и почнал пожарот во Чикаго, но таа подоцна во судница сведочеше дека таа вечер не била во шталата, туку цврсто спиеа во својата соба. Некои седумдесет години подоцна, богатиот чикашки претприемач по име Луис Кон оставил завештание за Универзитетот Нортвестерн, придружено

со документ во кој пишуваало дека тој, а не кравата на г-ѓа О'Лири, го клоцнал и го претурил на земја фенерот од кој избувнал катастрофалниот Чикашки пожар. Наводно, признал дека случајно го клоцнал фенерот во миг на голема возбуда додека фрлал коцки во партија со едни пријатели во шталата. Неговото единствено објаснување: „Победував“.

А, Холивуд, искористувајќи ја оваа замисла кај обичните Американци, создал многубројни популарни филмови во кои темата е коцкање (на пример, *Казино, Дваесет и еден, Баџи, Единаесеттиџемина на Оушн, Дванаесеттиџемина на Оушн, Тринаесеттиџемина на Оушн, Раундерс и Хасилер*), а да не споменуваме дека речиси сите филмови со Џејмс Бонд имаат некоја тема поврзана со коцкањето. На масата за бакара седи ноншалантниот Џејмс Бонд со неговото мартини, промешано, а не протресено, а околу него, убави жени. Телевизиските програми во Северна Америка слично на ова како дополнителен поттик за гледање ја внесуваат гламурозната заднина наречена Лас Вегас. Сериите како *Вегас* и *Испрага на местото на злосторството* (ЦИИ) – *Лас Вегас* користат коцкарски хотели и казина како сценографија и начин да привлечат гледачи. Некои критичари одат толку далеку што навестуваат дека овие телевизиски содржини всушност се само 60-минутни реклами за коцкарските естаблишменти.

Коцкањето стана до толку нормализирано во нашето општество што популарните „грепки“ за лото често се базираат врз ликови од цртани филмови (на пример, Бети Буп, Бубачката Бејли, Флинстонови, Џетсонови), детски игри (Монопол, Твистер, Воен брод, Скребл, Клуч, Јахтзи), успешни телевизиски емисии (*Важи или Не важи*) и филмови (*Индијана Џоунс*), со можности за освојување детски играчки (Иксбокс), ајподи, луксузни мотоцикли, велосипеди, чамци или автомобили, билети за олимписки настани, како и големи парични износи. Во многу продавници за играчки и стоковни куќи ќе најдете комплекти електронски игри за отворен покер, бинго, блекџек и „Тексас холдем“ покер. Во други „игри“ на кои често ќе најдете во продавниците за играчки спаѓаат тркалата за рулети и чипови за покер. Дури може да се најдат и музички цедеа со музика што се слуша додека се коцкате. Во покерот може поубаво да се ужива ако ги слушате Кени Роџерс како пее *Коцкарој*, Леди Гага како пее *Покерашко лице*, или Елвис Присли како потпевнува *Вива Лас Вегас*.

За вашата сакана личност веќе има во продажба чоколадни свеќи во форма на чипови и карти од казино („Валмарт“ неодамна продаваа кутија за Денот на вљубените во форма на срце на која пишува „Душо, ти си вистинска добивка“, внатре со чоколатца во форма на карти и на чипови). Ако пребарувате на „Ибеј.ком“ со зборот „покер“, секој ден на понуда имате речиси 80 илјади артикли. Во Макау, на детските игралишта имаат реквизити кои личат на тркало од рулет, а во многу делови од големи продажни објекти наменети за играчки, може да се најдат комплекти наречени „Професионален коцкар и делац“. Се купуваат и коцкарски софтверски игри за „ВИИ“ на „Нинтендо“, „Иксбокс“ на „Мајкрософт“ или „Плејстејшн“ на „Сони“. Денешните тинејџери можат да ги идентификуваат логоата за „Покер старс“ со иста леснотија со која децата ги идентификуваат Мики Маус и Дизниленд.

Тешко е, ако не и невозможно, да се лоцира потеклото на музиката, на медицината и на молитвата, бидејќи настанале пред нашите пишани историски прикази. Многубројни историчари би тврделе дека е слично и со коцкањето. Денешните историчари кои го проучуваат потеклото на коцкањето тврдат дека тоа им стоело на располагање на луѓето дури и пред појавата на парите и на валутите. Откако се бележи историјата, луѓето често биле подготвени да ги ризикуваат нештата кои лично ги поседувале со цел да се стекнат со туѓите. Како таков, потеклото на концептот „преземање ризик“, како составен дел од коцкањето, може да се лоцира до нашите најрани предци. На почетокот, овие рани форми на коцкање како да биле поврзувани повеќе со религијата одошто со коцкањето и со забавата.

Во изминатиов век, коцкањето помина низ длабока преобразба во смисла на видови достапни игри, на неговата широка општествена прифатеност, на неговата достапност и привлечност. Своевремено сметано за економски маргинално, политички корумпирано и морално достоино за презир, сега почна широко да се усвојува како општествено прифатлива форма на забава и создавач на значителни приходи, како за коцкарската индустрија (сега, големи корпорации со холдинзи во многубројни мултинационални опкружувања) така и за владите. Во изминативе две децении бевме сведоци на досега невиден, огромен пораст во разновидноста на можностите за коцкање во светски рамки. Казината, порано во сопственост и водени

од страна на организирани криминални „фамилии“ во Северна Америка, се заменија со одбори на директори на мултинационални корпорации кои котираат на берзите. Накусо, коцкањето стана по-популарно од кога било. Нашите игри на среќа продолжија да еволуираат низ вековите, при што се менуваа, созреваа и се приспособуваа на технолошките напредоци и на побарувачката од консументите.

Растот на коцкарската индустрија ѝ помагаше на економијата низ отворање нови работни места и можности за туризам, а владите желно посакуваат да создадат нови и поголеми приходи без непосредно оданочување на своите граѓани, меѓутоа има сè повеќе докази дека ширењето и размножувањето на коцкањето не се случуваат без последователна општествена цена и проблеми. Коцкањето порано се сметаше за нешто со кое се занимаваат возрасните, но денес младите слично го усвојуваат како возбудлива, рекреативна и забавна разонода. Додека научниците и политичарите продолжуваат да расправаат за тоа колку е мудро коцкањето и натаму да се размножува и кои се придружните економски поволности и општествена цена поврзани со неговото ширење, има сè повеќе поединци врз кои прекумерното коцкање оставило негативен ефект. Личната цена што се плаќа за проблематичното коцкање го пронижува секој аспект од животот на засегнатиот поединец. За некои, она што почнува како пријатна активност може брзо да ескалира во мноштво други проблеми: финансиски, општествени, психолошки, меѓучовечки, семејни, физички и законски. Во екстремни случаи, поединци извршуваат самоубиство поради огромните коцкарски долгови и придружните нарушувања на менталното здравје.

Во изминатава деценија дојде до досега невиден подем на коцкарската индустрија, но истовремено значително се зголеми заинтересираноста за истражувања чија цел беше да ни помогнат подобро да ги сфатиме типичните теркови на коцкање, однесувањата на проблематично коцкање, начините да се помогне во сведувањето на минимум на проблемите поврзани со коцкањето, и стратегиите и техниките за помош на лицата кои страдаат од ова нарушување. Овие истражувања ни овозможува да спроведеме понаучни, емпириски засновани програми за превенција и за лекување, а истовремено дадоа подобри информации како основи на соодветните општествени политики.

КУС ИСТОРИЈАТ НА ЕВОЛУЦИЈАТА НА КОЦКАЊЕТО

Во повеќето делови од античкиот свет и кај историските артефакти има докази за постоење на некоја форма на коцкање, но корените и контекстот на голем дел од денешните игри (со исклучок на технологијата која ги испорачува до корисникот) потекнуваат од античкиот медитерански свет, конкретно од Грците и од Римјаните. Најраните записи за коцкањето укажуваат дека тогаш популарна била една игра во која најмногу се предвидуваа „шансите“ нешто да се случи. Во неговиот сеопфатен историски приказ за коцкањето, Дејвид Шварц тврди дека рани докази за голем дел од нашите денешни форми на коцкање може да се најдат во античките текстови и меѓу раните африкански племиња. Зачетоците на коцкањето често се поврзуваат со религиски верувања и практики. Конкретните религиски детали и обичаи биле различни кај различни културолошки групи, но верските водачи често истурале вода преку неколку природни елементи за да им помогнат на своите следбеници да одговорат на значајни прашање. Ако се намокреа парен број предмети, најдобриот одговор на конкретното прашање од даденото лице бил „Да“. Ако бројката намокрени предмети била непарна, одговорот на конкретното прашање најсоодветно гласел „Не“. Оваа многу примитивна и едноставна форма на коцкање на крајот довела до создавање на игрите со коцки какви што ги знаеме денес, а кои потоа можеле да им помагаат на луѓето кога се обидуваа да најдат одговор или да предвидат исход. Римјаните повеќе сакале фрлањето паричка да го нарекуваат „брод-глава“, а не „петка-глава“ зашто на нивните монети, од едната страна била врежана главата на богот Јанус, а од друга, на римска галија. Старите Грци повеќе го користеле изразот „ден-ноќ“ бидејќи нивните монети имале бела страна (што го претставувала денот) и црна страна (што ја претставувала ноќта).

ИГРИ СО КОЦКИ И „КРАПС“

На неколку рани археолошки локации низ Европа, на Медитеранот и на Блискиот Исток, откриени се реплики на денешните коцки, изработени од овчи ковчиња од зглобови на прсти (често нарекувани „коски“), а многу историчари тврдат дека ова, всушност, можеби

претставувало рана форма на игри со коцки или „крапс“. Во подоцнежните верзии, „коцките“ биле изработувани од камен, дрво, килибар, дури и од животински и од човечки заби. Римјаните веројатно експериментирале со петстрана или со осумстрана коцка, односно не играле со типичните шестстрани кубични коцки што се користат денес. Дури успешно експериментирале и со други форми, вклучително и пирамиди, што се покажало дека е непопуларно.

На многу рани уметнички изработки на кои е најдено во ископувањата кај урнатините на античка Помпеја се прикажани римски војници како играат коцки. Историчарите мислат дека играњето коцки претставувало значителен проблем за војниците кои толку се занесувале во коцкањето што наводно си ги запоставувале обврските и должностите. Кралот Ричард Лавјо Срце во 1190 година толку се налутил што неговите војници играле со коцки, што издал наредба со која забранил коцкање меѓу неговата војска. А, кога Европејците стигнале во Америка, првите населеници таму ги затекнале припадниците на народот Ироки како играат игра со коцки, а по име „хабаб“.

Денес, игрите со коцки, кои понекогаш се нарекуваат „крапс“, остануваат многу популарни во Северна Америка и можат да се најдат во речиси секое казино. Интересно, игрите со коцки до мошне неодамна биле забранети во канадските казина според одредбите на канадскиот Кривичен законик. Канадскиот кривичен законик на крајот бил изменет за да им се угоди на сопствениците на казина на границата со САД, а во обид да се натпреваруваат со американските казина.

Денес, играта „крапс“ има релативно сложени правила кои се темелат врз законитостите на математички веројатности. Освен ако некој не мами, играчите кои користат две денешни коцки (секоја е шестстрана и има точкички со кои се означуваат броевите од еден до шест) смеат да вртат за триесет и шест различни комбинации од бројки. При играта, обично се случува значителна возбуда: играчите викаат и гласно се молат да им се паднат одредени броеви при фрлање на коцките. Во повеќето казина, „крапс“ е единствената игра во која се користат вакви коцки. Коцкањето е возможно кај други игри каде што се користат коцки, на пример, во играта Монопол или „бекгемон“, но на такви игри ретко се наидува во денешните казина.

Да забележиме и дека, иако многу популарни во Северна Америка, игрите со коцки не се покажале како многу популарни кај одредени културолошки групи во Австралазија.

ПОКЕР И ИГРИ СО КАРТИ

Играњето со коцки потекнува од многу рано во историјата, но и преостанатите форми на коцкање на сличен начин станувале сè по-популарни. Конкретно, играњето карти, чии корени се наоѓаат во шестиот век, претставувало еден друг тип коцкање. Коцкањето на различни игри со карти останува многу популарно до денес.

Според историските записи, картите за играње еволуирале од игрите пронајдени во Кореја и во Кина. Според некои други извештаи, родното место на карташките игри можеби биле Венеција или Шпанија. За разлика од денешните сјајни хартиени карти, првите карти биле изработувани од свила натопена во масло, биле значително поголеми и пошироки, биле покабасти и имале осум бои, со по десет карти од боја, односно со шпил од вкупно осумдесет карти. „Боите“ во овие карти биле човек, риба, гавран, фазан, антилопа, звезда, зајак и коњ. Тарот-картите, кои се користеле за претскажување на иднината, се појавиле во текот на шестиот век, а за коцкање ги користеле еднакво, и мажите, и жените. Во други делови од Европа и од Азија почнале да се користат нивни варијации на картите. Историчарите дури наведуваат дека е можно Марко Поло да донел карти за играње со себе кога се вратил од патувањата во Кина. Како и да е, во текот на 15 век, Франција станала водечкиот европски производител на карти за играње.

Денешните карти најверојатно потекнуваат од Италија, каде што во еден шпил има педесет и две карти со четири „бои“. Картите биле нумерирани од еден до десет, а имало и три „дворски“ карти – крал, витез (*cavallo*), и војник (*fante*). Игрите со карти брзо станале популарни меѓу италијанската елита. Во Франција, картите биле печатени во две бои, црвена и црна, а знаковите на секоја ги претставувале четирите класи во француското општество: срцето ја претставувало Црквата (бидејќи, таа е срцето на секоја локална заедница), пикови (првично нарекувани, „копја“) биле симбол на војската; карото го претставувало богатството на трговската класа, а трефот ги

претставувал земјоделците и селаните (според едни теории, земјоделците веројатно ги обликувале нивите во форма на треф, а според други теории, селаните биле толку сиромашни што не можеле да си дозволат мечови, наместо тоа како оружје по потреба користеле боздогани, кои самите се во форма на таканаречен треф). Француските изработувачи на карти претпочитале да произведуваат карти со еднообразен дизајн, додека оние од Англија сакале да бидат сигурни дека картите можат да се читаат од двата краја. Уште во 1300-тите години, работодавците и свештенството почнале да забележуваат дека луѓето толку се занесувале во играње карти што тоа им пречело во животот и во работата. Двата порока што се припишувале, значи, на играњето карти, биле арчењето време и арчењето пари. Играњето карти станало толку присутно и популарно што уште многу рано имало забрани, односно кон крајот на 1300-тите и на почетокот од 1400-тите години. Во 1397 година, во Франција се забранило играњето карти во работни денови, во 1423 година, италијанскиот монах свети Бернардо од Сиена го осудил играњето карти како „изум на ѓаволот“, а со кралски декрет во 1495 година во Англија им се забранило на слугите и на чираците да играат карти освен за време на божиќните празници. Оваа рана замисла за забрана на коцкањето постојано и често ќе излегува на површина низ историјата до денешен ден.

Во играњето карти уживале, како обичните луѓе така и благородниците. Кралот Хенри Четврти наводно се „излекувал од коцкарската мака“ дури откако на партија карти изгубил огромна сума пари. Во политичка смисла, се сметало дека картите имале одредена улога во Американската револуција. Имено, во првите денови на американските колонии, од Англија се увезувале илјадници комплекти карти за играње, при што за секој шпил се плаќал посебен данок. Според наводите, вака собраните пари од даноци се искористиле како помош во финансирањето на Американската револуција. Што се однесува до американските патриоти, имало гласишта според кои Џорџ Вашингтон, Томас Џеферсон и Бенџамин Франклин биле страстни коцкари и многу сакале да играат карти.

Во текот на 16 век, постепено се развило поформално проучување на математиката, па математичарите почнале да го испитуваат концептот „настани на случајности“ со примена на теоријата на

веројатност и на соодветните модели. Грците и натаму им се моделе на своите богови, како божицата на судбината Тике, а Римјаните се потпирале врз Фортина, но некои луѓе кои одлично владееле со, како што најдобро би се нарекло, теоријата на веројатноста, почнале да го користат своето познавање на законитостите на веројатноста и станале „професионални коцкари“, за на крајот да почнат да се обидуваат да заработуваат за живот од коцкањето. Играњето карти имало повеќе намени, како што се чини, во раниот период на колонијална Америка: имено, колонистите го користеле „грбот“ на картите како покани за попладневни чајанки и за разни балови. Во 1765 година, според некои наводи, картите за играње се користеле и како влезници за предавањата на Универзитетот на Пенсилванија.

Се смета дека покерот како игра на карти потекнува од француската игра на карти *йок* (*poque*) од 14 век, и уште од самиот почеток до денешен ден ја задржала популарноста. Денешната верзија на покерот се појавила во Соединетите Држави во втората половина од 18 век и на почетокот од 19 век. Многу брзо, покерот станал доминантна игра во раната американска историја, кога станал популарен еднакво кај возрасните и кај децата. Денес доживува невидена популарност и подем благодарейќи на турнирите што се пренесуваат во живо на телевизија.

Во 18 век, низ сите првични тринаесет сојузни држави никнале многубројни коцкарници. Почнале да се појавуваат професионални карташи, од кои дел и не биле баш многу чесни. Додека растела популарноста на сè повеќе игри, како да се појавувале и сè повеќе измамници и професионални коцкари. Додека американската територија се ширела кон запад, коцкарите почнале да се јавуваат во живописни улоги. Џејмс Батлер Хикок, попознат како „Дивиот Бил“ Хикок, е типичен претставник на историјатот на „Стариот Запад“. Постојано седнат на карташка маса, секогаш можеле да го најдат со шпил карти во рака, со шише виски на масата и со пиштол во футролата на појас. За жал, среќата го напуштила Дивиот Бил дента кога смртно го застрелале за време на партија покер. Убиства за време на коцкарски расправи биле честа појава на Дивиот Запад. Ако некој изгубел на партија карти, секогаш можел да си го нарече противникот измачник и да го застрела. Легендите бргу растеле, и луѓето почнале да стануваат познати еднакво според карташката уметност и вештината

со пиштол во рака. Со измамниците се постапувало брзо и сурово: често завршувале на подот, под масата за покер.

Дури и на почетокот, покерот се играл на сите нивоа од општеството. Во оваа игра уживале и некои од американските основачки татковци, како Џорџ Вашингтон, Томас Џеферсон и Бенџамин Франклин. Всушност, и за четириесет и четвртиот американски претседател, Барак Обама, велат дека многу ужива да игра покер. За познатите холивудски ѕвезди (на пример, Бен Афлек, Мет Дејмон, Џејсон Алегзандер) и спортски ѕвезди (на пример, Мајкл Џордан, Чарлс Баркли) се знае дека воодушевено го фалат покерот и дека играат покер на големи суми. Алијансата на покераши, инаку американска непрофитна интересна група, се формираше во 2005 година со цел да обезбеди обединет фронт од каде што ќе се промовира покерот и ќе се штитат правата на неговите играчи. Оваа група, на чие чело се наоѓа поранешниот сенатор од сојузната држава Њујорк, Алфонс Д'Амато, тврди дека има над милион членови и дека претставува над 20 милиони американски граѓани кои уживаат да играат покер. Се водат обемни расправи околу тоа дали покерот е навистина коцкарска игра или игра на вештина (некои дури тврдат дека е спорт зашто се емитува преку спортски телевизиски мрежи и преку специјализирани канали), но нема сомневање дека неговата популарност драматично се зголеми со подемот и со популарноста на неколку интернет-страници за коцкање („Покер старс“, „Парти покер“, „Апсолут покер“, „Фул тилт покер“ итн.), на турнири во покер со високи влогови и на зголеменото медиумско покривање на покерот преку спортските телевизиски мрежи низ светот. Сега, една сосема нова генерација млади можат да си ги гледаат омилените играчи како се натпреваруваат на телевизија. Она што изразито се разликува, е тоа дека припадниците на денешната генерација покераши се значително помлади одошто порано. Овие млади носат широки очила за сонце, бејзбол-капчиња ставени наопаку, дуксери, фармерки, обетки: секако не типичниот „старовремски“ покераш.

Светската серија во покер (ССП)* е светски позната серија турнири во покер чија завршница е врвниот шампионат кој се игра во Лас Вегас (сличен шампионат во Европа, почнувајќи од 2007 година, го одржува

* Во оригинал, World Series of Poker (WSOP) (заб. на прев.)

Светската серија во покер Европа). Победникот на турнирот добива посакувана од многумина златно-дијамантска алка и парична награда што зависи од бројот на учесници. Бројот на учесници во овој „покерски Супербоул“ во меѓувреме порасна до рекордни нивоа. Замислата за настан кој би се нарекол Светска серија се зачна во 1969 година, со настан наречен Тексашка коцкарска средба*, настан на кој беа поканети најдобрите светски покераши. Котизацијата за ССП (односно, сумата која мора да се плати за учество на настанот) изнесува десет илјади долари, а победниците на последните два одржани настани, Џо Када во 2009 година и Џонатан Думел во 2010 година, беа помлади од 21 година, инаку момчиња кои се отпишале од студии на колеџ и кои заедно заработија повеќе од 8,5 милиони долари. Во 2010 година, среќата и вештината си ги ставија на проба 7319 учесници кои се обидоа да си заминат дома со најголемата награда. Широко распространетото телевизиско покривање и огромната популарност на покерот кај многубројни коцкарски интернет-страници кои нудат покер-турнири, всушност ги наведоа казината во огромна мера да ги рашират своите простори посветени на оваа игра. Казината обично го избегнуваат покерот зашто не заработуваат поголеми износи директно од играта, но затоа се надеваат дека покер-играчите и коцкарите ќе се коцкаат и на други игри додека веќе се наоѓаат во нивното казино.

Како помош за подобро „тренирање“ на играчите, издадена е видеоигра која се темели врз овој турнир, со наслов *Свејска серија на џокер*, што се игра на неколку играчки, „гејмерски“ и компјутерски платформи. Во 2006 година е објавено продолжение, *Свејска серија на џокер: џурнир на шампионите*, а подоцна уште едно продолжение, *Свејска серија на џокер за 2008 година: биџика за алки***. Популарноста на овој настан ги наведе организаторите да формираат Академија на Светската серија на покер (школа за покер наменета за играчите на покер да се стекнат со вештините потребни за „освојување на алката на ССП“), а Лотаријата на Аризона има „грепка“ со темата Светска серија на покер. Ако на интернет одите на „ebay.com“ и внесете поим „покер“, ќе најдете на огромен број артикли поврза-

* Во оригинал, Texas Gambling Reunion (заб. на прев.)

** Во оригинал *World Series of Poker: Tournament of Champions* и *World Series of Poker 2008: Battle for the Bracelets* (заб. на прев.)

ни со покерот: од маси за покер, до чипови со ваша слика на нив, потоа професионални комплети за делаачи („дилери“) во играта, карти, облека што се носи додека играте покер како помош психички да ги совладате противниците, потоа накит и амајлии, дивидија, едукативни книги, фигурички-костурчиња поврзани со покерот, копчиња за манжетни, бокали, чаши и вазни – да споменеме само мал дел. Во локалните продавници за играчки можете да купите рачни машини за покер и за „Тексас холдем покер“ и, како што веќе споменавме, чоколатца во форма на карти и на чипови, како и специјална „покерска“ музика. Во многу популарната серија книги „За тапчовци“ има неколку книги на тема покер, меѓу другите *Покер за џајчовци* и *Тексас Холдем за џајчовци*.

Крајната привлечност и популарност на покерот меѓу младите во 2006 година наведе група претприемачи од Соединетите Држави да се обидат да одржат летен камп за деца на возраст од 10 до 14 години, и од 15 до 18 година, и тоа во Торонто, Њујорк, Чикаго, Мајами, Лас Вегас, Лос Анџелес и во Ванкувер, а со цел „Да ги научиме децата како исправно да играат „Тексас Холдем“. Програмата се рекламираше како дводневен камп (од кои, ден и пол во обука и половина ден одреден за турнир) кој, наводно, ќе го водат „врвни професионалци во оваа индустрија, во безбедно и контролирано опкружување“. Организаторите тврдеа дека децата ќе ги научат комплексните аспекти на играта и важни животни вештини, вклучително комуникација и општествена интеракција, праведна игра односно фер плеј, математика и вештини поврзани со бројки, а исто така, како да продолжат натаму со добри резултати откако ќе најдат на пречка. Се тврдеше дека, низ добро извежбани покерски стратегии, кај децата ќе се развие и ќе се зајакне способноста за аналитичко размислување, дека ќе научат кои им се личните граници и како да се контролираат, ќе ги разберат ризиците и поволните, наградни исходи поврзани со играњето покер, ќе стекнат знаења за можните стапици на коцкањето, но и за важни мерки на превенција.

И така, продолжи нормализацијата на покерот. Адолесцентите признаваат дека играат покер за пари со родителите и со други роднини, а некои дури тврдат дека родителите ги охрабруваат да одржуваат турнири и забави со покер дома. „Собите за покер“ наголемо ја рекламираат достапноста на своите простории во студентски весници,

купуваат рекламен простор во училишни агенди и календари. На кампусите на многубројни колеџи, братствата и сестринствата редовно одржуваат турнири по „Тексас холдем“, а не се невообичаени ниту „добротворни турнири“ на кои се собираат средства за благородни каузи и кои нашироко се рекламираат и имаат одлична посетеност.

Со воведувањето телевизиски преноси на настани со покер, особено на Светската серија на покер, популарноста на оваа игра се вивна до небо: во моментов, покерот ги надминува сите форми на коцкање преку интернет. „Физичките“ казина ја следат оваа експлозија и драматично го зголемија бројот на турнири и маси за покер. Денес, покерот се смета за една од омилените форми на коцкање. Има многубројни следбеници од многубројни културолошки средини и станува сè повеќе популарен кај играчи од двата пола во меѓународни рамки. Во казината може да се видат и понови форми на покерот, на пример *йаи-џо ѝокер*.

Популарни се и други форми на игри со карти. Порано се сметало дека денешната верзија на „блекџек“, најчесто нарекувана „дваесет и еден“, потекнува од Франција каде што се нарекувала *винџетун* (*vingt-et-un*), а настанала во средината од 15 век, произлезена од една претходна игра наречена „триесет и еден“. Популарноста всушност ѝ се зголеми кога во 1960-тите години стана популарно „броењето карти“. Денес, иако не е толку популарен во Азија како што е во Америка, „блекџек“ останува како една од омилените игри во повеќето стандардни казина, но и на многубројни сајтови за онлајн-коцкање. Од 17 век датира и „бакарат“ (*baccarat*), една од омилените игри на француските благородници и на Азијците: популарноста ѝ порасна на почетокот од 20 век низ казината во Монте Карло и на француската ривиера, а огромна негативна слава стекна низ бесмртниот Џејмс Бонд. Другите игри со карти остануваат во развој. Овие игри мора да се атрактивни, интересни и возбудливи, но најважно од сè, исходот некако мора да биде во полза на казиното пред дури и да се организираат „на терен“.

РУЛЕТ

Во Европа, во втората половина од 17 век и на почетокот од 18 век почнале да се отвораат и да стануваат сè попопуларни коцкарски

бањи, гејмерски гратчиња и нови игри. Рулетот, често нарекуван „црно-црвено“, станал крајно популарен: според наводите, луѓето еднакво збеснале по него колку што се занесле по картите за играње неколку века пред тоа. Кралицата Катерина Велика наводно наредила во нејзината палата да се постават повеќе рулет-тркала, а исто и турскиот султан Селим Трети. Потеклото на денешниот рулет (меѓу американскиот и европскиот има незначителни разлики) се наоѓа во игра по име *хока* (*hoca*) која се играла во текот на 17 век. Рулетот и натаму е една од водечките активности на коцкање низ цела Европа. Често се смета за богаташка разонода. Денешниот рулет се нема многу сменето ако се изземат брзината со која може да се игра играта и електронската табла која стои веднаш до масата со рулет, а на која се отчитуваат последните околу дваесет вртења. Некои играчи веруваат дека ако знаат кои низи броеви ги добиле во претходните неколку вртења, тоа ќе им помогне да ја предвидат следната добитна бројка. Токму ова се нарекува „коцкарска илузија“. Имено, на американската маса за рулет најчесто има 36 бројки, плус една нула, 0, и плус две нули, 00, додека европската има 36 бројки и само една нула, 0. Денешните современи казина исто така нудат можност за електронско коцкање на рулет и тоа на различни електронски коцкарски машини, како и на традиционална маса, со крупие.

ЛОТАРИЈА

Денес лотаријата е широко популарна и, како што се чини, потекнува од 15 или 16 век (владее извесна контроверзија во однос на тоа од кога точно потекнува). Инаку, им нуди на граѓаните можност да се збогатат во еден момент и истовремено им помага и ги поткрепува образовните и други достоини каузи. Подемот и широката употреба на банкноти во Европа во текот на 18 век обезбедија лесен начин за размена на освоени или изгубени пари. И покрај контроверзноста во врска со коцкањето во овој период, многубројни аристократи кои ја осудуваа „фриволната природа“ на коцкањето сепак се впуштаа во играње лотарија, што брзо се стекна со популарност кај луѓето од сите имотни и општествени слоеви.

Лотаријата станала толку популарна во британските колонии, а подоцна и во новосоздадените Соединети Држави, што

Континенталниот конгрес отворил лотарија за помош во финансирањето и во поткрепата на борбата за независност. Лотаријата во Соединетите Држави има долг, живописен и не толку славен историјат. Потекнува од еден указ од кралот Џејмс Први, кој во 1612 година ѝ дозволил на колонијата Вирџинија да користи лотарија за да ги собере тогаш многу потребните финансиски средства. Другите колонии почнаа брзо да согледуваат колку би можел да биде вносен овој потфат, па лотаријата брзо се организираше и се развила за од неа да се финансира изградбата на патишта, мостови, училишта, цркви и болници во сите колонии. Дел од најпознатите американски универзитети (Харвард, Колумбија, Јеил, Дартмут, Вилијамс и Мери, и колеџот Роуд Ајленд [во моментот, Универзитет Браун]) на почетокот биле помагани и делумно финансирани со приходите од лотариите.

Црквите и владите ја популаризирале лотаријата како ефикасен начин да им се помага во финансирањето на проекти од инфраструктурата, да се поткрепуваат верските институции и да се финансираат воените операции. Законодавците бргу сфатиле колку потенцијал има во лотото за собирање финансиски средства. Речиси несомнено е дека купувањето тикет за лото претставува форма на коцкање (ризикување/обложување со пари со цел да се заработат пари), но и покрај тоа, многумина кои се жестоко против коцкањето и натаму купуваат тикети за лото, веројатно зашто тие се релативно евтини, нудат можност да се заработат мошне големи суми, а приходите од лотото најчесто се користат за доблесни добротворни или образовни цели. Всушност, повеќето луѓе не изедначуваат играње лото со коцкање.

Популарноста на лотото продолжила да расте во текот на 1800-тите години, и тоа еднакво во Соединетите Држави и во Европа. Меѓутоа, до средината од 1800-тите години, силно противење почнало да ги засенува позитивните поволности од лотото, кое и покрај широка популарност почнало да се забранува во одделни земји. Исто така, во најраните фази, во лотариите имало многу скандали, а корупцијата била вообичаена. Малотрговците биле критикувани зашто задржувале дел од парите што ги исплаќале како премии од тикети, а го нарекувале провизија. Намерата овде не ни е да сугерираме дека во денешните извлекувања на лото нема никаква корупција, иако сепак,

денес контролите се многу построги и поригорозни. Во 1975 година, во сојузната држава Њујорк настанал огромен скандал кога се открило дела извлечените броеви не биле претходно продавани во тикети, со што се зголемиле приходите на таа сојузна држава. Во поново време се открило дека неколку малотрговци од неколку канадски провинции ги мамат своите купувачи така што не им ги кажуваат добитните комбинации или, пак, лажно го информираат купувачот дека неговиот тикет не освоил ништо или освоил некоја помала сума. Ова ги наведе лото-корпорациите во тие провинции да постават нови електронски машини кои на играчите на лото им даваат аудиоинформации за тоа кои броеви биле извлечени во комбинација.

И покрај тешкотиите и корумпираноста, во последно време сме сведоци на подем, вистинска експлозија на лотарии на ниво на сојузна држава, на округ и на целата земја, кои му се нудат на купувачот. Во меѓународни рамки, лотаријата останува една од најпопуларните форми на коцкање зашто луѓето и натаму сонуваат дека ќе ја освојат „големата премија“ (во 2011 година, една понова американската лотарија исплатила премија од 330 милиони долари, износ што го поделиле двајца носители на тикет). „Пауербол“ во Соединетите Држави, „Макси-милионс“ во Канада и „Јуро-милионс“ во Европа, како и други лотарии кои нудат огромни цекпоти, и натаму цутат и привлекуваат огромен број играчи кои се обидуваат да си ја „пробаат среќата“ и да си го „остварат сонот“. И покрај можната поделба на големи парични награди, приходите од овие игри продолжуваат да растат. Светската асоцијација на лотарии, која претставува 140 лотарии регулирани од влади во над 70 земји, во 2010 година пријави комбиниран годишен приход од над 120 милијарди долари. Меѓу 2009 и 2010 година, обемот на продажба на лотаријата во светски рамки пораснал за 6,3%, а се предвидува дека за 2011 година и натаму, тој пораст ќе надмине 12,5%.

Лотариите и натаму претставуваат значаен извор на приходи за меѓународните добротворни каузи во Обединетото Кралство, Соединетите Држави, Шведска, Шпанија, Бразил, Израел, Франција, Канада, Кина и во десетина други земји. Една од најраните и најпознати лотарии е Ирската лотарија за болници (Irish Hospital Sweepstakes), која почна со работа во 1930 година. Се одржувала трипати годишно за помош на болниците во Ирска, а станала популарна и многу

подалеку од самата таа земја. Во Соединетите Држави, многубројни лотарии во сојузните држави тврдат дека остварените приходи ќе се потрошат за образовни цели, односно за стипендирање студенти.

Извлекувањата на лото и натаму ги освојуваат имагинацијата и соништата на јавноста. Ова ги наведе денешните лото-корпорации, кои најчесто се во сопственост и под управителство на влади (понекогаш работат со лиценца издадена од владата, да смислат нови начини за зголемување на продажбата и на приходите. Извлекувањата на лото се одржуваат почесто, со можност да се освојат огромни награди. Неколку лото-корпорации почнаа да продаваат тикети и преку интернет, а повеќето лотарии денес имаат евтини инстант-грепки од лото, каде што покрај парична награда, можат да се освојат и најразлични други артикли (на пример, мотоцикли, „ВИИ“, ајподи, кожени јакни „Бети Буп“, чамци, гитари). Овие тикети „на гребење“ најчесто се евтини, иако поединечната цена им се движи од 0,50 до 20 долари, а се особено привлечни за младите зашто често во себе содржат познати лиценцирани игри, филмови или ликови од анимирани филмови и/или стрипови (на пример, „Монопол“, „Борбен брод“, „Флинстонови“ и „Крадците на изгубениот ковчег“). Со оглед на перцепцијата дека има релативно висока стапка на поврат (најчесто наградата е уште еден, бесплатен тикет), адолесцентите веруваат дека овде имаат значително повеќе шанси да освојат нешто одошто кај други форми на коцкање. Уште поважно е тоа што тикетите им даваат инстантна „повратна реакција“ на адолесцентите, а многумина црпат задоволство и од самото тоа што го гребат тикетот надевајќи се дека токму тој ќе биде добитен. И покрај забраните за играње поврзани со возраста на играчот, какви што постојат во повеќе јурисдикции, и повеќе од доволно нешта докажуваат дека на малолетните адолесценти не им е никаков проблем да купат тикети за лото од малопродавачи со лиценца. Ова ги наведе лото-корпорациите да обезбедат засилена обука за своите продавачи и подобра контрола врз соодветната проверка на возраста кај лицата кои навидум се малолетни и на кои не смее да им се дозволи да купат тикети. Да споменеме и дека различни сојузни држави, окрузи и земји независно ја регулираат законски дозволената возраст за купување тикети. Значи, има големи разлики во возраста на играчот, а секоја јурисдикција утврдува сопствена најниска возраст на која нејзините граѓани смеат да купат тикет.

СЛОТ-МАШИНИ И ДРУГИ ФОРМИ НА ЕЛЕКТРОНСКИ КОЦКАРСКИ МАШИНИ

Првите машини за коцкање потекнуваат од Америка во 1870-тите години, а нивниот развој се совпаднал со американската индустриска револуција. Кај голем дел од раните коцкарски машини се комбинирале елементи на среќа и на вештина. Токму лудилото по покерот кое во 1880-тите години завладеало во земјата навело неколку досетливи американски пронаоѓачи да смислат машина на која покерот ќе може автоматски да се игра. Бидејќи покерот бил многу популарен, се смислиле машини кои автоматски му исплаќале на победникот одреден број монети, а во себе ги чувале сите пари кои играчите ги изгубиле. Една од првите слот-машини на почетокот била позната како „Кард бел“, за потоа да се преименува во „Либерти бел“. Во 1900 години, слот-машините станале сеприсутни насекаде во Америка. Според наводите во раните 1930-ти години, неславно познатиот гангстер Франк Костело контролирал над дваесет и пет илјади слот-машини само во Њујорк, од кои годишно се создавала добивка од над 25 милиони долари. Денес тие машини веќе не се „механички“, туку користат софистицирани електронски чипови и процесори. Постепено се развиле, од машини со едноставни игри, во машини со повеќе („мулти“) игри, од машини со три круга на нив во машини со повеќе кругови, од машини кои прифаќале монети до машини кои примаат и банкноти, и веќе не ја исплаќаат освоена-та добивка со монети од себе, туку исфрлаат ливче кое потоа се покажува на шалтер и се претвора во готови пари.

Слот-машините можат да се движат од едно пени до стотици долари и да заземаат најголем дел од партерите за игра во казината во Северна Америка бидејќи се најголем извор на приходи и се потребни најмалку вработени за да ги надгледуваат и за да работат со нив. Врз основа на тоа што истакнатиот бихејвиорален психолог Б. Ф. Скинер го нарекол „повремено поттикнување“ (динамики со променливи соодноси), луѓето продолжуваат да играат зашто никогаш не знаат кога машината ќе им исплати. Почесто, овие машини исплаќаат помали износи, а не поголеми, прогресивни џекпоти, со што на играчот му даваат мали, повремени награди и надеж дека на крајот ќе го освои џекпотот. Колку почесто играчот добива некаква

исплата (поттикнување), толку е поголема веројатноста дека ќе продолжи да игра. Бихевиоралните психолози заклучиле дека повеќето поединци сметаат дека најважна е забавата која како вредност се добива од овие машини. Затоа, операторите не сакаат играчот брзо да ги изгуби сите пари што ги има и затоа му дава периодично повремено поттикнување, поради што играчот продолжува да игра подолго време и, иако изгубил пари, ќе понесе со себе пријатни спомени.

Слот-машината порано се нарекувала „едноракиот разбојник“ зашто играчот влечел рачка со што добивал илузија дека има некаква контрола, а денес најчесто има копче што се притиска и така почнува играта. Овие електронски коцкарски машини (EKM/EGMs) се познати и како Видеолотариски терминали (ВЛТ/ VLTs) во Канада или како „Поукис“ во Австралија и на Нов Зеланд, и натаму остануваат како крајно популарни меѓу играчи од сите возрасти, особено жените. Често во себе инкорпорираат лиценцирани теми како разни игри (на пример, „Монопол“), филмови (на пример, *Тој џан, Исцелувачи на духови, Мамурлак*) и успешни телевизиски серии емисии и серии (*Тркало на среќајџа, Сексој и џрадојџ*), а често имаат прогресивни џекпоти. Во северноамериканските казина не е невообичаено да се видат луксузни автомобили паркирани на подиум до слот-машините, како поттик за потрошувачот да си „проба среќата“ и да ја освои „големата награда“. „Интернешенел гејминг технолоџи“, производител на машини, софтверски и мрежни системи за играње во светски рамки, постои уште од 1981 година. Значајна пресвртница во својот историјат компанијата направи пролетта 2010 година кога ја произведе слот-машината број два милиони, како потврда за нејзината популарност. Електронските машини за коцкање не се толку популарни во азиските локални заедници, а сепак можат да се најдат во буквално сите казина ширум светот.

Што можеме да очекуваме да видиме како иднина на слот-машините? Во најважните развојни трендови ќе спаѓаат повеќе забавни вредности, поголеми бонуси, карактеристики кои ќе овозможуваат поголема интеракција меѓу играчот и машината. Слот-машините ќе бидат „златната кокошка“ за готови пари на индустријата на стандардно коцкање. Веројатно ќе има и повеќе бонуси кои ќе се добиваат од вешто ракување со „џојстикот“, како и иновативен хардвер за механичката рачка. Освен тоа, веројатно ќе има натамошно

спојување на технологијата на видеоигри со овие машини и повеќе интерактивни видеосодржини со подобра графика. Картичките за лојалност, инаку истакната особеност на овие машини, ќе му даваат на играчот повеќе бонуси, придобивки и награди.

СПОРТСКО КОЦКАЊЕ

Различни спортови се популарни во различни земји, но спортското коцкање, односно обложување, отсекогаш било насекаде популарно, особено кај машката популација. Старите Римјани наводно се обложувале на трки со двоколки и на борби меѓу гладијатори, додека античките Грци се обложувале на исходите од олимписките натпревари. Денешната популарност на спортското обложување особено е забележителна кај огромен број интернет-страници за коцкање и казина кои примаат спортски облози. На пример, во 2008 година, во книговодствената евиденција на Невада, како приход од спортско обложување се забележани речиси 2,57 милијарди долари (само во Лас Вегас, од спортското обложување за време на „Супербоулот“ од 2010 година биле собрани 92 милиони долари), со, според процените, 380 милиони долари заработени преку „офшор“ коцкарски локации или кај локалните примачи на облози. Според една анкета што ја спроведоа од ЕСПН, во текот на 2008 година на спортови се коцкале речиси 118 милиони американски граѓани, а тие бројки во моментот растат и натаму (во Невада од неодамна е воведено спортско обложување преку лични мобилни телефони на територијата на таа сојузна држава, па секој сега може да се обложува од удобноста на својата хотелска соба).

Спортското обложување, како за спортот на колеџ така и за професионалните спортови, и натаму останува многу популарно меѓу студентите. Најавите се објавуваат во весници и се поставуваат на интернет-страници. Податоците од неколку студии укажуваат дека речиси 65-70% од студентите се обложувале на некој спортски настан, а самото спортско обложување го држи второто место според популарноста кај студентите на колеџ, веднаш по покерот. Следуваат неколку интересен статистички податоци од понов датум и поврзани со спортското коцкање:

- Речиси 33% од сите американски граѓани од машки пол изјавиле дека некогаш се коцкале на спортски настан.
- Една понова студија откри дека 44% од учениците во четвртата година средно образование од машки пол изјавиле дека се коцкале (за пари) на некој спортски настан.
- Се проценува дека 42% од американските граѓани би поддржале легализирано спортско обложување во сите сојузни држави, а 55 % од испитаниците кои веќе се обложуваат би поддржале легализација на тој чин.
- Кога би се легализирало и би се регулирало на целата територија на Соединетите Држави, спортското обложување би генерирало, според процените, годишен приход од 10 милијарди долари и по 100 милиони долари приходи од оданочување за секоја сојузна држава.

За разлика од порано, кога луѓето се обложувале само на конечниот исход, денес има „претпоставени облози“, каде што лицето може да се обложува на повеќе типови игра, играчи и резултати за време на натпреварот. На пример, за време на еден од поновите натпревари по американски фудбал во рамки на „Супербоул“ во Соединетите Држави, учесниците можеле преку разни интернет-страници за коцкање да се обложуваат на следното:

- Кој тим ќе победи или ќе изгуби, и ќе успее ли резултатски да го надмине противникот.
- Кој тим ќе води до крајот на првата четвртина, првата половина, третата четвртина.
- Кој играч прв ќе оствари прв прием.
- Кој тим ќе забележи прво испуштање од рака („фамбл“).
- Колку теренски голови ќе се постигнат во првата четвртина, првата половина, третата четвртина, и севкупно.
- Кој играч ќе биде прогласен за најквалитетен играч на натпреварот (МВП).

Дури и за време на популарните натпревари како „Супербоул“, коцкарските интернет-страници примаа облози кои не беа

непосредно поврзани со спортскиот настан, туку со најразлични придружни активности, на пример:

- Колку ќе трае пеењето на државната химна.
- Колкупати девојката/сопругата на квотербекот ќе ја прикажат на камера.
- Кој тим ќе добие предност при фрлање паричка.
- Каква боја ќе е „гаторејдот“ (популарниот енергетски пијалак) што ќе му се истури врз глава на тренерот на победничкиот тим по натпреварот.
- На полувремето од еден натпревар од „Супербоулот“ изведуваа славната рок-група „Ху“, и неколку интернет-страници примаа облози за следново:
 - (а) дали член на бендот ќе ја искрши гитарата на сцена, и
 - (б) ако свирач од бендот си ја искрши гитарата на сцена, кој поточно ќе биде тоа.

Овие претпоставени облози не се поврзани само со американскиот фудбал, туку можат да се пласираат и за повеќето професионални и спортови на колеџ. Речиси за време на целото последно Светско фудбалско првенство во Јужна Африка, циркулирале милијарди долари од целиот свет по основ на облози. Исто така, како популарни за обложување се и кошаркарскиот шампионат или шампионатот по американски фудбал што се одржуваат еднаш годишно во организација на Националната спортска асоцијација на колеџи (NCAA)*. Според процените, секоја година расте спортското обложување во рамките на нивните настани: во 2010 година, износите собрани од обложувањето на кошаркарскиот турнир на NCAA надминаа 300 милиони долари.

ОБЛОЖУВАЊЕ НА ТРКИ СО КОЊИ/СО КОЊСКИ КОЛИ

Коњските трки се популарни уште од 1500 година пред новата ера. Историски, почетоците на организирани трки се лоцирани во Кина, Персија и во Арабија. Римјаните биле неславно познати со

* Акроним од National Collegiate Athletic Association (заб. на прев.)

нивните трки со коњски двоколки и според уште поопасните трки во кои јавачот јавал два коња, исправен и качен со по една нога на секој од нив додека го заобиколувал теренот.

Коњските трки станале популарен спорт и можност за коцкање во колонијална Америка. Неколку сојузни држави, особено Кентаки, Тенеси, Мериленд и Вирџинија, се познати по големите трки одржувани таму. Сериозно почнале да се одржуваат во Соединетите Држави по американската Граѓанска војна. „Черчил Даунс“, домот на Дербито Кентаки, ги отворил вратите во 1875 година. Меѓународно познатото Дерби во Кентаки е исто така првата трка од она што се нарекува „Тројна круна“ (другите две трки се одржуваат во Прикнес и во Белмонт). Трките со коњски коли и денес е популарни во некои земји, особено од Австралија, но во Северна Америка им опадна популарноста. За да ги задржат во работа многубројните коњски тркалишта и за да им помогнат на одгледувачите и дресерите на коњи, како и на јавачите и на помошниот персонал да се издржуваат од оваа дејност, многубројни јурисдикции отворија обложувалници веднаш до хиподромите каде што клиентите можат да седнат и додека се обложуваат, да гледаат директни преноси од коњските трки од најголем дел од светот. Во Канада се разви нов концепт по име „рејсино“, комбинација од обложување на коњски трки и стандардно коцкање, што најчесто се наоѓа во рамки на стандардните казина. Овие „рејсина“, кои се наоѓаат до самиот терен за трки, остваруваат повеќе приходи од слот-машините и од машините за електронско коцкање одошто од обложите од коњски трки. Во изминатите неколку стотици години, коњските трки страдаа од скандали (однапред утврдени исходи), а верски групи тврдеа дека е неморално: во поново време, пак, активистите за заштита на правата на животните тврдат дека е нехумано тие да се користат за трки.

ОСАМНА НОВ ДЕН ЗА КОЦКАЊЕТО – ОБЛОЖУВАЊЕ ПРЕКУ ИНТЕРНЕТ

Со технолошкиот напредок и со подемот и растот на интернетот, паралелно со значителното опаѓање на цената на личните сметачи и со брзите интернет-врски и мобилни телефони, се внесе вистинска револуција во можностите за коцкање. За разлика од

традиционалните форми на коцкање, повеќе игри (покер, „слотови“, „блекџек“, рулет, „кино“, спортски обложувања, бинго и други) сега се лесно достапни од удобноста на домот.

Комерцијализацијата на интернет-страниците за коцкање почна од средината на 1990-тите години, при што најрано потврден датум за автентична интернет-страница наменета за коцкање е септември 1993 година, кога швајцарската лотарија (*Loterie Romande*) почна да им продава тикети на лица кои поседуваа специјален („Видеотекс“) терминал и софтвер. Во 1994 година, властите на Антига донесоа закони со кои им се дозволи отворање, регулирање, издавање лиценци и водење на онлајн-казината во нивна јурисдикција. Првото онлајн-казино кое прифаќаше вистински парични облози беше „Интерказино“, а Светската спортска берза лансираше комплетна спортска обложувалница преку интернет во 1997 година. Комисијата за игри на среќа Канаваке во Монтреал, Канада, почна да издава лиценци за интернет-страница за коцкање, при што им обезбедуваше потребен софтвер и техничка помош на поединци, групи или компании кои сакаа да отворат свои интернет-коцкарници.

Онлајн-трговијата воопшто стана побезбедна, посоефицирана и подоверлива, а на луѓето им стануваше поудобно со оваа нова технологија. Ова резултирало со брза експанзија на интернет-коцкањето. Уште од самиот почеток, бројот на сајтови за онлајн-коцкање растеше со фантастично темпо од година во година. Во 1994 година, наводно имаше 300 коцкарски интернет-страница. Четири години подоцна, имаше речиси 90 онлајн-казина, 39 лотарии, 8 страници за онлајн-бинго и 53 обложувалници. Пет години подоцна, бројот на сајтови драматично порасна на 250 онлајн-казина, 64 лотарии, 20 сајтови за бинго и на 139 онлајн-обложувалници. Иако сè уште забрането во некои јурисдикции, интернет-обложувањето истовремено е популарно и сеприсутно низ светот; според процените, до 2006 година имало 2131 интернет-страница за коцкање во сопственост на 665 различни компании. Овде спаѓаа 865 онлајн-казина, 616 онлајн-покерници, 516 страници за спортско обложување, 426 страници за онлајн-бинго и 187 страници за лото и за други намени. Некои производители на софтвер дури ѝ нудат на јавноста можност со минимални трошоци да им развијат лична коцкарска страница.

Од првичната експлозивна пазарна експанзија, се чини дека до-некаде се стабилизираше растот на бројот на обложувачки страници зашто помалите компании во индустријата се слеваат во поголемите. Според некои процени, обложувањето на спортски настани и на коњски трки, онлајн-казината и покер-собите учествуваат со 95 % во вкупниот пазар, при што најголеми пазари се поединци од Соединетите Држави (и покрај законските забрани и затворањето на некои страници) и азиско-пацифичкиот регион, по кои следува Европа.

Според некои наводи, приходите од глобалните интернет-локации за коцкање пораснале, од приближно 2,2 милијарди долари во 2000 година, на речиси 30 милијарди долари во 2010. Според сите показатели, ова и натаму останува еден од најбрзорастечките сегменти во индустријата, каде што сè повеќе стандардни коцкарски капацитети желно навлегуваат на пазарот, и сè повеќе влади издаваат лиценци, ги регулираат, па дури и поседуваат/водат коцкарските локации на своја територија.

Пазарот и законодавните одредби се менуваат толку брзо што нивните промени мора да се следат речиси секој ден. Неколку европски земји, потоа Канада и Австралија, имаат силни регулаторни тела кои ја надгледуваат оваа форма на коцкање, а овој пример веројатно ќе го следат и Соединетите Држави, иако американското министерство за правда затвора пристап до неколку локации. Коцкањето преку интернет може да се јави во повеќе форми: онлајн-казина слични на стандардните казина (со најразлични маси и слот-машини), потоа локации за покер, спортско обложување, груперско обложување, замислени спортови, лотарија, обложувачки размени, игри на вештина. Преку интернет можете да се обложувате речиси на сè, сеедно дали тоа ќе се политички трки, бракови/разводи/посвојување деца од страна на славни личности, колку букви ќе има во завршниот натпревар од државните натпревари по сричање, каков ќе биде исходот од реалните телевизиски шоуа и натпревари, или кој ќе стане следниот папа.

И покрај многубројните пречки и забрани во некои јурисдикции, коцкањето преку интернет и натаму опстојува како најбрзо растечката област од коцкарската индустрија. Општата јавност почнува да ги прифаќа безбедносните аспекти кои се дел од интернет-трговијата

воопшто, се воведуваат построги прописи за лиценцирани коцкарски локации, па на луѓето им станува многу покомотно кога се коцкаат преку интернет.

Да споменеме дека „Фул тилт покер“, многу популарна коцкарска интернет-страница, се затвори и одби да им исплати на носителите на налози. Денес, неколку независни акредиторски тела, на пример Групацијата за регулирање и за осигурување на е-трговијата и на онлајн-коцкањето „еЦОГРАМ“ и Групацијата за насочување на глобалното коцкање (Г4)*, сега нудат надворешни ревизии и процедури за сертифицирање со кои се гарантираат праведноста и интегритетот на компаниите кои спроведуваат коцкање преку интернет. Како потврда дека спровеле ревизии, нивните логоа се поставени на интернет-страниците на многубројни провајдери на „гејминг-активности“. Еднакво значајно на многубројни страници е и вклучувањето одговорни стратегии за коцкање чија цел е да помогнат да се сведе на минимум негативната штета која почна да се поврзува со прекумерното коцкање.

Иако сè уште релативно неразвиена, индустријата на мобилно коцкање несомнено ја очекува брз раст. Од повеќе понови извештаи може да се заклучи дека е можно таа да учествува со дури 15 % од приходите од коцкањето преку интернет, особено ако се земе предвид растечката бројка на разни апликации за „Ајфон“, „Ајпад“, таблети, „Блекбери“ и за андроид-уредите. Дизајнерите и производителите на машини за коцкање, особено „Интернешенел гејм технолоџи“ и „Аристократ“, создадоа секција за онлајн и мобилно коцкање. Во поново време, неколку казина во Невада почнаа да примаат спортски облози преку мобилни уреди од поединци на територијата на таа сојузна држава. Оваа нова технологија во моментот е достапна само за уредите „Блекбери“ во таа сојузна држава, но неоспорно е дека брзо ќе се развива. Нема сомневање дека арената на интерактивно обложување и натаму рамномерно ќе расте бидејќи операторите во моментот ја имаат потребната технологија и можат да понудат повеќе видови обложување преку мобилни платформи. Иако моментално важечките прописи во многу јурисдикции

* Во оригинал, e-Commerce and Online Gaming Regulation and Assurance group (eCOGRA) и Global Gambling Guidance Group (G4) (заб. на прев)

забрануваат паметните телефони да се користат за коцкање, експертите за јавни политики веќе наведуваат дека ова многу веројатно ќе се смени за многу скоро.

КОЦКАЊЕ: ПРИФАЌАЊЕ ВО ЈАВНОСТА

За растот на индустријата еднакво е важно и јавноста генерално да го прифати коцкањето како такво. Многумина не сакаат ако има казино кое работи во нивното соседство или веднаш до живеалиштето, а сепак сакаат таков објект да постои блиску до нив. Ова општо прифаќање на коцкањето го поттикнува и го промовира и самата индустрија, од каде што претпочитаат наместо „коцкање“ да се користи изразот „играње“. Можеби се чини дека разликата меѓу овие два поими е суптилна, а сепак таа е одраз на една фундаментална промена во нашата перцепција и размислување за коцкањето. Поимот „играње“ евоцира на некоја форма на забава и на разонода која носи уживање и задоволство и е општествено прифатлива, додека поимот „коцкање“ и натаму успева да задржи дел од поранешните негативни асоцијации со криминалот, со карташки соби преполни чад од цигари, со прекумерно консумирање алкохол, со незаконски дејства. Поради оваа промена во размислувањето, коцкањето денес општествено е многу поприматливо одошто било во минатото. Иако за некои сè уште е проблематично, неговата широко распространета прифатеност и популарност влијаеја врз законодавците и го поттикнаа растот на индустријата. Повеќето влади внимателно го регулираат коцкањето со цел да ги загарантираат неговата чесност и интегритет, а притоа ги користат приходите што се создаваат од него за потребите на јавното добро, што е во доследност со ова ново, сеопшто прифаќање. Според една понова анкета на јавното мислење спроведена во Соединетите Држави во 2010 година, над една четвртина (28%) од возрасните американски граѓани во текот на 2009 година биле во казино. Оваа бројка најверојатно ќе продолжи да расте бидејќи постојано расте бројот на казина во различни јурисдикции.

И покрај широко распространетата привлечност на коцкањето, сепак во јавноста има различни мислења во однос на улогата на властите. Во некои јурисдикции, на пример, во Соединетите Држави, со сите форми на коцкање (со исклучок на лотаријата) работат

приватни корпорации каде што властите го надгледуваат нивно-то работење по пат на строги регулаторни контроли и комисии. Во други јурисдикции, како во Канада, владата може да е сопственик, оператор и регулатор на сите форми на коцкање (вклучително и на обложувањето преку интернет). Регулаторните аспекти поврзани со коцкањето се разликуваат кај разни јурисдикции и во разни земји, а и продолжуваат да еволуираат.

Друга истакната промена во филозофијата и во практиките на операторите, на законодавците и на регулаторите се случи во изминатите десет години. Профитот веќе не е единствениот мотив на корпорацииските политики; подобро речено, вклучувањето „практики на одговорно коцкање“ стана составен дел од секојдневното работење. Иако постои голема разноликост во корпорацииските политики и практики во светски рамки, овие политики често зависат од регулаторните насоки воспоставени во секоја сојузна држава, провинција или земја, и за еден ист оператор на коцкање е можно да се разликуваат од една до друга јурисдикција. Ни од далеку не сфаќаме и не знаеме што, всушност, значи тоа „најдобри практики“ за одговорно коцкање, а исто така, во моментов се спроведуваат многубројни различни меѓународни студии со цел да се утврди што би требало да е составен дел од тие практики. Самите тие најчесто се осмислуваат како помош да се заштитат од коцкање малолетните лица, да се одредат потребите на ранливите популации, да се утврди како најдобро да се заштитат лицата со проблеми при коцкањето, и како да се најдат начини со кои ќе се сведат на минимум можните штети за јавноста која се коцка.

Вакви практики за одговорно коцкање станаа составен дел од секојдневното работење на повеќето лиценцирани оператори, корпорации кои работат со лотарија, карташки соби, казина, тркалишта, електронски соби за играње, како и операторите кои работат со коцкање преку интернет и преку мобилни уреди. Во моментов, тие практики можат да содржат дел од следното: изработка на информативни брошури со кои се опишуваат програмите за одговорно коцкање, отстранување на уредите АТМ/исплата на готови пари од партерот за коцкање, информации со кои се објаснуваат сите веројатности за добивка или за загуба при игрите во казино и при освојувањето премии на лотарија, телефонски линии за помош и

поддршка наменети за лицата на кои им е неопходна помош за одреден проблем поврзан со коцкањето, етички кодекси и стандарди за одговорно рекламирање, можности клиентите да побараат да бидат тргнати од списоците за праќање промотивни материјали кои им стигнуваат директно дома, политики за себеизземање со кои лицето може да реши да се из земе од одредена коцкарска локација (само неколку јурисдикции имаат, како што се нарекува, можност за изземање од трета страна, каде што член на семејството може во пишана форма да побара од коцкарски објект или од регулаторно тело за оваа област да из земе некој негов член на семејството поради коцкарски проблем), „паметни картички“ и УСБ-идентификациски клучеви за користење со машините за коцкање, каде што лицето може однапред да ги утврди временските и паричните граници, па кога ќе ги надмине, машината да му се затвори и тие веднаш да му бидат прекинати, како и ограничувањето на алкохолот на коцкарскиот партер додека клиентите се коцкаат (ова не е сеприсутно). Во некои јурисдикции, дел од иновациите е и барањето да се вметне возачката дозвола или лична карта издадена од властите во посебен дел од автоматите за издавање лото-тикети со цел да се спречат малолетните лица да играат, како и поставување апликација на паметните телефони која може да прима пораки за подигање на свеста за одговорно коцкање. Овие уреди можат да се постават и во утврдувањето граници кај коцкањето преку мобилни уреди. Обуката на персоналот во смисла на одговорно коцкање стана составен дел од повеќето програми за одговорно коцкање.

Продолжува експанзијата на стандардното коцкање во Соединетите Држави и во светски рамки. Во 2009 година, комерцијални казина имало во тринаесет сојузни држави, а 29 имале барем по едно казино наменето за староседелското население. Во Соединетите Држави, во текот на 2009 година комерцијалните казина остварија приходи од 3,74 милијарди долари и во нив работеа над 328 илјади лица. Кога ќе се соберат вработените на коњски трки, вработените во лотарии и во производителите на опрема за играње, само во Соединетите Држави индустријата за коцкање овозможува работа за над половина милион луѓе. Треба да споменеме дека не се сите маѓепсани од коцкањето и дека во многу сојузни држави и земји постои силен отпор кон коцкањето. Ова противење, иако на некои места

умерено успешно, често се поврзува со морални и со верски причини, но во последно време губи во сила. Прифаќањето на коцкањето добива на сила и оди во негова полза.

Во светот, на многу места работат стандардните казина и локации за коцкање преку интернет. Популарноста на коцкањето како да не познава граници. И во следната деценија ќе следиме како засилено се шират сите стандардни форми на коцкање, како и иновативни игри на среќа и технолошки напредоци поради кои веќе нема да мора да се патува ако некој сака да се коцка. Казината на разни дестинации и натаму ќе се развиваат и ќе се претвораат во нова ера на забавни комплекси со многубројни содржини.

Иако повеќето лица се коцкаат одговорно, при што си ги утврдуваат и општо земено си ги задржуваат границите, оваа експанзија на коцкањето со себе ќе донесе и цело мноштво нови друштвени проблеми, кои ќе ги засегнат не само возрасните, туку и адолесцентите.

Првичните живописни ликови на Дивиот Запад и гангстерите како Бени Сигел и Мејр Лански, сега се заменети со легитимни директори и претприемачи како Хауард Хјуз, Бил Хара, Стив Вин, Шелдон Ејделсон и Гари Лавман. Одборите на директори на мултинационалните корпорации за играње, успеаја да го претворат коцкањето во играње: денес дел од казината се и огромни забавни комплекси, трговски центри и ексклузивни ресторани.

Осамна нов ден.

ИЗВОРИ

- American Gaming Association. (2010). *State of the States: The AGA Survey of Casino Entertainment*. Washington, DC: American Gaming Association.
- American Gaming Association. (2011). *State of the States: The AGA Survey of Casino Entertainment*. Washington, DC: American Gaming Association.
- Durham, S., and Hashimoto, K. (2010). *The history of gambling in America*. Prentice Hall.
- Fleming, A. (1978). *Something for nothing: A history of gambling*. Delacorte Press.
- H2 Gambling Capital. (April 2010). *United States: Regulated Internet Gambling Economic Impact Reports*.
- H2 Gambling Capital. (April 2011). *National Summary Sheet Report*.
- H2 Gambling Capital. (August 2011). *Mobile Gambling Report*.

- Monaghan, S., and Derevensky, J. (2008a). An appraisal of the impact of the depiction of gambling in society on youth. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 6, 1557–74.
- Monaghan, S., and Derevensky, J. (2008b). A Critical Review of the Internet Gambling Literature: Some Policy Recommendations. Report prepared for the Nova Scotia Gaming Corporation, стр. 88.
- Partucci, C. (August 2009). The True Statistics of Sports Gambling. <http://www.articlesbase.com/online-gambling-articles/the-true-statistics-ofsports-gambling-1097238.html>.
- Pew Research Center. (May 2006). Gambling: As the Take Rises, So Does Public Concern. Pew Research Social Trends Reports.
- Reith, G. (1999). *The age of chance in western culture*. London: Routledge.
- Schwartz, D. G. (2006). *Roll the bones: The history of gambling*. New York: Gotham Books.
- Stewart, D. O. (May 2011). Online Gambling Five Years After UIGEA. American Gaming Association White Paper.
- Thompson, W. (2001). *Gambling in America: An encyclopedia of history, issues and society*. California: ABC-CLIO.

ОДНЕСУВАЊА НА КОЦКАЊЕ КАЈ АДОЛЕСЦЕНТИТЕ

КОЦКАЊЕ

За поимот „коцкање“ постојат повеќе дефиниции. Според некои, тоа е обложување, односно коцкање со личен имот во замена за можноста да се освои нешто вредно како форма на коцкање, но во контекстот на оваа книга, коцкањето односно играњето (што не треба да се меша со играњето видеоигри, „гејмањето“) се дефинира како обложување со пари врз исходот од некој неизвесен настан, а со цел да се освојат пари. Јасно, сите форми на коцкање во себе содржат и елемент на непредвидливост и на ризик, зашто инаку ќе би се сметале за коцкање. Елементи на ризик имаат дури и оние игри за кои најчесто се мисли дека се темелат повеќе врз некои лични вештини, како покерот и блекџекот, бидејќи таму картите се делат и се добиваат по случаен избор. Не е невообичаено лицата да се обложуваат на игри на вештини вклучително и спортски настани, а некои млади повремено се обложуваат на своите резултати во видеоигрите. Некои компании за онлајн-коцкање во поново време ги внесоа обложувањата дури и во постигнуваните резултати, па така на колеџ студентите можат да се обложуваат какви оценки ќе добијат на завршните испити.

Овде намерата не е да се навлегува во потеклото на зборот „коцкање“: прифатено е дека коцкањето може да се случува во одреден континуитет. Повеќето луѓе воопшто не се коцкаат, некои се коцкаат повремено, некои се коцкаат често и притоа не трпат речиси никакви негативни финансиски или општествени последици. Други лица, пак, кои се коцкаат почесто и со сè поголеми парични суми, а кои се

неспособни да си утврдат однапред одредени граници до кои ќе се држат, можат да доживеат неколку проблеми поврзани со коцкањето. Важно е да споменеме дека, кај некои лица, губењето контрола може да биде епизодно и краткотрајно (во поново време, извесно внимание се посветува на концептот „сериско коцкање“, „бинџ-коцкање“, каде што лицето прекумерно се коцка само кус период, а потоа се враќа на „природното“ ниво со кое се коцка), додека за други, повеќе е знак на некое прогресивно нарушување. Ова коцкарско нарушување, кое инаку често се нарекува патолошко коцкање, проблематично коцкање, компулсивно коцкање или нарушено коцкање, го следат многубројни придружни проблеми.

Постојат големи разлики во износот на парични средства што лицето ги има и му се достапни за трошење. Кога некој многу богат ќе изгуби износ што други луѓе го сметаат за голем, тоа може и да не е толку проблематична појава како кога друго лице се обложува со парите што ги издвоило за купување основни продукти или за закупнина. Во оваа книга ќе се определат факторите на ризик кои се поврзани со коцкањето, особено со проблематичното коцкање кај адолесцентите, а исто и дел од отворените прашања поврзани со лекувањето и со програмите за превенција чија цел е ваквите штети да се сведат на минимум. Засега, следната илустрација дава пример за она што често се нарекува континуум на коцкање.

Слика 2.1. Континуум на однесувањето на коцкање.

Како што може да се види од дијаграмот на слика 2.1, коцкањето може да се движи, од друштвено односно рекреативно, до коцкање во ризик (со кое се означуваат лица кај кои почнуваат да се развиваат повеќе проблеми сврзани со коцкањето, но кои сепак не

ги исполнуваат критериумите што клиничките психијатри ги утврдиле за нарушување на коцкањето), и на крајот, компулсивно, коцкање од навика, проблематично, патолошко, или нарушено коцкање.

На полето на студиите за коцкањето, во моментот постои отворено прашање во смисла на номенклатурата, односно на тоа што претставува „проблематично коцкање“. Сите може да се согласиме дека некои лица имаат проблеми со коцкањето и со други аспекти сродни со коцкањето, но клиничките психолози, стручните лица кои спроведуваат лекување и истражувачите на ова поле допрва треба да се договорат околу тоа кој соодветен термин најдобро ги опишува овие лица. Во најновата верзија на *Дијагностички и статистички прирачник*, Четврто издание (DSM-IV) на Американската психијатриска асоцијација, лицата кои имаат прекумерен број проблеми со коцкањето и со други аспекти поврзани со коцкањето се нарекуваат „патолошки коцкари“. Оваа верзија сега се ревидира, но и натаму останува контроверзноста околу тоа која фактичка терминологија ќе се избере за да се опишат лицата кои се соочуваат со значителни проблеми директно или индиректно поврзани со коцкањето. Неколку клинички психолози и членови на поткомитетот кој во моментот го разгледува ова прашање, предлагаат нов термин, „нарушено коцкање“, што според нив е посоодветен за опис на лицата кои се соочуваат со значителни проблеми директно или индиректно поврзани со коцкањето. Иако не се прават разлики меѓу возрасни лица и адолесценти кои се коцкари, овие разликувања веројатно ќе мора да најдат израз во филтрите со кои се определува кои поединци се соочуваат со проблеми со коцкањето.

ПРИСУСТВО НА КОЦКАЊЕТО КАЈ ВОЗРАСНИ ЛИЦА

Од меѓународните истражувачки студии се изведени многубројни извештаи кои откриваат дека околу 80-90% од возрасните лица се коцкале некогаш во животот. Од возрасните испитаници кои изјавиле дека се коцкале, речиси една третина одговориле дека биле во казино, а уште поголем број дека играле лото. Докажано е дека процентот од испитаниците кои се коцкале, често нарекуван стапка на присуство, значително се разликува зависно од достапноста, од расположливоста и од најниската дозволена возраст за коцкање.

Различни географски јурисдикции дозволуваат различни форми на регулирано коцкање. Некои сојузни држави имаат казина, додека тие во други се забранети, барем привремено. Во рамките на Соединетите Држави, во моментов никаква форма на регулирано коцкање немаат единствено Јута и Хаваи. Важно е да се напомене дека возраста дозволена за коцкање може да варира, не само меѓу две јурисдикции, туку и во рамки на една иста јурисдикција, зависно од тоа каков тип игри се нудат (на пример, во многу јурисдикции, дозволената возраст за купување тикети за лото често е пониска од онаа која се бара за коцкање во казино). Како што е и претходно споменато во првото поглавје, расте бројот на студии кои сугерираат дека не само што сè повеќе возрасни се коцкаат, туку дека често се коцкаат. Сепак, стапката на појава и на преовладување на патолошкото коцкање кај возрасните изнесува приближно еден до три проценти, зависно од тоа каде се спроведува истражувањето.

СТАПКИ НА РАШИРЕНОСТ НА КОЦКАЊЕТО МЕЃУ АДОЛЕСЦЕНТИТЕ

Истражувањата за раширеноста на коцкањето меѓу адолесцентите во Северна Америка опфаќаат три мошне различни периоди. Најраните истражувања почнаа во текот на 1980-тите години, кога наседаше низ територијата на Соединетите Држави и на Канада почна да се шири и да расте бројот на лотарии. Во тие први студии за раширеноста се лоцираше коцкањето кај адолесцентите и најчесто се спроведуваа со помош на самостојно одговарање на анкети и на прашалници, каде што информациите се собираа во средношколските училиници. Според некои наводи, овие први студии не отсликаа вистински репрезентативно каква е состојбата кај целата адолесцентна популација, туку понудија само еден почетен и кус поглед кон коцкањето кај адолесцентите и кај тинејџерите. Тие студии открија значителни варијации во стапките на присутност на коцкањето зависно од возраста на оценуваните адолесценти, на видовите достапност и расположливост и на географскиот регион во кој се спроведувала конкретната студија. Сепак, овие студии несомнено покажаа дека адолесцентите навистина се коцкаат за пари низ повеќе форми на регулирани и на нерегулирани активности, и дека

постои тренд во кој тие адолесценти, на возраст на деца, се впуштале во коцкање почесто и во поразновидни активности. Иако овие студии не се вистински репрезентативни за целата општа адолесцентна популација, сепак јасно покажаа дека се нужни натамошни истражувања. Исто така, станаа и еден од првите репери за следење на стапката на раширеност на коцкањето меѓу тинејџерите.

По првите студии за коцкањето кај адолесценти уште од 1980-тите години, во текот на 1990-тите години уследија повеќе студии спроведени во Северна Америка и во Обединетото Кралство, каде што се применуваа слични методологии но кои понекогаш користеа различни инструменти и алатки за мерење осмислени со цел да се оцени не само присуството на однесувањето на коцкање меѓу адолесцентите, туку и присуството на однесувањето на проблематично коцкање. Во текот на тој период, средното ниво на коцкање меѓу адолесцентите, како што се чини, порасна од 45% во 1980-тите години, на просечни 66% во 1990-тите години. Во неговата анализа на повеќе студии за присутност, Дуранд Џејкобс заклучи дека во текот на 1990-тите години дошло до драматичен пораст на коцкањето меѓу малолетните лица во Соединетите Држави, а во Канада биле забележани слични стапки на раст како последица од зголемената достапност и леснотија на расположливост. Овие студии почнаа да предизвикуваат сериозна загриженост околу зачестеноста и видовете коцкање во кои се впуштаат адолесцентите. Исто така, се прошири и опфатот на истражувањата и се опфатија прашања поврзани со скриените мотиви за коцкањето кај адолесцентите, со причините од кои се чини дека постои очигледно недоволно следење од страна на родителите на коцкарското однесување на нивните деца и со утврдувањето извори на загриженост поради коморбидитетите и истовремено појавувачките нарушувања и проблеми сврзани со коцкањето. И на крајот, како најважно, стана очигледно дека мала, но јасно изразена група млади лица како да доживуваат сериозни проблеми сврзани со коцкањето слични на оние со кои се соочуваат возрасните во иста ситуација. Некаде во тоа време, студии за коцкањето кај адолесцентите почнаа да се спроведуваат и во Европа, во Австралија и на Нов Зеланд.

Од почетокот на веков, уште многу јурисдикции во светот кои испитуваа ризични однесувања кај адолесцентите почнаа да

вклучуваат и модули на коцкањето, како начин да ја утврдат стапката на присутност и на раширеност на коцкарските однесувања кај адолесцентите. Во неколку земји, вклучително и во Соединетите Држави, Канада, Обединетото Кралство, Естонија, Литванија, Романија, Германија, Белгија, Данска, Финска, Исланд, Норвешка, Шведска, Австралија и Нов Зеланд, спроведени се доста обемни студии за раширеноста на коцкањето меѓу адолесцентите и младите возрасни лица. Од сите студии обично се добиваа слични наоди, имено: (а) и покрај разноликоста на јурисдикциите во кои се спроведуваа студиите, истражувањата во моментот се чини дека јавуваат дека расте бројот на адолесценти кои се коцкаат, (б) според јасно исцртани докази, кај лицата од машки пол е поголема веројатноста дека ќе се коцкаат и ќе се подложни на коцкарски проблеми во споредба со лицата од женски пол, (в) видовите активности на коцкање во кои учествуваат адолесцентите зависат од леснотијата на достапност, расположливоста, родот и од возраста, (г) можно е одредени културолошки групи да се поранливи, како во однос на коцкањето така и во однос на проблематичното коцкање, и (д) ставовите и однесувањата на родителите, како што се чини, влијаат, како врз коцкањето, така и врз проблематичното коцкање кај адолесцентите.

СТАПКИ НА РАШИРЕНОСТ НА КОЦКАЊЕТО МЕЃУ АДОЛЕСЦЕНТИТЕ

Докажано е дека коцкањето, за кое порано се сметало дека е активност само на возрасните, е популарно и кај децата и кај адолесцентите. Сеедно дали се обложуваат меѓу себе (не е невообичаено да слушнете деца кои се обложуваат во училишниот двор), дали купуваат тикети за лото, играат покер со другарите или се приклучуваат во казина или во салоните за играње, коцкањето очигледно станува сè попопуларно кај тинејџерите. Поновите податоци што ги собра Рејчел Волберг со колегите, а во врска со коцкањето кај младите на меѓународно ниво, покажуваат дека над 80% од младите изјавиле оти до тој момент веќе се коцкале за пари, при што средната вредност од вкупната бројка за претходната година за Соединетите Држави изнесува 66%, за Канада 63%, во Европа 66% (со исклучок на Скандинавија), за нордиските земји 72%, и за Австралија и

за Нов Зеланд 62%. Слични се наодите и кај возрасните испитаници. Овие бројки неоспорно сведочат колку коцкањето е популарно, и кај возрасните и кај адолесцентите. Обемот и разновидноста на активностите на коцкање, како регулирани така и нерегулирани (меѓу врсници) продолжуваат да растат, а коцкањето веќе станува нормална појава во нашето општество, поради што е многу веројатно дека и натаму ќе следиме како расте бројот на млади кои се впуштаат во однесувања на коцкање. Можностите за коцкање никогаш не биле поразновидни, полесни за наоѓање и достапни, и покрај законските забрани.

ОДНЕСУВАЊЕ ПРИ КОЦКАЊЕТО

Огромно мнозинство возрасни лица и тинејџери се коцкаат на мошне одговорен начин, но има некои кои тоа го прават прекумерно, што може да доведе до најразлични проблеми – емоционални, семејни, психолошки, меѓучовечки, финансиски и законски. Повеќето возрасни лица и тинејџери, кога се коцкаат, најчесто си зацртуваат однапред временски и парични граници, и потоа се придржуваат до нив. Повремено може да им се случи да надминат некоја од тие граници, а сепак, огромно мнозинство од нив бргу си го приспособуваат коцкањето и трошењето пари, па не страдаат од многубројните долгорочни проблеми поврзани со коцкањето. Во третото поглавје од оваа книга ќе стане подетално збор за проблематичното и за патолошкото коцкање, но овде споменуваме дека, за некои лица, умереното и/или општественото коцкање на крајот води кон прекумерно коцкање и кон цело мноштво сродни проблеми. Можеби најдобра е споредбата со пиењето алкохол. Ако алкохолот се консумира умерено, во одредени прифатени граници (каде што исклучок е пиењето и возењето), настануваат многу малку здравствени, општествени или меѓучовечки проблеми (некои научници тврдат дека, всушност, умереното пиење црвено вино си има свои поволности за здравјето). Меѓутоа, ако се претера со пиењето, појава која често се нарекува злоупотреба на алкохол или зависност од алкохол, обично настануваат најразлични проблеми поврзани со алкохолот. И на коцкањето може да се гледа како на потенцијално високоризична активност: овде проблемите често се јавуваат доколку се претера.

Центарот за спречување на злоупотребата на супстанции и Управата против злоупотреба на супстанции и за услуги на ментално здравје во Вашингтон, како едно тело изготвија стратегија за постапување со ризичните однесувања кај адолесцентите низ обиди да се идентификуваат факторите на ризик и на заштита кај злоупотребата на алкохол, кај злоупотребата на супстанции, кај самоубиствата меѓу тинејджерите и кај тинејджерската деликвенција. Врз основа на овој модел, од Меѓународниот центар за коцкарски проблеми и ризични однесувања кај младите го внесоа патолошкото коцкање во оваа рамка за да го направат посеопфатно. Во изминатите дваесет години, истражувачите и клиничарите од Меѓународниот центар за коцкарски проблеми и ризични однесувања кај младите од Универзитетот Мекгил во Монреал се трудат да ги одредат корелатите, како и факторите на ризик и на заштита, поврзани со патолошкото коцкање, а со цел подобро да ги сфатат коцкањето кај адолесцентите и проблематичното коцкање. Овие стекнати сознанија потоа ќе можат да се преточат во напори за осмислување поефикасни научно базирани програми за превенција. Важно е однесувањето на коцкање меѓу адолесцентите да се третира како само уште едно потенцијално

Слика 2.2. Модел на високи ризици кај адолесценти. Адаптирано од: P. Brounstein and J. Zweig, *Understanding Substance Abuse Prevention: Toward 21st Century Primer on Effective Programs*, 1999, Center for Substance Abuse Prevention (CSAP) & Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA); Dickson, Derevensky, and Gupta 2002.

поризично однесување кое може да почне сосема невинно, за потоа нагло да излезе од контрола. Ова е очигледно од Слика 2.2. каде што патолошкото коцкање кај адолесцентите е поставено во општа високоризична рамка.

Ако се знае дека многу поединци почнуваат да се коцкаат релативно млади, не е невообичаено одреден сегмент од популацијата да доживее проблеми. Типичен стереотип за лице со коцкарски проблем е дека станува збор за средовечен маж, кој веројатно се обложува на коњски трки, игра на слот-машини или посетува казино, некој кој доживеал брачни и семејни проблеми, веројатно и кој извршил кривични и/или незаконски дејства за да најде пари за коцкањето, но во овој опис никаде не се споменуваат адолесцентите или тинејџерите. Сепак, како што претходно е забележано, постојат доволно докази за тоа дека голем број адолесценти се впуштаат во многубројни форми на коцкање, како регулирано така и нерегулирано. Паралелно со процесот во кој коцкањето станува подостапно, во кој расте бројот на локации за коцкање и во кој самото коцкање нашироко се сфаќа како нешто сосема нормално, расте загриженоста дека не само што адолесцентите почесто се впуштаат во вакво однесување туку има сè повеќе млади кои на крајот доживуваат многубројни проблеми поврзани со коцкањето.

Голем дел од оваа загриженост произлезе од истражувањата кои се концентрираа врз коцкањето и врз проблематичното коцкање кај возрасните лица. Во истражувачките студии со возрасни испитаници кои се проблематични и патолошки коцкари, повеќето испитаници изјавуваат дека за пари почнале да се коцкаат релативно млади – приближно на возраст од 10 до 12 години. Исто така, има сè повеќе докази за тоа дека адолесцентите обично почнуваат да се коцкаат далеку пред да почнат да експериментираат со пушење, со пиење алкохол, со користење дроги или со полово општење.

Како што може да се забележи од Табела 2.1, поновите резултати покажуваат дека сè повеќе адолесценти се впуштаат во потенцијално ризични однесувања како што растат. Во оваа табела може да се следат истовремено севкупната употреба во текот на целиот живот и употребата во текот на една недела. Како што прикажува табелата и како што е очекувано, процентот адолесценти кои се впуштаат во кое било од наведените однесувања во текот на една недела е

помал одошто употребата во текот на целиот живот. Меѓутоа, кога се анализираат терковите на однесувањето на коцкање, се гледа дека коцкањето е релативно стабилно на порана возраст и поверојатно е дека ќе најде на одобрување одошто консумирањето алкохол, незаконски дроги или цигари. При толкувањето на овие резултати станува очигледно дека бројката тинејџери кои се впуштаат во коцкање е значително поголема од бројката тинејџери кои се впуштаат во кое било друго потенцијално ризично однесување. Исто така, уште пред да наполнат 12 години, речиси 80% од тинејџерите одговараат дека веќе се имаат впуштено во некаква форма на коцкање за пари, или со врсниците или членовите на семејствата, или низ други вообичаени форми на коцкарски активности. Ако ова однесување се анализира врз неделна основа, како што се очекува, се чини дека помалку млади се впуштаат во коцкање. Меѓутоа, и процентот на младите кои се коцкаат неделно слично се зголемува како што стануваат постари. Ако се анализираат информациите за раширеноста кои се прикажуваат во оваа табела, очигледно е дека повеќе млади се впуштаат во коцкање врз неделна основа одошто оние кои консумираат алкохол, дроги или цигари. Овие податоци доаѓаат од студии спроведени во Канада, но слични наоди се пријавени и во многу други јурисдикции.

Табела 2.1. Впуштеност во зависнички однесувања

	<i>Вкупно ујойџреба</i>			<i>Неделна ујойџреба</i>		
	<i>Клас 7</i>	<i>Клас 9</i>	<i>Клас 11</i>	<i>Клас 7</i>	<i>Клас 9</i>	<i>Клас 11</i>
Алкохол	36,8%	62,2%	79,8%	7,4%	14,0%	20,2%
Дроги	3,5%	13,4%	26,5%	2,7%	2,1%	9,0%
Цигари	18,2%	34,5%	48,4%	7,0%	16,1%	31,4%
Коцкање	79,1%	78,9%	83,4%	30,4%	37,4%	37,1%

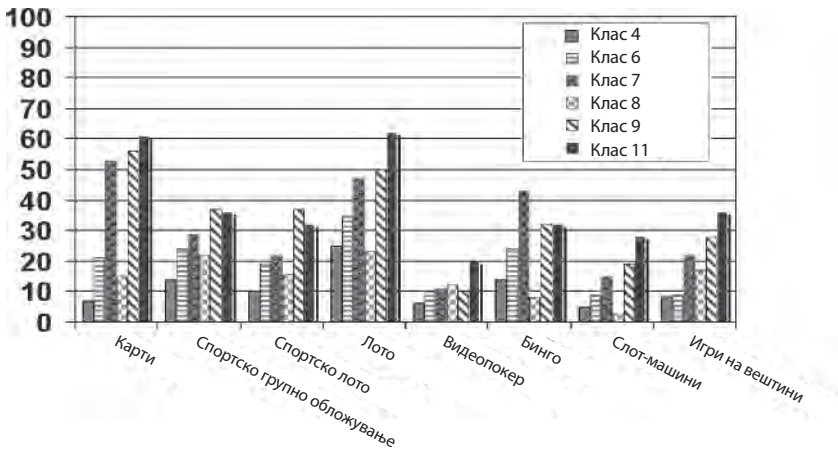
Други истражувачки и клинички наоди дополнително сугерираат дека коцкањето кај адолесцентите обично се јавува заедно со други ризични однесувања. Од дополнителните истражувања се заклучи дека адолесцентите и младите возрасни лица бележат највисоки стапки на проблематично коцкање, уште повеќе од возрасните. Иако повеќето регулирани форми на коцкање (активностите

кои се достапни и регулирани од владини агенции) одат со одредени ограничувања во смисла на возраста, постојат многубројни докази според кои малолетните млади успеваат да се впуштат во повеќето форми на коцкање, и покрај постојните закони и ограничувања.

АКТИВНОСТИ НА КОЦКАЊЕ КАЈ АДОЛЕСЦЕНТИТЕ

Во најпопуларни форми на коцкање кај адолесцентите спаѓаат играњето карти (покерот стана огромно присутна разонода на меѓународно ниво), купување тикети за лото (каде што „грепките“ се далеку попопуларни од ливчињата кои се пополнуваат), бингото, спортските обложувања на самото место и типувања, електронските коцкарски машини, тикетите од спортска лотарија (онаму каде што ги има), и меѓучовечките игри на вештини. Спортското обложување останува неоспорно најпопуларно кај машките лица, додека младите женски лица почесто ќе купат тикети за лотарија и ќе играат бинго за пари, иако во последно време се јавува зголемено играње карти кај нив. Битно е да се напомене и дека оние видови коцкање што се доживуваат како „не толку штетни“, најчесто се со пофлексибилни ограничувања во однос на возраста. Лотото, „ждрепките“ и бингото често се сметаат за помалку штетни, а сепак, претставуваат пријатна и возбудлива форма на коцкање за адолесцентите, додека казината честопати се најрестриктивни. Повеќето форми на регулирано коцкање одат со одредени ограничувања во однос на возраста.

Процентуалното учество на децата и на адолесцентите кои се впуштаат во различни видови коцкање може да се следи од Слика 2.3. Како што децата стануваат постари, добиваат поголем пристап до локациите на коцкање и се посклони да се коцкаат во различен број разновидни ограничени активности. Очигледно е дека кај дел од овие активности, коцкањето многу зависи и од достапноста и од расположливоста. На пример, купувањето тикети за спортска лотарија (обложување за исходот од два спортски настани, на пример, два натпревари по хокеј, инаку достапно во лотариите на канадските провинции), иако е легално во Канада, во моментот не е дозволено во Соединетите Држави. Слично на тоа, сите јурисдикции не дозволуваат машини за видеопокер или за електронско коцкање да се поставуваат надвор од казината. Но, очигледно е дека купувањето

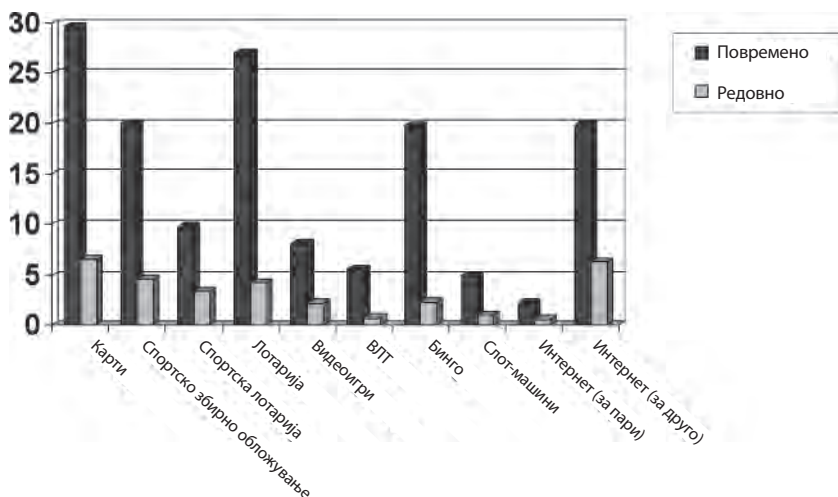

Слика 2.3. Процентуално учество на деца и на адолесценти кои се впуштаат во различни активности на коцкање

тикети за лотарија, играњето карти и спортското обложување остануваат како најпопуларни форми на коцкање меѓу младите. Сличен тренд се забележува кога се анализираат повремениот и редовното (еднаш неделно или почесто) коцкање кај адолесцентите. Ако се испитаат податоците од поновите истражувања од Слика 2.4, се забележува колку коцкањето преку интернет за забава (односно, кога коцкањето се извршува заради забава и поени, а не за вистински пари) станува сè поомилена разонода. За ова подетално ќе стане збор подоцна.

ВОЗРАСТ ПРИ ПОЧНУВАЊЕ СО КОЦКАЊЕТО КАЈ ДЕЦА И КАЈ АДОЛЕСЦЕНТИ

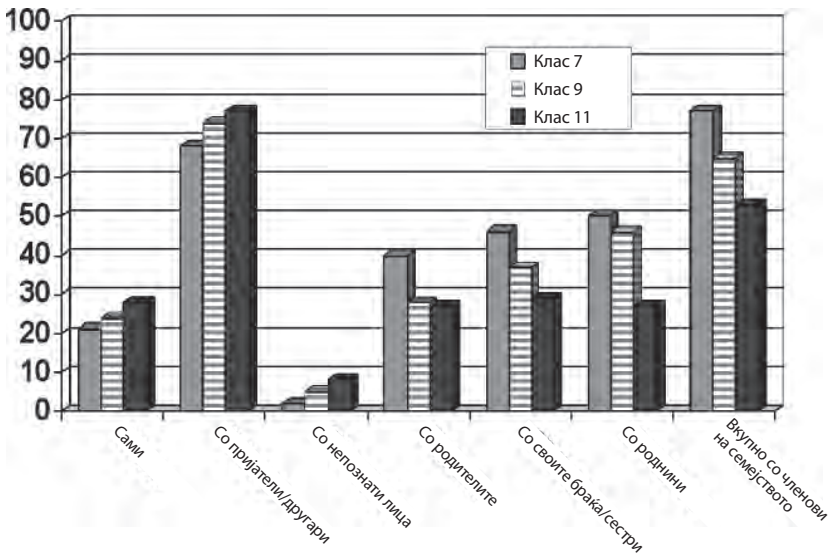
Податоците од Европа, Северна Америка, Австралија и од Нов Зеланд укажуваат на раната возраст на која децата изјавуваат дека почнуваат да се коцкаат за пари. Од повеќе истражувачки студии кои се спроведоа во овие земји се дозна дека дури и деца на возраст од 9 до 10 години се коцкале за пари, првенствено со свои членови на семејството. Неколку рани студии со ученици во средни училишта открија дека 73% од адолесцентите се коцкале претходно истата

Слика 2.4. Зачестеност на коцкањето кај адолесцентите. Машините ВЛТ (VLT) се електронски машини кои се доста слични со слот-машините, а на кои можат да се играат повеќе игри. „Редовно“ се дефинира како најмалку еднаш неделно.

година со свои пријатели, 65% се коцкале со членови на семејството (вклучително и со родители, браќа и сестри и со пошироката роднина како баби и дедовци, тетки, чичковци и братучеди), потоа дека 24% се коцкале сами, а 5% се коцкале со непознати за нив лица, при што многумина тинејџери изјавиле дека се коцкале за пари во сопствените домови. Важно е да се напомене дека овие категории не се исклучуваат една со друга: голем процент од адолесцентите изјавиле дека се коцкале со повеќе членови на семејството и свои другари. Пример за овие наоди е прикажан на Слика 2.5.

Се заклучи дека кај женските испитаници е поголема веројатноста дека ќе се коцкаат со членови на семејството, додека машките испитаници почесто се обидуваат да скријат дека се коцкаат од членовите на своите семејства. Како што стануваат постари овие млади испитаници, почнуваат поретко да се коцкаат со членови на своите семејства, а за таа сметка се јавува повеќе коцкање со врсници или самостојно коцкање. Овие наоди во поново време се потврдија во една канадска студија на ниво на земјата каде родителите биле прашувани за однесувањето на коцкање на нивните деца.

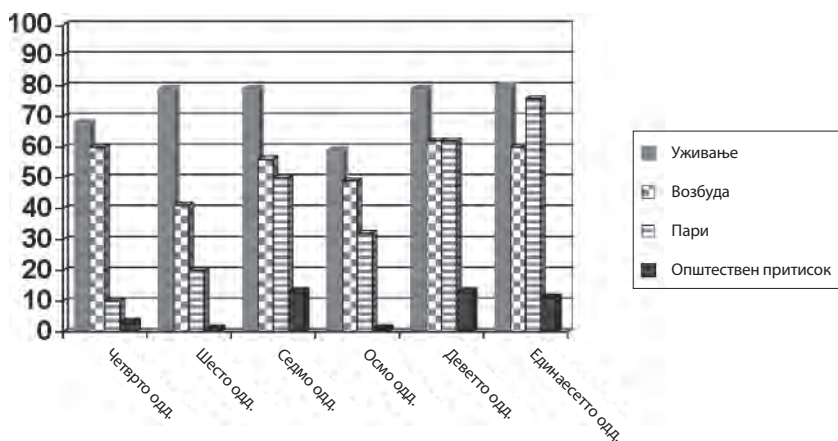
Слика 2.5. Со кого се коцкаат адолесцентите.

ПРИЧИНИ ЗА КОЦКАЊЕТО

По самата своја природа, коцкањето како составен дел го има ризикувањето пари со цел да се заработат пари. Дали приликата да се освојат пари е најважната причина поради која лицата се коцкаат? Да е така, оние кои ќе освојат однапред за себе зацртан износ, веројатно би се повлекле од играта и би си заминале како победници. И обратно, би се помислило дека оние адолесценти кои ќе си ги изгубат парите, во тој момент ќе престанат и нема да продолжуваат зашто изгубиле што изгубиле. Сепак, многубројни возрасни и адолесценти упорно опстојуваат и продолжуваат да се коцкаат, при што често го губат износот што го освоиле на коцкање и прават повеќекратни загуби и долг кој расте. Значи, зошто луѓето упорно опстојуваат во оваа активност, и покрај фактот дека повеќето од нив притоа сфаќаат дека натамошната игра не им е во полза? Наодите од неколку истражувачки анкети меѓу адолесцентите покажуваат дека во главните причини за коцкање што ги навеле испитаниците спаѓаат уживањето (80%), потоа желбата да се заработат пари (62%), возбудата (59%), вклученоста

во друштво со други (12%), опуштањето (8%), желбата да се избега од секојдневните проблеми (4%), лицето да се почувствува постаро одошто е (3%), да си ја ублажи депресијата (2%), и полесно да се справува со осаменоста (1%). Важно е овие наоди да не се протолкуваат дека значат оти секој што се коцка има само еден мотив за коцкањето. Имено, во секој даден момент, можно е лицето кое се коцка да има повеќе причини за тоа, и сите тие причини да се сменат со текот на времето. Сепак, трите најважни причини што адолесцентите ги наведуваат за коцкање (за забава/уживање, за да заработат пари, и за возбуда) всушност се истите причини што и возрасните ги наведуваат на прашањето зошто се коцкаат.

На Слика 2,6 се прикажани дел од попопуларните причини за коцкање што ги наведуваат децата од четврто одделение (на возраст од 9 до 10 години) до единаесетто одделение (на возраст од 16 до 17 години). Иако се забележуваат одредени разлики, главната причина за коцкање што ја наведуваат овие деца и адолесценти се однесува на уживањето и на забавата што се црпат од учествувањето. Иако парите им се важни, се чини дека не им се главната причина поради која се коцкаат. Ова е важно зашто помага да се сфати зошто одредени лица продолжуваат да се коцкаат иако губат во повеќе наврати. Поттик за лицето да продолжи да се коцка е обидот

Слика 2.6. Причини за коцкање што ги наведуваат децата и адолесцентите.

да го оствари истото ниво на возбуда и на уживање. Но, знаеме и дека лицата постојано имаат потреба да ги зголемуваат обемот и зачестеноста на обложувањето доколку сакаат да одржуваат одредено ниво на возбужденост.

СЕМЕЈНИ ФАКТОРИ ПОВРЗАНИ СО КОЦКАЊЕТО КАЈ МЛАДИТЕ

Резултатите од неколку истражувања со анкети укажуваат дека повеќето млади се коцкаат со членови на семејството (40-68%), како и со пријатели (55-82%). Тинејџерите најчесто изјавуваат дека нивните родители не изгледаат премногу загрижени од нивното коцкање. Општо земено, од одговорите од адолесцентите може да се заклучи дека приближно 80-90% од родителите знаат оти нивните деца-адолесценти се коцкаат за пари, но не се спротивставуваат. Во една студија во која се испитуваа купувањата тикети за лотарија во Канада, истражувачите открија дека 77% од адолесцентите наведуваат оти нивните родители всушност наместо нив купуваат „грепки“ за лото, а други 50% од родителите купуваат тикети за извлекување лото (на пример, Лото 6 од 49) наместо своите деца. Изненадувачки, 70% од адолесцентите изјавиле и дека добиле тикет за лото како подарок (најчесто за роденден, Божиќ, околу празници или по посебни пригоди). Од децата на возраст од 9 до 14 години, 40% укажале дека се имаат коцкано со родителите за пари, а само 20% од тие деца искажале некаков страв дека нивните родители или некоја друга авторитетна личност ќе дознае дека тие се коцкаат. Кога тие деца навршиле по 13, односно 14 години, помалку од 10% од нив се грижеле дека родителите ќе дознаат за нивното коцкање.

За да се поткрепат дел од овие наоди, неодамна во Канада е спроведена анкета на ниво на целата земја со родители на деца на тинејџерска возраст. Тие наоди ги потврдија претходните изјави од младите според кои нивните родители како да не се грижат премногу што нивните деца се коцкаат. Помалку од половина (40%) од родителите изразиле некаква поголема загриженост бидејќи детето им се коцка. Исто така, 60% од родителите на деца-тинејџери без проблем изјавиле дека заедно со своето дете се занимавале со некоја форма на коцкање. Во најчестите форми на коцкање во кои родителите се

впуштале заедно со своите деца спаѓале купување тикети за лотарија, томболи при добротворни настани, заеднички тикети за лото на извлекување. Родителите изјавиле дека почесто се обложуваат со синовите одошто со ќерките-адоlesценти, а мал број изјавиле дека се коцкаат со своите малолетни деца на машини за електронско коцкање, на интернет и во казино. Општо е заклучено дека татковците помалку се грижат од мајките во однос на коцкањето на нивните деца. Интересно е тоа што само 12,5% од родителите изјавиле дека имаат знаат дека нивното дете се коцка за пари, додека фактичкото присуство на коцкањето меѓу адоlesцентите е значително повисоко.

Исто така, докажано е дека коцкањето од страна на родителите значајно влијае врз општиот став на нивните деца кон коцкањето, но и врз нивното однесување во врска со коцкањето. Адоlesцентите чии родители го прифаќаат нивното коцкање како нивни деца, подоцна почесто се коцкаат. Нормализирањето и општествената прифатливост на коцкањето неоспорно влијаеја врз коцкањето кај децата и кај адоlesцентите.

Во повеќе наврати доследно е докажано дека постои висока корелација меѓу коцкарските проблеми на децата и зачестеноста со која се коцкаат нивните деца, со што тие проблеми претставуваат еден фактор на ризик во развојот на проблем со коцкањето. Ретроспективните студии натаму укажуваат дека 25-40% возрасни лица кои се патолошки коцкари изјавуваат оти и нивните родители имале слични проблеми со коцкањето.

Ефектот од коцкањето на родителот може да има далекосежни последици за лицето кое се коцка и за целото семејство. Покрај зголемени семејни долгови, децата од домовите во кои како проблем се јавува коцкањето кај родителот и подоцна искажуваат чувства на несигурност, ниско самопочитување, слаба претстава за себе, и општо земено, чувствуваат поголема потреба да бидат прифатени. За жал, расте бројката многу млади деца кои, според извештаите, биле оставени сами во автомобили на паркинзите пред казина додека нивните родители внатре се коцкале со часови. Казиното во Кејптаун, Јужна Африка, кое на својата локација води и дневен престој за децата, морало да активира систем на повикување преку разглас бидејќи родителите и предолго си ги оставале децата во дневниот престој без притоа да проверат како се или да прашаат дали им е добро.

ВЛИЈАНИЈА ОД ВРСНИЦИ

И пријателите и врсниците имаат еднакво значајна улога во обликувањето широк спектар на однесување. Однесувањето на врсниците влијае кај употребата на дроги и на алкохол, кај пушењето и кај други потенцијално ризични однесувања, а коцкањето како такво не е исклучок. Раните студии открија дека, освен со родители-те и со членовите на семејството, лицата настојуваат да се коцкаат и со своите врсници и пријатели. Во неколку испитувања, над 75% од децата на возраст меѓу 9 и 14 години кои редовно се коцкаат, го прават тоа со своите врсници, најчесто во однос на нерегулирани активности. Овие студии покажаа и дека, како што децата растат, имаат изразита тенденција за коцкање со свои врсници во домот на пријатели и на училиште.

Во прилог на овие наоди оди и неодамнешниот нагол подем на бројот на млади луѓе кои играат покер со своите пријатели. Младите често велат дека родителите ги охрабруваат да играат покер преку викендите дома, како начин да им го сведат на минимум излегувањето со пријатели и да ги спречат да се нафатат на „посериозни ризични однесувања“ (на пример, консумирање алкохол и дроги). За жал, токму родителите најчесто не си ги предупредуваат децата за можните ризици поврзани со прекумерното коцкање. Она што почнува како друштвена игра, како активност која дава уживање и возбуда, всушност може да излезе од контрола и да стане проблематично. Еден тинејџер на лекување изјави дека е бесен, не само на своите родители, туку и на неговото училиште бидејќи, додека непрекинато му ги нагласувале ризиците поврзани со прекумерното консумирање алкохол, користењето дроги и впуштањето во незаштитен секс, никогаш не разговарале со него за можните проблеми сврзани со коцкањето. И затоа, иако коцкањето на прв поглед е забавна и возбудлива активност, ако не се следи внимателно, може да ескалира и да резултира со сериозни проблеми. Нема речиси никакво сомневање дека адолесцентите се коцкаат со најразлични активности, дека притоа им влијаат родителите и врсниците, дека рекламите за коцкарски продукти многу ги привлекуваат, дека можат прекумерно да се коцкаат и покрај ограничувањата и забраните. Бројот на млади луѓе кои се коцкаат продолжува и натаму да расте со алармантно темпо.

ИЗВОРИ

- Abbott, M., Volberg, R., Bellringer, M., and Reith, G. (2004). A Review of Research on Aspects of Problem Gambling. Report prepared for the Responsibility in Gambling Trust, U.K.
- Australian Government Productivity Commission. (2010). *Gambling Inquiry*. Australian Government.
- Australian Government Productivity Commission. (1999). *Australia's Gambling Industries*: Australian Government.
- Campbell, C., Derevensky, J., Meerkamper, E., and Cutajar, J. (2011). Parents' perceptions of adolescent gambling: A Canadian national study. *Journal of Gambling Issues*, 25, 36–53.
- Delfabbro, P. (2007). *Australasian Gambling Review Third Edition (1992–2007)*. A report prepared for the Independent Gambling Authority of South Australia. Adelaide: Independent Gambling Authority.
- Derevensky, J. (2008). Gambling behaviors and adolescent substance use disorders. In Y. Kaminer and O. G. Buckstein (Eds.). *Adolescent substance abuse: Psychiatric comorbidity and high risk behaviors*. New York: Haworth Press, 403–33.
- Derevensky, J., and Gupta, R. (Eds.). (2004). *Gambling problems in youth: Theoretical and applied perspectives*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Dickson, L., and Derevensky, J. (2006). Preventing adolescent problem gambling: Implications for school psychology. *Canadian Journal of School Psychology*, 21(1/2), 59–72.
- Ellenbogen, S., Derevensky, J., and Gupta, R. (2007). Gender differences among adolescents with gambling related problems. *Journal of Gambling Studies*, 23, 133–43.
- Felsher, J., Derevensky, J. and Gupta, R. (2003). Parental influences and social modeling of youth lottery participation. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 13, 361–77.
- Griffiths, M. (1989). Gambling in children and adolescents. *Journal of Gambling Behavior*, 5, 66–83.
- Griffiths, M. (1990). Addiction to fruit machines: A preliminary study among young males. *Journal of Gambling Studies*, 6, 113–26.
- Griffiths, M. (1994). An exploratory study of gambling cross addictions. *Journal of Gambling Studies*, 10, 371–84.
- Griffiths, M. (1995). *Adolescent gambling*. London, UK: Routledge.
- Griffiths, M., and Sutherland, I. (1998). Adolescent gambling and drug use. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 8, 423–27.

- Gupta, R., and Derevensky, J. (1997). Familial and social influences on juvenile gambling. *Journal of Gambling Studies*, 13, 179–92.
- Gupta, R., and Derevensky, J. (1998). Adolescent gambling behavior: A prevalence study and examination of the correlates associated with problem gambling. *Journal of Gambling Studies*, 14, 319–45.
- Hardoon, K., Derevensky, J., and Gupta, R. (2001). Social influences involved in children's gambling behavior. *Journal of Gambling Studies*, 17(3), 191–215.
- Hardoon, K., Gupta, R., and Derevensky, J. (2004). Psychosocial variables associated with adolescent gambling: A model for problem gambling. *Psychology of Addictive Behaviors*, 18(2), 170–9.
- Huang, J-H., Jacobs, D., Derevensky, J., Gupta, R., and Paskus, T. (2007). Gambling and health risk behaviors among U.S. college student athletes: Findings from a national study. *Journal of Adolescent Health*, 40(5), 390–7.
- Jacobs, D. F. (2004). Youth gambling in North America: Long-term trends and future prospects. In J. Derevensky and R. Gupta (Eds.), *Gambling problems in youth: Theoretical and applied perspectives*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Ladouceur, R. and Mireault, C. (1988). Gambling behaviors amongst high school students in the Quebec area. *Journal of Gambling Studies*, 4, 3–12.
- Lesieur, H. R., and Klein, R. (1987). Pathological gambling among high school students. *Addictive Behaviors*, 12, 129–35.
- Meyer, G., Hayer, T. and Griffiths, M. (Eds.) (2009). *Problem gambling in Europe: Challenges, prevention and interventions*. New York: Springer.
- Mooss, A. D. (2009). *Gambling behaviors among youth involved in juvenile and family courts*. Psychology dissertations, Paper 63. Georgia State University.
- National Research Council. (1999). *Pathological gambling: A critical review*. Washington, DC: National Academy Press.
- Poulin, C. (2000). Problem gambling among adolescents in the Atlantic provinces of Canada. *Journal of Gambling Studies*, 16, 53–78.
- Shead, N. W., Derevensky, J., and Gupta, R. (2010). Risk and protective factors associated with youth problem gambling. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 22(1), 39–58.
- Shead, N. W., Derevensky, J., and Meerkamper, E. (2011). Your mother should know: A comparison of maternal and paternal attitudes and behaviors related to gambling among their adolescent children. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 9, 264–75.
- Volberg, R., Gupta, R., Griffiths, M., Olason, D., and Delfabbro, P. (2010). An international perspective on youth gambling prevalence studies. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 22, 3–38.

ПРОБЛЕМАТИЧНО КОЦКАЊЕ КАЈ АДОЛЕСЦЕНТИ

Ако се имаат на ум побројните локации, големата достапност и општественото прифаќање на коцкањето, не изненадува што денес многу млади се коцкаат. За повеќето луѓе, поттик да се коцкаат се восхитот и возбудата, раскошот и сјајот, привлечноста на помислата за богатства и за награди. Повеќето возрасни и адолесценти во најдобар случај можат да се опишат како повремени, ретки или како општествени коцкари, но дел од тие лица доживуваат многубројни проблеми врзани со коцкањето кои настануваат како резултат од прекумерно коцкање. Не е нужно проблематично самото коцкање, туку сите негативни последици кои се тесно поврзани со времето и со парите потрошени на коцкање. Ова на некој начин можеби е аналогно со младите кои минуваат безброј часови играјќи видеоигри. Иако, на пример, со играњето видеоигри не се поврзани пари, младите кои се како зависни од тие игри често страдаат од проблеми поврзани со меѓучовечките односи, со резултатите од образованието и со општествени проблеми. Интересно, сè поголема група истражувачи кои ги проучуваат играњето видеоигри и други бихевиорални зависимости, го користат коцкањето како модел врз кој ги темелат своите истражувања, а имајќи ја предвид сличноста на соодветните однесувања и последици кај едните и кај другите. Сè повеќе докази укажуваат дека прекумерното играње видеоигри и коцкањето е најдобро да се набљудуваат како континуум, во споредба меѓу лица кои воопшто не се впуштаат во вакво однесување и лица кои се прекумерно вклучени и кои доживуваат цел спектар проблеми сврзани со нивното однесување, како лица кои доживуваат форма на бихевиорална зависност. Она што ги разликува коцкарските

проблеми меѓу младите и зависноста од видеоигри, најчесто е поврзано со мноштво финансиски и слични последици (губење пари, лажење, крадење итн.).

Во коцкарската индустрија има една дамнешна поговорка која вели: „Колку повеќе се коцкаш толку повеќе губиш“. Кога повторуваат циклуси на играње, повеќето млади со коцкарски проблеми на крајот ги губат сите свои пари сеедно колку мислат дека се паметни или интелегентни. А, за да продолжат да се коцкаат, присилени се да најдат уште средства. Ова често ги наведува младите со коцкарски проблеми да си ги распродаваат личните предмети, да си ја потрошат личната заштеда, да земаат парични заеми од пријатели и роднини при што наведуваат лажни изговори, а и да крадат пари од лицата блиски до нив. Некои лица престануваат да се коцкаат откако ќе потрошат буквално сè, но кај други, потребата и поривот да продолжат да се коцкаат се преголеми и притоа тие прават сè за да најдат пари кои им се нужни за да се коцкаат и натаму. Многу адолесценти со коцкарски проблеми изјавуваат дека на почетокот краделе од родителите или од браќата, односно сестрите бидејќи така е полесно, а и воопшто претпоставуваат дека ако член на семејство ги фати како крадат, нема да им повика полиција, односно нема да се соочат со законски реперкусии. Еден младич изјавил дека украде илјадници долари од родителите, а на прашањето дали воопшто се кае, одговорил: „Секако дека се каам, не беше ништо лично, не сакав намерно да си ги повредам родителите, само многу ми требаа пари“.

Постојат доста разлики во методологиите што се користат за да се определи стапката на раширеност на проблематичното коцкање кај адолесцентите (за што станува збор во четвртото поглавје), но стапките на проблематично и на патолошко коцкање кај адолесцентите всушност се значително повисоки одошто кај возрасните лица. Сепак, методолошката загриженост во смисла на инструментација, ознаките за она што сочинува „адолесценција“, достапноста и расположливоста на коцкарските активности, доведоа до мошне широки разидувања, дискрепанци кај забележаните стапки на раширеност. Врз основа на еден понов сеопфатен преглед на меѓународни студии во изработка на Рејчел Волберг со колегите, се утврди дека средната стапка на раширеност на проблематичното и на патолошкото коцкање меѓу адолесцентите изнесува приближно 3% во Соединетите Држави и во

Канада, а 4,8% изведени во студиите за Европа без Скандинавија, потоа со присуство во нордиските земји од 2,2% и со студиите од Австралија и од Нов Зеланд кои укажуваат на стапка на раширеност од 3,7%. Треба да се спомене дека просечната стапка на раширеност на проблематичното и на патолошкото коцкање меѓу возрасни лица во повеќето западни земји изнесува приближно 1-2%. И кај адолесцентите и кај возрасните, стапките на раширеност меѓу машките лица се значително повисоки (три-четири пати) одошто меѓу женските лица. Треба да се нагласи и дека, меѓу возрасните лица, највисоки стапки на раширеност на проблематичното коцкање има меѓу лицата на возраст меѓу 18 и 25 години. Иако постои извесно несогласување за тоа како најдобро да се измери проблематичното коцкање, сепак постои и силна согласност дека адолесцентите претставуваат крајно ранлив сегмент од популацијата во однос на коцкарските проблеми.

Постои извесна корелација меѓу младите кои имаат пријател со коцкарски проблем и сериозноста на нивниот личен коцкарски проблем. Ова не изненадува ако се има предвид силното влијание што на оваа возраст ја имаат врничките групи. Во една понова студија спроведена од Меѓународниот центар за коцкарски проблеми и за високоризични однесувања кај младите, откривме дека над 40% од младите со сериозни и сеопфатни коцкарски проблеми, и над една третина од коцкарите под ризик (лицата кои искажуваат одредени проблеми кога се анализираат со филтрите за сериозност на коцкарскиот проблем, а сепак не стигнуваат до нивото на патолошко коцкање дефинирано со клинички критериуми) имале близок пријател со коцкарски проблем. Ова се наоѓа во остар контраст со лицата кои повремено се коцкаат или кои никогаш не се коцкаат. Меѓу оние кои повремено се коцкаат, само 10% изјавиле дека имаат пријател со коцкарски проблем, процент уште понизок (6%) кај младите кои никогаш не се коцкаат. Не само што имањето пријател кој се коцка ја зголемува веројатноста од вклученост во коцкање, туку и многубројни клинички извештаи укажуваат дека адолесцентите со коцкарски проблеми најчесто ги прекинуваат сите врски со пријателите кои не се коцкаат зашто често земаат на заем пари што потоа не можат да ги вратат, потоа ги лажат пријателите и крадат од нив, и постепено почнуваат да минуваат сè повеќе време со други лица кои се коцкаат и со кои имаат слични интереси. Откако ќе се уништат

овие дамнешни и стабилни релации, често е многу тешко одново да се изградат претходните теркови на пријателство. До слични наоди се дојде и кај лицата кои имаат пријатели кои користат или злоупотребуваат различни супстанции. Проблематичните коцкари изјавуваат и дека имаат пријатели кои често, односно редовно користат/ злоупотребуваат алкохол или дроги.

Како што беше претходно споменато, проблематичното коцкање често почнува на рана возраст и резултира со многубројни проблеми. Арни Векслер, сега советник за коцкање кој работи со адолесценти и со возрасни, на некој начин е типичен пример за лице кај кое се развиле значајни коцкарски проблеми. За среќа, сосема си го промени животот и сега им помага на другите во неволја. Неговото сведоштво дава типичен приказ на тоа како нарушувањето напредува од адолесценција и низ возрасната доба, а и открива како проблема-тичното/патолошкото коцкање знае да биде сеопфатно, неумоливо нарушување кое како да нема почеток и, за некои, ниту крај.

ПРИКАЗНАТА НА АРНИ

Јас сум компулсивен коцкар кој закрепнува, а последното обложување ми беше на 10 април 1968 година.

Почнав да се коцкам на седум-осум години, во Бруклин, Њујорк. На почетокот вртев бејзбол-карти, погодував парички, играл џамлии, играл на флипери. Такво коцкање правев до четиринаесет години. Тогаш почнав да се обложувам на спортски настани кај букмејкер и исто зачекорив на берзата.

Како дете додека растев, секогаш чувствував дека сите други се подобри од мене. Во своја кожа добро се чувствував само кога ќе победев на нешто, сеедно дали со џамлии, или со бејзбол-картички, или со пенија. Потоа, кога имав 14 години, првпат отидов на коњско тркалиште (беше Меморијалниот ден, 1951 година, хиподромот „Рузвелт“). Во тој период од мојот живот, заработував по 50 центи од час по часовите, а секоја недела работев по 15 до 20 часа. Таа вечер на хиподромот „Рузвелт“, остварив прва голема добивка во животот и од теренот си заминав со 54 долари во џеб. Денес кога размислувам за сето она, мислам дека животот ми го смени токму таа вечер. Таа вечер ме убеди дека можам да

бидам победник ако се коцкам, дури на крајот можам да станам милионер. До денешен ден го помнам тоа занесено чувство во кое таа вечер си заминував од хиподромот.

На 17 години, веќе крадев за да можам да се коцкам. Прво крадев стрипови од локалното дуќанче за слатки, а за да можам да играм карти. Набргу почнав да крадам пари од моите за да си платам за коцкањето. Дотогаш веќе редовно одев на тркалиштето по неколку пати неделно со автобус. На времето, њујорското тркалиште го затвораа преку зима, па преку викенд ќе се качев на автобус или на воз и ќе одев во Мериленд за да се коцкам. Секој ден се обложував кај букмејкер на спортски настани и на коњи. Во тоа време, секој спорт си имаше своја сезона. Помнам дека еден ден му телефонирав на букмејкерот, и тој ден единствено за обложување имаше натпревар по хокеј. Дотогаш во животот немав гледано хокеј, но сеедно се обложив. Дури месеци подоцна, кога навистина отидов да проследам вистински натпревар по хокеј, сфатив дека хокејот се игра на мраз.

Кога имав некаде од 17 до 20 години, една вечер отидов на тркалиште и освоив шест илјади долари. Еее! Уште една голема добивка, исто колку двегодишна плата: ме зацврсти во убедувањето дека можам да сум победник во коцкањето.

Во моите рани дваесетти години, веќе се обложував на големи износи и на многу натпревари за кои всушност и не знаев многу и веројатно им ги знаев имињата на само неколку играчи кои учествуваат во тие настани. На некои од натпреварите на колеџ за кои се обложував, не умеев да кажам како се вика макар еден играч, па дури и каде се наоѓа колеџот од кој доаѓа тимот за натпревар, но просто морав да бидам во дејство. Дотогаш веќе бев редовен посетител на Медисон Сквер Гарден каде што одев секоја недела. Редовно гледав и се обложував на студентска и на професионална кошарка. Во тоа време од мојот живот, бев редовно вработен во одделот за праќање пратки во Гармент сентер, и секој вторник, кога ќе нè исплатеа неделно, задолжително ќе се играше некој никаков натпревар, а јас речиси секоја недела ќе ја изгубев целата неделна плата на него. Почнав секој ден да крадам резерви и стока за да платам за коцкањето. Дотогаш веќе имав подигнато кредит од банка и од едно финансиско друштво. Исто така, земав пари на заем и од колегите од работа.

Кога имав 21 година, ја запознав идната сопруга. На првото рандеву бевме на кино, а речиси сите подоцнежни средби ни се одржуваа на коњското тркалиште. Имавме заедничка тековна сметка на која штедевме за нашата свадба. Таа ќе вложеше пари на неа, но јас не. Морав моите пари да ги користам за коцкање. Сè уште бев во потрага по следната голема добивка. Мислев дека совршено место за нашето свадбено патување ќе биде Лас Вегас или Порторико зашто знаев дека и во двете места има казина. Ова не ѝ се виде како добра замисла на мојата идна сопруга. Мислам дека уште тогаш сфати доволно како стојам со коцкањето. На 23 години, се венчавме, и во тој момент престанав да се коцкам. Мислев дека ќе можам да издржам и подолго. Набргу потоа, веќе му се вратив на коцкањето. Денес сфаќам дека, иако сум сакал да престанам, не сум можел. Просто морав да се коцкам, како што секој зависник од дрога просто мора да си ја забие иглата во рака, како што секој алкохоличар просто мора да ја испие онаа чашка.

Четири недели откако се венчавме, заминав на обука за воени резервисти во Форт Дикс, Њу Џерси, каде што минав шест месеци. Во тие месеци, се коцкав секој ден, брзо и бесно, од обложување кај букмејкерот преку телефон, до партии „крапс“ и сите карташки игри, секоја минута додека бев буден. Кога во декември 1961 година се вратив дома, веќе должев четири илјади долари, а немав дури ни работа.

На крајот се вработив во еден бутик. Во предниот продажен дел каде што работев имаше неколку компулсивни коцкари, со кои брзо се спријателив: ми станаа другарчиња. Преку ден игравме карти, навечер и за викенди одевме на коњски трки. Некои вечери, мојата сопруга мислеше дека сум на деловен состанок, а секој од нас без проблем лажеше за другите.

Првата ќерка ми се роди во 1963 година. Сопругата се породуваше 37 часа, во кое време излегов и во два наврати отидов на хиподром. Кога лекарот конечно излезе и ми рече дека имаме бебенце, единствено и вистински ме интересираше колку тежи тоа бебе. Лекарот ми рече, 3,2 килограми. Некој ќе си рече, сум требало да се грижам како ми е сопругата или како е бебето. Првиот кому му телефонирав беше букмејкерот. Се обложив на 71, дневно и двојно. Следниот ден, кога отворив весник, видов дека дневното двојно добило. Тој ден бев убеден дека Бог ми праќа порака оти отсега натаму само ќе победувам.

Една година подоцна, шефот ми даде опција да откупам 500 акции учество во компанијата за 7500 долари. По една година, тие акции вредеа 38 илјади долари. Во тоа време, за две илјади долари можеше да купиш автомобил, а за десет, цела кука. Овие пари ги снема за три години благодарејќи на моето коцкање. Дотогаш веќе станав надзорник на постројка на една фирма од списокот на *Форбс 500*. Коцкањето веќе ми беше до толку надвор од контрола, што крадев сè што ќе стигнев, само за да останам „во акција“. Во фабриката одвоив една собичка што ја користевме за играње карти (по цел ден). Почнав да се занимавам со незаконски работи (да манипулирам со акции) на берзата.

Нашиот семеен живот пропаѓаше. Коцкањето ми беше поважно од сето друго што се случуваше дома. Лажев речиси за сè, па кога ќе дојдев дома, ќе почнев кавга за да можам веднаш потоа да излезам и да се коцкам. Во тој период од животот, поважно од коцкањето не ми беше ништо: ниту моето семејство, ниту моето работно место. Да: коцкањето ми доаѓаше на прво место. Во тоа време, иако се занимавав со незаконски дејства, и натаму земав заеми само од легални извори.

Моето коцкање постојано стануваше сè полошо и полошо. Сега бев раководител на постројка, ја надгледував работата на 300 до 400 вработени. Мојот претпоставен работеше во Њујорк, а јас во фабриката во Њу Џерси. Тој најчесто и не знаеше што правам јас. Освен што крадев и земав пари на заем од колегите, сега имав три банкарски кредити и три заеми од финансиски друштва. На еден лихвар му должев пари колку што ми изнесуваше годишната плата. Се имав сплеткано со тројца букмејкери, истовремено работев за нив и се обложував кај нив. Многумина од мојата компанија кои се коцкаа ги проследував до мојот букмејкер и секогаш за тоа ќе добиев некаква провизија. Дури се вплеткав во обложување на бројки. Меѓу ова и крадењето, некако си го финансирав коцкањето. Имаше време кога преку викенд се обложував и на по 40 до 50 натпревари, и тогаш верував дека можам да освојам добивка на сите. Еден викенд, непосредно пред да паднам на самото дно, му телефонирав на мојот букмејкер и си ја пробав среќата така што се обложив на комбинирани натпревари, на износ еднаков на мојата двегодишна плата. Во тој момент, ако изгубев на тој облог, немаше шанси да можам да си

го отплатам долгот. Работите стануваа од лоши полоши; помнам еден ден, кога му телефонирав на букмејкерот, ми кажа дека ако не му ги донесам парите што му ги должам, нема да прима облози од мене таа вечер. И така, отидов дома и му го продадов нашиот автомобил на еден сосед.

Сега веќе не одев дома за да почнам кавга со сопругата: тоа го правев преку телефон за да не арчам време одејќи до дома. Најчесто времето го минував надвор од дома во коцкање, а кога сепак ќе бев дома, постојано се каравме. Многу ретко имавме секс. Кога ќе освоев нешто, бев толку занесен што сексот не ми требаше, а кога ќе изгубев, не сакав да го правам тоа. Но, понекогаш сепак ќе имавме секс, а сопругата притоа ќе ми речеше: „Да не слушаш некој звук како радио?“ Секако, ќе ѝ речев дека полудела, но точно е дека држев радио под перница за да можам да го следам натпреварот. Се обидувавме да направиме уште едно дете, но не ни одеше. Сопругата ми рече, има идеја: да посвоиме. Таа замисла не ми се допадна баш многу, особено кога разбрав колку ќе чини. Тие пари ми требаа за коцкање. Откако три месеци ми додеваше со тоа, најпосле се согласив да посвоиме бидејќи си мислев, таа со две деца ќе биде толку зафатена што ќе ме остави на мир. Парите што ни требаа ги зедев на заем од мојот шеф и од роднини. Дента кога го носевме нашиот син со авион, се одржуваше седмиот натпревар од Светската серија за 1967 година. Мојата сопруга го насочи сето внимание кон ова убаво нови бебенце во кое постојано гледаше. А, мене тој не ме интересираше. Претходно се обложив на висок износ на тој натпревар. Пилотот го кажуваше резултатот преку интерком на приближно секои 15 минути. Многу се нервирав што летавме токму тогаш. Едвај чекав и се молев да слетаме за да можам да ја гледам или да ја слушам секоја минута од натпреварот.

Во следните неколку месеци, паднав и подолу од дното на мојот свет, иако сè уште одев на работа, иако нештата изгледаа како сè да е во ред. На раката немав траги од боцкање, не труев од коцкањето. Никој не можеше да погоди што, всушност, се случува. Ќе си дојдев дома од коцкање и ќе ја гледав сопругата која цело време плачеше, депримирана и болна. Ќерка ни имаше четири години, а јас не помнам кога проодела или проговорила. Или не бев дома, или ако бев, мислите ми беа обземени со коцкањето. Во тој

момент од мојот живот, на триесет и две лица им должев вкупно колку што ми изнесуваше тригодишната плата.

Имав полиса за животно осигурување и постојано мислев да се самоубијам и да им оставам пари на сопругата и на двете деца. Ќе сторев што било за да продолжам и натаму да се коцкам. Сè додека успевав да се доберам до уште малку пари за да останам во акција, и натаму мислев дека големата добивка ме чека веќе на следниот чекор. Се напрегав да дознам каде би можел да набавам дрога да продавам и се осврнував на бензинските пумпи кога ќе застанев за да ги ограбам. Се распрашував за тоа како се фалсификуваат пари. Ми снемумаа опции. Еден ден, мојот претпоставен дојде кај мене и ми рече дека ме следел детектив кој веќе составил извештај за моето коцкање. Шефот знаеше дека се обложувам на повеќе пари одошто заработувам и беше сигурен дека поткраднувам од неговата компанија: ми рече, ако дознае, ќе ме пријави да ме уапсат. Три часа подоцна, повторно крадев од мојата фирма. Таа вечер морав да одам на коњски трки. На 2 февруари 1968 година, жена ми почна да доживува спонтан абортус, и тргнав да ја носам во болница. По цел пат, посакував и се молев да умре. Мислев дека така ќе ми се решат сите проблеми (дека, нема да морам да ѝ кажувам колку лошо стојат работите). Тоа утро, ѝ телефонирав на мајка ми да дојде и да ги чува децата, му телефонирав на шефот и му реков дека не можам да дојдам на работа зашто сопругата ми е во болница. Тоа попладне заминав на хиподром. По трките, отидов да видам како ѝ е нејзе. Кога стигнав во болница, лекарот ми рече дека сопругата ми е во состојба на шок и дека за малку ќе умрела. А, јас бев толку длабоко навлезен во мојата зависност што всушност и не ми беше гајле, ниту за неа, ниту за двете деца, ниту за себеси. Единствено ми беше важно да се обложам.

Мислев дека јас сум единствениот кој живее како што живеел и кој го прави она што го правев јас. Но, дознав дека не сум сам и дека можам да престанам да се коцкам ако ми помогнат други луѓе. Првпат ме облеа надеж. Сега има повеќе од 40 години откако последен пат се коцкав. Денес го имам сето она за кое сонувал дека ќе го имам ако победам на коцкањето, и уште повеќе. Имам прекрасно семејство, кое е уште недопрено, дури и сум благоден со четири внуциња, кои многу ги сакам. Во изминативе

30 години, во можност сум да го посветам сиот свој работен ангажман на тоа да им помагам на други луѓе со ваков проблем, да ги едуцирам сите за болеста наречена „компулсивно коцкање“. За мене, ова е како да ми се остварил сонот.

Приказната на Арни Векслер типично ја прикажува прогресијата на проблем со коцкањето, на преокупираноста со коцкањето и на неможноста да се престане со коцкањето и покрај негативните последици. За среќа, со помошта која ја добил од „Анонимни коцкари“, успеал да си го смени животот. Денес им помага на стотици луѓе со сличен проблем.

ОДНЕСУВАЊА ПОВРЗАНИ СО ПРОБЛЕМАТИЧНО/ ПРЕКУМЕРНО КОЦКАЊЕ: НЕКОЛКУ ВАЖНИ ЗНАЦИ ЗА ПРЕДУПРЕДУВАЊЕ

Слично со другите нарушувања на менталното здравје, проблематичното коцкање се поврзува со многубројни фактори на ризик и знаци за предупредување, но не постои единечен збир на такви фактори кои самите по себеси можат сосема неоспорно да предвидат дека ќе постои конкретен проблем. Дел од факторите на ризик и од знаците за предупредување сврзани со проблематичното коцкање исто така им се заеднички и на неколку други нарушувања, вклучително и други однесувања на зависност, додека други се релевантни за поединците кои имаат проблем со коцкањето. Постојат многубројни комбинации од фактори на ризик, кои ако се поврзат со вистинската прилика, можат да постават одредени лица во висок ризик да се стекнат со коцкарски проблем, меѓутоа сè повеќе се признава дека причините кои лежат во основата на коцкарските проблеми не се универзални, дека е можно збирот фактори на ризик да се различни за секој поединец одделно, дека важна улога имаат биолошките и факторите од опкружувањето и дека е можно да има различни патеки кои водат кон проблематичното и кон патолошкото коцкање.

По години истражувања и анализи на постојните студии, од Меѓународниот центар за младински коцкарски проблеми и ризични однесувања заклучија дека има неколку однесувања кои укажуваат

дека некој се соочува со коцкарски проблеми. Како такви, следните однесувања претставуваат можни знаци на предупредување:

- Поминува многу време во коцкање
- Сè почесто се обложува на сè поголеми износи
- Често му се враќа на коцкањето со цел да си ги поврати изгубените пари (што често се нарекува „бркање на долгови“)
- Станува сè позадолжен
- Сите надежи ги вложува во „големата добивка“
- Ветува дека „ќе намали“ со коцкањето
- Одбива да си го објасни однесувањето или лаже околу тоа
- Често има нагли и изразити промени на расположението
- Се фали на добиеното од коцкање
- Го претпочита коцкањето пред сите други активности
- Постојано бара шанси да се коцка со пријатели и/или со родители
- Изгледа како да е „сосема занесен“ (психолозите ова често го нарекуваат „дисоциран“) додека се коцка
- Многу е нервозен додека се коцка
- Непрекинато трага по нови шанси и места на кои ќе се коцка
- Се интересира за коцкањето од страна на родителите, браќата/сестрите или други лица
- Претпочита да гледа турнири во покер на телевизија
- Често на конзолите за видеоигри или на компјутер игра со програми кои симулираат коцкање
- Се „пушта“ во коцкање преку интернет/на сајтови за забавно коцкање, без пари
- Ги замолува родителите да се обложува во нивно име кога тие се коцкаат
- Се интересира за избор на тикети и/или на тоа кои се добитните комбинации од лотарија
- Кај него се забележани позначаен број тикети за лотарија, бинго-картички и/или литература на тема коцкање
- Има злоупотребено други супстанции (на пример, дроги и алкохол)
- Непрекинато трага по активности кои резултираат со сè поголеми нивоа на возбуда

- Има позајмено или украдено пари, и „не се сеќава“ како ги потрошил парите
- Со себе носи големи парични износи
- Зборува за коцкање
- Често бара да гледа филмови и/или телевизиски емисии поврзани со коцкањето
- Прекумерно се лути или покажува знаци на нервоза додека следи спорт на телевизија
- Одеднаш расипува оценки, искажува слаби резултати на наставата и ја прескокнува наставата
- Има опсесија со играњето покер
- Некои пријатели или непознати луѓе му телефонираат дома и се распрашуваат за парите што им ги должи
- Брзо го минимизира отворениот прозорец на компјутерскиот екран кога родителите ќе му влезат во соба
- Одбива да инсталира софтвер кој блокира програми за коцкање, како на домашниот заеднички така и на неговиот личен компјутер.

Доколку се утврди постоење на еден или на повеќе од наведените знаци за предупредување, тоа *можеби* ќе биде предупредување дека проблем со коцкањето постои, но единствено клиничка процена може да потврди дали конкретниот проблем постои и која е неговата сериозност. Треба да се нагласи и дека е можно одредени однесувања да бидат специфични за различни форми на коцкањето (на пример, играње покер или спортско обложување), додека други можеби ќе бидат поповрзани со други форми на коцкање (на пример, коцкање во казина или преку интернет).

КОРЕЛАТИ НА НАРУШУВАЊЕТО СО КОЦКАЊЕ

Докажано е дека адолесцентите како проблематични коцкари се склони кон тоа да се впуштаат во повеќе коморбидитетни зависнички однесувања (пушење, пиење и/или користење, односно злоупотреба на дроги). Општо земено, кај нив е поголема веројатноста дека ќе искажат и други бихевиорални проблеми и проблеми со менталното здравје, вклучително и нарушувања во однесувањето,

антисоцијални и спротивставувачки нарушувања за кои подетално ќе стане збор нешто подоцна. Дел од овие однесувања се резултат од прекумерно коцкање, додека кај други, лицето го користи коцкањето како начин да ги сведе на минимум или да си го одврати вниманието од други лични проблеми. На крајот, значаен број од овие млади луѓе се соочуваат со тешкотии поврзани со училиштето и со нивните врски, по што следуваат бегане од часови, деликвентност и општествени проблеми. Иако адолесцентите со коцкарски проблеми често изјавуваат дека имаат добра група за поддршка, при повнимателно анализирање се гледа дека често си ги заменуваат дамнешните пријатели со „друштво за коцкање“ (лица кои имаат слични интереси и пријатели кои уживаат во коцкањето). Докажано е дека проблематичното и патолошкото коцкање резултираат со зголемени криминални однесувања и со нарушувања на семејните и на личните врски.

Младите со коцкарски проблеми најчесто се сосема преокупирани со коцкањето, со планирање на некоја своја следна активност или патување заради коцкање; ги лажат своето семејство и пријатели и се опседнуваат со тоа да се доберат до сè повеќе и повеќе пари со кои потоа ќе можат да се коцкаат. Напрегањето да се повратат пари за да се надоместат оние изгубените им станува преокупираност која се јавува одново и одново, како и однесувањето исклучиво со цел „да фатат чекор“, да се вратат на претходната сума, да си ги вратат долговите. Коцкарските долгови можат брзо да ескалираат и да се мерат со илјадници, со десетици илјадници долари, дури и за адолесцент. На крајот, проблематичните коцкари продолжуваат да се коцкаат во обид да си ги повратат изгубените пари, притоа запаѓаат во долгови сè подлабоко и подлабоко, како да пропаѓаат во јама без дно. Ова однесување често се нарекува „бркање“: лицето постојано се коцка во обид да си ги поврати изгубените пари, и на крајот се слизнува по удолницата која води кон патолошко коцкање. Според некои клиничари, дури откако лицето ќе тресне на дното на овој циклус, бара помош и сфаќа дека коцкањето му е навистина проблематично.

Во изминатите петнаесет години, истражувачите од Меѓународниот центар за младински коцкарски проблеми и високоризични однесувања од Универзитетот Мекгил, Универзитетот Нотингем

Трент, Универзитетот на Минесота, Универзитетот Лавал и од други институции, се обидуваат да ги идентификуваат факторите на ризик сврзани со проблемите на прекумерно коцкање, како и можните заштитни механизми како начин да се сведат коцкарските проблеми на минимум. Од нивната работа произлегуваат сè побројни истражувања чиј фокус е поставен врз бихевиоралните теркови, корелатите и врз факторите на ризик сврзани со коцкањето кај адолесцентите и со проблематичното коцкање. Секогаш ќе има студии чии резултати ќе бидат спротивставени наоди, а сепак, остануваат многубројни докази кои укажуваат на следното:

- Коцкањето е попопуларно кај машките отколку кај женските лица (иако двата пола претпочитаат различни типови коцкање), и повеќе машки адолесценти одошто женски искажуваат однесувања на патолошко коцкање.
- Откриено е дека патолошкото коцкање е приближно од два до четири пати пораширено меѓу адолесцентите од машки пол отколку кај возрасните лица од машки пол. Постојат и докази кои укажуваат дека меѓу младите возрасни машки лица (на возраст од 18 до 25 години), коцкањето и проблемите поврзани со него се значително пораширени отколку меѓу младите возрасни машки лица.
- Машките лица најчесто се обложуваат на повисоки износи, порано почнуваат со коцкање и иницираат коцкање, се коцкаат на поразновидни активности и игри, се коцкаат почесто и трошат повеќе време и пари за коцкање. Исто така, родителите на машки деца почесто ги поттикнуваат синовите во коцкање, а машките лица почесто од женските изјавуваат дека се коцкале и се коцкаат со своите родители.
- Кај адолесцентите често работите брзо се движат, од општествено, повремено и рекреативно коцкање, кон проблематично или кон патолошко коцкање.
- Адолесцентите кои се проблематични коцкари изјавуваат дека почнале да се коцкаат на мала возраст (приближно, кога имале по 10-11 години), во споредба со нивни врсници кои тврдат дека се коцкаат, но имаат многу малку проблеми поврзани со коцкањето. Во неколку неодамнешни студии се испитуваа и

коцкарите кои „почнале подоцна“ (односно, лица кај кои има развиено проблеми, но кои почнале да се коцкаат многу подоцна), кај кои се забележуваат слични однесувања како кај коцкарите кои „почнуваат порано“.

- Голем број млади проблематични коцкари изјавуваат дека уште на почетокот „освоиле јако“ (дете или тинејџер помни голема добивка значително поинаку одошто ја помни возраст-но лице).
- Адолесцентите кои доживуваат коцкарски проблеми често изјавуваат дека почнале да се коцкаат со членови на своите семејства, во сопствениот дом.
- Постарите браќа и сестри (еднакво од двата пола) значајно влијаат врз коцкарското однесување на помладите. Меѓутоа, како што децата растат, им се менуваат терковите на однесување, и сега значително помалку се коцкаат со членови на семејството (со родители, со роднини, со браќата и сестрите), а почесто со пријатели.
- Адолесцентите со коцкарски проблеми во општите анкети на популацијата почесто изјавуваат дека, според нив, родителите им се коцкаат прекумерно, потоа често се внесени во други зависнички однесувања, а и се дел од разни незаконски активности.
- Слично на возрасните, и децата и адолесцентите често имаат позитивен став кон коцкањето. Иако често не можат наполно да ги сфатат сите ризици и веројатности поврзани со коцкањето, на многумина им се познати проблемите поврзани со прекумерното коцкање, меѓутоа ги сметаат за негативни последици далеку во иднината, а не како нешто околу кое веднаш треба да се загрижат. Најчесто веруваат дека ќе престанат да се коцкаат уште пред да се појават првите проблеми.
- Иако има недоволно истражувања за културолошките разлики меѓу адолесцентите, според неколку обемни студии спроведени врз адолесценти од Минесота, 30 % од староседелските американски адолесценти се коцкаат секоја недела, 22 % од американските млади со мексиканско и со африканско потекло се коцкаат секоја недела, а со толкава зачестеност се коцкаат само 4-5 % од младите со азиско потекло и од белата

раса. Според една студија за адолесцентите од Тексас, лицата со хиспанско потекло се коцкаат почесто од оние од белата раса, додека неколку канадски истражувања откриваат значителни културолошки разлики меѓу испитаниците-франкофони (лица со францускиот како мајчин јазик), англофони (adolесцентите првенствено од семејства каде што се зборува англискиот јазик) и алофоните (adolесцентите чиј мајчин јазик не е, ниту францускиот, ниту англискиот, туку на пример италијанскиот, виетнамскиот, кинескиот или португалскиот), при што алофоните се коцкаат почесто и кај нив почесто се beleжат проблеми со коцкањето. Меѓу азиските локални заедници владее значителна загриженост со оглед на привлечноста што коцкањето ја има во нивната култура. Од неколку студии на раширеност на оваа појава спроведени во Азија, Австралија и на Нов Зеланд се гледа зголемена стапка на раширеност на проблематичното коцкање меѓу одредени културолошки групи. Во еден неодамнешен наод од студија во Австралија се укажува на висок ризик од присуство на коцкарски проблеми меѓу младите Аборицини.

- Цртите на личноста откриваат дека на адолесцентите кои се патолошки коцкари често им е тешко да се сообразат со општествените норми и со мака одржуваат самодисциплина во многубројни аспекти од својот живот.
- Сè повеќе стручна литература укажува дека генетските влијанија врз функционирањето на мозокот можат да доведат до ранливост на лицето кон повеќе зависнички нарушувања, вклучително и кон патолошкото коцкање. Ова би сутерира-ло дека е можно некои адолесценти да се поподложни на коцкарски проблеми од други.
- Адолесцентите со коцкарски проблеми најчесто се посклони да доживуваат многубројни проблеми поврзани со училиштето, вклучително и бегање од часови и слаби резултати, исто така почесто повторуваат училишни години, а и почесто се соочуваат со нарушувањето на недоволна концентрација со хиперактивност, како и со проблеми сврзани со однесувањето. Во моментот не е познато дали во оваа смисла постои непосредна причинско-последична врска.

КАКО ДА СЕ РАЗБЕРЕ ОДНЕСУВАЊЕТО НА ПРОБЛЕМАТИЧНО КОЦКАЊЕ КАЈ АДОЛЕСЦЕНТИТЕ

Во последниве години се појави тенденција, на младинските коцкарски проблеми да се гледа со примена на биопсихосоцијален модел. Овој модел тврди дека биолошките, психолошките и социјалните, општествените фактори имаат одредена улога во разбирањето на конкретното нарушување или проблем. Овој модел не е резервиран само за објаснување на коцкарските нарушувања. Неговите почетоци се лоцираат 35 години во минатото кога американскиот психијатар Џорџ Енцел изјавил дека е потребен нов медицински модел со чија помош ќе се разберат и ќе се објаснат медицинските заболувања. Тоа што проблематичното коцкање се објаснува со примена на овој модел укажува на тоа дека е навистина сложено да се разберат причините и интеракциите на самото проблематично коцкање. Нема сомневање дека не постои само една конкретна теоретска перспектива која може најдобро да објасни зошто одредени лица прекумерно се коцкаат, иако се соочуваат со повторувани загуби. Доколку на коцкањето се гледа како на сложено прашање кое се состои од генетски, биолошки, психолошки, општествени и од фактори во опкружувањето, можеби подобро ќе се објасни патолошкото коцкање воопшто и конкретно, коцкањето кај адолесценти.

Овој биопсихосоцијален модел доведе до обемни истражувања на полето на коцкањето кај адолесценти во обид да се објаснат и да се идентификуваат алтернативните патеки симптоматични за лицата кои се соочуваат со коцкарски проблеми, а се прифати и можноста од постоење на повеќе поттипови на проблематични коцкари. Алекс Блажчински и Лија Новер помогнаа да се артикулира „Моделот на патеки“ како помош да се објаснат разликите меѓу адолесцентите кои се соочуваат со коцкарски проблеми. Како основни фактори сврзани со проблематичното коцкање во една голема студија за адолесцентите заедно со колегите Гупта, Блашчински и Новер, откривме силни докази и емпириска поткрепа за овој приод. Разбирањето на сложените интеракции од биолошка, психолошка, социјална и од перспектива на опкружувањето, во крајна линија ќе доведе до поефикасни иницијативи за спречување и за лекување.

Како што ќе стане збор подоцна во оваа книга, останува суштествено, не само да се разберат коморбидните однесувања и нарушувања

кои се придружен дел од патолошкото коцкање, туку и истовремено да се решаваат проблемите со менталното здравје и со злоупотребата на супстанции, паралелно со коцкарските проблеми, а со цел да му се овозможи најдобра помош на конкретното лице.

БИОЛОШКИ И ГЕНЕТСКИ ФАКТОРИ ПОВРЗАНИ СО ПРОБЛЕМАТИЧНОТО КОЦКАЊЕ

Во сè поголем број студии се оценуваат разликите во смисла на невролошко функционирање на мозокот меѓу лицата кои имаат коцкарски проблеми и оние кои како да немаат таков проблем. Нема да одиме во детали, само ќе нагласиме што е важно: дека се случуваат значајни нови согледувања и почнуваме подобро да ги сфаќаме основните мозочни механизми сврзани со проблематичното коцкање. Исто така, во поголем број понови истражувања се анализираат и одредени генетски фактори и се прави обид да се воспостави врска меѓу рецепторските гени и регулацијата на невротрансмитерите од една страна, и нивото на возбуденост, импулсивност и на патолошко коцкање кај конкретното лице од друга страна. Првичните податоци укажуваат дека, како што се чини, серотонинот (одговорен за регулирање на расположенијата), норепинефринот (одговорен за длабокото размислување и за контрола врз возбуденоста) и допаминот (одговорен за регулирање на задоволеноста) имаат значајна улога кај нарушувањата на расположението (на пример, депресијата), импулсивноста и попречената контрола – сите нешта за кои е докажано дека се сложено поврзани со дефинирањето на проблематичното коцкање. Во моментот голем дел од оваа пионерска работа ја извршува д-р Марк Потенца од Универзитетот Јеил. Во смисла на генетиката, во моментот се спроведуваат значително повеќе истражувања и се изведоа извесни докази кои укажуваат дека поседувањето специфичен рецепторен ген (D2A1 алел) е поврзано со активности кои создаваат задоволство (на пример, коцкањето).

Улогата на импулсивноста

Според нашиот актуелен концепт за проблемите со коцкањето, патолошкото и проблематичното коцкање претставуваат

нарушување на контролата врз импулси. Во суштината, тоа е неспособност или попречена способност да се контролира сопственото коцкање и покрај повторуваните загуби. Некои поривот за коцкање го нарекуваат импулсивна црта. Во многу истражувања со возрасни и со адолесценти како испитаници се заклучи дека кај лицата кои доживуваат проблеми со коцкањето, се бележат значително повисоки вредности при разни себеоценувања на импулсивноста или екстерните набљудувања со мерење на таа импулсивност. Во една интересна студија, наставниците ја рангирале импулсивноста кај своите ученици кога тие биле момчиња на 13-годишна возраст, што мошне прецизно го предвидело проблематичното коцкање кај овие млади на подоцнежна возраст од 17 години.

Импулсивноста често се поврзува со нарушувањето со дефицит на внимание и хиперактивност (АДХД), нарушување многу често кај машки деца и адолесценти. Неколку меѓународни истражувања укажуваат на поврзаност меѓу АДХД и проблематичното коцкање. Според сопствени искази, голем дел од клиентите кои доаѓаат на клиниката при Универзитетот Мекгил за лекување на некој проблем поврзан со коцкањето имаат симптоми на АДХД во тој момент или претходно додека биле деца им била поставена таа дијагноза. Во дел од споменатите студии, дури 30% од лицата кои бараат помош за личен коцкарски проблем имаат некаква анамнеза на АДХД. Од бихевиористички и од невролошки истражувања може да се заклучи дека лицата со постоечко нарушување АДХД очигледно се наоѓаат во ризик кај нив да се развие одреден проблем со коцкањето. Однесувањата во детството поврзани со прекумерната активност, деструктивност и неможност да се контролира сопственото однесување се значајни корелати кои се поврзуваат со проблематичното коцкање кај адолесценти. Во неколку истражувања се заклучило дека постои силна поврзаност меѓу проблематичното коцкање и цртите во личноста како неможност за задржување внимание и хиперактивно, однесоно импулсивно однесување.

Исто така, за многу проблеми и нарушувања сврзани со контролата врз импулси меѓу адолесцентите се заклучи дека се поврзани со однесувањата со кои се трага по дразби (желбата да се трага по разновидни, нови, сложени и интензивни сетилни доживувања и искуства), многу чести кај адолесцентните проблематични коцкари.

Битно е да се спомене дека е можно проблематичните коцкари во различни контексти да не се трагачи по силни сетилни доживувања, туку коцкањето го користат единствено како начин да си ја задоволат потребата од интензивна, нова стимулација.

ПРОБЛЕМИ СО ПСИХОЛОШКОТО И СО МЕНТАЛНОТО ЗДРАВЈЕ ПОВРЗАНИ СО ПРОБЛЕМАТИЧНОТО КОЦКАЊЕ

Значаен извор на загриженост се мноштвото проблеми на менталното здравје поврзани со лицата соочени со нарушувањето патолошко коцкање. Сега само што почнуваме да добиваме претстава за факторите на менталното здравје кои придонесуваат кон проблематичното коцкање, но свесни сме дека постојат неколку психолошки фактори кои се поврзуваат со проблематичните и со патолошките коцкари.

Депресија и нарушувања на расположението

Има силни докази како поткрепа на фактот дека кај патолошките коцкари, сеедно дали возрасни лица или адолесценти, постои зголемено ниво на депресија и на симптоми на депресијата. Всушност, во една голема австралиска студија спроведена на нивото на целата земја се откри дека околу 22% од проблематичните коцкари изјавиле оти претходно доживеале некаква форма на депресија. Според други студии, дури 75% од проблематичните коцкари се соочуваат со некаква форма на клиничка депресија. Овие стапки се значително повисоки кај лица кои бараат помош за некој проблем со коцкањето и се во доследност со исказите кои ги даваат лицата кои посетуваат средби на „Анонимни коцкари“. Се покажа дека стапките на силна депресија кај проблематичните коцкари се речиси двапати повисоки од оние кај општата популација. Она што останува како нејасно е дали депресијата наведува некои лица да се коцкаат како начин да се справат со депресивното расположение или, пак, патолошките коцкари запаѓаат во депресија поради многуте проблеми што произлегуваат од нивното коцкање. Постојат докази во прилог на двете тврдења, но веројатно се работи за комбинација од двете. За некои

лица, депресијата веројатно резултирала со прекумерно коцкање заради олеснување на депресијата, а за други, можеби имало неколку знаци на депресија уште пред коцкањето да стане прекумерно. Без оглед на редот и на редоследот, од прагматична гледна точка, лицето останува депримирано. Доколку тоа лице само и се наговара, често, да престане со коцкањето, самото наговарање може да ја влоши депресијата наместо да ја олесни зашто коцкањето можеби е една од малкуте форми уживање што ги доживува лицето.

Истражувачите од Меѓународниот центар за младински коцкарски проблеми и високоризични однесувања спровеле многубројни студии меѓу адолесценти и млади возрасни лица и дошле до слични наоди, на пример, дека кога сериозноста на коцкањето (во смисла на зачестеност и на број проблеми) се зголемува, се зголемуваат и динамиката и сериозноста на депресијата. Депресијата е водечки проблем со менталното здравје кој се јавува истовремено со главниот проблем кај нивната клиничка популација.

Анксиозни нарушувања

Во повеќе истражувачки студии имало обиди подобро да се сфати врската меѓу анксиозните нарушувања и проблематичното коцкање. Овие студии општо земено откриле дека голем процент (речиси 38%) од испитаниците кои побарале помош за некој проблем со коцкањето, имале одредено анксиозно нарушување. Во една голема епидемиолошка студија врз возрасни испитаници на ниво на целата територија на Соединетите Држави, над 40 % од проблематичните коцкари изјавиле дека претходно доживеале одредено анксиозно нарушување (во споредба со 29% кај непоблематичните коцкари) во одреден животен миг, а во друга студија, 71% од проблематичните коцкари изјавиле дека се соочуваат со некаква форма на анксиозно нарушување. До слични резултати е дојдено и во неколку студии врз адолесцентни испитаници во кои се истражувала врската меѓу анксиозноста и проблематичното коцкање. Во една студија со која се испитувале повеќе видови анксиозност, висока појавност на анксиозноста е забележана кај 14-48% (варијабилноста се одразува во конкретниот тип на анксиозно нарушување) од испитаниците-тешки проблематични коцкари. Речиси двојно повеќе адолесценти како

проблематични коцкари и пријавиле значителен општествен стрес во споредба со адолесцентите кои не се коцкаат. Како што ќе стане збор во шестото поглавје, за тоа како да им се помогне на младите со коцкарски проблеми, иако вкупниот долг на поединецот расте, а анксиозноста им ја потенцира и им ја зголемува тоа што се загрижени бидејќи ги лажат членовите на своето семејство и своите пријатели во однос на своето коцкање, сепак, анксиозноста за време на самото коцкање веројатно се намалува зашто коцкањето како такво дава бегство од проблемите кои се трупаат.

Карактеристики на личноста и проблематично коцкање

Кога се анализираат нарушувањата или карактеристиките на личноста, се смета дека одредени црти на личноста придонесуваат кон проблематичното коцкање. Во една сеопфатна студија во која се испитувале разликите во личноста меѓу адолесцентите со тешки коцкарски проблеми и типичните адолесценти, истражувачите откриле дека проблематичните коцкари оствариле повисоки резултати при мерењата на екситабилност, сообразност, самодисциплина и ведрина. Адолесцентите кои се соочувале со коцкарски проблеми како да искажувале помала способност да си го саморегулираат однесувањето, биле поимпулсивни, полесно им се одвлекувало вниманието, биле себични и со значителна тешкотија се сообразувале со правилата, иако истовремено оставале впечаток дека се безгрижни, друштвени и среќни. Други истражувања открија дека адолесцентите како проблематични коцкари имаат пониско ниво на себепочитување и понекогаш сакаат да го користат своето коцкање како начин да привлекуваат пријатели или да се покажат. Адолесцентите често споменуваат колку сакаат другите да ги сметаат за „јака фаца“. Постојат и многу докази со кои се поврзуваат проблематичното коцкање и преземањето ризици, потоа фрустрираноста, нетрпеливоста и иритабилноста.

И натаму се поставуваат прашања околу тоа постои ли зависничка црта во карактерот и, доколку постои, спаѓа ли и проблематичното коцкање во таа рамка. Иако е несомнено дека постојат одредени сличности меѓу коцкарските проблеми и други зависнички

однесувања и дека проблематичните коцкари почесто доживуваат нарушувања поврзани со употребата на супстанции, сепак, во моментот нема многу докази во поткрепа на тврдењето дека постои една сеопфатна црта на личноста во смисла на склоност кон зависничко однесување. Исто така, утврдено е дека момчињата често се впуштаат во голем дел од овие однесувања почесто одошто девојчињата и општо земено, повеќе се нафаќаат на ризици. Останува нејасно дали ова е веќе одредена, вродена црта на личноста.

Антисоцијални и деликвентни однесувања

Со проблематичното коцкање се поврзани различни однесувања што би можеле да се опишат како антисоцијални, деликвентни или девијантни. Во тие однесувања спаѓаат земањето парични заеми и крадењето пари потребни за коцкање, продавањето лични предмети за пари, користењето пари од џепарлак за коцкање, лажењето членови на семејството и пријатели, бегањето од часови и криминални однесувања. За да можат непрекинато да се коцкаат, на лицата им требаат пари. Бидејќи адолесцентите можат да дојдат до пари на ограничен број начини зашто најчесто не се вработени или работат за некоја минимална плата, адолесцентите како проблематични коцкари често се впуштаат во најразлични незаконски дејства за да дојдат до пари за коцкање. Младите со значителни коцкарски проблеми често почнуваат така што крадат пари од родителите: самите изјавуваат дека им е многу лесно да дојдат до пари од дома без да дознаат родителите. Веруваат дека ако ги фатат, нивните родители нема да повикаат полиција. На клиниката на Универзитетот Мекгил, многу младинци велат дека земале пари на заем од пријатели и од роднини, а притоа имале искрена намера да им ги вратат, но на крајот им се натрупале загуби и долгови од коцкањето. Некои прибегнуваат кон крадење разни артикли од продавници и продажба на тие предмети на пријатели за да дојдат до пари да се коцкаат. Трети заложуваат или продаваат свои лични предмети. Еден тинејџер раскажал како често крадел шишиња коњак од дуќанот за жестоки пијалаци и потоа ги продавал за да дојде до пари за коцкање, а друг бил фатен како проневерува десет илјади долари од банкарската сметка на татко му.

Во неколку истражувања се заклучило дека е несразмерно повисок процентот на млади кои се соочуваат со коцкарски проблеми и исто така имаат кривични досиеја. Ова наведе неколку јурисдикции да формираат „коцкарски суд“, каде што судиите, чувствителни кон кривичните однесувања поврзани со коцкањето, се обидуваат да му ја организираат на лицето психотерапевтската помош која му е потребна, а со цел да ја намалат стапката на повторување на делата, наместо само да го пратат тој млад човек зад решетки.

Во една понова анкета спроведена на целата територија на Соединетите Држави се открила силна позитивна релација меѓу тековното проблематично коцкање и нарушувањата во однесувањето/спротивставувањето. Интересно, таа релација била најсилна кај лицата чие проблематично однесување почнало во раните до средни тинејџерски години одошто кај оние чие нарушено коцкање почнало подоцна.

Ефектите од малтретирање во детството и од големи животни стресни настани

Во неколку теории се сугерира дека е можно главната етиологија на ова нарушување да се бара во некоја форма на малтретирање во детството (односно, физичко злоупотребување, сексуално злоупотребување, емоционално злоупотребување, или физичко и емоционално занемарување). Основната претпоставка на овие теории почива врз ставот дека, како што е докажано, негативните искуства од раното детство силно влијаат врз однесувањето подоцна во животот и врз менталното здравје и психолошката добросостојба на лицето. Податоците силно го поткрепуваат долгорочниот негативен ефект од малтретирањето рано во животот врз подоцнежната злоупотреба на супстанции, но неколку клиничари тврдат дека силината на ефектот од малтретирањето во детството или во адолесценцијата веројатно зависи од зачестеноста, тежината и од видот на малтретирањето, од издржливоста на лицето пред тоа малтретирање (многу е важно детето да сфати дека е жртва на малтретирањето, а не причина за него), од конкретниот предатор и од развојното ниво на детето. Во голема студија спроведена во Меѓународниот центар за младински коцкарски проблеми и високоризични однесувања,

се откри дека сите форми на малтретирање (емоционално/физичко злоупотребување, сексуално злоупотребување, емоционално и физичко занемарување) се поврзани со проблематичното коцкање. Проблематичните коцкари почесто пријавувале некаква форма на малтретирање и потешки нивоа (според зачестеноста и според интензитетот) на злоупотребување во детството. Овие заклучоци ги поткрепуваат и наодите од една понова австралиска студија.

Други наоди наведуваат дека адолесцентните проблематични коцкари претрпеле повеќе големи стресни настани во животот (на пример, развод на родителите, смрт на близок член на семејството, лишување од слобода во затвор) и повеќе секојдневни незгоди (на пример, проблеми поврзани со училиштето, со семејството или со врсниците). Овие стресни настани, веројатно, успеваат да ги наведат лицата да прибегнат кон коцкањето како еден вид стратегија со која ќе ги потиснат или ќе ги забораваат овие настани. Исто така, утврдено е дека коцкарите, особено оние проблематичните, се дисциплинаат или навлегуваат во една „зона“ додека се коцкаат, при што губат претстава за времето, не се свесни за ништо околу себе и за момент забораваат на своите проблеми. Многубројни клиничари тврдат дека токму ова станува главната причина за коцкање. Адолесцентите најчесто изјавуваат дека почесто се коцкаат кога запаѓаат под стрес на училиште или дома, кога се скарале со пријателите или кога нагло раскинале лични врски.

Самоубиствени мисли и обиди

Со оглед на емоционалната ранливост на проблематичните коцкари, на нивните огромни долгови, на проблемите што тие ги доживуваат како несовладливи и на високите стапки на депресија, постои загриженост дека лицата, особено адолесцентите, можеби размислуваат за самоубиство како алтернатива кон решавањето на нивните коцкарски и сродни проблеми. Самоубиствените мисли, понекогаш нарекувани суицидална идеација, не се невообичаени меѓу адолесцентите и очигледно се поврзани со депресијата. Во повеќето студии со кои се испитуваат самоубиствените мисли и обиди се анализираат истовремени нарушувања на менталното здравје меѓу возрасните лица, но експертите за ментално здравје отсекогаш

се загрижени за алармантно високите стапки на самоубиствено однесување меѓу адолесцентите.

Кон крајот од 1990-тите години, во една анкета низ центрите за психотерапевтска помош спроведена од Австралиската комисија за продуктивност се дозна дека приближно 58% од возрасните лица-проблематични коцкари изјавиле дека сериозно размислувале за самоубиство поради проблемите поврзани со коцкањето, а други 15% претходно сериозно се обиделе да го сторат тоа. Во други студии со возрасни лица се открија дури и повисоки стапки на самоубиствени мисли и обиди кај проблематичните коцкари. Во извештаите од повеќе форензички обдукции исто така се споменува вознемирувачки голем број на самоубиства поради коцкање, а според некои податоци, постои поврзаност меѓу зголемената бројка самоубиства на жители и на туристи во градовите со коцкарски објекти, како Лас Вегас, Рино и Атлантик Сити.

Во неколку студии од земјата и од странство во кои се испитуваа проблематичното коцкање и самоубиствените мисли меѓу адолесцентите, истражувачите заклучиле дека постои јасна поврзаност меѓу исказите за самоубиствени мисли и тежината на коцкарските проблеми. Без оглед на нивото на депресија, самоубиствените мисли се засилувале како што се засилувала сериозноста на коцкарските проблеми. Уште повеќе, заклучено е дека бројката обиди за самоубиство е највисока меѓу адолесцентите-проблематични коцкари. Она што донекаде ограничува во студиите со кои се испитува суицидалната идеација, е дека ниедно прашање до испитаниците дали веќе смислиле сериозен план да извршат самоубиство не се сметало за значаен фактор кој предвидува обиди за самоубиство.

Многумина млади со коцкарски проблеми често изјавуваат дека размислувале за самоубиство, но исто важи и за младите кои не се согласуваат со своите врсници или родители, или кои страдаат од тешки проблеми со менталното здравје. Сепак, ова останува како проблем кој и натаму расте, па им се советува на сите професионалци кои овозможуваат лекување и на сите блиски лица кои им помагаат на адолесцентите со коцкарски проблеми, најсериозно да ги сфатат заканите на самоубиство.

УПОТРЕБА/ЗЛОУПОТРЕБА НА СУПСТАНЦИИ И ПРОБЛЕМАТИЧНО КОЦКАЊЕ

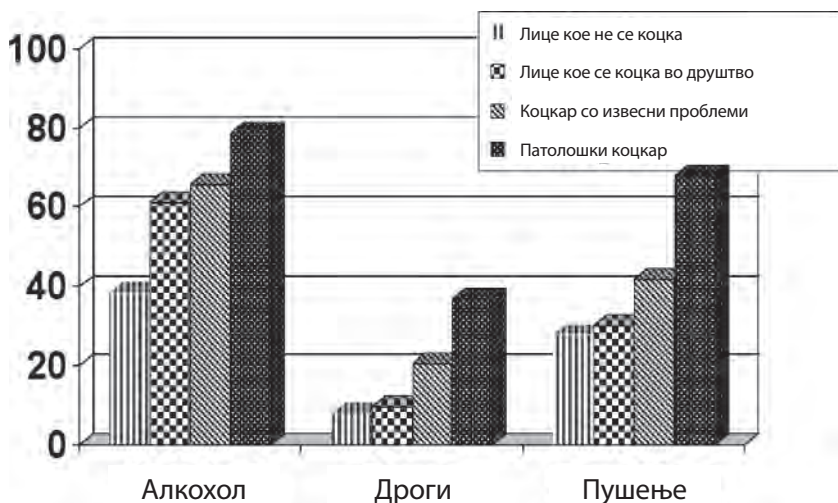
Прашањето за поврзаност меѓу зависнички однесувања, најизразита злоупотреба на дроги и на алкохол и пушењето од една страна и патолошкото коцкање од друга страна, е опфатено како такво во многубројни истражувања спроведувани со адолесценти и со возрасни лица. Студиите врз возрасни патолошки коцкари укажуваат на зголемени стапки на присуство на сите форми на употреба на супстанции (на пример, алкохол, тутун и дроги), како и повисоки стапки на злоупотреба и зависност од супстанции кај овие испитаници. Како и кај поврзаноста меѓу депресијата и патолошкото коцкање, сè уште останува нејасно дали патолошкото коцкање и/или нарушувањата на менталното здравје доведуваат до покачени стапки на употреба и на злоупотреба на супстанции, или е точно обратното. Како и да е, според некои податоци, 25-75% од возрасните патолошки коцкари изјавиле дека во минатото се соочувале со проблеми при употреба на супстанции. Аналогно на ова, кај лицата со проблеми со злоупотреба на супстанции, на прашањето за нивните однесувања при коцкање, 10-25% исто така изјавиле дека имаат сериозен проблем со коцкањето.

Проблематичното коцкање кај возрасните најчесто се поврзува со пушење цигари и со консумирање алкохол. Според исказите, пушењето цигари меѓу проблематичните коцкари е трипати поголемо одошто кај општата пушачка популација. Во обид да ги сведат овие проблеми на минимум, некои земји имаат воведено забрани за пушењето цигари во казината. Некои дури отворија запечатени специјални зони за пушење во нивните казина, во кои има дополнителна вентилација.

Обемни податоци поткрепуваат и дека постои значајна поврзаност меѓу проблематичното коцкање и консумирањето алкохол. Според наводите, 30-50% од возрасните кои бараат лекување поради некој коцкарски проблем исто така имаат и некое коморбидно алкохолно нарушување. Клиничарите и истражувачите одамна тврдат дека е можно комбинацијата од коцкање и алкохол да го влошува коцкарскиот проблем, па некои регулатори го ограничија алкохолот на локацијата каде што се одвива коцкањето.

Кај адолесцентите, нарушувањата поврзани со (зло)употребата на супстанции се едни од најчесто споменуваните нарушувања сврзани со патолошките коцкари. Како илустрација на оваа поврзаност, доволно е да се погледнат севкупните резултати од една канадска студија, а слични наоди има и од многубројни студии на ниво на државата и во други земји (Слика 3.1). Како што може да се забележи, линеарниот тренд е таков што лицата кои не се коцкаат изјавуваат дека најмалку се впуштаат во такви однесувања додека проблематичните коцкари многу почесто се впуштаат во употреба на сите супстанции кои потенцијално создаваат зависност. Битно е да се наведе дека сите овие испитаници биле малолетни, не смееле да купуваат алкохол и цигари за да се коцкаат.

До слични резултати се дошло и во една друга студија врз 2300 адолесценти на возраст од 12 до 19 години. Податоците покажаа дека 8% од младите кои не биле коцкари се наоѓале во ризик од проблем поврзан со употребата на супстанции и, како што изгледа, биле групата најмалку во ризик. Во ризик да се соочат со проблем сврзан со употреба на супстанции се нашле приближно 15% од младите идентификувани како општествени коцкари (коцкари кои не се

Слика 3.1. Врската меѓу коцкањето и употребата на супстанции.

соочуваат со големи проблеми поврзани со коцкањето), 32% од младите кои се соочувале со одреден број проблеми поврзани со коцкањето, но кои не ги исполниле критериумите коцкањето да им се класифицира како проблематично, и 51% од младите со нарушувања на патолошко коцкање.

Како што ќе стане збор во шестото поглавје, голем дел од овие други проблеми и нарушувања кои се јавуваат истовремено, мора директно да се лекуваат или истовремено да се сведуваат на минимум пред да може да се рече дека коцкарските проблеми на лицето се успешно опфатени. Времетраењето и типот на нужната интервенција за помош на лицето кое се соочува со проблеми со коцкањето може да се темелат не само врз типот и врз сериозноста на коцкарскиот проблем, туку и да се сврзани со придружните нарушувања на менталното здравје или на разни зависности.

ОПШТЕСТВЕНИ И ФАКТОРИ ОД ОПКРУЖУВАЊЕТО

Факторите од опкружувањето, вклучително и достапноста и расположливоста на коцкарските активности, спроведувањето регулаторни ограничувања со кои им се забранува на малолетни лица да се коцкаат, родителските ставови и врските со врсници – се само дел од факторите за кои е докажано дека имаат одредено влијание. Како што претходно стана збор во врска со биопсихосоцијалниот модел, на проблематичното коцкање може да се гледа од една опкружувачка гледна точка, при што се исклучително важни меѓусебните врски кои постојат меѓу лицето и неговото опкружување.

Постои јасна корелација меѓу достапноста и расположливоста на коцкарските локации и можности и зачестеноста на коцкарски однесувања меѓу децата, адолесцентите и возрасните лица. Можно е да постои извесна социјална адаптираност (односно, откако достапноста и расположливоста се присутни подолг период, луѓето најчесто го игнорираат зашто постепено се губи аспектот на новост), но некои активности не само што како да се одржуваат самите себеси во живот туку фактички и растат (на пример, употребата на интернетот). Ова често се нарекува „ефект на имунизација“ и се пласира како објаснување за генералната стабилност на стапките на раширеност на проблематичното коцкање и покрај зголемената бројност и

расположливост на коцкарските локации. Но, иако стапките се релативно стабилни, севкупната популација порасна, а резултат од тоа е зголемената бројка проблематични коцкари во апсолутни нумерички вредности. Конкретно, ова ќе биде првата генерација млади луѓе кои ќе го поминат сиот свој живот во либерално коцкарско опкружување. Ќе влијае ли тоа врз нив? Кои се краткорочните штети?

РЕКЛАМИРАЊЕ

Постојат многу податоци како доказ за тоа дека младите се особено подложни на рекламите воопшто и се чини дека им се омилена цел на рекламните агенции за најразлични производи. Бидејќи младите обрнуваат големо внимание и се подложни на рекламирањето, останува прашањето дали актуелните реклами за коцкање особено ги привлекуваат младите и дали имаат влијание врз нив. Тие реклами можеби се насочени кон возрасните лица, но очигледно е колку ги привлекуваат малолетните млади лица. На пример, адолесцентите често се жалат на многубројните рекламни пораки на секоја интернет-страница со кои се рекламираат интернет-страниците за коцкање. Исто така, без проблем ги помнат рекламите на радио, на телевизија и на билборди. Затоа остануваат како голем извор на загриженост сите реклами во кои коцкањето се пласира како нешто гламурозно. Корпорациите за лотарии на ниво на сојузни држави и на ниво на целата земја продаваат најразлични тикети за лотарија и користат игри кои им се познати на децата и на адолесцентите при промовирање на своите производи. Нивната привлечност е неоспорна, сеедно дали користат лиценцирани заштитени трговски називи и слики од игри, како „Монопол“, „Батлшип“ и „Твистер“, популарни филмови (на пример, *Индијана Џоунс*) или спортски настани (повеќето професионални тимови за бејзбол, кошарка, хокеј и за американски фудбал на територијата на САД и во други земји си ги издаваат своите логоа под лиценца и тие се користат на „грепките“ од лотарија бидејќи се привлечни за адолесцентите и за младите возрасни лица). Овие тикети, „грепки“ лесно се забележуваат и секој може да ги види на касите во локалните маркети. „Грепките“ носат називи како „Среќни пари“, „Пари за цел живот“ или „Греби и добиј“, а даваат можност среќникот да добие скапи гитари,

мотоцикли, автомобили, бродови, стереосистеми и конзоли за видеоигри, па оттаму се многу популарни кај младите. Во сојузната држава Вирџинија се спроведе рекламна кампања во таа смисла, при која се користеа трките на НАСКАР (инаку, многу популарен спорт кај машките адолесценти и млади возрасни лица), неколку други сојузни држави ја користеа Бети Буп (лик од цртаните филмови) на нивната лотарија, а можеа да се освојат кожени јакни со ликот на Бети Буп, а во други промоции можеа да се освојат билети за престојните олимписки настани. За промовирање во јавноста на разни можности за коцкање се применуваат широк спектар маркетиншки стратегии. За зголемување на продажбата успешно се користат телевизиски и радиореклами, потоа билборди, реклами на продажни места, спонзорства и промотивни производи. Во овие рекламирања, најчесто фокусот се поставува врз забавниот, разонодувачки аспект на коцкањето, а истовремено со нив се навестува можноста да се „освои нешто крупно“, без притоа речиси воопшто да се споменат негативните последици поврзани со коцкањето. А, шансите да се „освои“ нешто донекаде доведуваат во заблуда зашто, на пример, на повеќето тикети за лотарија, најголемата „добивка“ е уште еден „бесплатен“ тикет, уште една шанса да се освои некоја поголема награда.

Адолесцентите најчесто велат дека коцкањето во рекламите се прикажува како нешто кое носи награди и возбуда, кое води кон подобар и посрекен живот. Децата и адолесцентите најчесто ја примаат средишната порака од овие реклами: дека коцкањето е нешто возбудиливо и безгрижно. Во една студија со која се испитуваше влијанието од рекламирањето врз коцкањето кај адолесценти, 47% од машките адолесценти и 38% од женските адолесценти изјавија дека токму рекламите за коцкање ги поттикнале да посакаат да се коцкаат. Освен ова, проблематичните коцкари изјавуваат дека многу почесто се коцкаат откако ќе видат некоја реклама, за разлика од луѓето кои се коцкаат во друштво и од рекреација. Во поново време, извор на загриженост се и рекламите за коцкање на интернет, од кои голем дел користат сексуално провокативни женски лица или аватари, специјално насочени кон младите машки лица. Во тие реклами се праќа сугестивна порака со која коцкањето се комбинира со имањето атрактивна придружничка. Во една таква реклама за една

интернет-страница за покер, стои слика на младич во друштво со две млади девојки: едната изгледа сосема обично и не е многу нашминкана, а другата е многу динамична и атрактивна. Под жената без шминка пишува: „Твојата девојка пред ‘Тексас холдем’“, а под другата „Твојата девојка по ‘Тексас холдем’“.

На интернет, при посета на други страници, често излегуваат рекламни пораки во кои обложувањето го промовираат славни личности, како Бен Афлек, Џејмс Вудс, Џејсон Александер и Нил Патрик Харис, потоа се пласираат посебни бонуси при бесплатна регистрација и други повољности. Кодексите за одговорно рекламирање, доколку воопшто постојат, се сведени на општи начела и препорачани насоки кои се применуваат многу малку или воопшто не се применуваат, зависно од јурисдикцијата.

Коцкање преку интернет-страници

Подемот на коцкањето преку интернет создава нова загриженост и нови предизвици поврзани со спроведувањето старосни ограничувања и забрани. Можноста секој да се коцка анонимно, со досега невидена лесна достапност, создава можности за неограничено, прекумерно коцкање од страна на адолесцентите. Машините за електронско коцкање (како „слот-машините“, ВЛТ, покер-машините) порано се нарекувале „крек“ на коцкањето, но коцкањето преку интернет, со оглед на неговиот потенцијал да создаде навика, денес од некои се нарекува „новиот крек“ на коцкањето.

Младите и возрасните еднакво го користат интернетот за мноштво цели, сеедно дали за образование, за работа, за да најдат информации, за банкарски работи, за забава или пак за дружење со други. Во една понова студија од Канада, 99% од младите испитаници на возраст од 9 до 17 години изјавиле дека користат интернет, 94% имаат пристап до интернет од дома, а 61% имаат брз пристап, при што 37% имаат сопствени интернет-конекции. Ова се бројки кои секој ден растат. Во меѓународни рамки, пристапот преку брзи мрежи на безжичен интернет расте експоненцијално, со високи концентрации на користење. Цените на преносните и на десктоп-компјутерите се намалија, како и претплатата за брз интернет, па така самата достапност и користење бележат драматично зголемување.

Сега, бесплатен пристап до брз безжичен интернет нудат интернет-кафулиња, ресторани, транспортни терминали, како и сè повеќе возови со кои луѓето секој ден одат и се враќаат од работа и други јавни места. Исто така, неколку авиокомпаниии нудат интернет услуги по реално ниски цени за време на летот. Во еден момент, Ричард Бренсон, сопственикот на „Вирџин ерлајнс“, размислувал дали на неколку трансатлантски летови да постави мини-казина. Одреден број јавни локации сè уште наплатуваат надомест за користење интернет, но сè повеќе места нудат вакви услуги за сите и тоа бесплатно, а за возврат, корисниците прифаќаат да се предмет на многубројни реклами. Денес, има лесен и брз пристап до интернет за време на возењето со автомобил или со воз, во хотелите, преку паметни телефони и безжични таблети.

Постојат силни докази за тоа дека голем дел од децата и адолесцентите играат игри на интернет, а многубројни млади лица тврдат дека дома немаат никакви правила за користењето интернет, но и дека возрасните кај нив дома ретко ги надгледуваат, а и воопшто не ги надгледуваат. Ќе заклучат ли малолетните млади и младите возрасни лица дека ова е популарен начин да се пристапи до локациите за коцкање? Во една понова студија што фондацијата Аненберг ја спроведе на ниво на цела држава, и во друга што ја спроведе Националното студентско спортско здружение, се утврди дека коцкањето преку интернет е најбрзо растечка форма на коцкање меѓу младите. Децата и адолесцентите тврдат дека се изложени на интернет-страниците за коцкање, при што многу мал дел од нив спроведуваат или воопшто не се спроведуваат строги старосни контроли. Еден тинејџер изјави дека се најавува на коцкарска интернет-страница додека пишува домашна задача. Кога од сајтот преку порака бил прашан за датумот за раѓање, и не сакајќи го внесол вистинскиот датум, при што сајтот требало веднаш и автоматски да му го блокира пристапот бидејќи најниската дозволена возраст наводно била 18 години. Се вцасил кога од веб-страницата добил повратна порака: „Сигурни ли сте дека ова е вашиот датум на раѓање?“ Иако интернетот како таков нуди огромни поволности во општествена, образовна и во економска смисла, поседува и потенцијал да дејствува како извор на проблеми со коцкање за малолетните млади.

Со оглед на тоа дека се откри како повеќе поединечни, ситуаци-
ски и фактори на ризик/заштита од опкружувањето се во корела-
ција со проблематичните коцкарски однесувања кај младите, важно
е да се спомене дека сè уште не се утврдени точните причинско-по-
следични врски. Најверојатно е дека расположливоста, достапноста,
структурните карактеристики на одредени игри (на пример, распо-
реди за надополнување, брзина на играта, бои и звукови кои дејству-
ваат на возбудата) најверојатно на различни начини се комбинираат
со психолошките и со карактерните особини на лицето и така се соз-
дава мошне сложен терк на ризици.

ЗАШТИТНИ ФАКТОРИ

Врз основа на првичниот модел на Ричард Џесор во рамки на
општата теорија за ризични однесувања кај адолесцентите, а во
која се изведува концептот за интерактивната природа на ризикот
и заштитните фактори како начин за предвидување на веројатноста
од стекнување или од одржување конкретни ризични однесувања,
истражувачкиот тим од Меѓународниот центар за младински коц-
карски проблеми и ризични однесувања го прошири теоретскиот
модел и во него го помести прекумерното коцкање на адолесцентска
возраст. Во неколку студии со кои се испитуваа заштитните факто-
ри (факторите кои можат да го спречат или да го сведат на минимум
ризикот од стекнување проблем), заклучивме дека лошите семејни
односи и немањето поврзаност со други на училиште (неспособнос-
та да се воспостави поврзаност со училиштето и со врсниците, или
немањето желба да се учествува во дополнителни активности над-
вор од наставата) се симптоматични за проблематичното коцкање
кај адолесцентите. Семејната кохезија и минувањето доста време во
друштво со другите членови на семејството, значајно фигурираат
како заштитен фактор со тоа што го сведуваат на минимум пробле-
матичното коцкање кај тинејџерите (за ова се покажа дека е и општ
заштитен фактор кај неколку нарушувања на менталното здравје и
на користењето супстанции). Секако, ова значи да се минува вре-
ме со семејството во позитивна атмосфера, низ општествено при-
фатливи активности кои не се коцкање. И обратно, учеството од
страна на родителите во коцкањето, односно попуштањето и/или

поттикнувањето пред коцкањето од нивна страна се смета за значаен потенцијален фактор на ризик. Како што беше претходно споменато, родителите понекогаш му купуваат на детето тикет за лотарија како празничен подарок, без притоа да помислат на негативните последици. Важно е за коцкањето како проблем да се разговара директно, како што треба да се прави и со злоупотребата на супстанции. Слично на тоа, се утврди дека заштитен фактор е и активното учество во училишните активности.

На полето на менталното здравје, како значаен заштитен фактор детално се истражува значајноста на отпорноста односно способноста да се постигнуваат добри резултати и покрај негативните околности. Поттикнувањето истрајност одамна се смета за значаен основен фактор во заштитата на младите од најразлични проблеми со менталното здравје. Од повеќе студии што во неколку години се спроведоа во центарот на Универзитетот Мекгил се заклучи дека кај адолесцентите доживувани како „ранливи“ (високи ризични фактори/ниски заштитни фактори), средната вредност на индексот на интензитет на коцкањето е девет пати поголема одошто кај адолесцентите од отпорната група (високи ризични/високи заштитни фактори), осум пати поголема одошто кај „среќната“ група (ниски ризични/ниски заштитни фактори), и тринаесет пати поголема одошто кај „идеалната“ група (ниски ризични/високи заштитни фактори). Врз основа на овие наоди, заклучивме дека младите идентификувани како ранливи се наоѓаат во најголем ризик да се соочат со коцкарски проблеми. Интересно, резултатите покажаа дека сите тие (100% од младите идентификувани како патолошки коцкари и 87% од младите идентификувани како млади под ризик да искажат одреден број клинички проблеми, но кои не ги исполнуваат клиничките критериуми за да се дефинираат како патолошки коцкари) се идентификуваа како ранливи кај мерката истрајност. Ова е во контраст со наодот дека само околу 4 % од младите идентификувани како отпорни искажале проблеми поврзани со коцкањето, а ниеден од нив не беше патолошки коцкар, иако според податоците се наоѓале во висок ризик од изложеност на негативната појава. Овие наоди силно се поткрепуваат со податоците за неразвиени вештини при справување и при приспособување присутно меѓу адолесцентите како патолошки коцкари. Земени заедно, овие наоди укажуваат

дека младите кои имаат добри вештини на справување и кои се одредуваат како отпорни при соочување со тешкотии и со пречки, како што се чини, се помалку склони кон проблематичното коцкање и кон други проблеми со менталното здравје. За овие аспекти подетално ќе стане збор во петтото поглавје во кое ќе се дискутира за прашањата на превенцијата.

ИДНИ НАСОКИ

Во моментов, нашите сознанија и разбирање на проблематичното коцкање кај адолесцентите и натаму се ограничени што се однесува до комбинациите од факторите на ризик и заштитите фактори кои низ меѓусебни мошне сложени интеракции ја зголемуваат веројатноста кај одредени лица да се впуштат во проблематично коцкање. Многу е тешко само врз основа на знаците на предупредување или на факторите на ризик да се предвиди кај кои поединци веројатно ќе се развие позначаен коцкарски проблем откако ќе почне да се коцка. Биопсихосоцијалниот модел многу ни помогна да го разбереме и да го поставиме во концепти овој проблем. Адолесцентите несомнено сè повеќе се коцкаат и се ранлива популација во голем ризик од проблемите сврзани со коцкањето. Ова некогаш знае да биде „скриена зависност“, но последиците за лицето и за неговото семејство, па и за општеството, се навистина сериозни.

Битно е да се запомни дека проблематичните коцкари не се хомогена група. Се разликуваат според полот, возраста, видовите коцкарски активности во кои се впуштаат и според тежината на нивните проблеми. Оние кои играат покер, кои се коцкаат во спортови, кои се обложуваат на коњски трки и во казина, иако имаат сличности во однесувањето, често се и многу различни меѓу себе. Во крајна линија, лицето мора да преземе и лична одговорност за своето коцкање. Неспорно е дека и самото лице, коцкарската индустрија, нашите образовни институции, родителите и властите, имаат своја важна улога и одговорност да им помогнат на лицата со ова нарушување. Мора и натаму да го следиме коцкарското однесување на нашите млади бидејќи и натаму расте достапноста на коцкарските локации, а технолошкиот напредок ни ги носи дома можностите за коцкање.

ИЗВОРИ

- Abbott, M., Volberg, R., Bellringer, M., and Reith, G. (2004). A Review of Research on Aspects of Problem Gambling. Report prepared for the Responsibility in Gambling Trust, U.K.
- Australian Productivity Commission. (1999). Australia's Gambling Industries. Australian Government.
- Australian Productivity Commission. (2010). Gambling, Report No. 50. Canberra.
- Bergevin, T., Derevensky, J., Gupta, R., and Kaufman, F. (2006). Adolescent gambling: Understanding the role of stress and coping. *Journal of Gambling Studies*, 22(2), 195–208.
- Black, D. W., and Moyer, T. (1998). Clinical features and psychiatric commodity of subjects with pathological gambling behavior. *Psychiatric Services*, 49, 1434–39.
- Black, D. W., Moyer, T., and Schlosser, S. (2003). Quality of life and family history in pathological gambling. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 191, 124–6.
- Blaszczynski, A. P., and Nower, L. (2002). A pathways model of problem and pathological gambling. *Addiction*, 97(5), 487–99.
- Blaszczynski, A., and Steel, Z. (1988). Personality disorders among pathological gamblers. *Journal of Gambling Studies*, 11, 195–220.
- Comings, D. E. (1998). The molecular genetics of pathological gambling. *CNS Spectrum*, 3(2), 20–37.
- Comings, D. E., and Blum, K. (2000). Reward deficiency syndrome: genetic aspects of behavioral disorders. *Progress in Brain Research*, 126, 325–41.
- Comings, D. E., Rosenthal, R. J., Lesieur, H. R., et al. (1996). A study of the dopamine D2 receptor gene in pathological gambling. *Pharmacogenetics*, 6, 223–34.
- Comings, D., Gade-Andavolu, R., Gonzalez, N., Wu, S., Muhleman, D., Chen, C., et al. (2001). The additive effect of neurotransmitter genes in pathological gambling. *Clinical Genetics*, 60(2), 107–16.
- Delfabbro, P. (2009). *Australasian gambling review, Fourth edition covering 1992-2008*. Adelaide: Independent Gambling Authority.
- Derevensky, J. (2008). Gambling behaviors and adolescent substance use disorders. In Y. Kaminer and O. G. Buckstein (Eds.). *Adolescent substance abuse: Psychiatric comorbidity and high risk behaviors*. New York: Haworth Press, 403–33.
- Derevensky, J., and Gupta, R. (Eds.). (2004). *Gambling problems in youth: Theoretical and applied perspectives*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Derevensky, J., and Gupta, R. (2007). Internet gambling amongst adolescents: A growing concern. *International Journal of Mental Health and Addictions*, 5(2), 93–101.

- Derevensky, J., and Gupta, R. (2007). Adolescent gambling: Current knowledge, myths, assessment strategies and public policy implications. In G. Smith, D. Hodgins, and R. Williams (Eds.) *Research and measurement issues in gambling*. New York: Elsevier, Inc., 437–63.
- Derevensky, J., Gupta, R., and Baboushkin, H. (2007). Underlying cognitions in children's gambling behaviour: Can they be modified? *International Gambling Studies*, 7(3), 281–98.
- Derevensky, J., Gupta, R., and Della-Cioppa, G. (1996). A developmental perspective of gambling behaviour in children and adolescents. *Journal of Gambling Studies*, 12(1), 49–66.
- Derevensky, J., Gupta, R., and Della-Cioppa, G. (2002). A developmental perspective on gambling behavior in children and adolescents. In J. Moratta, J. Cornelieus, and W. Eadington (Eds.), *The downside: Problem and pathological gambling*. Nevada: University of Nevada Press, 411–28.
- Derevensky, J., Pratt, L., Hardoon, K., and Gupta, R. (2007). The relationship between gambling problems and impulsivity among adolescents: Some preliminary data and thoughts. *Journal of Addiction Medicine*, 1(3), 165–72.
- Derevensky, J., Sklar, A., Gupta, R., and Messerlian, C. (2010). An empirical study examining the impact of gambling advertisements on adolescent gambling attitudes and behaviors. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 8, 21–34.
- Dickson, L., Derevensky, J., and Gupta, R. (2004). Youth gambling problems: A harm reduction prevention model. *Addiction Research and Theory*, 12(4), 305–16.
- Dickson, L., Derevensky, J., and Gupta, R. (2008). Youth gambling problems: An examination of risk and protective factors. *International Gambling Studies*, 8(1), 25–47.
- Ellenbogen, S., Derevensky, J., and Gupta, R.. (2007). Gender differences among adolescents with gambling related problems. *Journal of Gambling Studies*, 23, 133–43.
- Ellenbogen, S., Jacobs, D., Derevensky, J., Gupta, R., and Paskus, T. (2008). Gambling behavior among college athletes. *Journal of Applied Sports Psychology*, 20, 349–62.
- Engel, G. L. (1977). The need for a new medical model: A challenge for biomedicine. *Science*, 196(4286), 129–36.
- Faregh, N., and Derevensky, J. (2011). Gambling behavior among adolescents with Attention Deficit Hyperactivity Disorder. *Journal of Gambling Studies*, 27, 243–56.
- Felsher, J., Derevensky, J., and Gupta, R. (2010). Young adults with gambling problems: The impact of childhood maltreatment. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 8, 545–56.

- Fisher, S. (1993). Gambling and pathological gambling in adolescents. *Journal of Gambling Studies*, 9, 277–88.
- Galambos, N. L., and Tilton-Weaver, L.C. (1998). Multiple risk behavior in adolescents and young adults. *Health Review*, 10, 9–20.
- Gillespie, M., Derevensky, J., and Gupta, R. (2007). The utility of outcome expectancies in the prediction of adolescent gambling behavior. *Journal of Gambling Issues*, 19, 69–85.
- Griffiths, M. (1990). The cognitive psychology of gambling. *Journal of Gambling Studies*, 6, 31–42.
- Griffiths, M. (1995). Technological addictions. *Clinical Psychology Forum*, 76, 14–19.
- Griffiths, M. (2008). Convergence of gambling and computer game playing: Implications. *E-Commerce, Law and Policy*, 10(2), 12–13.
- Griffiths, M., King, D., and Delfabbro, P. (2009). Adolescent gambling-like experiences: Are they a cause for concern? *Education and Health*, 27, 27–30.
- Gupta, R., and Derevensky, J. (1996). The relationship between gambling and video game playing behavior in children and adolescents. *Journal of Gambling Studies*, 12(4), 375–94.
- Gupta, R., and Derevensky, J. (1997). Familial and social influences on juvenile gambling behavior. *Journal of Gambling Studies*, 13(3), 179–92.
- Gupta, R. and Derevensky, J. (1998). Adolescent gambling behavior: A prevalence study and examination of the correlates associated with problem gambling. *Journal of Gambling Studies*, 14, 319–45.
- Gupta, R., and Derevensky, J. (1998). An empirical examination of Jacobs' General Theory of Addictions: Do adolescent gamblers fit the theory? *Journal of Gambling Studies*, 14, 17–49.
- Gupta, R., and Derevensky, J. (2008). Gambling practices among youth: Etiology, prevention and treatment. In C. A. Essau (Ed.), *Adolescent addiction: Epidemiology, assessment and treatment*. London, UK: Elsevier, 207–30.
- Gupta, R., Derevensky, J., and Ellenbogen, S. (2006). Personality characteristics and risk-taking tendencies among adolescent gamblers. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 38(2), 201–13.
- Hardoon, K., Gupta, R. and Derevensky, J. (2004). Psychosocial variables associated with adolescent gambling: A model for problem gambling. *Psychology of Addictive Behaviors*, 18(2), 170–79.
- Huang, J-H., Jacobs, D., Derevensky, J., Gupta, R., and Paskus, T. (2007). Gambling and health risk behaviors among U.S. college student athletes: Findings from a national study. *Journal of Adolescent Health*, 40(5), 390–97.
- Huang, J-H., Jacobs, D., Derevensky, J., Gupta, R., Paskus, T., and Petr, T. (2007). Pathological gambling amongst college athletes. *Journal of American College Health*, 56(2), 93–9.

- Huang, J.-H., Jacobs, D., and Derevensky, J. (2011). DSM-based problem gambling: Increasing the odds of heavy drinking in a national sample of U.S. athletes. *Journal of Psychiatric Research*, 45, 302–8.
- Jacobs, D. R., Marston, A. R., Singer, R. D., Widaman, K., Little, T., and Veizades, J. (1989). Children of problem gamblers. *Journal of Gambling Behavior*, 5, 261–7.
- Jessor, R. (Ed.). (1998). *New perspectives on adolescent risk behavior*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Kaminer, Y., Burleson, J., and Jadamec, A. (2002). Gambling behavior in adolescent substance abuse. *Substance Abuse*, 23, 191–8.
- Kaminer, Y., and Haberek, R. (2004). Pathological gambling and substance abuse. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 43, 1326–7.
- Lesieur, H. R., and Klein, R. (1987). Pathological gambling among high school students. *Addictive Behaviors*, 12, 129–35.
- Lussier, I., Derevensky, J., Gupta, R., Bergevin, T., and Ellenbogen, S. (2007). Youth gambling behaviors: An examination of the role of resilience. *Psychology of Addictive Behaviors*, 21, 165–73.
- Lussier, I., Derevensky, J., and Gupta, R. (2009). Youth gambling problems: An international perspective. In A. Browne-Miller (Ed.), *The Praeger International collection on addictions. Volume IV*. CT: Praeger, 259–80.
- Magoon, M., Gupta, R., and Derevensky, J. (2005). Juvenile delinquency and adolescent gambling: Implications for the juvenile justice system. *Criminal Justice and Behavior*, 32(6), 690–713.
- Magoon, M., Gupta, R., and Derevensky, J. (2007). Gambling among youth in detention centers. *Journal for Juvenile Justice and Detention Services*, 21, 17–30.
- McCormick, J., Delfabbro, P., and Denson, L. (2011). Pathological gambling: Understanding the role of early trauma and psychological vulnerability. Paper presented at the 8th conference on prevalence, prevention, treatment and responsible gambling, Reykjavik, Iceland
- Messerlian, C., and Derevensky, J. (2006). Social marketing campaigns for youth gambling prevention: Lessons learned from youth. *International Journal of Mental Health*, 4, 294–306.
- Monaghan, S., Derevensky, J., and Sklar, A. (2008). Impact of gambling advertisements on children and adolescents: Policy recommendations to minimize harm. *International Gambling Studies*, 22, 252–74.
- Monaghan, S., and Derevensky, J. (2008). An appraisal of the impact of the depiction of gambling in society on youth. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 6, 1557–74.

- National Research Council (1999). *Pathological gambling: A critical review*. Washington, DC: National Academy Press.
- Nower, L., and Blaszczynski, A. (2004). A pathways approach to treating youth gamblers, In J. Derevensky and R. Gupta (Eds.), *Gambling problems in youth: Theoretical and applied perspectives*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Nower, L., Gupta, R., Blaszczynski, A., and Derevensky, J. (2004). Suicidality ideation and depression among youth gamblers: A preliminary examination of three studies. *International Gambling Studies*, 4(1), 69–80.
- Pagani, L., Derevensky, J., and Japel, C. (2009). Predicting gambling behavior in sixth grade from kindergarten. *Archives of Pediatric and Adolescent Medicine*, 163(3), 238–43.
- Pagani, L., Derevensky, J., and Japel, C. (2010). Does early childhood emotional distress predict later gambling behavior? *Canadian Journal of Psychiatry*, 55, 159–165.
- Petry, N. M. (2005). *Pathological gambling: Etiology, comorbidity, and treatment*. Washington, DC: American Psychological Association Press.
- Potenza, M. (2006). Should addictive disorders include non-substance-related conditions? *Addiction*, 101(suppl 1), 142–51.
- Potenza, M. N. (2001). The neurobiology of pathological gambling. *Seminars in Clinical Neuropsychiatry* 6, 217–26.
- Potenza, M. N., Fiellin, D. A., Heninger, G. R., Rounsaville, C. M., and Mazure, C. M. (2002). Gambling: An addictive behavior with health and primary care implications. *Journal of General Internal Medicine*, 17, 721–32.
- Potenza, M. N., Kosten, T. R., and Rounsaville, B. J. (2001). Pathological gambling. *Journal of the American Medical Association*, 286(2), 141–4.
- Potenza, M. N., Steinberg, M. A., McLaughlin, S. D., Wu, R., Rounsaville, B. J., and O'Malley, S. S. (2000). Illegal behaviors in problem gambling: Analysis of data from a gambling helpline. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 28, 389–403.
- Potenza, M. N., and Wexler, B. E. (2000). Magnetic resonance imaging used to study urges in pathological gamblers. *Report on Problem Gambling*, 1, 45–46.
- Potenza, M., Xian, H., Shah, K., Scherrer, J., and Eisen, S. A. (2005). Shared genetic contributions to pathological gambling and major depression in men. *Archives of General Psychiatry*, 62(9), 1015–21.
- Powell, G. J., Hardoon, K., Derevensky, J., and Gupta, R. (1999). Gambling and risk taking behavior of University students. *Substance Use and Misuse*, 34(8), 1167–84.
- Romer, D. (2010). Internet gambling grows among male youth ages 18 to 22. Gambling also increases in high school age female youth. Необјавен извештај. Преземен од: <http://www.annenbergpublicpolicycenter.org/>

- Downloads/Releases/ACI/Card%20Playing%202010%20Release%20 final.pdf.
- Shaffer, H., LaBrie, R., and LaPlante, D. (2004). Laying the foundation for quantifying regional exposure to social phenomena: Considering the case of legalized gambling as a public health toxin. *Psychology of Addictive Behaviors*, 18, 40–48.
- Shead, N.W., Derevensky, J., and Gupta, R. (2010). Risk and protective factors associated with youth problem gambling. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 22(1), 39–58.
- Sklar, A., Gupta, R., and Derevensky, J. (2010). Binge gambling behaviors reported by youth in a residential drug treatment setting: A qualitative investigation. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 22(1), 153–62.
- Sklar, A., and Derevensky, J. (2010). Way to play: Analyzing gambling ads for their appeal to underage youth. *Canadian Journal of Communication*, 35(4), 533–54.
- Slutske, W. (2006). Natural recovery and treatment-seeking in pathological gambling: Results of two U.S. national surveys. *American Journal of Psychiatry*, 163(2), 297–302.
- Slutske, W., Caspi, A., Moffitt, T., and Poulton, R. (2005). Personality and problem gambling: A prospective study of a birth cohort of young adults. *Archives of General Psychiatry*, 62(7), 769–75.
- Slutske, W., Eisen, S., Xian, H., True, W., Lyons, M., Goldberg, J., and Tsuang, M. (2001). A twin study of the association between pathological gambling and antisocial personality disorder. *Journal of Abnormal Psychology*, 110(2), 297–308.
- Slutske, W. S., Eisen, S., True, W. R., Lyons, M. J., Goldberg, J., and Tsuang, M. (2000). Common genetic vulnerability for pathological gambling and alcohol dependence in men. *Archives of General Psychiatry*, 57, 666–73.
- Slutske, W. S., Zhu, G., Meier, M. H., and Martin, N. G. (2010). Genetic and environmental influences on disordered gambling in men and women. *Archives of General Psychiatry*, 67(6), 624–30.
- Steinberg, M. (1997). *Connecticut high school problem gambling surveys, 1989 and 1996*. Guilford, CT: Connecticut Council on Problem Gambling.
- Ste-Marie, C., Gupta, R., and Derevensky, J. (2002). Anxiety and social stress related to adolescent gambling behavior. *International Gambling Studies*, 2(1), 123–41.
- Ste-Marie, C., Gupta, R., and Derevensky, J. (2006). Anxiety and social stress related to adolescent gambling behavior and substance use. *Journal of Child and Adolescent Substance Abuse*, 16(4), 55–74.
- Stinchfield, R. (2000). Gambling and correlates of gambling among Minnesota public school students. *Journal of Gambling Studies*, 16, 153–73.

- Vitaro, F., Arseneault, L., and Tremblay, R. (1999). Impulsivity predicts problem gambling in low SES adolescent males. *Addiction*, 94(4), 565–75.
- Vitaro, F., Brendgen, M., Ladouceur, R., and Tremblay, R. E. (2001). Gambling, delinquency, and drug use during adolescence: mutual influences and common risk factors. *Journal of Gambling Studies*, 17(3), 171–90.
- Vitaro, F., Ladouceur, R., and Bujold, A. (1996). Predictive and concurrent correlates of gambling in early adolescent boys. *Journal of Early Adolescence*, 16, 211–28.
- Vitaro, F., Wanner, B., Ladouceur, R., Brendgen, M., and Tremblay, R. E. (2004). Trajectories of gambling during adolescence. *Journal of Gambling Studies*, 20, 47–69.
- Volberg, R., Gupta, R., Griffiths, M., Olason, D., and Delfabbro, P. (2010). An international perspective on youth gambling prevalence studies. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 22, 3–38.
- Welte, J., Barnes, G., Wieczorek, W., Tidwell, M., and Parker, J. (2002). Gambling participation in the U.S. Results from a national survey. *Journal of Gambling Studies*, 18(4), 313–37.
- Welte, J., Barnes, G., Wieczorek, W., Tidwell, M., and Parker, J. (2004). Risk factors for pathological gambling. *Addictive Behaviors*, 29(2), 323–35.
- Welte, J. W., Barnes, G. M., Tidwell, M. O., and Hoffman, J. H. (2011). Gambling and problem gambling across the lifespan. *Journal of Gambling Studies*, 27, 49–61.
- Winters, K. C., and Anderson, N. (2000). Gambling involvement and drug use among adolescents. *Journal of Gambling Studies*, 16, 175–98.

МЕРЕЊЕ И ОЦЕНУВАЊЕ НА ПРОБЛЕМАТИЧНОТО КОЦКАЊЕ КАЈ АДОЛЕСЦЕНТИ

И покрај тоа што во изминатата деценија подобро ги сфаќаме основните причини, етиологијата и корелатите сврзани со проблематичното коцкање, новите инструменти за филтрирање со чија помош се проценува и дијагностицира проблематичното коцкање кај адолесценти, не успеваат да држат чекор со другите развојни моменти на ова поле. Мерењето на проблематичното коцкање и отворените прашања во делот на неговото оценување кај младите, и натаму се исклучително важни за да може подобро да се идентификуваат лицата на кои им треба професионална помош и поддршка. Ова е важно и за да се погрижиме ширењето и распространувањето на коцкањето да не доведат до поголеми лични и општествени проблеми. Во најмала рака, со помош на мерењето на стапките на раширеност на коцкањето, ќе се влијае и ќе се оствари ефект врз јавните политики во таа смисла зашто со големо влијание им обезбедува скапоцени информации на нашите законодавци. Кај некои законодавци постои загриженост дека можеби, со процените за глобалната раширеност на коцкањето, се пренагласува степенот до кој адолесцентите се коцкаат и доживуваат проблеми сврзани со коцкањето, а сепак, многубројни студии укажуваат на мошне доследни стапки на раширеност на коцкањето кај адолесценти и на проблематичното коцкање. Адолесцентите како проблематични коцкари сè уште се помалобројни во споредба со општата коцкарска популација, дури и во споредба со адолесцентите кои изјавуваат дека се коцкаат, но се чини дека кај нив, проблематичното коцкање е поприсутно одошто кај возрасните лица. И натаму е доста неверодостојна популацијата на адолесцентите кои се соочуваат

Слика 4.1 Спектар на коцкарски проблеми

со проблематично коцкање во споредба со општата популација, како што се гледа од Слика 4.1.

Осмислувањето нови инструменти за оценување на проблематичното коцкање воопшто не помина без контроверзности. Овие инструменти и мерки за детална проверка се менуваа низ годините откако Американската психијатриска асоцијација првпат во 1980 година го идентификуваше патолошкото коцкање како клинички релевантно нарушување на менталното здравје, во третото издание од нејзиниот *Дијагностички и статистички прирачник за ментални нарушувања* (DSM-III). Овој прирачник обезбедува заеднички јазик и стандардни критериуми за класифицирање широк спектар нарушувања на менталното здравје и многу се користи во Северна Америка, а и во различна мера низ светот, од страна на клиничари истражувачи, регулаторски агенции за лекови, компании специјализирани за здравствени осигурувања, фармацевтски компании и на креаторите на владини политики, како репер за критериумите сврзани со различни ментални нарушувања.

Низ годините, прирачникот DSM беше предмет на контроверзности и критики, но и на пофалби. Иако јасно утврдува и дефинира голем број вообичаени нарушувања на менталното здравје, постои загриженоста дека некои нарушувања не се соодветно препознаени, додека други можеби се неточно категоризирани. Од првото издание

во 1952 година, прирачникот DSM помина низ неколку ревизии, а сега набргу се очекува уште една. Со секоја ревизија постепено расте бројката на документирани нарушувања на менталното здравје, дел од нарушувањата се класифицираат поинаку, а дел се отстрануваат. Последната поголема ревизија, DSM-IV, беше објавена во 1994 година, иако во 2000 година беше изготвена и „пробна ревизија“.

Прирачникот DSM-IV го идентификува и го класифицира патолошкото коцкање како нарушување на контролата врз пориви (импулсивно однесување без ефекти на откажување), а не како нарушување на зависност, и покрај многуте сличности и заеднички нешта со нарушувањата кај злоупотребата на супстанции. Фактот дека патолошкото коцкање не се смета за зависничко однесување или за зависничко нарушување е проблематичен за многумина стручни лица во оваа област бидејќи дел од клиничарите, креаторите на политики и осигурителни компании често ги сведуваат на минимум неговото вистинско влијание и значењето за менталното здравје на поединецот. Во моментот се одвиваат консултации, планирања и подготовки за петтото издание (DSM-5), кое треба да излезе од печат во 2013 година. Во ова ново издание, поимот „патолошко коцкање“ најверојатно ќе стане „коцкање како нарушување“ и ќе се вклопи во севкупната класификациска рамка во поднасловот „Зависност и сродни нарушувања“. Исходот официјално ќе се дознае дури по објавувањето, но врз основа на логичкото размислување според кое постојат извесни заеднички аспекти со други зависности, особено со други бихевиорални зависности, најверојатно ќе се прифати доближувањето до класификацијата „зависности“. Покрај психолошките основи на оваа рекласификација, постојат и значителни финансиски аспекти бидејќи осигурителните компании (чест случај во Соединетите Држави) почесто им рефундираат на поединци и на носители на полиси за лекување зависност одошто за лекување нарушување на контрола врз нагони.

Истовремено, на меѓународно ниво, Светската здравствена организација има алтернативна класификациска рамка што мошне многу се користи во други земји. Во нивното издание од 1990 година, „Меѓународна класификација на болести“ (ICD)* првпат го признаа

* Во оригинал, International Classification of Diseases (заб. на прев.)

патолошкото коцкање во категоризација со наслов „Нарушувања кај навики и кај пориви“ (ICD-10).

Бидејќи DSM-IV нашироко се користи во Северна Америка и бидејќи повеќето мерки со кои се оценуваат коцкарските проблеми кај возрасните и кај адолесцентите се изведени од критериуми на DSM, добро е да се анализираат конкретните критериуми со кои се оценува присуство на патолошкото коцкање. Следуваат дијагностички критериуми за патолошкото коцкање како што во моментот е содржано во прирачникот DSM-IV. Суштествено е да се исполнат критериумите под А и под Б за оцената да се смета за валидна. Како таква, клиничката дијагноза на патолошкото коцкање во себе го содржи и следното:

А. Упорно и рекурентно маладаптивно коцкарско однесување индицирано со *йеѿ* (или со повеќе од пет) дијагностички критериуми како што следува:

1. Преокупираност со коцкањето (на пример, лицето е преокупирано со одново доживување на коцкарските искуства од минатото, го хендикепира или планира следниот потфат или размислува за тоа како да дојде до пари со кои ќе се коцка)
2. Има потреба да се коцка со сè поголеми парични износи за да ја постигне посакуваната возбуда
3. Во повеќе наврати, неуспешен обид да го стави коцкањето под контрола, да го намали или да го прекине
4. Неспокојност или раздразливост при обидите да се намали или да се прикрие коцкањето
5. Се коцка како начин да избега од проблемите или одново да доживее одредено дисфорично расположение (на пример, чувство на беспомошност, вина, анксиозност, депресија)
6. Откако при коцкање ќе изгуби пари, често се враќа следниот ден за да си ги поврати („бркање“ на загубите)
7. Ги лаже членовите на семејството, психотерапевтот или други лица со цел да го прикрие степенот на инволвираност во коцкањето
8. Има извршено незаконски дејства, како фалсификување, финансиска измама, кражба или проневера, а со цел да дојде до пари за коцкањето

9. Поради коцкањето, доведување во опасност или загуба на значајна врска, работно место, или шанса за образование или за кариера
 10. Се обраќа до други лица за да најде пари со кои ќе си ја подобри очајната финансиска ситуација предизвикана од коцкањето
- В. Коцкарското однесување не се објаснува подобро со манијакална епизода.

Не е одлучено конечно дали во прирачникот DSM-5 ќе се вклучат и ставките со кои ќе се идентификуваат патолошкото или нарушеното коцкање, а бидејќи работната група сè уште прима препораки и планира да спроведе измени, со предложените измени кон овие дијагностички критериуми ќе се елиминира ставката број 8 – онаа која се однесува на незаконските дејства. Потенцијалното отстранување на оваа ставка доведе до значителни дискусии меѓу клиничарите и давателите на лекувања. Додека од работната група тврдат дека отстранувањето на оваа ставка и редуцирањето на критериумите нема позначително да ги променат стапките на раширеност на патолошкото коцкање меѓу општата популација, во една студија од 2008 година со која се испитуваше коцкарското однесување меѓу 20 илјади студенти на колеџ-спортисти во САД, неколку истражувачи истакнаа дека стапката на раширеност всушност ќе се намали доколку се одобри предложената ревизија. Колку е пониска стапката на раширеност, толку е помала веројатноста дека законодавците, креаторите на политики и осигурителните компании ќе се занимаваат со кое било прашање во делот на менталното здравје.

Иако критериумите од DSM беа утврдени како алатка за клиничко дијагностицирање, од самиот почеток стана јасно дека се многу потребни средства за „скрининг“ со чија помош ќе се идентификуваат потенцијално проблематични коцкарски однесувања и ќе им се помогне на експертите за ментално и за јавно здравје да ги следат промените кај стапката на раширеност на проблематичното коцкање паралелно со процесот во кој се воведуваа нови форми на коцкање, а самото коцкање брзо се ширеше. Како резултат од ова, неколку стандардизирани „скринови“ кои лесно се спроведуваат и се наменети за возрасни лица брзо станаа популарни откако Американската психијатриска асоцијација во 1980 година формално

го призна патолошкото коцкање како нарушување на менталното здравје. Овие инструменти за „скрининг“ се осмислија за да им парираат на критериумите утврдени во првичната верзија на прирачникот DSM-III и оттогаш многу се користат и се цитираат во студиите за раширеност на појавата во кои се прави обид да се утврди бројот на лица кои имаат проблем со коцкањето. Истовремено, стана очигледно дека малолетните младинци не само што се коцкаат туку и доживуваат проблеми поврзани со коцкањето. Поради ова, повеќе клиничари и истражувачи тврдеа дека утврдените критериуми за возрасни лица ќе треба да се модифицираат доколку се сака тие скали да се применат и за адолесцентите.

Повеќето филтри за утврдување на коцкањето кај адолесценти што денес се користат како помош при утврдување на проблематичното коцкање се приспособени и модифицирани од скрининг-инструментите за возрасни лица. Сепак, тие генерално и натаму инкорпорираат слични критериуми како за возрасните лица и истовремено ги модифицираат прашањата за ги направат посоодветни според возраста и според нивото на развој. Во овие најчесто користени скрининг-инструменти спаѓаат Дијагностичкиот и статистички прирачник за малолетни лица (DSM-IV-J) и неговата дополнителна ревизија, Дијагностичкиот и статистички прирачник – Повеќекратни одговори – малолетни лица (DSM-IV-MR-J), Филтерот за коцкање од Саут Оукс – Ревидирано издание за адолесценти (SOGS-RA), Филтерот за коцкање од Масачусетс (MAGS), Дваесетте прашања на „Анонимни коцкари“ (GA20) (оваа скала е првенствено наменета за возрасни лица и повремено се користи за постари адолесценти и за млади возрасни лица), како и најновиот инструмент, Канадскиот прашалник за адолесценти-коцкари (CAGI), (иако за проверка на последниот инструмент има објавено многу малку студии зашто е објавен неодамна).

Покрај инструментите за скрининг на возрасни лица (критериумите од DSM-IV остануваат најдобрата процена и се сметаат за „златен стандард“), постојат и вообичаени конструкции, теми и ставки во основата на повеќето инструменти за скрининг на возрасните. Овие филтри за проверка најчесто содржат ставки со кои се оценуваат психолошките, бихевиоралните и негативните финансиски и општествени последици сврзани со прекумерното коцкање. Примери

се кога лицето краде пари за да си ја одржува навиката за коцкање, проблемите поврзани со занимањето и/или со училиштето, нарушените семејни и односи со врсниците, обидите за поврат на пари заради покривање на изгубеното, лажењето или мамењето во врска со сопствените коцкарски проблеми, потребата да се зачести обложувањето и тоа на поголеми износи, преокупираноста со коцкањето, и критиките од други поради коцкарското однесување на лицето. Овие вообичаено оценувани однесувања и конструкции се типични за адолесцентите и за возрасните кои доживуваат коцкарски проблеми и најчесто се наоѓаат во повеќето тековни инструменти.

Разликите кај генералните стапки на раширеност на проблематичното коцкање и други различни наоди може да се поврзани со неколку проблеми, како што веќе стана збор: леснотија на пристапност, расположливост на можностите (регулирани и нерегулирани) за коцкање, видовите коцкање кои се нудат, минималната законски дозволена возраст за коцкање, етничките и културолошките различности (можно е одредени културолошки групи да се посклони кон коцкањето воопшто и кон проблематичното коцкање во однос на други групи, а некои верски групи жестоко се противат на коцкањето), потоа проучуваната популација, методите за потврдување на наодите (на пример, непосредно анкетирање, пополнување прашалници анонимно во училница, телефонски анкети) и родовата застапеност (машките лица обично почесто се коцкаат од женските лица, се обложуваат на повисоки износи и искажуваат повеќе коцкарски проблеми, поради што, за да се добие точна севкупна стапка на раширеност, неопходна е еднаква застапеност на машките и на женските лица). Честа појава е варијабилноста кај самите скрининг-инструменти и кај техниките кои се применуваат за бодирање на резултатите од овие скрининзи.

Следуваат инструменти кои најчесто се користат за скрининг, односно за идентификување на проблематичното коцкање и за самостојно оценување на тежината на коцкарските проблеми кај адолесцентите.

ПРИРАЧНИЦИТЕ DSM-IV-J И DSM-IV-MR-J

Прирачникот DSM-IV-J, првично осмислен во 1992 година, како и прирачникот DSM-IV-MR-J, инаку модифицирана верзија на

првичната скала ревидирана во 2000 година, спаѓаат во најшироко користените инструменти за скрининг на адолесценти. Врз основа на критериумите за возрасни од прирачникот DSM, скалите вклучуваат дванаесет ставки со кои се оценуваат состојбите по основ на девет од десет дијагностички критериуми од DSM-IV поврзани со патолошкото коцкање кај адолесцентите. Верзијата DSM-IV-J, инаку прашалник што самостојно се одговара, беше првата адаптација од критериумите од DSM-IV за младината. Оваа скала подоцна ја модифицираше нејзината авторка, Сју Фишер, што доведе до создавање на скалата DSM-IV-MR-J. Она што ги разликува овие скали е тоа што, во DSM-IV-MR-J, постојат опции за повеќе одговори (ПО-MR), кои овозможуваат градација на одговорите со цел да се утврди дека некое конкретно однесување настанува доволно често за потоа да се смета за проблем (да се погледне Табела 4.1; сите табели се поместени во прилогот кон поглавјето). Оваа модификација претставуваше значаен чекор и подобрување како помош да се сведе на минимум прекумерното идентификување на проблематичните коцкари-адолесценти.

Поставеноста и читливоста на оваа скала се поедноставила, при што се изоставила деталите поврзани со коцкањето кои се помалку релевантни за младите (на пример, проневери на пари, губење на работното место). Со оглед на деветте категории, можните резултати се движат од 0 до 9, при што резултатот од 4 или повеќе од деветте категории се смета дека укажува оти постои значителен и тежок проблем со коцкањето. Верзијата DSM-IV-J не е идентична со DSM-IV-MR-J во смисла дека остана изоставена ставката за мерење на критериумите за губењето контрола, односно кога лицето постојано прави неуспешни напори да си го стави под контрола, намали или прекине коцкањето. Исто така, додека DSM-IV-J ги оценува финансиските спасувања (кога некој му помага на лицето финансиски за да врати итен долг), прашалникот DSM-IVMR-J не ги оценува. Иако DSM-IV-J и DSM-IVMR-J користат донекаде различни критериуми, се покажа дека бодовите за постигнатите резултати се доста слични. Меѓутоа, ниедна од двете скали не мери според сите десет критериуми за возрасни лица од DSM-IV. Во неколку емпириски студии, истражувачите од Меѓународниот центар за младински коцкарски проблеми и високоризични однесувања заклучиле дека DSM-IV-J

и DSM-IV-MR-J претставуваат доверлива, валидна и конзервативна алатка за мерење на проблематичното коцкање кај адолесценти.

ФИЛТЕР ЗА КОЦКАРСКО ОДНЕСУВАЊЕ ОД САУТ ОУКС, И НЕГОВОТО РЕВИДИРАНО ИЗДАНИЕ ЗА АДОЛЕСЦЕНТИ (SOGS-RA)

Првично осмислен од Хенри Лезјур и Шила Блум за возрасни лица, Филтерот за коцкарско однесување од Саут Оукс (често нарекуван SOGS) бргу стана популарен, не само како средство за мерење на раширеноста на патолошкото коцкање, туку и како доверлив инструмент за скрининг со кој се идентификуваат потенцијални проблематични коцкари. Филтерот за коцкарско однесување од Саут Оукс за возрасни лица се темели врз DSM-III и има дваесет ставки со чија помош се утврдуваат лицата кои можеби се соочуваат со сериозни проблеми со коцкање и со патолошко коцкање. Ова сè уште е најшироко применуваната скала за возрасни лица во меѓународни рамки и е достапна онлајн на повеќе јазици. Истражувачки тим од Универзитетот на Минесота ги ревидираше првичните критериуми за да ги направи попримерни (според возраста и според развојното ниво) за адолесцентите. Ревидираниот инструмент, Филтерот за коцкарско однесување од Саут Оукс за адолесценти (SOGS-RA), останува како меѓународно користена мерка со која се идентификуваат адолесцентите кои се проблематични коцкари. Овој филтер со самостојно одговарање, исто како и DSM-IV-J и DSM-IV-MR-J, и натаму широко се користи во клиничката практика, истражувањата и во студиите за раширеност на оваа појава.

Клиничкиот истражувачки тим кој го осмисли овој ревидиран инструмент, го приспособи првичниот филтер со тоа што ја смени временската рамка која се користи кај возрасни испитаници (на пример, „Дали некогаш досега сте... во животот?“ во временска рамка која опфаќа 12-месечен период. Членовите на тимот веруваа дека, бидејќи адолесцентите имаат поограничени животни искуства од возрасните и се повеќе преокупирани со непосредните последици, подоверливо и попримерно за возраста ќе биде ако се користи претходната година како временска рамка (на пример, „Дали некогаш сте... во изминатава година?“) Оваа временска рамка најчесто

се користи во неколку филтри, вклучително и во DSM-IV-MR-J. Во другите ревизии спаѓаа модифицирање на поставеноста на неколку ставки и на опциите за алтернативни одговори со цел попрецизно да се одрази фактичкото коцкарско однесување на адолесцентот и да се загарантира дека адолесцентите без проблем ќе ја читаат секоја ставка и ќе сфатат што значи. Се заклучи дека две ставки од првичниот инструмент SOGS се несоодветни за адолесцентите, по што тие беа избришани од првичната скала. Се задржа само една ставка во врска со земањето пари на заем, наместо првичните девет. Конечната верзија на SOGS-RA се состои од дванаесет едноставно поставени прашања на кои адолесцентите одговараат. Самиот филтер и бодувањето по ставки се гледаат во Табела 4.2.

Иако двете постапки на бодување најчесто се користат за SOGS-RA, ниеден од двата система не поминал низ детална анализа за тоа колку е способен прецизно да го класифицира и предвиди проблематичното коцкање. Шемата на бодување врз основа на „широки критериуми“ се темели врз комбинација од зачестеноста со која испитаникот се коцка и вкупното бодување според SOGS-RA. Со примена на овој систем на бодување, класификацискиот терк за идентификување на проблематичниот коцкар тргнува од претпоставката дека испитаникот сигурно се коцка најмалку еднаш неделно, по што се изведува бодирање според SOGS-RA од најмалку 2. Исто така, авторите на скалата тврдат дека адолесцентите можат широко да се идентификуваат како проблематични коцкари доколку се коцкаат (за пари) секојдневно, независно од тоа колку ставки се пласираат преку SOGS-RA. Други автори тврдат дека доколку не постојат негативни општествени и психолошки цени што се поврзуваат (плаќаат) со секојдневното коцкање, идентификувањето на овие лица како проблематични или како патолошки коцкари е непрецизно, нереално и неоправдано. Во оваа бодовна рамка, најважна е зачестеноста на коцкањето во споредба со интензитетот на коцкањето (т.е. времетраењето на коцкањето или колку пари се даваат во облог), како и негативните последици сврзани со коцкањето од страна на лицето. Некои автори би тврделе дека секојдневното коцкање може да се врши во кратки интервали без многу изгубени пари или време (на пример, ако некој секој ден купува тикет за лотарија кој чини 0,50 до еден долар), според некои показатели, можно

е дури и за овој критериум да се утврди дека добро го предвидува проблематичното коцкање. Во таа смисла, интересно е да се испитат перцепциите што ги имаат адолесцентите за тоа што претставува коцкањето. Во неколку меѓународни истражувања, не е невообичаено кога адолесцентите укажуваат дека не се коцкаат, а сепак велат дека често купуваат тикети за лотарија, играат покер за пари со пријатели, повремено играат бинго за пари, се обложуваат на училишни оценки или вложуваат пари на облози за игри со вештина. Но, многумина од овие млади не ги сметаат тие активности за „коцкање“. За „коцкање“ обично ги сметаат потрадиционалните форми, како обложување на професионален или студентски спорт, игри во казино и на маса, слот-машини, коњски трки.

Наспроти широките критериуми, утврдени се и серија потесни критериуми. Ова ревидирано бодување се темели врз неколку усвоени ставки од SOGS-RA, независно од само регистрирањето на зачестеноста на коцкањето, а како одговор на загриженоста околу прекумерното идентификување на адолесцентните проблематични коцкари. Оваа установена мерка, односно бројот на ставки што се потребни да се прифатат за идентификување или за дијагностицирање на лицето како проблематичен или како патолошки коцкар, понекогаш се нарекува „скратено бодување“. Ако во рамки на SOGS-RA адолесцентот усвои четири или повеќе ставки од скалата, авторите на овој инструмент го сметаа тоа однесување како показател за проблематичното коцкање. За лицата кои одобруваат две-три ставки, се смета дека не стигнале до нивото на кое ги исполнуваат клиничките критериуми и често се нарекуваат како лица „под ризик“ од одреден коцкарски проблем, имајќи го предвид концептот дека коцкарските проблеми се прогресивни по природа, така што останува голема веројатноста дека проблемите на тоа лице на крајот ќе ескалираат. Младите кои се коцкаат, а не одобруваат, односно не бележат ниту една од ставките или само една ставка, се смета дека не изгледаат како да се под сериозен ризик од даден коцкарски проблем, барем во тој даден момент. Како такви, овие лица најчесто се нарекуваат повремени, рекреативни или друштвени коцкари. Скратеното бодување од четири ставки со тесни критериуми има наидено на извесни критики: одредени клиничари тврдат дека користењето минимално бодување од четири ставки според тесни критериуми дава „нереална

процена за проблематичното коцкање и за ризикот од коцкање“. Тие предлагаат бројот на добиени поени од скратената верзија да се зголеми на пет или повеќе, со цел да го одразуваат истото бодирање и критериуми што се користат и во SOGS за возрасни лица.

Други проблеми и различни наоди настанале како резултат од модифицирање на прашањата и/или од менување на тесните критериуми со цел да се идентификуваат проблематичните коцкари, со што се оневозможуваат директни споредби меѓу студиите за раширеност на појавата. Колку поголемо скратено бодирање се користи, толку е помала бројката на идентификувани лица. Ако намерата е да се идентификуваат лицата со коцкарски проблеми, секогаш треба да има клиничка проценка за лицата кои освојуваат високи бодирања во рамки на кој било филтер. Но, ако само сакаме да ги утврдиме стапките на појавност и/или на раширеност, од клучно значење останува да се задржат истите критериуми за компаративни цели. Иако дел од експертите за јавно здравје би сакале да ги изменат филтрите што се користат за идентификување на патолошкото и на проблематичното коцкање, останува како проблем разликата во смисла на споредливост.

ФИЛТЕР ЗА КОЦКАРСКО ОДНЕСУВАЊЕ ОД МАСАЧУСЕТС (MAGS)

Филтерот за коцкарско однесување од Масачусетс (MAGS) е инструмент за скрининг од 40 ставки осмислен за мерење на коцкарските проблеми меѓу општата популација, а не само за употреба со адолесцентни испитаници, иако сепак се искористи во неколку студии за адолесцентите. Слично со DSM-IV-MR-J и SOGS-RA, филтерот MAGS поставува прашања во врска со коцкарското однесување каде што како рамка се користи изминатата година. MAGS ги класифицира испитаниците во три можни категории: (а) непатолошко коцкање, (б) преодно коцкање (понекогаш нарекувано „ризик од коцкање“) и (в) патолошко коцкање. Основните бодирања се изведуваат со примена на конкретна пондерирана бодовна равенка. Една од најсилните страни му е тоа што е кус и лесно се администрира. Но, ограничувањето му е тоа што бодувањето се изведува врз основа на мал број средношколци и можеби не е вистински

репрезентативен за општата адолесцентна популација. Во споредба со другите инструменти, се заклучува дека филтерот MAGS е конзервативен и идентификува многу помал број адолесценти како лица кои искажуваат однесување на проблематичен коцкар. Поради тоа, постои загриженоста дека скалата можеби значително ги потценува стапките на проблематично коцкање. Ставките и бодовните критериуми од MAGS се содржани во Табела 4.3.

КАНАДСКИ ПРАШАЛНИК ЗА КОЦКАЊЕ КАЈ АДОЛЕСЦЕНТИ (CAGI)

Канадскиот прашалник за коцкање кај адолесценти (CAGI) е инструмент наменет за адолесценти, кој е осмислен во најново време и во моментов поминува низ валидациска проверка во рамки на неколку истражувачки студии. За разлика од другите инструменти кои често се користат за оцена на коцкарските проблеми меѓу адолесцентите, прашалникот CAGI не е адаптација на веќе постоен инструмент за возрасни, туку се изготви во процес со кој се дефинираа посебни однесувања кај адолесцентите кои се предмет на интерес и на загриженост. При изготвувањето на CAGI, целта беше да се осмисли скала специјално за адолесцентите, а која ќе биде репрезентативна за еден континуум на сериозност на коцкањето, почнувајќи од коцкање на ниско ниво до крајно проблематично коцкање. Наместо да ги проценува единствено оние ставки кои се однесуваат на сериозноста на високопроблематичното коцкање, овој прашалник содржи неколку потскали со кои се мерат повеќе домени од сериозноста на коцкарските проблеми. CAGI првенствено мери два главни елементи од коцкањето кај младите: коцкарското однесување и сериозноста на коцкарскиот проблем (вклучително и преокупираноста и одредени негативни последици сврзани со проблематичното коцкање). За разлика од повеќето други филтри за адолесценти, CAGI содржи временска рамка од последните три месеци (а, не претходната година) и ги оценува однесувањата во пет различни области: (а) видови коцкарски активности во кои се впуштаат младите, (б) зачестеност на учеството во секоја коцкарска активност одделни, (в) време поминато во коцкање за секоја активност, (г) пари трошени на коцкање, и (д) севкупен индекс на сериозност на проблематичното

коцкање. Со CAGI, кој е достапен во верзии на англиски и на француски јазик, се оценуваат 19 потенцијално различни типови коцкарско однесување во кои најчесто се впуштаат адолесцентите. Преостанатите 24 ставки, поделени на пет потскали, се фокусираат врз последиците од коцкањето, кои се проценуваат според ефектот што го имаат во различни аспекти од животот на адолесцентот. Од петте потскали, три се однесуваат на последиците што ги доживуваат адолесцентите: психолошки, општествени и финансиски. Четвртата се однесува на прашањата на губење контрола врз коцкањето, а петтата претставува севкупно комбинирано бодување кое е одраз на степенот на сериозност на коцкарските проблеми. Овој неодамна објавен инструмент, иако претставува одредено потенцијално напредување на ова поле, допрва треба да помине низ ригорозни проверки и утврдување споредливост со преостанатите постојни инструменти пред да биде прифатен како доверлива и валидна мерка на проблематичното коцкање кај адолесцентите.

НЕКОЛКУ ОПШТИ КОМЕНТАРИ ВО ВРСКА СО ПРОЦЕНАТА НА ПРОБЛЕМАТИЧНО КОЦКАЊЕ КАЈ АДОЛЕСЦЕНТИ

Сите кои професионално работат на проучување на коцкањето допрва треба да се согласат околу нешто кое често се нарекува инструмент кој е „златен стандард“ за оцена на коцкарските проблеми кај возрасни лица. Ова станува уште поголем предизвик кога се испитуваат однесувањата на проблематично коцкање кај адолесцентите. Се докажа дека понекогаш се јавуваат различни вредности на стапката на проширеност кога на испитаниците им се поставуваат директни прашања во врска со нивните коцкарски однесувања (некои испитаници се срамаат и се трудат да дадат одговор за кој мислат дека ќе му се допадне на анкетарот). Други процени се изведуваат повеќе анонимно, преку телефон (при што не постои начин да се утврди дали родителот на адолесцентот како испитаник е во негова физичка близина што може да влијае врз неговите одговори), а некои се спроведуваат во училиштата преку анонимни анкети, иако со ова очигледно се изземаат адолесцентите кои го напуштиле школувањето. Други загрижености се однесуваат на расположливоста

и на достапноста на можностите за коцкање, на културолошките влијанија и на родовата распределба.

И покрај сите ограничувања и варијабилноста на резултатите на кои се наидува во студиите за раширеност на појавата кај адолесцентите, нема сомневање дека адолесцентите претставуваат исклучително ранлива група, од гледна точка на јавното здравје. Во дел од претходните студии (со исклучок на студиите за примената на CAGI зашто како инструмент е објавен неодамна), истражувачите заклучија дека општо земено постои голема усогласеност и согласување меѓу различни инструменти. Дури и резултатите да се разликуваат за мал процент, тоа не ги намалува значењето на овие инструменти и потребата да се изготват програми за подигање на свесноста и за превенирање низ образовните системи. Нашите напори во делот на скринингот можат да помогнат да се подигне свесноста меѓу адолесцентите дека проблем постои, кај едукаторите дека се потребни едукативни и програми за превенција, а и кај родителите, да се подигне свесноста за тоа дека коцкањето не е некое безопасно однесување со многу малку негативни последици. Лицата кои исполнуваат која било од скалите со бодирање во рамките на дијапазонот на проблематично или на патолошко коцкање, се советуваат да побараат помош и да разговараат за тоа како да се ослободат од стегите на нивното коцкање.

ПРИЛОГ: СРЕДСТВА ЗА ПРОЦЕНА НА КОЦКАЊЕТО

Табела 4.1. Критериуми и тест-прашања од DSM-IV-MR-I за идентификување на проблематичното коцкање кај адолесценти

Димензија на проблематичноста коцкање	Критериуми за адолесценции	Тести-прашања за адолесценции	Одговор		
1. Преокупираност	Преокупиран со коцкање (на пример, размислува за коцкањето или го планира следното коцкање)	Во изминатата година, колку пати сте се затекнале како размислувате за коцкање или како планирате да се коцкате?	Никогаш Еднаш-двапати	Понекогаш	Често
2. Толеранција	Има потреба да се коцка со сè поголеми износи за да ја достигне посакуваната возбуда	Во изминатата година, дали сте имале потреба да се коцкате со сè повеќе пари за да добиете онолку возбуда колку што посакувате?	Да	Не	
3. Губење контрола	Често за коцкање троши многу повеќе пари од планираното	Во изминатата година, дали некогаш сте потрошиле за коцкање многу повеќе одошто сте планираше?	Никогаш Еднаш-двапати	Понекогаш	Често
4. Повлекување/откажување	Неспокојност или раздражливост кога се прави обид да се намали или да се прекине коцкањето	Во изминатата година, дали некогаш сте се почувствувале лошо или како да ви е смачено кога сте се обиделе да си го намалите или прекинете коцкањето?	Никогаш Еднаш-двапати	Понекогаш	Често
5. Бегство од проблеми	Се коцка како начин да избега од проблемите или да си олесни некое дисфорично чувство (на пр., беспомошност, вина, анксиозност, депресија)	Во изминатата година, колку често сте се коцкале за коцкањето да ви помогне да избегате од проблемите или кога сте се чувствувале лошо?	Никогаш Еднаш-двапати	Понекогаш	Често
6. „Бркање“ допови	Откако ќе изгуби пари на коцкање, често се враќа следниот ден за да се израмни (си ги „брка“ загубите)	Во изминатата година, откако сте изгубиле пари на коцкање, дали сте се вратиле следниот ден во обид да ги повратите?	Никогаш Помалку во половина вина од случаите	Повеќе од половина од случаите	Да, секогаш
7. Лажење	Го лаже семејството за своето коцкарско однесување	Во изминатата година, ве навело ли некогаш коцкањето да си то лажете семејството?	Никогаш Еднаш-двапати	Понекогаш	Често

8. Незаконски дејства	Извршува општествено неприфатливи или незаконски дела, на пример, коцкање со парите за јадење или за превоз на училиште, крадење од дома, крадење од меса надвор од домот	Во изминатата година, дали сте зеле некогаш пари од наведени-те извори без дозвола, а со цел да ги потрошите на коцкање: Пари за јадење на училиште или за превоз до/од училиште? Пари од членови на вашето семејство? Пари од други извори надвор од домот?	Никогаш	Еднаш-двапати	Понекогаш	Често
9. Ризиковање	Влегува во кавги со членовите на семејството, со пријатели или со други лица, или бета од часови за да се коцка	Во изминатата година, дали некогаш коцкањето ве навело да: Се карате со вашето семејство, или со вашите пријатели или со други лица? Да пропуштате настава на училиште?	Никогаш	Еднаш-двапати	Понекогаш	Често
10. Давање кауција	Недостапно	Недостапно	Недостапно	Недостапно	Недостапно	Недостапно

MR = Со повеќе одговори] = За малолетен испитаник

Систем за бодирање од DSM-IV-MR-J

Стивка број	Одобрување (ознака)
1	Често“
2	„Да“
3	Често“
4	„Понекогаш“ ИЛИ „Често“
5	„Понекогаш“ ИЛИ „Често“
6	„Во повеќе од половина од случаите“ ИЛИ „Секогаш“
7	„Еднаш-двапати“ ИЛИ „Понекогаш“ ИЛИ „Често“
8	„Еднаш-двапати“ ИЛИ „Понекогаш“ ИЛИ „Често“
9	„Еднаш-двапати“ ИЛИ „Понекогаш“ ИЛИ „Често“
10	Недостапно

DSM-IV-MR-J беше изготвен да се користи за адолесценти кои се коцкале во текот на изминатата година. Ставките од скалата се бодирани како што следува, врз основа на добиените одговори. Ако испитаникот има резултат од четири (4) одговори „Да“, се класифицира како „Проблематичен коцкар“.

Од: Fisher, S. E. (2000). Developing the DSM-IV criteria to identify adolescent problem gambling in non-clinical populations. *Journal of Gambling Studies*, 16 (2/3), 253-73.

Табела 4.2. SOGS-RA (Филтер за коцкарско однесување од Саут Оукс: Ревидирано издание за адолесценти)

1. Колку често сте се вратиле следниот ден во обид да ги повратите парите што сте ги изгубиле со коцкање?	Секојпат Повеќето пати Во неколку наврати Никогаш	
2. Кога сте се обложувале, дали некогаш сте им кажале на другите дека добивате, а всушност сте губеле пари?	Да	Не
3. Ви создало ли некогаш тоа што се обложувате со пари некакви проблеми, на пример кавги со семејството и со пријателите, или проблеми на училиште или на работа?	Да	Не
4. Сте се коцкале ли некогаш на повеќе одошто првично сте планирале?	Да	Не
5. Ве критикувал ли некогаш некој дека се коцкате или ви рекол ли некој дека имате проблем со коцкањето, сеедно дали според вас имал право или не?	Да	Не
6. Сте се чувствувале ли некогаш лошо за износот со кој сте се обложувале или за тоа што се случува кога се обложувате со пари?	Да	Не
7. Сте посакале ли некогаш да престанете да се обложувате, но сте помислиле дека нема да можете?	Да	Не
8. Сте криеле ли некогаш од семејството или од пријателите некои од вашите ливчиња за обложување, потврди за задолженост, тикети за лотарија, пари што сте ги добиле или некои други знаци дека се коцкате?	Да	Не
9. Сте се карале ли некогаш со семејството или со пријателите за пари, а темата било коцкање?	Да	Не
10. Сте земале ли некогаш пари на заем за да се обложувате, што по-тоа не сте ги вратиле?	Да	Не
11. Сте прескокнале ли некогаш настава/активност или сте отсутствувале ли од училиште или од работа заради обложување?	Да	Не
12. Сте земале ли пари на заем или сте украде ли нешто за да се обложувате или за да имате пари за коцкарски активности?	Да	Не

Резултати од бодување за SOGS-RA

#1: „Секојпат“ ИЛИ „Најчесто“= 1		
#1: „Понекогаш“ ИЛИ „Никогаш“= 0		
#2-12: „Да“= 1, „Не“= 0		
Ниво	Пресметка на тесни скалки	Пресметка на широки скалки
0	Нема коцкање во претходната година	Нема коцкање во претходната година
1	SOGS-RA бод 1	Коцкање помалку од секојдневно и бодирање според SOGS-RA = 0, ИЛИ коцкање помалку од секоја недела и бодирање според SOGS-RA 1
2	SOGS-RA бод 2 или 3	Коцкање најмалку еднаш неделно и бодирање според SOGS-RA 1, ИЛИ коцкање помалку од еднаш неделно и бодирање според SOGS-RA 2
3	SOGS-RA бод 4	Коцкање најмалку неделно + бодирање според SOGS-RA 2, OR ИЛИ секојдневно коцкање

Од: Winters, K.C., Stinchfield, R.D., and Fulkerson, J. (1993). Toward the development of an adolescent problem severity scale. *Journal of Gambling Studies*, 9, 63-84.

Табела 4.3. Филтер за коцкарско однесување од Масачусетс (MAGS)

<i>УПАТСТВО: Заокружете ја опцијата која најдобро го претставува вашиот одговор.</i>			
1. Сте се коцкале ли некогаш (на пример, да се обложите парично на лотарија, на бинго, на спортски настан, на игри во казино, на карти, на трки или на други игри на среќа)?	ДА	НЕ	
2. Сте доживеале ли некогаш друштвен, психолошки или финансиски притисок да почнете да се коцкате или да го зголемите износот при коцкање?	ДА	НЕ	
3. На колкави износи обично се коцкате во споредба со повеќето други лица?	Помалку	Приближно исто	Повеќе
4. Мислите ли дека се „нормални“ износот или зачестеноста на вашето коцкање?	ДА	НЕ	
5. Ве сметаат ли пријателите или роднините за „нормален“ коцкар?	ДА	НЕ	
6. Чувствувате ли некогаш притисок да се коцкате кога не се коцкате?	ДА	НЕ	
<i>Доколку никогаши не сте се коцкале, веднаш преминете на прашањето бр. 29</i>			
7. Се чувствувате ли виновни некогаш поради вашето коцкање?	ДА	НЕ	
8. Се грижи ли или се жали ли некогаш некој член од вашето семејство поради вашето коцкање?	ДА	НЕ	
9. Сте размислувале ли некогаш дека треба да го намалите или да го прекинете коцкањето?	ДА	НЕ	
10. Секогаш ли сте способни да прекинете со коцкање кога и да посакате?	ДА	НЕ	
11. Ви создало ли некогаш вашето коцкање проблеми во односите со некој член од вашето семејство или пријател?	ДА	НЕ	
12. Сте западнале ли некогаш на работа или на училиште во неволја поради вашето коцкање?	ДА	НЕ	
13. Сте си ги запоставиле ли некогаш обврските (на пример, во семејството, на работа или на училиште) два или повеќе дена во низа бидејќи сте се коцкале?	ДА	НЕ	
14. Сте се обратиле ли некогаш некому за помош во врска со вашето коцкање?	ДА	НЕ	
15. Сте биле ли некогаш лишени од слобода поради некоја ваша коцкарска активност?	ДА	НЕ	
16. Дали сте биле преокупирани со размислување за начини да добиете пари за коцкање или преживување на минатото искуство со коцкање (на пример, хендикеп) во текот на изминатите 12 месеци? Хендикепирањето, во спортот и игрите, е практика на доделување предност преку компензација за бодување или друга предност дадена на различни натпреварувачи за да се изедначат шансите за победа. Зборот важи и за различните методи со кои се пресметува предноста.	ДА	НЕ	
17. Во изминатите 12 месеци, сте се обложувале ли на сè поголеми износи за да го доживеете посакуваното ниво на возбуда?	ДА	НЕ	
18. Во изминатите 12 месеци, сте почувствувале ли дека истиот обем на коцкање има врз вас помалку ефект во споредба со порано?	ДА	НЕ	
19. Во изминатите 12 месеци, сте станале ли неспокојни или раздразливи доколку сте престанале да се коцкате или сте го намалиле коцкањето?	ДА	НЕ	

Табела 4.3. (Ѓродолжува)

20. Во изминатите 12 месеци, сте се коцкале ли за да се ослободите и за повеќе да ги немате непријатните чувства што сте ги имале кога сте престанале да се коцкате (на пример, неспокојство, раздразливост)?	ДА	НЕ		
21. Сте се коцкале ли како начин да избегате од проблеми или за да си олесните од чувството на беспомошност, вина, анксиозност или депресија?	ДА	НЕ		
22. Откако сте изгубиле пари на коцка, сте се вратиле ли следниот ден за да ги повратите?	ДА	НЕ		
23. Сте ги лажеле ли членовите на семејството или други лица за да прикриете колку сте навлезени во коцкањето?	ДА	НЕ		
24. Во изминатите 12 месеци, сте извршиле ли некое незаконско дело (фалсификување, измама, кражба, проневера итн.) за да дојдете до пари за коцкањето?	ДА	НЕ		
25. Во изминатите 12 месеци, дали сте загрозиле или изгубиле значајна лична врска, работно место, или добра шанса во образованието или во кариерата поради вашето коцкање?	ДА	НЕ		
26. Сте се потпреле ли врз други (на пример, семејство, пријатели, колеги од работа) да ви помогнат да најдете пари за да излезете од некоја очајничка финансиска ситуација предизвикана од вашето коцкање?	ДА	НЕ		
27. Во изминатите 12 месеци, дали сте се обиделе неуспешно да си го ограничите, намалите или прекинете коцкањето?	ДА	НЕ		
28. Колку години сте имале кога сте се обложиле по првпат?				
29. Кој пол сте?				
30. На која возраст сте според последниот роденден?				
31. Колку искрени ви беа одговорите на секое од прашањата од оваа анкета?	Воопшто не беа искрени	Донекаде беа неискрени	Донекаде беа искрени	Многу беа искрени

Правила за бодирање за Филтерот за коцкарско однесување од Масачусетс (MAGS)

- Во Водичот за бодирање (на следната страница), наведете ги одговорите од испитаникот со заокружување на соодветната опција за одговорот на секое прашање. Броевите на прашањата од Водичот за бодирање се однесуваат на бројките со кои прашањата се означени во анкетата на MAGS. Во Водичот за бодирање не се користат сите ставки од анкетата на MAGS.
- За секое прашање, на соодветната линија напишете ја избраната вредност.
- Соберете ги седумте (7) резултати од бодирање за ставките на MAGS. Збирот напишете го на местото „Меѓузбир“. Потоа, одземете ја вредноста .62. Добиената вредност внесете ја на линијата ЗБИР 1. За да го класифицирате испитаникот според критериумите на MAGS, консултирајте го Клучот за класифицирање од MAGS и изберете ја категоријата која кореспондира со вредноста од линијата ЗБИР 1.
- Соберете ги вредностите од дванаесетте (12) бодирања за ставките на DSM-IV. Збирот напишете го на линијата ЗБИР 2. За да го класифицирате испитаникот според критериумите на DSM-IV, погледнете го Клучот за класифицирање од DSM-IV и изберете ја категоријата која кореспондира со вредноста на линијата ЗБИР 2.

**Водич за бодирање од Филтерот за коцкарско однесување од Масачусетс (MAGS)
За класифицирање според MAGS:**

Прашање 6:	не = 0	да = 0,63	_____
Прашање 8:	не = 0	да = 0,91	_____
Прашање 10:	да = 0	не = 0,56	_____

Прашање 11:	не = 0	да = 0,93	_____
Прашање 12:	не = 0	да = 1,51	_____
Прашање 13:	не = 0	да = 1,53	_____
Прашање 15:	не = 0	да = 1,63	_____
		Меѓузбир	_____
		Одземете	0,62
		Збир 1	_____

За класифицирање според DSM-IV:

Прашање 16:	не = 0	да = 1	_____
Прашање 17:	не = 0	да = 0.5	_____
Прашање 18:	не = 0	да = 0.5	_____
Прашање 19:	не = 0	да = 0.	_____
Прашање 20:	не = 0	да = 0.5	_____
Прашање 21:	не = 0	да = 1	_____
Прашање 22:	не = 0	да = 1	_____
Прашање 23:	не = 0	да = 1	_____
Прашање 24:	не = 0	да = 1	_____
Прашање 25:	не = 0	да = 1	_____
Прашање 26:	не = 0	да = 1	_____
Прашање 27:	не = 0	да = 1	_____
		Збир 2	_____

Клуч за класифицирање според MAGS

Ако вредноста на линијата „Збир 1“ е негативен број, испитаникот се класифицира како: „Непатолошки“.

Ако вредноста на линијата „Збир 1“ е од 0 до 2 (вклучително 0 и 2), испитаникот се класифицира како „Во премин“.

Ако вредноста на линијата „Збир 1“ е поголема од 2, испитаникот се класифицира како „Патолошки“.

Клуч за класифицирање според DSM-IV

Ако вредноста на линијата „Збир 2“ е помала од 5, испитаникот се класифицира како „Непатолошки“.

Ако вредноста на линијата „Збир 2“ е 5 или повеќе од 5, испитаникот се класифицира како „Патолошки“.

Од: Shaffer, H.J., LaBrie, R., Scanlan, K.M., and Cummings, T.N. (1994). Pathological gambling among adolescents: Massachusetts Gambling Screen (MAGS). *Journal of Gambling Studies*, 10(4), 339-62.

ИЗВОРИ

- American Psychiatric Association. (1980). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders(DSM-III)* (3rd ed.). Washington, DC.
- American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-IV)* (4th ed.). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Boudreau, B., and Poulin, C. (2007). The South Oaks Gambling Screen–Revised Adolescent (SOGS-RA) revisited: A cut-point analysis. *Journal of Gambling Studies*, 23, 299–308.

- Derevensky, J., and Gillespie, M. (2005). Gambling in Canada. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 3(1), 3–14.
- Derevensky, J., and Gupta, R. (2000). Prevalence estimates of adolescent gambling: A comparison of the SOGS-RA, DSM-IV-J, and the G.A. 20 Questions. *Journal of Gambling Studies*, 16 (2/3), 227–51.
- Derevensky, J., and Gupta, R. (2004). The measurement of youth gambling problems: Current instruments, methodological issues and future directions. In J. Derevensky and R. Gupta (Eds.), *Gambling problems in youth: Theoretical and applied perspectives*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 121–44.
- Derevensky, J., and Gupta, R. (2006). Measuring gambling problems amongst adolescents: Current status and future directions. *International Gambling Studies*, 6(2), 201–15.
- Derevensky, J., Gupta, R., and Winters, K. (2003). Prevalence rates of youth gambling problems: Are the current rates inflated? *Journal of Gambling Studies*, 19(4), 405–25.
- Fisher, S. E. (1992). Measuring pathological gambling in children: The case of fruit machines in the UK. *Journal of Gambling Studies*, 8, 263–85.
- Fisher S. (2000). Developing the DSM-IV-MR-J criteria to identify adolescent problem gambling in non-clinical populations. *Journal of Gambling Studies*, 16, 253–73.
- Govoni R, Rupcich, N., and Frisch, G.R.(1996). Gambling behavior of adolescent gamblers. *Journal of Gambling Studies*, 12, 305–17.
- Gupta, R., and Derevensky, J. (2011). Understanding the etiology of youth problem gambling. In J. Derevensky, D. Shek and J. Merrick (Eds.), *Youth gambling problems: The hidden addiction*. Berlin: De Gruyter.
- Hardoon, K., Derevensky, J., and Gupta, R. (2003). Empirical vs. perceived measures of gambling severity: Why adolescents don't present themselves for treatment. *Addictive Behaviors*, 28, 933–46.
- Jacques C., and Ladouceur, R. (2003). DSM-IV-J criteria: A scoring error that may be modifying the estimates of pathological gambling among youths. *Journal of Gambling Studies*, 19(4), 427–31.
- Langhinrichsen-Rohling, J., Rohling, M. L., Rohde, P., and Seeley, J. R. (2004). The SOGS-RA vs. the MAGS-7: Prevalence estimates and classification congruence. *Journal of Gambling Studies*, 20(3): 259–81.
- Lesieur, H. R., and Blume, S. B. (1987). The South Oaks Gambling Screen (SOGS): A new instrument for the identification of pathological gamblers. *American Journal of Psychiatry*, 144, 1184–8.
- Lesieur, H. R., and Blume, S. B. (1993). Revising the South Oaks Gambling Screen in different settings. *Journal of Gambling Studies*, 9, 213–23.
- National Research Council. (1999). *Pathological gambling: A critical review*. Washington, DC: National Academy Press.

- Olason, D. T., Sigurdardottir, K. J., and Smari, J. (2006). Prevalence estimates of gambling participation and problem gambling among 16-18 year old students in Iceland: A comparison of the SOGS-RA and DSMIV-MR-J. *Journal of Gambling Studies*, 22(1), 23–39.
- Shaffer, H. J., LaBrie, R., Scanlon, K. M., and Cummings, T. N.(1994). Pathological gambling among adolescents: Massachusetts Gambling Screen (MAGS). *Journal of Gambling Studies*, 10, 339–62.
- Stinchfield, R.(2001). Reliability, validity, and classification accuracy of the South Oaks Gambling Screen (SOGS). *Addictive Behaviors*, 27, 1–19.
- Temcheff, C., Derevensky, J., and Paskus, T. (2011). Pathological and disordered gambling: A comparison of the DSM-IV and DSM-V criteria. *International Gambling Studies*, 11, 213–20.
- Volberg, R. (2002). The epidemiology of pathological gambling *Psychiatric Annals*, 32(3), 171–8.
- Volberg, R., Gupta, R., Griffiths, M., Olason, D., and Delfabbro, P. (2010). An international perspective on youth gambling prevalence studies. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 22, 3–38.
- Welte J. W., Barnes, G. M., Tidwell, M. O., and Hoffman, J. H.(2008). The prevalence of problem gambling among U.S. adolescents and young adults: Results from a national survey. *Journal of Gambling Studies*, 24, 119–33.
- Wiebe J., Wynne, H., Stinchfield, R., and Tremblay, J. (2005).Measuring problem gambling in adolescent populations: Phase I report. Canadian Centre on Substance Abuse.
- Wiebe J., Wynne, H., Stinchfield, R., and Tremblay, J. (2007). The Canadian Adolescent Gambling Inventory (CAGI): Phase II Final Report. Canadian Centre on Substance Abuse. <http://www.gamblingresearch.org>.
- World Health Organization. (1990). *International classification of diseases (ICD)*. Geneva: World Health Organization.

СПРЕЧУВАЊЕ НА ПРОБЛЕМАТИЧНОТО КОЦКАЊЕ КАЈ АДОЛЕСЦЕНТИ

Иако сега поседуваме поголеми сознанија за дел од факторите на ризик и на заштита и за корелатите поврзани со коцкањето кај младите, како и за уништувачкиот ефект што го доживуваат некои адолесценти од проблематичното коцкање, досега имаше многу малку систематски обиди да се едуцираат денешните млади за ризиците и за знаците на предупредување поврзани со прекумерното коцкање. Загрижува нормализацијата на коцкањето, тоа што нашите влади и индустријата го прикажуваат коцкањето како форма на забава која е општествено прифатлива и безопасна. Повеќето лица, всушност, се коцкаат одговорно и малкумина се соочуваат со сериозни проблеми, но има дел од младите кои продолжуваат и почнуваат да се соочуваат со мошне тешки проблеми поврзани со коцкањето. Она што почнува како забавна активност, може прилично брзо да ескалира. Сеедно дали ваквите проблеми се со краток век или траат подолго, последиците сврзани со проблематичното коцкање можат да му наплатат мошне висока цена на поединецот.

Примарните превентивни програми најчесто се достапни за денешната младина во делот на проблемите со употребата, односно злоупотребата на супстанции, возењето во алкохолизирана состојба, сексуалното образование, малтретирањето (вклучително и силециството преку интернет), потоа пушењето, нарушувањата во исхраната и со други прашања од менталното здравје – меѓутоа, постојат само малобројни програми за спречување на коцкарските проблеми. Со ова прашање се занимавале многу малку телевизиски програми, а можеби и воопшто не се занимавале, а во повеќето

училишта нема систематска примена на превентивни програми. Наместо тоа, училишните администратори и родителите најчесто дејствуваат поттикнати од непосредна криза, односно интервенираат единствено кога ќе настане некој позначаен проблем. Ова веројатно е резултат од перцепцијата според која адолесцентите и немаат коцкарски проблеми, дека последиците од младинското коцкање и не се толку важни, како и од фактот дека можеби се работи за „скриена зависност“, и покрај бројноста на младите кои се коцкаат.

Врз младите се насочени големо мнозинство примарни превентивни програми кои се достапни во моментот, а кои се наменети да спречат коцкарски проблеми, а има и програми кои почнуваат да се насочуваат конкретно кон групите во висок ризик и кон ранливите групи (на пример, постарите/старите лица, малцинствата, лицата со пониски примања, лицата кои се соочуваат со други нарушувања на поривите и на зависности). Советот за компулсивно коцкање при Универзитетот на Масачусетс поседува одлични ресурси и збирка програми осмислени со цел да се спречат коцкарските проблеми. Други програми, како оние за самостојно оддалечување од коцкањето, се осмислени за поединците кои веќе се соочуваат со коцкарски проблеми, и за нив ќе стане збор подоцна во ова поглавје. Сепак, треба да се спомене дека огромно мнозинство програми за самостојно повлекување и други превентивни програми за сведување на штетите на минимум, не се насочуваат исклучиво кон адолесцентите бидејќи тие најчесто се под законски дозволената возраст за коцкање во однос на регулираните коцкарски активности.

Иако нашите концепциски сознанија и сфаќање на коцкарското однесување кај адолесцентите воопшто, а конкретно со проблематичното коцкање, во изминативе две децении значајно се зголемија, нивното влијание на општеството и натаму далеку заостанува. Недоволните научни сознанија се комбинираат со немањето свесност кај младите и кај родителите во врска со ризиците и со опасностите поврзани со коцкањето. Во неколку истражувачки студии се покажа дека возрасните и младите не го сметаат коцкањето меѓу тинејџерите за значаен извор на загриженост, и покрај постојните стапки на раширеност и многубројните проблеми поврзани со проблематичното коцкање кај адолесцентите. Во една неодамнешна канадска студија, кога требало да одредат потенцијално проблематични однесувања

кај адолесцентите, над 50% од родителите посочија кон широк спектар загрижувачки однесувања (употреба на дроги [87%], употреба на алкохол [82%], возење во алкохолизирана состојба [81%], небезбеден секс [81%], насилство во училиштата и силециства [75%], пушење [73%], дебелината и нарушувањата во исхраната [66%], преголемото користење интернет [66%], негативното доживување на сопственото тело [64%], прекумерното играње видеоигри [64%], и депресијата [60%]). Интересно, само 40 % од родителите го идентификуваа коцкањето кај адолесцентите како потенцијален проблем, како единствена активност околу која беа загрижени помалку од половина од родителите. На слични наоди се дојде и во една дополнителна понова студија во која беа опфатени и наставниците во средните училишта, а каде што коцкарските проблеми меѓу тинејџерите се доживеаја како најмалку проблематично однесување во изборот од тринаесет потенцијално проблематични однесувања на адолесцентите.

ПРОГРАМИ ЗА ПРЕВЕНЦИЈА

Повеќето постојни програми за превенција се сметаат за универзални програми и се фокусираат врз сите лица, а не само врз оние за кои се смета дека се наоѓаат во висок ризик за кај нив да се развие некој коцкарски проблем. Овие универзални програми најчесто се осмислуваат со цел да се сведат на минимум и/или да се спречат различни ментални нарушувања, како и антисоцијални и однесувања со преземање ризици. Овие програми традиционално се категоризираат како „примарна превенција“. Многубројни студии покажаа дека адолесцентите како група остануваат во висок ризик и се склони кон тоа да се впуштаат во широк спектар ризични однесувања, вклучително и употреба на разни супстанции и на тутунски производи, секс без заштита, нарушувања во исхраната, насилство, возење во алкохолизирана состојба, и прекумерно коцкање.

Може да биде тешко да се сфати сериозноста на последиците од младинското проблематично коцкање во светлината на сеопшто прифатената перцепција според која младите и онака немаат многу свои пари при себе, дека достапноста до коцкарските локации најчесто е ограничена и се забранува влез за малолетници, како и

благодарејќи на широко распространетото убедување дека многу малку адолесценти имаат позначајни коцкарски проблеми или проблеми создадени од коцкањето. И покрај овие општи перцепции, расте обемот на докази според кои младите често почнуваат да се коцкаат рано, многу порано одошто се впуштаат во која било друга форма на потенцијално зависнички однесувања, вклучително и употреба на супстанции (алкохол или дрога) и пушење цигари. Од разговорите со возрасни лица кои се патолошки и проблематични коцкари натаму се заклучува дека тие изјавуваат оти уште во детството почнале да се коцкаат за пари, кога имале само по девет-десет години. Независно од нашите постојни санкции, законски забрани и ограничувања во смисла на дозволената возраст, адолесцентите директно раскажуваат како успеале да се коцкаат со повеќето форми легализирани, регулирани и нерегулирани коцкарски активности.

Нашите тековни сознанија за ефикасноста на превенирањето на младинските коцкарски проблеми навистина се уште во зачеток, меѓутоа расте бројот на значајни истражувања кои се фокусираат врз превенирањето на злоупотребата на алкохолот и на супстанциите од страна на адолесцентите. Превенирањето на злоупотребата на супстанции има долг и богат историјат на истражувања, развој, спроведување и евалуација. Како резултат, овие информации послужија како основа за нашето разбирање на тоа кои типови програми се покажаа како успешни. Основните принципи од овие програми помогнаа да се обликуваат голем дел од тековните иницијативи осмислени со цел да се сведе на минимум проблематичното коцкање меѓу адолесцентите.

Во општото поле наречено превенција, предложени се неколку алтернативни типови на програми. Тие често се изведуваат во концепти базирани врз лицата кои ќе бидат предмет на програмите. За некои се смета дека е подобро да има поглобален приод, додека кај други, целната популација може да биде порафинирана и поограничена. Одлуките за тоа која група, односно групи треба да бидат цел на програмите делумно се темелат врз финансиските и врз човечките ресурси, потоа врз достапноста на конкретни групи, врз сериозноста на проблемот и врз времето потребно за решавање на проблемите. Најдобро е на програмите за превенција да се гледа како на (а) програми за примарна превенција (насочени кон лица

кои во моментот не искажуваат никакви проблеми), (б) програми за секундарна превенција (вклучително и рамка која се концентрира врз „скрининг“ на лицата за присуство на одреден коцкарски проблем, како и на оние лица за кои се смета дека кај нив постои ризик да развијат одреден коцкарски проблем [т.е. лица кај кои важат дел од критериумите од скалите за кои стана збор во четвртото поглавје, но кои не доаѓаат до прагот на клиничките критериуми за патолошко коцкање]), и (в) програми за терцијална превенција (кои им помагаат на лицата кај кои во моментот се искажани значителни проблеми поврзани со коцкањето, а кои со филтерот се идентификувани како патолошки коцкари).

Во моментот, голем дел од загриженоста во однос на превенцијата се има фокусирано врз примарната превенција со оглед на нашата неможност прецизно да ги предвидиме идните проблематични коцкари и со оглед на тоа дека речиси секој може да биде потенцијално ранлив да развие одреден коцкарски проблем. Слично како и областа злоупотреба на супстанции, огромен дел од ресурсите се одвојуваат за програмите за примарна иницијатива, со цел да се спречи или да се одложи првата употреба на конкретна супстанција. Сличен тренд важи и за областа проблематично коцкање.

ПРИОДОТ НА АПСТИНЕНЦИЈА НАСПРОТИ ПРИОДОТ ЗА НАМАЛУВАЊЕ НА ШТЕТИТЕ

Постојат две глобални парадигми во чии рамки можат да се групираат конкретни приоди на превенција. Тоа се: приодот на апстиненција, каде што се зазема ставот дека сите малолетни млади мора наполно да се воздржуваат од коцкање, или приодот за намалување на штетите (поимите „намалување штети“ и „минимизирање штети“ често се користат алтернативно), во кој, иако на коцкањето не коцкањето не се оправдува, туку се сфаќа дека поединците веројатно ќе се коцкаат, но не прекумерно. Овие два приода не се исклучуваат меѓу себе сосема, а сепак, се поврзуваат со различни краткорочни цели. За многумина, вцасувачка е и самата помисла за коцкање, сеедно дали се коцкаат деца, адолесценти или возрасни лица. Огромно мнозинство возрасни гледаат на коцкањето како на општествено прифатлива форма на забава, но постојат поединци и одредени

културолошки и верски групи кои жестоко се противат на коцкање во која било форма. Овие поединци несомнено би се залагале за природот на апстиненција. Овде може да спаѓа и строгата забрана на малолетни младинци да се коцкаат. Тие лица веројатно би предложили едуцирање на адолесцентите околу знаците кои предупредуваат на проблематично коцкање и би поддржувале програми со кои адолесцентите и децата би се научиле подобро да ги сфатат законитостите на веројатноста низ зголемена застапеност на математиката во наставната програма.

Првенствена цел на стратегиите за намалување на штетата, односно за минимизирање на штетата е да им се помогне на лицата без притоа од нив да се бара целосна апстиненција. Овие програми се темелат врз претпоставката дека поединците кои се коцкаат, се коцкаат одговорно, не ги надминуваат границите, и најчесто не запаѓаат во поголеми тешкотии. Коцкањето може да се движи, од повремено купување тикет за лотарија, до специјално патување до некој поголем казино-комплекс со намера за коцкање. Дел од природот на минимизирање на штетата се и стратегиите за секундарна превенција, а врз основа на претпоставката дека лицата не можат да се спречат да се впуштаат во конкретни ризични однесувања. Најдобрата аналогича за коцкањето можеби е консумирањето алкохол. Ако лицето е полнолетно и одговорно консумира алкохол (односно, не се опијанува, не пие во континуитет, не вози под дејство на алкохол), тогаш таквото однесување најчесто се смета за прифатливо (иако, во некои култури, можеби забрането). На многу сличен начин може да се гледа и на коцкањето. Ако лицето се коцка повремено и во рамки на своите финансиски можности, ако не се коцка прекумерно (во смисла на потрошено време и пари), веројатно ќе има минимални негативни последици од коцкањето. Стратегиите за терцијална превенција првенствено се осмислуваат за да помогнат во однесувањето и да обезбедат помош за лицата на кои им треба директна и инстантна помош преку непосредна интервенција (за овие стратегии станува збор во следното поглавје).

Очигледни се негативните последици кои настануваат како резултат од прекумерното коцкање (на пример, финансиски тешкотии, депресија, самоубиствени мисли и обиди, здравствени проблеми, проблеми со наставата, криминално однесување, нарушување на

семејните односи, тешкотии во односи со врсници, проблеми во меѓучовечките односи), но и натаму останува нејасно дали општествената цена сврзана со легализираното коцкање ја оправдува поволноста што ја нуди.

Речиси универзално, на малолетните младинци им е забранет пристапот до формите и локациите за коцкање регулирани од властите (различни јурисдикции имаат различни прописи за возраста дозволена за коцкање и/или за предметот на коцкањето). Овие закони се нужни, но постојат докази кои укажуваат дека првите коцкарски искуства првенствено се стекнуваат со нерегулираните игри (на пример, од играње карти за пари со врсници, од обложување на спортски настани, од обложување на игри на вештина, или кога родителите и членовите на семејството им дозволуваат на децата да гребат „грепки“ од лотарија или им ги купуваат како празнични и роденденски подароци). Фактот што родителите изјавуваат дека се свесни оти децата им се коцкаат, не само во домот туку и надвор, а притоа не пристапуваат кон директно решавање на ова прашање, всушност значи дека премолчено го одобруваат. Ова ги нагласува не само парадоксалноста туку и збунетоста во однос на тоа кој приод на примарна превенција да се примени: апстиненција или намалување на штетата. Кога би се залагале за приод на апстиненција, реално ли е да очекуваме младите да престанат да се коцкаат ако се знае дека 70-80 проценти од децата и од адолесцентите изјавуваат дека се коцкале во изминатите дванаесет месеци? Слично како и кај возрасните, и овде со право може да се тврди дека е нереално да се очекува од младите дека сосема ќе престанат да се коцкаат, особено ако се знае колку е тешко да се регулира пристапот до активностите на коцкање што ги организираат самите врсници (на пример, обложување на карти, на спортски настани, на лични игри на вештина). Не само што родителите изјавуваат дека добиваат тикети за лотарија на подарок, туку и родителите без проблем признаваат дека им ги купуваат на своите малолетни деца. Наспроти ова, многубројни малолетни деца не добиваат алкохолни или тутунски производи или, во најмала рака, не ги добиваат додека не станат полнолетни. Всушност, една од главните причини зошто многубројни оператори на казина налагаат посетителите да имаат најмалку по 21 година, нема никаква врска со убедувањето дека помлади лица не можат

одговорно да се коцкаат, туку затоа што пиењето алкохол на јавно место е забрането ако лицето е помладо од 21 година (некои други јурисдикции ја ограничуваат возраста на 18 до 19 години како најниска законски дозволена старосна граница за купување цигари, консумирање алкохол и за коцкање во казино).

Многубројни податоци нагласуваат дека возраста кога се почнува со коцкарско однесување е значаен фактор на ризик сврзан со проблематичното коцкање, при што пониската возраст напочнување се поврзува со создавањето проблеми поврзани со коцкањето. Значи, одложувањето на возраста за почнување со коцкарски искуства би било една од стратегиите за успешна превентивна парадигма. Оваа аргументација би била во прилог на природот на апстиненција, но има други фактори на олеснителни фактори кои навестуваат нејзини ограничувања. Оваа хипотеза претпоставува дека сите форми на коцкање се еднакво ризични. Според некои критичари на коцкањето, електронските форми на коцкање, сеедно дали тоа се електронски коцкарски машини или пак обложување на специјализирани интернет-страници, потенцијално се најпроблематични. Други тврдат дека „најмалку штетни облици“ на коцкање се бингот и лотаријата, првенствено зашто за нив се потребни минимални износи за обложување, а играњето трае подолго време.

Од Меѓународниот центар за младински коцкарски проблеми и високоризични однесувања тврдат дека природот на намалување на штетата има поголема интуитивна логика на повеќе нивоа. Со ова не се сугерира дека се претпочита залагањето малолетни лица да се коцкаат, туку дека притисоците за коцкање и неговото прифаќање се негација на природот на тотална апстиненција. Дел од принципите на минимизирање на штетата се и промовирањето одговорно однесување, едуцирањето и информирањето на младите околу сите факти и ризици поврзани со коцкањето, модифицирањето погрешни мисли, неточни претстави и убедувања, како и зголемувањето на вештините неопходни да се зајакне способноста кај младите да ја задржат контролата кога се коцкаат. Доколку тие вештини се охрабруваат и се зајакнуваат кај младите во нивните години на формирање, повеќе од веројатно е дека адолесцентите ќе бидат помалку ранливи на ризиците од коцкарски проблеми откако ќе станат полнолетни и ќе почнат да се коцкаат. Природот на минимизирање на

штетите има и свои критичари, кои тврдат дека доколку на младите им се дозволи да се коцкаат, така тие само ќе се охрабрат во ова однесување. Меѓутоа, ако се знае дека постојат многубројни општествено прифатливи ризични однесувања (на пример, консумирањето алкохол и коцкањето) каде што на впуштањето во такви активности може да се гледа како на континуум кој тргнува од позицијата без проблеми и завршува со значителна психолошка, општествена, физичка и финансиска штета за лицето и за другите околу него, ползноста на приодот на намалување на штетата, како средство за превенирање проблематично однесување, наидува на широка поддршка и прифаќање.

Исто така, постојат и повеќе од доволно причини за убедувањето дека кон впуштањето во многубројни потенцијално ризични однесувања може да се пријде на одговорен начин. На пример, повеќето млади кои пијат алкохол, се коцкаат или пушат марихуана, не го прават тоа прекумерно и не развиваат зависност кај себе: се однесуваат умерено. Често го прават ова повремено, преку викенди, а не за време на училишни денови, при што најчесто си зацртуваат мошне разумни граници. Сепак, знаеме дека тие граници повремено се преминуваат. Емпириските докази собирани со цел да се сфатат терковите на користење и механизмите за лична и за општествена контрола во однос на различни супстанции, укажуваат и на можноста да се стекне контролирана инволвираност во ризични однесувања, но без прекумерна проблематична инволвираност. Постојат и индикации од разни студии според кои корисниците на супстанции можат рационално да одлучуваат, а тоа и го прават, при што ги одмеруваат перципираните позитивни поволности наспроти ризиците сврзани со употребата на дрога или на алкохол. Изненадувачки, во една студија на Центарот со која се предвиде дека проблематичните коцкари ќе ги перципираат само поволностите, но не и ризиците сврзани со коцкањето, се заклучи дека адолесцентните проблематични коцкари се способни да ги препознаат како поволностите така и ризиците сврзани со проблематичното коцкање. Ако проблематичните коцкари навистина ги согледуваат еднакво ризиците и поволностите сврзани со коцкањето, како да се објаснат нивните однесувања на проблематично коцкање? Дали перципираните поволности далеку го надминуваат секој перципиран ризик?

Се чини дека проблематичните коцкари или не се препознаваат себеси како проблематични коцкари, или/и сметаат дека ризиците сврзани со коцкањето ќе дојдат многу подоцна (веројатно, веруваат дека ќе престанат да се коцкаат пред последиците да станат проблематични).

Истражувањата околу факторите на ризик и на заштита сврзани со коцкарските проблеми претставуваат значаен потсетник за тоа дека, и покрај овие фактори, коцкарските проблеми функционираат во една сложена пирамида „лице-опкружување-ситуација“ (ова често се нарекува „биопсихосоцијален модел“). На пример, се тврди дека континуумот на штета е сврзан со повеќе различни профили базирани врз ризици и дека намалувањето на штетата како стратегија можеби е полезен начин да се спречи нормалното адолесцентно коцкарско однесување да почне да станува сè попроблематично.

ПРЕВЕНТИВНИ ПРОГРАМИ ЗА НАМАЛУВАЊЕ ШТЕТИ

Превентивните програми за намалување штети поседуваат потенцијал за намалување на севкупната стапка на раширеност на проблематичното коцкање. Досега, универзалните програми за намалување штети најчесто се поставуваат како компонента во едукативните и во превентивните училишни програми за подигање на свесноста за штетноста на дрогата, алкохолот и пушењето. Поразновидни стратегии се користат кога се размислува за селективна превенција, со оглед на разновидноста на популациите во ризик што може да бидат предмет на одредени програми (на пример, младите на улица кои се во висок ризик од злоупотреба на дрога и алкохол, потоа лица со антисоцијални нарушувања, нарушувања во однесувањето, деликвентни нарушувања и/или со бихевиорални нарушувања, или цели училишта под висок ризик од многубројни различни проблеми поради одредени општествено-културолошки фактори).

Овие универзални превентивни програми за намалување штети имаат за цел да ги модифицираат непримерните ставови кон ризичните однесувања, да го зајакнат позитивното одлучување, да ги едуцираат младите околу краткорочните и долгорочните ризици од прекумерното коцкање и да им помогнат да сфатат како се гради

толеранцијата (процес во кој лицата непрекинато имаат потреба да ги зголемуваат износите и зачестеноста на обложувањето со цел да го постигнат истото ниво на возбуда). Една од основните премиси во основата на овој приод е дека, кога ќе се зголемат свесноста и сознанијата на лицето во врска со некоја потенцијално ризична активност како што е коцкањето, и кога кај младото лице ќе се развијат ефикасни вештини на одлучување и на справување, тоа ќе може соодветно да одлучува дали ќе треба сосема да го избегнува коцкањето или повнимателно да си го следи сопственото коцкање.

ЗНАЧАЈНОСТ НА ОТПОРНОСТА (РЕЗИЛИЕНТНОСТА)

Во психолошката литература има долг историјат од истражувања според кои отпорните млади најчесто поседуваат одлични вештини за решавање проблеми (способни се да размислуваат апстрактно и да оформуваат и спроведуваат решенија за разни проблеми). Се смета дека отпорноста е многу важна за минимизирање на нарушувањата на менталното здравје. Отпорните лица поседуваат специфични стратегии за справување во сооченост со разни проблеми: се обидуваат да решаваат проблеми низ примена на општествено прифатливи стратегии, и не користат долгорочно разни супстанции со цел да се справат со проблемите. Освен што поседуваат ефикасни вештини за решавање проблеми, според многубројни докази, овие млади се општествено компетентни (ги поседуваат квалитетите флексибилност, ефикасно комуницирање, емпатија, грижа за другите), и имаат чувство за поставување цел (мотивирани се, реални, а сепак оптимистични). Благодареејќи на многубројни студии од областа превенција, особено од страна на Управата за борба против злоупотребата на супстанции и за услуги за ментално здравје во Вашингтон, сфативме дека за најдобро да ги превенираме злоупотребата на супстанции или зависничките однесувања од сите типови, мора да ги јакнеме и да ги промовираме оние атрибути за кои се смета дека ги бранат и ги штитат лицата од разни штети, така што ќе им ги јакнеме позитивните атрибути. Овие заштитни фактори, вградени во голем дел од актуелните превентивни програми, се осмислени за да се зајакне индивидуалната отпорност при соочување со тешкотии. Ова може да се постигне низ редуцирање на факторите на стрес кои

од почетокот го навеле лицето да се впушти во вакви однесувања. За жал, сите ние мошне редовно се соочуваме со разни тешкотии, од кои најголем дел се поситни непријатности. Ваквите тешкотии можат да се дефинираат како крупни незгоди (на пример, смрт на родител или на близок член на семејството, развод на родителите, кога лицето постојано е предмет на силеџиство на училиште) или како ситни незгоди (на пример, ако лицето се скарало со најдобриот пријател, ако било прекорено од наставник или на родител зашто не ја напишало домашната задача).

Докажано е дека заштитните и факторите на ризик се наоѓаат во таква интеракција што заштитните фактори можат да ја намалат силината на одредени извори на стрес. На пример, се заклучи дека ефектите од позитивни училишни искуства го ублажуваат и го намалуваат негативниот ефект од семејните конфликти, а тоа од своја страна ја намалува поврзаноста меѓу семејните судири и неколку проблематични однесувања кај адолесцентите (на пример, патолошко коцкање, злоупотреба на алкохол и на супстанции, самоубиство, деликвенција). Ако превентивните програми успеат да ја зголемат отпорноста кај лицето, неговите вештини за решавање проблеми и вештини за справување, веројатно ќе ја намалат можноста адолесцентите прекумерно да се коцкаат користејќи го тоа како механизам за избегнување (само да си споменеме дека кога младите се коцкаат на одредени активности, на пример со електронски коцкарски машини, запаѓаат во дисоцијативна состојба во која губат претстава за времето и за „надворешниот свет“).

ТЕКОВНИ ПРОГРАМИ ЗА СПРЕЧУВАЊЕ НА КОЦКАЊЕТО

Во изминатата деценија се зголеми бројот на превентивни програми кои се обидуваат да ја намалат појавноста на проблематичното коцкање. До нивно изготвување дојде благодареејќи на значителни финансиски приливи, првенствено од владите, а кои средства значително ползуваа токму од приходите од оние коцкарски локации кои може да бидат причината за настанување на проблемот. Од превентивните програми кои се спроведуваат во моментов (иако мошне спорадично), повеќето наменети за младите содржат многу малку

принципи базирани врз науката, потоа не земаат предвид суштествени фактори на ризик и на заштита, и не се предмет на систематска евалуација. Меѓутоа, постојано се остваруваат напредувања со цел да се исправи оваа ситуација. Повеќето од овие нови програми најдобро можат да се опишат како примарно и/или универзални превентивни напори со општа цел да се намали појавата на проблематичното коцкање (приод на минимизирање на штетата наспроти приод на апстиненција). Во неколку програми изречно се одредија факторите на ризик сврзани со создавањето проблематично коцкање. Дел од овие програми имаат за цел да го подобрат разбирањето на математичките законитости на веројатноста (при што главната претпоставка е дека ако лицето ги сфати, ќе се воздржи од коцкање или ќе се коцка поодговорно), а други настојуваат да го деконструираат митот дека за коцкањето врз база на случајност (на пример, слот-машини, рулет) се потребни некои посебни вештини.

СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКИ МЕЃУ ПРОГРАМИТЕ

Во превентивните програми со кои се сака да се намали појавата на коцкарските проблеми кај младите, најчеста цел е да се зголеми свесноста за проблемите сврзани со проблематичното коцкање. Повеќето од овие програми го третираат коцкањето како зависност, ја јакнат рамката за намалување штети, а додека некои од нив се трудат да се залагаат за апстиненција од коцкање додека лицето не се стекне со сознајно-интелектуални способности што му требаат за да си зацрта и одржува одредени граници, други најчесто го нагласуваат одговорното коцкање.

Бидејќи целта на повеќето тековни програми е да се зголеми свесноста, најголем дел од сегашните информации кои се релевантни за коцкањето воопшто и за проблематичното коцкање се однесуваат на мотивите за коцкање, одредуваат знаци на предупредување сврзани со проблематичното коцкање, ги идентификуваат последиците од прекумерното коцкање и се обидуваат да ги известат лицата за тоа каде ќе можат да се обратат за помош доколку имаат коцкарски проблем. Неколку програми одат и малку подалеку од просто изнесување фактички информации и побивање погрешни убедувања. Тие програми го поттикнуваат развојот на вештини за меѓучовечки

односи, нудат активности со кои се јакнуваат и се промовираат ефикасните механизми за справување, промовираат техники и методи со кои се помага лицата да си ја зголемат самопочитта, и даваат полезни согледувања за тоа како да се даде отпор кон притисоците од врсници.

Се осмислуваат сè повеќе програми за спречување на коцкањето. Дел од тие моментални програми се и „Не обложувај се на тоа“, што е јужноавстралиска програма наменета за деца на возраст од 6 до 9 години; „Коцкање: минимизирање на ризиците за здравјето“, спроведувана во Квинсленд, Австралија, со деца од петто и од шестото одделение; „Соочување со шансите“ во Луизијана, каде што се работи со деца од петто до осмо одделение; „Сакаш да се обложиме?“ од Минесота, за деца од трето до осмо одделение; „Коцкање: наместен шпил“, во Алберта; и, „Наставна програма за математика за ученици од средните училишта“ од Советот на Харвард/Масачусетс.

Во изминатите дваесет години, Меѓународниот центар за младински коцкарски проблеми и високоризични однесувања при Универзитетот Мекгил се обидува да ги инкорпорира во превентивни програми сознанијата стекнати од анализите на факторите на ризик и на заштита сврзани со младинското коцкање и коцкарски проблеми. Овие активности доведоа до подобро сфаќање на потребните компоненти кои треба да се вклучат во младинските превентивни програми. Истовремено, несомнено е важно да се обезбедат разновидни стратегии за наставниците, за експертите по превенција и за родителите. Повеќето од овие програми се одвиваат во рамки на училиштата, но дел се применуваат и како дел од вонучилишните активности, а во неколку случаи, родителите изразија желба да ги разгледуваат заедно со своите деца. Иако постојат податоци кои сугерираат дека самостојните пробни имунизирања се неефикасни како долгорочни добивки во смисла на промени во однесувањето, Центарот усвои приод од повеќе нивоа, при што дел од активностите се непосредно базирани врз учениците, за други мора да постои извесна интервенција од страна на наставниот кадар, а кај трети се потребни непосредни подучувања и дискусии. Целта на овој повеќестран приод е да биде привлечен за едукаторите кои можеби не се запознаени со прашањето тинејџерско коцкање и/или коцкарски проблеми кај тинејџерите, како и за сите оние кои имаат ограничено време во кое би администрирале една пообемна програма.

Превентивните програми на Центарот се наменети и да опфатат повеќе различни аудиториуми: деца и адолесценти, наставници, родители, лекари, адвокати, дури и судии. Сите програми на Центарот се евалуираат од аспект на краткорочни добивки (нема доволно расположливи средства за подолгорочни активности кои би произлегле од нив), и генерално е заклучено дека поволно ги подобруваат сознанијата, ја зголеμουваат свесноста за знаците на предупредување кај проблематичното коцкање, дека се добри за модифицирање несоодветни ставови и за исправање невестинити сознанија и сфаќања, како и погрешни убедувања (на пример, веројатности, вештина наспроти среќна случајност, стратегии, празноверија, независност на настаните), сè со цел на крајот да се намали коцкарското однесување и да се спречи појавата на прекумерно коцкање и на други нарушувања во однесувањето произлезени од коцкањето. Иако овде не е целта да се пласира исцрпен опис на конкретните цели за секоја од овие превентивни иницијативи (за подетален опис на секоја замисла да се погледне www.youthgambling.com), поопштите цели на програмите се да се подобрат вештините за решавање проблеми, да се зголеми чувството на самодоверба, да се подобрат вештините за справување, да се понудат средства за отпор кон врснички притисок и кон општествените искушенија, и да се олесни доброто одлучување со истовремено опфаќање на прашањата сврзани со тинејџерското коцкање. Голем дел од овие програми во моментот се спроведуваат во Соединетите Држави, Канада, Европа, Австралија, на Нов Зеланд и во Сингапур.

Следните активности се осмислени за примена во пониските и во повисоките одделенија од основното образование:

Неверојатниот дворец (четврто до седмо одделение) и Кукесџиот град (седмо до дванаесетто одделение)

Овие интерактивни едукативни компјутерски игри, инаку добитници на награди, се наменети за млади лица на возраст од 9 до 17 години. Се играат поединечно, а за секоја да се доврши се потребни околу шеесет минути. И двете се така замислени за да ја привлечат имажинацијата на младите, да им пласираат неколку факти околу

коцкањето, да разбијат митови околу него и да им ја зајакнат способноста за добро одлучување, со истовремено инкорпорирање еден природ за решавање проблеми. Децата можат самостојно да си го оценат коцкањето и да испечатат вредни информации. Самите игри им овозможуваат на учениците да водат евиденција за успешноста со истовремено нагласување најразлични точни и погрешни претстави поврзани со младинските коцкарски проблеми. Играчите можат да застанат во играта и да ја продолжат кога и да посакаат. Во *Неверојатниот дворец*, играчите се обидуваат да дојдат до едни специјални кристали и истовремено да одговорат на прашања со кои им се тестираат вештините. Особено внимание се обрнува на зголемувањето на нивните сознанија во врска со коцкањето, кон тоа да се оспорат несоодветните ставови кон коцкањето и да им се подобрат вештините на одлучување. Во *Кукестииот џраг*,^{*} авантурата почнува кога играчите се носат низ темни и загадочни предели додека се обидуваат да си го ослободат другарот по име Том. За жал, другарчето Том паднал во стапицата на Господин Кука, мрачен лик кој решил да натера секој играч да носи многу дискутабилни одлуки и избори. Злобниот Господин Кука сака да го направи Том зависен од коцкање, што за кутриот Том значи заробеништво. За среќа, играчите се запознаваат и со Зак, позитивен лик кој ги наведува да избираат исправно што им помага на крајот да го ослободат Том без да паднат во злобните раце на Господин Кука. Во текот на играта, резултатите на секој играч се јакнат со помош на неговите точни одговори и претстави во врска со коцкањето. Ако одиграат добро, играчите добиваат клуч за одгатнување со чија помош ја решаваат гатанката и го ослободуваат Том. Како и во *Неверојатниот замок*, играчите во *Кукестииот џраг* се изложени на многубројни митови околу коцкањето и на знаци дека има ризик од проблематично коцкање. Исто така, се запознаваат со проблематичен коцкар кој побарал лекување од зависноста од коцкање и успеал да се ослободи. Учениците пополнуваат прашалник-филтер за коцкањето со цел да ја оценат сериозноста на своето коцкарско однесување, а врз основа

* Се работи за суптилна игра со зборови. Имено, *hooked* истовремено значи и „кукест“ (со кука, како Господинот Кука, Mr. Hook), и „закачен“, зависен (најчесто во негативна смисла, како „зависен од коцкање“) (заб. на прев.)

на искажаните резултати, добиваат повратни одговори и предлози. И двете програми одат во комплет со детален прирачник за наставниците. Овие програми се осмислија со крајна цел да им помогнат на децата да прифатат еден поздрав начин на живеење и попозитивни ставови и однесувања кон коцкањето.

Работилници за подигање на нивото на свесност и за превенција кај младите (нивоа 1 и 2)

Овие работилници во „Пауер поинт“ се изработија за деца од повисоките одделенија од основното училиште, во пониските и во повисоките класови од средното училиште. Секој пакет содржи цед-ром со презентација во „Пауер поинт“, како и упатство за инструкторот. Во секое упатство има дополнителни информации поврзани со темата коцкање кај младите, потоа утврдување цел(и) за секој слајд одделно, како и предлог-прашања како помош во натамошната дискусија. Овие работилници се замислени како помош да се едуцираат децата за можните опасности сврзани со проблематичното коцкање. Користат примери соодветни за возраста и помагаат да се појаснат погрешните претстави, да се оспорат погрешните верувања, да се соборат митовите сврзани со коцкањето и да им се даде на учениците можност да разговараат за разни загрижености. И двете работилници беа евалуирани со примена врз повеќе од седум илјади ученици, деца и адолесценти, и се покажа дека се ефикасни во постигање на нивните цели. Иако се наменети да се изведат со едно седнување, можат да се работат, а и се работеле, во тек на неколку дена.

Ослободување

Оваа документарна драма, добитник на награди, трае околу 28 минути и е замислена за типични средношколци. Со помош од канадското министерство за правда, посебен акцент се стави врз обезбедување примери кои ќе бидат особено привлечни за млади кои покажуваат деликвентно однесување. Продукцијата користи брзо-динамична видео- и аудиотехнологија според примерот на Ем-ти-ви, а следи еден патолошки коцкар кој ја опишува својата зависност од коцкање. На крајот, во миг на очај, ликот се обидува да се самоубие

скокајќи од мост. Публиката тој факт го сфаќа дури во последните мигови од видеоприказната, но како последица од неуспешното самоубиство, човекот сега е параплегичар врзан за инвалидска количка. Насловот *Ослободување* е изведен од неговата моќна изјава дека повеќе сака да е врзан за инвалидска количка одошто да страда од зависноста од коцкање. Сега е „среќен човек“ зашто „се ослободил“ од стегите на зависноста од коцкање. Низ приказната одат куси сцени во кои беа користени професионални актери и примери на адолесцентни однесувања на проблематично коцкање врз основа на клиничките искуства од Центарот од работата со млади со коцкарски предмети. Оваа жестока и наградувана докудрама оди заедно со прирачник за испитувачот и со презентација во „Пауер поинт“ за последователни дискусии. За разлика од други документарни филмови, ова е брз и динамичен запис кој ја користи најсовремената технологија за да го задржи интересот од гледачот. *Ослободување* досега го имаат изгледано десетици илјади млади. Музиката која оди низ видеозаписот ја има напишано една рок-група, специјално за овој проект.

Знај ги границите

Прашањата во врска со коцкањето, со употребата на дрога и алкохол, со консумирањето тутун и со други високоризични однесувања се прикажуваат во формат на тимска игра. Информациите содржат елементи од „Шарада“, „Табу“ и „Скрембл“, а се презентирани во формат на забавна и пријатна игра наменета за ученици во средното образование. Како и другите превентивни иницијативи, и оваа игра е замислена со цел да се појаснат погрешни претстави, да се оспорат погрешни верувања и да се урнат митови поврзани со коцкањето и со други зависнички однесувања. Меѓу прашањата од овој прашалник повремено има и безначајни, но забавни прашања: главните прашања се тестирани од професионалци и стотици ученици.

КАМПАЊИ ЗА ЈАВНА СВЕСТ И ПОРАКИ ЗА БЕЗБЕДНО КОЦКАЊЕ

Се применуваат и други превентивни иницијативи насочени кон лицата кои често доаѓаат во контакт со адолесценти и со оние

адолесценти кои се проблематични коцкари. На пример, Центарот изготви две успешни Јавни објави (PSAs) насочени кон обложувањето на интернет и играњето покер. Овие Јавни објави се изготвија со цел да се подигне нивото на свест кај родителите дека коцкањето кај децата, кое почнува невинно, всушност може да стане значаен проблем. Јавните објави не користат вербален јазик, траат по 30 секунди и имаат јасна порака која гласи: „Разговарајте со вашите деца“. Тоа што во објавите нема говор дава можност тие да се користат со различни културолошки и јазични групи. Исто така, носечката порака на екранот, „Разговарајте со вашите деца“ лесно се преведува без да мора повторно да се снима целата објава. Во моментот се достапни по две верзии од двете Јавни објави. Една користи најмногу северноамерикански адолесценти, додека другата за секоја PSA вметнува и азиски тинејџери.

Во поново време, за лекарите се изготвени неколку превентивни програми и програми за подигање на нивото на свесност, *Младински коцкарски проблеми: практични информации за здравствениите професионалци*, а за вработените во областа право, *Младински коцкарски проблеми: практични информации за професионалците во системот на кривична правда*. Целта на овие програми е да се подигне нивото на свесност меѓу лекарите и стручните вработени во правната професија (адвокатите и судиите) во однос на степенот на младинско коцкање, да се обезбедат стратегии со кои најдобро ќе се идентификуваат младинските коцкарски проблеми, и да се покаже на кои сè начини професионалците можат да им помагаат на поединци и на нивните семејства. Секоја од овие програми во себе содржи по едно ДВД со најважни информации за младинските коцкарски проблеми, чиј дел се и интервјуа со водечките меѓународни експерти од оваа област. Пакетот содржи и цде-ром со релевантни позначајни истражувачки трудови, објави и инструменти за скрининг: сето тоа може да се преземе и да се испечати.

Овие програми се директно насочени кон децата и кон адолецентите, но во многубројни јурисдикции се изготвени и неколку други релевантни програми за подигање на нивото на јавна свесност. Според податоците, голем процент возрасни лица се свесни за проблемите сврзани со прекумерното коцкање. Во неколку анкети, возрасни испитаници признале дека им се чини оти коцкарските

проблеми во нивните локални заедници се влошуваат, и многумина од нив можеле прецизно да ги опишат ефектите од коцкањето, вклучително и ефектите врз психолошкото здравје на луѓето како поединци, потоа финансиските последици и ефектот врз семејствата. Но, она што е најважно, не е само нивната свесност за проблемот, туку дали се способни да го препознаат мигот кога проблематичното коцкање почнува и како опстојува (да си споменеме дека ова често се нарекува „скриена зависност“) кај конкретни поединци или кај себеси. Како резултат од ова се смислени неколку кампањи за јавна свесност во кои се користени ефектни слогани како „Нека остане само игра“, „Забавувај се, но играј безбедно“, „Обложувај се со главата, не во облаци“, „Коцкањето е за возрасни, не за деца“. Иако дел од овие слогани се привлечни, невозможно е да се дознае дали и колку дејствуваат.

Кампањите за јавна свесност постепено се развиле за сите форми на коцкање: лотарија, електронски машини за коцкање, стандардни казина, коњски трки, па дури и коцкање преку интернет. Како што претходно споменаваме, родителите често им купуваат тикети за лотарија на своите малолетни деца, како празнични или роденденски подароци или за посебни пригоди. Меѓународниот центар за младински коцкарски проблеми и високоризични однесувања, во соработка со американскиот Национален совет за проблематично коцкање, поведе успешна кампања насочена кон возрасните лица за време на божиќните празници и во неа возрасните се замолуваат да не им купуваат тикети за лотарија на децата како подарок. Оваа многу успешна програма, со најразлични слогани наменети за возрасните, ја усвоија корпорациите за лотарија во Канада, Соединетите Држави и Европа, а слични активности се насочени кон Азија и кон Австралазија. Пораката мора да биде јасна – колку порано некој почнува да се коцка, толку е поголема веројатноста дека *можеби* ќе стане проблематичен коцкар (одложувањето на почетокот на коцкањето го намалува ризикот од проблематично коцкање), и дека коцкањето е за возрасни, не за деца. Повеќето луѓе не би им купиле алкохол на своите малолетни деца, а сепак, мислат дека тикетите за лотарија се релативно безопасна форма на коцкање, со многу малку негативни последици. Според некои истражувачи, купувањето тикети за лотарија е можеби „вовед“ во други форми на коцкање. Иако

повеќето луѓе го сметаат за релативно безопасно купувањето тикет за лотарија, имало примери кога поединци ги трошеле сите пари за храна и за кирија на коцкање. Неодамна, поранешниот финансиски директор на Бирото за конференциски и за стандарден туризам за Вали Форџ беше прогласен за виновен и пратен на издржување за творска казна бидејќи проневерил над седумстотини илјади долари од организацијата, пари што ги користел за постојано да купува тикети за лотарија.

Осмислени се и други успешни кампањи за да им се помогне на корпорациите за лотарија и самите да се обидат да не ги прават тикетите особено атрактивни за децата. Во неколку студии, адолесцентите изјавиле дека особено возбудливо и поттикнувачко им било тоа што им биле познати игрите промовирани на „грепките“, потоа ветуваните награди, како и тоа колку игри имало на секоја „грепка“. Осмислена од неколку истражувачи од Обединетото Кралство, во соработка со меѓународна советодавна група, процедурата наречена „GAM-GaRD“ идентификува колку ризична може да биде одредена предложена (или, веќе постојна) игра за ранливиот играч, така што ги проучува конкретните карактеристики на играта. Главната премиса на оваа процедура е дека ако се испитуваат структурните и ситуационските карактеристики кои ги сочинуваат фундаменталните особености на играта, со тоа може да се предвиди кои игри или „грепки“ ќе се повозбудливи за проблематичните коцкари. Резултатите во процедурата GAM-GaRD се прикажуваат во три низи, обоеени како светлата на семафорот; со низок ризик (зелено), со среден ризик (жолто) и со висок ризик (црвено). Ако некоја игра е класифицирана како „црвена“, тоа не значи дека треба сосема да се отфрли, туку дека постојат елементи кои мора да се модифицираат или кои налагаат дополнителни особености во смисла на одговорно играње (на пример, ограничување на достапноста на играта или на износот кој смее да се потроши во неа). Откако ќе се дознае исходот, операторот на коцкањето може да реши да ги модифицира тие особености и да промовира побезбеден производ. Оваа процедура ја користат неколку корпорации за лотарија како помош да одредат кои нивни производи би биле поприемчиви. Но, како значајно отворено прашање за дискусија останува зошто многу корпорации и натаму користат лиценцирани игри кои се особено привлечни за младите.

ПРЕВЕНТИВНИ ПРОГРАМИ НАСОЧЕНИ КОН ВОЗРАСНИ ЛИЦА

Во многу стандардни коцкарски локации, во зоните со висока фреквенција, вклучително и на места каде што лицата добиваат пари (на пример, банкомати т.е. АТМ уреди, тоалети, рецепции и низ самата локација, се поставуваат нови знаци на предупредување, брошури и плакати. Во некои казина во Канада, постојат фактички центри во самите казина каде што лицата можат да ги научат законите на веројатноста, како навистина функционираат електронските коцкарски машини, и каде има достапни психотерапевти за итна консултација. Овие програми интуитивно изгледаат поволни, но нивната ефикасност досега не е емпириски тестирана. Некои тврдат дека навистина има потреба да се размисли за сликовити прикази и за пораки со кои активно ќе се анимираат сознајните, емоционалните и мотивациските капацитети на луѓето. Можеби само пласирањето фактички информации со примамливи слогани е недоволно за да се спречи проблематичното коцкање. Повеќето лица се свесни за шансите и за законитостите на веројатност, всушност знаат дека коцкањето може да ги доведе до проблеми, а сепак, ги забораваат овие факти и дозволуваат да ги занесе возбудата на играта.

Обезбедувањето информации на коцкарските локации традиционално се смета за мерка на одговорно коцкање. Овие информации најчесто се концентрираат врз тоа да ги известат лицата за тоа колкави суми се исплаќаат на добивка. Всушност, според некои податоци, корисникот се збунува кога е бомбардиран со сите износи за исплата и шанси за победа. Каде на друго место може да се забележат огромни неонски знаци во казината, на кои се рекламира дека нивните слот-машини исплаќаат највисоки поврати (на пример, 98 % од влогот). Иако ова се темели врз милиони вртења („спинови“) на слот-машината, казината во суштина му рекламираат на поединецот дека за секој долар што ќе го вметне во машината за да игра, повратно ќе добие 0,98 долари. При следното вртење ќе биде 98 % од 0,98 (приближно 0,96 долари), а до крајот на денот или на вечерта, многумина си заминуваат со празни раце. Не е ни чудо што овие машини се нарекуваат „еднораки разбојници“. Многумина остануваат да седат како заковани пред нив поради брзината со која се игра, повремените поттици,

поради светлата и звуците што ги произведуваат машините. Всушност, имало случаи кога луѓе одбивале да се тргнат од „нивната“ машина и откако некаде во близина избувнал пожар. И самото сфаќање на шансите може да доведе до коцкарската илузија, каде што лицето си мисли дека може да си го приспособи обложувањето според промената на веројатноста за време на самата игра. Ако видите девет црвени бројки како излегуваат на рулетот, тоа не ги зголемува шансите дека топчето ќе заврши на црна бројка при следното вртење.

ЕВИДЕНТИРАНО СЛЕДЕЊЕ НА ИНДИВИДУАЛНО ОДНЕСУВАЊЕ ПРИ ИГРАЊЕ

Според некои податоци, ако им се помогне на лицата да го евидентираат, односно да си го следат однесувањето додека играат, тоа може да е полезна стратегија со која на непроблематичните коцкари ќе им се помогне да си го задржат коцкањето на безбедно ниво. Ова може да се јави во форма на користење технологија на „паметни картички“ или биометриска технологија на самите електронски коцкарски машини. Технологијата му дозволува на лицето однапред да си зацрта граници на трошење за секоја низа (дневно, неделно или месечно). Исто така, му овозможува на лицето да утврди термин и времетраење на конкретната игра. Откако играчот ќе стигне до тие граници, машината автоматски „одбива“ да му дозволи на играчот да продолжи. Прелиминарните истражувања на пилот-проекти покажуваат дека ова можеби ќе им помогне на некои играчи. Следењето на однесувањето при играње, сеедно дали преку „паметна картичка“, мобилна апликација или преку некој друг уред, може да биде полезна стратегија за повеќето лица. Знаеме и дека проблематичните коцкари често си ги пренагласуваат добивките и си ги сведуваат загубите (во мислите) на минимум. Насочувањето и следењето на парите освоени или изгубени по серија, на збирот на освоени или изгубени средства, на времето поминато во коцкање, може да претставува полезна повратна основа за лицето што се однесува до неговото однесување при коцкање. Некои даватели на услуги на коцкање преку интернет исто така внесоа повеќе вакви особености во нивните софтвери. Во други стратегии кои во моментот се користат во одредени јурисдикции што се однесува до електронските коцкарски машини спаѓаат истакнувањето

часовник на видливо место на машината, за играчот да може да го следи времето поминато во играње, потоа истакнувањето парични износи, а не број на „кредити“, лимити врз износот пари што можат да се внесат во примачот на банкноти (тоа се оние уреди на машината преку кои играчот може да внесе банкнота во машината наместо монети), како и автоматски готовински исплати по истекот на претходно утврден период или откако ќе се освои претходно зацртан износ. Во сè повеќе јурисдикции, електронските коцкарски машини сега имаат на екраните знаци или пораки на предупредување. Голем дел од овие машини во моментот нудат можности за истовремено играње повеќе игри, при што операторите можат електронски да ги модифицираат машините од дадена централна локација.

ЗНАЧАЈНОСТ НА ОСМИСЛУВАЊЕТО ОДГОВОРНИ РЕКЛАМНИ ПОЛИТИКИ И НАСОКИ

Иако постојат само ограничен обем на информации во врска со конкретниот ефект од рекламите за коцкање врз коцкарското однесување, несомнено е дека повеќето лица се просто бомбардирани од реклами кои ги поттикнуваат да си го „живеат сонот“ или да посетат одредено казино. Во овие реклами со кои се промовира коцкањето, никогаш не постои вистински баланс меѓу поволностите и проблемите сврзани со коцкањето. Наместо тоа, во некои истражувања спроведени во Меѓународниот центар за младински коцкарски проблеми и високоризични однесувања, адолесцентите изјавуваат дека со овие реклами се прикажуваат луѓе кои секогаш победуваат, кои притоа се среќни и возбудени. Младите велат дека се „бомбардирани“ на интернет со разни нападни пораки кои се отвораат на други интернет-страници и кои ги поттикнуваат да се коцкаат, како и со понуди за бонуси при пријавување, при што сè повеќе оператори на игри ги користат социјалните мрежи да се рекламираат и да ги покануваат можните корисници да се коцкаат со пари или да играат на нивните бесплатни сајтови.

Нема речиси никакво сомневање дека директното маркетингање и рекламирање се ефикасни зашто лицата стануваат многу чувствителни на расположливоста и на разноликоста на нови коцкарски производи и локации. Адолесцентите кои тврдат дека добро им се

познати и се сеќаваат на рекламите за коцкање, ги знаат и рекламните слогани на стандардните казина или лотарии и лесно можат да се сетат на изразите на оние кои оствариле некаква добивка. Во една студија со која се испитуваше играњето лото меѓу адолесцентите, испитаниците ги паметат рекламните тикети, а само проблематичните коцкари биле поттикнати да ги купат.

Една од грижите за проблематичните коцкари е како да се избегнуваат ситуации или активатори кои поттикнуваат на коцкање (за кои подетално станува збор во шестото поглавје). Многумина тинејџери кои се лекуваат, тврдат дека тоа денес е невозможно поради сеприсутното рекламирање преку традиционалните медиуми (радио, телевизија, весници, билборди) и преку исконкувачките пораки на интернет, како и социјалните мрежи. Изложеноста на вакво рекламирање, веројатно, ги поттикнува проблематичните коцкари да продолжат и натаму да се коцкаат. Слични забрани за рекламирање цигари и алкохол постојат како активни во многубројни јурисдикции и се предлага такви да се применат и за коцкање. Иако не постојат достапни податоци за тоа кои активатори, „тригери“ или реклами најверојатно влијаат врз проблематичните коцкари, сепак мора да ги следиме на некој начин овие практики на рекламирање. Неколку меѓународни јурисдикции имаат воспоставено регулирани насоки и забрани за рекламирање кое доведува во заблуда, кое погрешно ја претставува веројатноста од победување, кое остава впечаток дека коцкањето е „разумна“ стратегија за зголемување на личното финансиско богатство, а е особено насочено кон малолетниците, кон лица без одредени поволности, кон лица со ниски приходи. Една форма на превенција се ограничувањата врз степенот и врз природата на рекламирањето, но како суштествено останува да се ограничи праќањето непосредно по стандардна и по електронска пошта на реклами, од страна на стандардните казина, до лица кои се наоѓаат на списоци како повлечени од играта.

ОГРАНИЧУВАЊЕ НА ПОТТИЦИТЕ ЗА ПРОБЛЕМАТИЧНИТЕ КОЦКАРИ

Секому му се допаѓа кога може да земе нешто „бесплатно“. Многу коцкарски локации им нудат на своите посетители некаква форма

на поттик за коцкање, па дури и да влезат физички во нивните простории. Во Лас Вегас не е невообичаено возрасните да се „намамуваат“ во казино така што им се нуди по едно бесплатно „вртење“ на слот-машината и шанса да освојат најразлични награди. Во многу јурисдикции се нудат евтини оброци (некои казина во Лас Вегас нудат „дневна пропусница“ за нивните шведски маси и така посетителот може да појадува, да руча и да вечера по одредена, специјално намалена цена). Сето ова е дел од напорите посетителите да се задржат во казиното што подолго. Гостите кои се коцкаат на големи суми добиваат „репрезентација“ (бесплатни оброци, билети за разни настани, слободни соби итн.), на некои локации им се служи бесплатно кафе, а некаде, сè додека се коцкаат, им се служат бесплатни алкохолни пијалаци. Картичките за лојалност се огромен поттик со кој лицата се наведуваат постојано да играат. Кога ќе ја вметне во слот-машина, играчот добива бесплатни поени што можат да се заменат за подароци. Еден коцкар еднаш изјавил дека овие картички се како инфузија закачена за машината. На лицата кои обемно се коцкаат им се нудат превоз со лимузини, бесплатни авионски карти, а во некои случаи, им се рефундира одреден процент од загубите. Голем дел од овие поволности и програми за лојалност навистина се привлечни за просечниот играч, но проблематичниот играч многу повеќе го интересира да се „коцка“ одошто да јаде или да следи разни претстави и шоуа. Еден младич ми рече дека кога бил во локалното казино, се наоѓал во друштво со две млади дами, во скапа трпезарија, каде што сета храна и сите пијалаци биле „од куќата“, но тој единствено можел да мисли на тоа како што побрзо да се врати на масата да игра „блекџек“. Поттиците и поканите за коцкање неоспорно се уште една форма на поттик за лицата кои имаат коцкарски проблеми, и мора да се решат и да се ограничат за проблематичните коцкари.

ПРИСТАП ДО КОЦКАРСКИ ЛОКАЦИИ ОД ЛИЦА СО КОЦКАРСКИ ПРОБЛЕМИ

Спечувањето лица кои имаат коцкарски проблеми да пристапат до локациите на кои се одвива коцкањето се покажа како еден од главните начини со кои се помага да се спречат натамошни проблеми. Програмите за себеисклучување веројатно се најзначаен начин

со кој лицата со тешки коцкарски проблеми се ограничуваат да не пристапат до одредени *тешки* локации. Ова најчесто се прави со пристапот до казина. Лицата со коцкарски проблем (всушност, секое полнолетно лице) можат да изберат да бидат наведени во списоците на себеисклучување, со што самите себеси ќе си забранат пристап до конкретна коцкарска локација. Ако некако успеат одново да влезат во тој објект, во принцип, до излезот ќе ги испратат службениците на обезбедувањето. Сè што е потребно е да пополнат пријава и да стават своја фотографија. Со користење на оваа програма, лицето може однапред да утврди даден период во кој ќе се исклучи од активностите (различни јурисдикции имаат различни прописи, а забраните обично се движат од три месеци до доживотно). На некои локации, пред одново да се дозволи пристапот, по истекот на дадениот период, лицето мора да одржи средба со посебен советник. На други локации, исклучувањето се темели само врз временскиот период. Дел од проблемот за проблематичниот коцкар е тоа што ова одбивање да му се дозволи влез можеби ќе биде ограничено само на конкретна локација, сојузна држава или конкретен тип на локација. На пример, ако си воведете забрана за коцкање во „Сизарс палас“ во Лас Вегас, тоа можеби нема да ви влијае врз пристапот до други локации на „Сизарс“ во други сојузни држави или земји. Ако си забраните влез во казино, можеби ќе можете сепак да пристапите до хиподромот со коњски трки, да се коцкате кај букмејкер, да играте на електронски коцкарски машини, да се впуштате во коцкање преку интернет итн. Постојат значителни податоци за тоа дека проблематичните коцкари се коцкаат на повеќе локации, дека успеваат да се коцкаат на одредени локации на кои се ставени на списоци на себеисклучени лица, и често им успева да го избегнат обезбедувањето. Сега се изготвуваат нови системи каде што се применуваат софтвери за препознавање лица и специјални камери со кои овие проблеми се сведуваат на минимум, додека други тврдат дека е важно да се побара пасош при влез. Во некои јурисдикции, откако лицето ќе се најде на список со себеисклучување, неговото влегување во конкретна локација може да доведе до кривично обвинение.

Во една мошне уникатна ситуација, владата на Сингапур поведе програма за исклучување од трети страни. Во рамките на овој систем, лицето кое има детални сознанија за проблематичниот коцкар

(на пример, најчесто тоа е брачен партнер, дете, работодавец или психотерапевт) може да упати препорака до надзорен комитет да се испитаат докази кои ќе укажат дека на тоа лице треба да му се забрани коцкање во две лиценцирани казина, иако лицето сака да се коцка таму. Иако сега е прерано да се каже каква ќе биде ефикасноста на оваа програма, можно е таа да се прошири и на други јурисдикции. Исто така, важно е да се спомене дека, во казината во Сингапур, лицето мора да покаже пасош пред да му биде дозволен влез, со што се отвора уште едно ниво на безбедност што спречува одредени лица да влезат во казината.

ДРУГИ ПРЕВЕНТИВНИ ИНИЦИЈАТИВИ

Во преостанатите типични програми спаѓа и примената на „специјална итна телефонска линија“ што се води на ниво на сојузна држава, на округ или на ниво на целата земја. Овие специјални линии примаат повици од проблематични коцкари и нудат различни услуги, при што некои нудат директна помош на самото место, каде што операторите разговараат за разни прашања со клиентот, или го проследуваат до медицински лица, или само прибележуваат информации, по што на повикувачот му телефонира психолошки советник. Проблематичниот коцкар обично телефонира на овие линии кога се наоѓа во очајна фаза, и најчесто самиот повик се користи како сопирачка мерка, како обид да се деескалира одредена криза. Операторите на овие линии најчесто претходно поминуваат низ обуки по интервенирање во случај на кризи.

По пат на законски прописи, неколку јурисдикции исто така го ограничуваат пристапот до пари на локациите каде што се одвива коцкање. Некои дозволуваат на коцкарите да им се издаваат заеми, а некои не. Неоспорно е дека проблематичните коцкари често земаат пари на заем за да можат да се коцкаат. Достапноста на друштва кои издаваат заеми, на банкомати и на „ајкули за заеми“ (лица кои им зајмуваат пари на други, со прекумерни камати при враќање), многу веројатно уште повеќе ги влошува загубите на проблематичниот коцкар. Лицата со коцкарски проблеми најчесто ја прибираат освоената сума и просто продолжуваат да се коцкаат. Во некои јурисдикции, банкоматите мора да се поставени подалеку од партерот на

казиното, а со цел да му овозможат на коцкарот „време да се олади“, пред повторно да пристапи до своите средства и да подигне уште пари за коцкање. Во други јурисдикции, лицето мора да има пари во банка пред да може да пристапи до дополнителни средства. Во некои, лицето мора да има пари во банка пред да може да повлече средства (наместо да може да користи заеми). Во една австралиска студија беше откриено дека речиси 60 % од коцкарите со тешки коцкарски проблеми, „често“ или „секогаш“ користат банкомати (АТМ машини) на коцкарските локации, а само 4 % од непроблематичните коцкари изјавиле дека користат банкомати. Во некои компромисни ситуации, банкоматите се поставуваат на подалечни локации од коцкарските капацитети, се утврдуваат горни граници на паричните износи што можат да се повлечат во текот на еден ден, ограничен е и бројот на повлечени средства, а до терминалите или на самите терминали се поставени пораки за одговорно коцкање.

Ограничувањето на финансискиот пристап е значајно прашање кое налага вклучување и на одговорни општествени политики. Следниот пример илустрира со каква досетливост и упорност проблематичните коцкари набавуваат пари со кои ќе се коцкаат. Еден клиент во нашата програма за лекување, инаку 19-годишен младич, влегол во казино со сестра си. При влезот во казиното имал петстотини долари, од кои половина ѝ дал на сестра си да ги чува и изречно ѝ наредил да не му ги дава, без оглед што ќе се случи или колку и да ја моли. Ги изгубил своите 250 долари, по што ѝ се обратил на сестра си и ја замолил да му ги даде преостанатите пари. Таа одбила, а тој почнал да се кара со неа дека тие пари се *негови*, и таа мора да му ги врати. По жестока расправија, ѝ ја истргнал чантата од раце, ја турнал на подот, ги извадил преостанатите пари и продолжил да се коцка додека не ги потрошил и нив. На враќање, ѝ врескал зошто му ги дала преостанатите пари.

Друга стратегија може да биде во одредени делови од деноноќието да се затворат казината или објектите во кои има електронски коцкарски машини. Некои јурисдикции ја применуваат оваа стратегија, но коцкарските интернет-страници работат по 24 часа на ден, седум дена во неделата, факт што многу го намали потенцијалот за успех на оваа стратегија. Адолесцентите и возрасните изјавуваат дека, како што приближува времето кога мора да престанат да се

коцкаат, обично почнуваат да се коцкаат уште позачестено и со поголеми износи. Бидејќи шансите секогаш се против нив, ова обично ги доведува во уште поголема загуба. Податоците со кои се располага укажуваат дека, иако затворањето на казината или на објектите со електронски коцкарски машини во одредени периоди можеби донекаде влијае врз однесувањето на проблематичните коцкари, ваквите политики воопшто нема позначително да влијаат врз нивното коцкање. Можеби позначајно ќе биде самото време кога се престанува со работа, период кој можеби повеќе ќе влијае врз однесувањето и врз трошењето од страна на овие лица.

Што се однесува до модификациите на самите игри, направени се обиди со неколку иновативни стратегии за подобро да се минимизира штетата. Покрај „паметните картички“ и биометриската технологија (за кои претходно стана збор), некои се залагаат за концептот присилни паузи во коцкањето по освојување поголем износ. Образложението за овој приод е дека кога лицето се принудува да си ја претвори во готово добивката пред повторно да игра следен круг на машината, присилен е да си ја преиспита одлуката да продолжи да игра. Точно е дека постојат податоци во прилог на овој приод, иако во неколку студии веќе е укажано дека многумина коцкари најчесто и паузираат по остварена голема добивка. Најверојатно главниот пресуден фактор ќе биде должината на периодот меѓу две коцкарски епизоди. Па така, ако лицето било присилено да прекине со играта на значително долг период, можеби на крајот ќе си замине. Останува проблемот дека во таков случај едноставно ќе оди да игра на друга машина доколку таа не е поврзана со некоја технологија на „паметни картички“.

КОЦКАЊЕ ПРЕКУ ИНТЕРНЕТ: МОЖНОСТ ЗА ИНОВАТИВНИ ЗАШТИТНИ СТРАТЕГИИ

Седмото поглавје, кое зборува за одговорни општествени политики, содржи подетална дискусија на оваа тема, но тие аспекти накучо може да се споменат и овде бидејќи стратегиите за спречување на штетите веќе почнаа да се применуваат на интернет-страниците за коцкање. И операторите на коцкарски игри преку мобилни уреди веројатно ќе се обидат да применат голем дел од овие стратегии.

Да имаме предвид дека дел од овие превентивни стратегии се доброволни, а дел се пропишани со законските одредби. Бидејќи во индустријата на онлајн-коцкање генерално недостигаат регулирачки прописи, неколку групи многу помогнаа да се утврдат стандардите и кодексите на однесување за операторите на интернет-коцкањето. Овие организации им дозволија на операторите на онлајн-коцкањето да си го зголемат кредибилитетот така што доброволно ќе почитуваат установена рамка и кодекс на однесување, а нивните вработени редовно ќе се обучуваат. Операторите на коцкарските игри преку интернет потенцијално се способни да го следат однесувањето на играчите, поефикасно и поефектно одошто во сите други коцкарски опкружувања. Од клучно значење останува нивната способност да воспоставуваат контроли со кои ќе им помагаат на проблематични коцкари. Многу сајтови најчесто имаат политики за самоисклучување и им овозможуваат на играчите да воспоставуваат временски и парични граници.

Во однос на спречувањето коцкарски проблеми меѓу коцкарите на интернет, во моментот се одвиваат уште две низи активности. Дел од првата е компјутерски базиран софтвер кој може да блокира интернет-страници за коцкање, а е сличен на повеќето софтвери што се користат во училиштата за блокирање порнографски материјали. Во некои јурисдикции, на пример во Британска Колумбија и во Нова Шкотска, дозволено е бесплатно преземање на овој софтвер кој блокира коцкарски интернет-страници. Една од непланираните поволности од достапноста на овој софтвер беше тоа што родителите всушност почнаа да ја согледуваат потребата да дискутираат со своите адолесцентни деца за коцкањето како за проблем. Веројатно ќе следуваат уште повеќе софтверски програми од оваа природа паралелно со процесот во кој сè повеќе јурисдикции усвојуваат, издаваат лиценци за, и/или регулираат обложување преку интернет, особено во Северна Америка. Втор и понов развоен тренд е напредокот во информатиката и во алгоритмите кои се дизајнираат со цел да се идентификуваат конкретни коцкарски теркови типични за проблематичните коцкари. Замислете кога би можеле, врз основа на набљудувањето како се однесува поединецот додека игра од самиот почеток, да се насочиме кон такви лица со пораки во кои ги поттикнуваме слободно да користат некоја од алатките за

спречување на коцкањето и за одговорно коцкање. Истражувачите имаат на располагање многу малку други можности да го следат секое обложување до последното. Сепак, оценувањето податоци од интернет навистина, всушност, го дозволува ова, зашто се евидентира буквално секое обложување. Овие информации ги испитуваат повеќе истражувачи од Медицинскиот факултет на Харвард, како еден од начините да осмислат една посоефицицирана база на податоци која на провајдерите на коцкање преку интернет им овозможува да ги известат играчите за теркови во играњето кои отстапуваат од нормалата.

НОВИ НАСОКИ

Активноста за помош на лицата да утврдат и да се придржуваат до сопствените ограничувања во временска и во парична смисла, останува како значајна и како една од главните ознаки на секоја програма за одговорно коцкање. Во изминатите две децении, ни се зголемија сознанијата во однос на младите со коцкарски проблеми, меѓутоа несомнено е дека е потребно уште многу работа доколку сакаме овие сознанија да ги инкорпорираме во модел за заштита од ризици, за истрајност и за превенција. Ако факторите на ризик и заштитните фактори ги гледаме во светлината на новите сознанија, на крајот ќе добиеме стратегии со кои ќе ги прецизираме програмските цели, ќе можеме подобро да ги утврдуваме критериумите за евалуација на исходите и тоа ќе ни помогне да одредиме кои се најдобрите типови програми за одредени лица.

Наодите за злоупотребата на алкохол и на супстанции од страна на адолесцентите укажуваат дека, како што се чини, нема универзален приод кон превенцијата кој би бил насекаде успешен. Затоа, најверојатно комбинацијата од повеќе стратегии ќе биде најдобриот пат кон целта да се негува истрајноста и да се заштитат младите од несакани супстанции и однесувања. Во овие стратегии како крајни фази ќе бидат дисеминацијата на информации, превентивната едукација, нудењето алтернативни активности наместо конкретни зависнички однесувања, утврдувањето и проследувањето проблеми, процесите кои се втемелени во локалните заедници (обуки за членовите и за субјектите на ниво на локалните заедници во делот на

користење супстанции и на едукација, односно превенција сврзани со коцкањето), како и активностите за кои се смета дека ги намалуваат факторите на ризик и ги засилуваат заштитните фактори. Исто така, нашите практики ќе треба да се приспособуваат при примена кај младите од различни културолошки и етнички средини, со различни возрасти и во различни развојни фази. Важно е да се разберат локациите на кои ќе се изведуваат таквите програми. На пример, ако наставниот кадар не би сакал да користи еден вид програма, можеби ќе бидат потребни алтернативни приоди. И на крајот, постојано еволуираат општествената прифатливост и достапноста на разни видови коцкарски искуства. Секако дека ќе мораме да си ги модифицираме превентивните приоди врз основа на овие промени, при што истовремено за наши цели ќе ги користиме напреднатите технологии и социјалните медиуми.

ИЗВОРИ

Barnes, G. M., Welte, J. W., Hoffman, J. H., and Dintcheff, B. A. (1999). Gambling and alcohol use among youth: Influences of demographic, socialization, and individual factors. *Addictive Behaviors*, 24(6), 749–67.

Brounstein, P. J., Zweig, J. M., and Gardner, S. E. (1999). *Understanding substance abuse prevention: Toward the 21st century—A primer on effective programs*. Substance Abuse and Mental Health Services Administration, Center for Substance Abuse Prevention, Division of Knowledge Development and Evaluation.

Byrne, A., Dickson, L., Derevensky, J., Gupta, R., and Lussier, I. (2005). An examination of social marketing campaigns for the prevention of youth problem gambling. *Journal of Health Communication*, 10, 681–700.

Campbell, C., Derevensky, J., Meerkamper, E., and Cutajar, J. (in press). The influence of cultural background on parental perceptions of adolescent gambling behaviour: A Canadian study. *International Journal of Mental Health and Addictions*.

Campbell, C., Derevensky, J., Meerkamper, E., and Cutajar, J. (2011). Parents' perceptions of adolescent gambling: A Canadian national study. *Journal of Gambling Issues*, 25, 36–53.

Curriculum Services Canada (CSC). Don't Bet on It—A Youth Problem Gambling Prevention Program. <http://curriculum.org/resources/dont-bet-onit-8211-a-youth-problem-gambling-prevention-program>.

Delfabbro, P. (2009). *Australasian gambling review, Fourth edition covering 1992-2008*. Adelaide: Independent Gambling Authority.

Derevensky, J., and Gupta, R. (2007). Internet gambling amongst adolescents: A growing concern. *International Journal of Mental Health and Addictions*, 5(2), 93–101.

Derevensky, J., Gupta, R., Dickson, L., Hardoon, K., and Deguire, A. E. (2003). Understanding youth gambling problems: A conceptual framework. In D. Romer (Ed.), *Reducing adolescent risk: Toward an integrated approach*. California: Sage Publications, 239–46.

Derevensky, J., Gupta, R., and Dickson, L. (2004). Adolescent gambling problems: Prevention and treatment implications. In J. E. Grant and M. N. Potenza (Eds.) *Understanding and treating pathological gambling*. Washington, DC: APPI Press, 159–68.

Derevensky, J., Gupta, R., Dickson, L., and Deguire, A. E. (2004). Prevention efforts toward reducing gambling problems. In J. Derevensky and R.

Gupta (Eds.) *Gambling problems in youth: Theoretical and applied perspectives*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 211–30.

Derevensky, J., Sklar, A., Gupta, R., and Messerlian, C., Laroche, M. and Mansour, S. (2007). The effects of gambling advertisements on child and adolescent gambling attitudes and behaviors (Les effets de la publicite sur les attitudes et les comportements de jeu des enfants et des adolescents). *Fonds de recherche en santé du Québec (FRSQ)*, Quebec, 68 pp.

Derevensky, J., Sklar, A., Gupta, R., and Messerlian, C. (2010). An empirical study examining the impact of gambling advertisements on adolescent gambling attitudes and behaviors. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 8, 21–34.

Derevensky, J., St-Pierre, R., Temcheff, C., and Gupta, R. (2011). Beliefs and attitudes of teachers with respect to youth gambling. Poster presented at the Canadian Psychological Association annual conference, Toronto, June.

Dickson, L., Derevensky, J., and Gupta, R. (2002). The prevention of youth gambling problems: A conceptual model. *Journal of Gambling Studies*, 18(2), 97–160.

Dickson, L., Derevensky, J., and Gupta, R. (2004). Harm reduction for the prevention of youth gambling problems: Lessons learned from adolescent high-risk prevention programs. *Journal of Adolescent Research*, 19(2), 233–63.

Dickson, L., and Derevensky, J. (2006). Preventing adolescent problem gambling: Implications for school psychology. *Canadian Journal of School Psychology*, 21(1/2), 59–72.

Dickson, L., Derevensky, J., and Gupta, R. (2008). Youth gambling problems: An examination of risk and protective factors. *International Gambling Studies*, 8(1), 25–47.

Durlak, J. A. (1997). Primary prevention programs in schools. *Advances in Clinical Child Psychology*, 19, 283–318.

Faregh, N., and Derevensky, J. (2011). Prevention of impulse control disorders. In J. E. Grant and M. N. Potenza (Eds.). *Understanding impulse control disorders*. New York: Oxford University Press, 499–515.

Felsher, J., Derevensky, J. and Gupta, R. (2004). Lottery playing amongst youth: Implications for prevention and social policy. *Journal of Gambling Studies*, 20(2), 127–53.

Felsher, J., Derevensky, J. and Gupta, R. (2004). Lottery participation by youth with gambling problems: Are lottery tickets a gateway to other gambling venues? *International Gambling Studies*, 4(2), 109–26.

Ferland, F., Ladouceur, R., and Vitaro, F. (2001). Prevention of problem gambling: Modifying misconception and increasing knowledge. *Journal of Gambling Studies*, 18, 19–30.

Gaboury, A., and Ladouceur, R. (1993). Evaluation of a prevention program for pathological gambling among adolescents. *The Journal of Primary Prevention*, 14, 21–28. GAM-GaRD. <http://www.gamgard.com>.

Gillespie, M., Derevensky, J., and Gupta, R. (2007). The utility of outcome expectancies in the prediction of adolescent gambling behavior. *Journal of Gambling Issues*, 19, 69–85.

Gillespie, M., Gupta, R., Derevensky, J., Pratt, L., and Vallerand, R. (2005). Adolescent Problem Gambling: Evaluating Perceived Risks and Benefits (Le jeu problematique chez les adolescents: perceptions des risques et des benefices). Report prepared for the Fonds de recherche en sante du

Quebec (FRSQ), Quibec, 36 pp.

Gupta, R., and Derevensky, J. (1998). Adolescent gambling behavior: A prevalence study and examination of the correlates associated with problem gambling. *Journal of Gambling Studies*, 14, 319–45.

Gupta, R., and Derevensky, J. (1998). An empirical examination of Jacobs' General Theory of Addictions: Do adolescent gamblers fit the theory? *Journal of Gambling Studies*, 14(1), 17–49.

Gupta, R., and Derevensky, J. (2008). Gambling practices among youth: Etiology, prevention and treatment. In C. A. Essau (Ed.), *Adolescent addiction: Epidemiology, assessment and treatment*. London, UK: Elsevier, 207–30.

Hardoon, K., Derevensky, J., and Gupta, R. (2003). Empirical vs. perceived measures of gambling severity: Why adolescents don't present themselves for treatment. *Addictive Behaviors*, 28, 933–46.

Lussier, I., Derevensky, J., and Gupta, R. (2009). Youth gambling prevention and resilience education: A harm reduction approach. *The Praeger International collection on addictions. Volume IV*. CT: Praeger, 339–50.

Lussier, I., Derevensky, J., Gupta, R., Bergevin, T., and Ellenbogen, S. (2007). Youth gambling behaviors: An examination of the role of resilience. *Psychology of Addictive Behaviors*, 21, 165–73.

Messerlian, C., Byrne, A., and Derevensky, J. (2004). Gambling, youth and the Internet: Should we be concerned? *The Canadian Child and Adolescent Psychiatry Review*, 13(1), 3–6.

Messerlian, C., and Derevensky, J. (2005). Youth gambling: A public health perspective. *Journal of Gambling Issues*, 14, 97–116.

Messerlian, C., and Derevensky, J. (2006). Social marketing campaigns for youth gambling prevention: Lessons learned from youth. *International Journal of Mental Health*, 4, 294–306.

Messerlian, C., and Derevensky, J. (2007). Evaluating the role of social marketing campaigns to prevent youth gambling problems: A qualitative study. *Canadian Journal of Public Health*, 98, 101–4.

Messerlian, C., Derevensky, J., and Gupta, R. (2004). A public health perspective for youth gambling: A prevention and harm minimization framework. *International Gambling Studies*, 4(2), 147–60.

Messerlian, C., Gillespie, M., and Derevensky, J. (2007). Beyond drugs and alcohol: Including gambling in our high-risk behavior framework. *Paediatrics and Child Health*, 12(3), 199–204.

Monaghan, S., and Derevensky, J. (2008). An appraisal of the impact of the depiction of gambling in society on youth. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 6, 1557–74.

Monaghan, S., and Derevensky, J. (2008). A critical review of the Internet gambling literature: Some policy recommendations. Report submitted to Nova Scotia Gaming Corporation.

Najavits, L. M., Grymala, L. D., and George, B. (2003). Can advertising increase awareness of problem gambling: A statewide survey of impact. *Psychology of Addictive Behaviors*, 17, 324–7.

North American Training Institute. Kids don't gamble... Wanna Bet? A curriculum for Grades 3-8. <https://nati.org/products/index.aspx?mode=desc&id=28>.

Productivity Commission. (1999). Australia's gambling industries. Report No. 10. Canberra: AusInfo. Shaffer, H. J., LaBrie, R., Scanlon, K. M. and Cummings, T. N. (1994). Pathological gambling among adolescents: Massachusetts Gambling Screen (MAGS). *Journal of Gambling Studies*, 10, 339–62.

Stewart, S.H, Kushner, M.G. (2003). Recent research on the comorbidity of alcoholism and pathological gambling. *Alcoholism Clinical and Experimental Research*, 27(2), 285–91.

Stinchfield R. (2001). A comparison of gambling among Minnesota public school students in 1992, 1995 and 1998. *Journal of Gambling Studies*, 17(4), 273–96.

Stockwell, T., Gruenewald, P. J., Toumbourou, J. W. (2005). *Preventing harmful substance use: The evidence base for policy and practice*. New York: John Wiley and Sons.

St-Pierre, R., Derevensky, J., Gupta, R. and Martin, I. (2011). Preventing lottery ticket sales to minors: Factors influencing retailers' compliance behavior. *International Gambling Studies*, 11, 173–92.

Turchi, R. M., and Derevensky, J. (2006). Youth gambling: Not a safe bet. *Current Opinions in Pediatrics*, 18(4), 454–8.

Turner, N. E., Macdonald J., and Somerset M. (2008). Life skills, mathematical reasoning and critical thinking: a curriculum for the prevention of problem gambling. *Journal of Gambling Studies*, 24(3), 367–80.

van Hamel, A., Derevensky, J., Dickson, L., and Gupta, R. (2007). Adolescent gambling and coping within a generalized high-risk behaviour framework. *Journal of Gambling Studies*, 23(4), 377–93.

Welte, J. B., Barnes, G. M., Wieczorek, W F., Tidwell, M. C., and Parker, J. (2001). Alcohol and gambling pathology among U.S. adults: prevalence, demographic patterns and comorbidity. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 62(5), 706–12.

Williams, R. J., Connolly, D., Wood, R.T., Currie, S., and Davis, R. M. (2004). Program findings that inform curriculum development for the prevention of problem gambling. *Gambling Research*, 16, 47–69.

Williams, R. J., Simpson, R. I., and West, B. (2007). Prevention of problem gambling. In G. Smith, D. C. Hodgins, and R. J. Williams (Eds.), *Research and measurement issues in gambling studies*. New York: Academic Press.

Williams, R. J., Wood, R. T., and Currie, S. (2010). *“Stacked Deck”: An effective high school curriculum to prevent problem gambling*. Lethbridge: Author.

Winters, K. C., Stinchfield, R., and Fulkerson, J. (1993). Patterns and characteristics of adolescent gambling. *Journal of Gambling Studies*, 9(4), 371–86.

Wynne, H., Smith, G., and Jacobs, D. (1996). Adolescent gambling and problem gambling in Alberta. Alberta Alcohol and Drug Abuse Commission.

Young, M., Tyler, B., and Lee, W. (2007). Destination-style gambling – A review of the literature concerning the reduction of problem gambling and related social harm through the consolidation of gambling supply structures. Report prepared for the Department of Justice, Victoria Government.

КАКО ДА ИМ СЕ ПОМОГНЕ НА АДОЛЕСЦЕНТИТЕ КОИ ИМААТ ПРОБЛЕМИ СО КОЦКАЊЕТО

Тековните програми за лекување како помош за адолесцентите и за младите возрасни лица со коцкарски проблеми, генерално се темелат врз мноштво теоретски приоди кои се паралелни на приодите применувани кај возрасни лица. Секој од овие приоди ја одразува причината и етиологијата што според него се поврзани со одреден коцкарски проблем. Различни теоретски приоди претпоставуваат постоење различни причини. Со оглед на малобројноста на лицата кои бараат помош за своето проблематично коцкање и со оглед на ограничената бројност на истражувањата со кои се испитува ефикасноста на различни опции на лекување, во моментот нема докажани научни поткрепи за тоа што, всушност, го сочинува најдобриот приод кон лекувањето, третирањето на ваквите лица. Емпириската поткрепа за ефикасните лекувања често се нарекува „најдобри практики“.

Како што беше претходно споменато во други поглавја, сè поголема е општата согласност дека проблематичните и патолошките коцкари не се хомогена група. Луѓето како поединци, не само што си имаат секои своја различна преференца на игри (според некои, лекувањето и помошта би требало да се ориентирани кон конкретни форми на коцкање), туку имаат и различни причини поради кои се коцкаат, различен степен и сериозност на коцкарскиот проблем, различни мотиви од кои бараат помош, така што, кога им се помага на лицата кои имаат проблем со коцкањето, мора да се земат предвид и посебните културолошки фактори. Исто така, има сè повеќе податоци дека голем дел од лицата на крајот и самите престануваат

со прекумерното, односно со проблематичното коцкање, низ појава што психолозите ја нарекуваат „природно закрепнување“, без никаква формална и структурирана интервенција или професионално лекување. Можеби некои од нив во одреден момент ќе попуштат и ќе му се вратат на коцкањето, но тоа навраќање некогаш е краткотрајно. За проблематичните коцкари е од клучно значење да станат свесни дека често имаат достапна помош и дека помошта може ефикасно да им се најде, не само со коцкарските проблеми, туку и при решавањето други сродни прашања од емоционалното и/или од менталното здравје, прашања кои можеби се токму главната причина за нивното прекумерно коцкање. Иако, според тековните податоци, помалку од 10 % од возрасните лица со коцкарски проблеми бараат формално лекување, а уште помалку адолесценти и млади веројатно ќе побараат лекување или помош од некој традиционален тип, важно е овој проблем да почне да се решава што е можно побрзо. Како што претходно стана збор, финансиските грижи се само еден од многубројните проблеми врзани со коцкањето. Ако не се успее мошне брзо да се разбие маѓепсаниот круг на проблематичното коцкање, краткорочните негативни последици лесно може да резултираат со големи долгорочни последици (на пример, напуштање на училиштето, прекинување на личните врски, законски прашања, проблеми со менталното здравје).

Програмите за лекување кои се достапни во моментот имаат доста тесен фокус кој зависи од теоретската перцепција од страна на психотерапевтот за тоа кои се главните причини за коцкарскиот проблем, потоа неговата досегашна стручна работа во областа зависности, и дали е поборник на „контролирано коцкање“ наспроти апстиненција. Меѓу психотерапевтите во САД доминира биомедицинскиот модел (во чии рамки на коцкањето се гледа како на болест), а во други земји доминираат когнитивно-бихевиоралниот модел (со содржани погрешни размислувања и неточни убедувања за компетенциите потребни за да се победи) или теоријата за општествено учење (земање на родителите, врсниците и другите значајни личности како модели, теорија која стекнува сè повеќе приврзаници). Според многубројни податоци, адолесцентните патолошки коцкари се впуштаат во многубројни видови коцкарски активности, но при различните терапевтски приоди, секако дека мора

да се имаат предвид културата, полот и возраста на конкретното лице. Останува апсолутно неопходно подобро да се сфатат основните причини што ја поттикнуваат желбата за коцкање. Површински гледано, повеќето поединци најчесто наведуваат дека се коцкаат за да ги повратат веќе изгубените пари, но често восхитот, возбудата, напливот на адреналин, уживањето се она што ги тера проблематичните коцкари да продолжат да се коцкаат и покрај тоа што постојано губат. Обидите да се повратат пари и да се покријат загубите, што често се нарекува „бркање“ на долгови, само доведуваат до уште поголема задолженост.

Неколку клинички набљудувања при работата со адолесцентни проблематични коцкари фрлија повеќе светлина врз психологијата на лицата кои бараат помош. Прво, психотерапевтите најчесто нема да се препознаат во ординација да им влезе лице кое се коцка и при тоа добива многу пари, а сака да престане. Штом добива, лицето се наоѓа „на врвот од светот“, се смета за паметен, интелигентен коцкар, мисли дека среќата засекогаш ќе биде на негова страна. Второ, повеќето адолесценти кои имаат проблем со коцкањето, најчесто одрекуваат што се случува и често укажуваат на своите пријатели кои наводно имаат „многу посериозен проблем“. Трето, повеќето адолесценти, како и возрасните на нивно место, бараат помош дури откако ќе паднат на дното и кога ќе сфатат дека веќе не можат да ги повратат изгубените пари, кога ќе ги стасаат сите нивни лаги и кога не знаат како да се извлечат од оковите на таа мака. И на крајот, многумина адолесценти силум ги носи на лекување член на блиското семејство (најчесто, родителите), момчето/девојката со кои се во врска, или нивен врсник кој е свесен дека тоа коцкање и сродните однесувања се надвор од контрола.

Младите често го прифаќаат себепризнавањето дека се коцкаат проблематично. Преовладува размислувањето во стилот „Мислам дека всушност и немам проблем, моите родители мислат така“ или „Можам да престанам во секое време“. Пред мојата ординација стои постер со критериумите на DSM-IV-MR-J за патолошко коцкање, и најдолу пишува: „Ако одговоривте потврдно на четири или на повеќе од овие прашања, веројатно имате коцкарски проблем“. Еднаш, еден тинејџер ми влезе во ординација откако го прочита напишаното на постерот и ми рече дека одговорил потврдно на сите

прашања, но не мисли дека има коцкарски проблем и покрај тоа што неговите родители, девојка и другари, сите мислат дека имал сериозен проблем.

Голем дел од капацитетите за лекување денес се поставени како дел од клиниките за борба против злоупотребата на супстанции: според наши искуства, адолесцентите велат дека не сакаат никој да ги види како влегуваат во тие клиники бидејќи првичната претстава им е дека коцкарскиот проблем „не е толку сериозен како оние со дрогата“. Општо земено, тинејџерите се неволни да признаат дека воопшто имаат проблем, а потоа, да побараат професионална помош за повеќето проблеми.

Со оглед на недоволните емпириски втемелени стратегии и на сложеноста во работата со адолесценти кои се соочуваат со коцкарски проблеми, во моментов се користат најразлични приоди. Некои клиничари тврдат дека всушност е многу важно видот на помошта која се нуди да се совпаѓа со личноста на корисникот. Ова знае да биде потешко одошто изгледа бидејќи многубројни терапевти и даватели на терапии имаат сопствена ориентација кога станува збор за работата со проблематични коцкари. Суштествено е да има добро совпаѓање и доверлив однос меѓу лицето кое бара помош и давателот на лекувањето. Во некои култури е многу важен и полот на давателот на лекувањето, додека во други, како најзначаен атрибут за тој давател се сфаќа неговата возраст, како и способноста да се поврзе и да ги сфати проблемите на адолесцентите.

Следува кус опис на секој од популарните приоди во лекувањето. Важно е да се спомене дека многубројни даватели на лекувањето знаат да користат и комбинација од неколку приоди, а зависно од потребите и очекувањата на корисникот и од нивната сопствена стручна ориентација.

ПСИХОДИНАМИЧНИ/ПСИХОАНАЛИТИЧКИ ПРИОДИ КОН ПРОБЛЕМАТИЧНОТО КОЦКАЊЕ

Кога почнувавме да го сфаќаме проблематичното коцкање, ова однесување го сметавме за форма на импулсивен чин кој на крајот резултира со маладаптивно однесување кое има многубројни негативни последици. Се веруваше дека импулсивниот порив кој го

мотивира коцкарот, произлегува од најразлични причини во самото тоа лице. Една од најраните претстави за основните причини кои поттикнуваат прекумерно коцкање произлезе од фројдовската психодинамична односно психоаналитичка перспектива (иако постојат суптилни разлики меѓу овие два приоди, често поимите се користат како да значат едно исто). Од оваа гледна точка, се верува дека однесувањето на импулсивно коцкање првенствено е сврзано со желбата кај поединецот да оствари задоволство и исполнетост. Како таков, самиот чин на коцкање се продолжува и се повторува бидејќи доведува до една многу пријатно чувство на исполнетост поради постигната цел. Меѓутоа, се смета дека самиот чин на коцкање на крајот доведува до тоа, лицето да чувствува вина поради своето однесување, по што и несвесно посакува да прими некаква казна. Психоаналитичарите-терапевти би тврделе дека повторуваното прекумерно коцкање најчесто резултира со финансиски загуби, и така лицето одново доживува некаков вид чувство на вина. Однесувањето според зададената улога (на прекумерно коцкање) се смета и дека претставува симбол, знак на еден бунт против едниот или и против двајцата родители (овде може да го споменеме Фројд и неговите размислувања за „Едиповиот комплекс“).

За да му помогне на клиентот да си го реши коцкарскиот проблем, терапевтот мора првенствено да се концентрира врз тоа да му помогне да ги сфати потеклото, несвесните одлуки и желби што лежат во основата на неговото коцкање. Целта во крајна линија е да му се помогне да ги реши своите длабоко вкоренети конфликти што впрочем и го поттикнуваат да почне да се коцка. Психодинамичниот приод во себе ја содржи традиционалната фројдовска теорија и се одвива низ долг и развлечен процес низ кој се решаваат нерешените конфликти и отворени прашања, пред лицето самото да ја согледа нужноста да престане да се коцка. Иако има долг историјат, овој приод не е популарен бидејќи долго трае додека му се помогне на лицето. Поконкретно, младите често не сфаќаат колку значаен е тој и најчесто бараат непосредни решенија за својот проблем. За разлика од повеќето други методологии на лекување, терапевтот кој го применува конкретно овој приод мора да е образован и да ги познава принципите и техниките на психоанализата. Поради ова, овој приод најчесто го применуваат само сертифицирани психоаналитичари или психијатри.

БИХЕВИОРАЛНИ ТЕРАПИИ

Наспроти психодинамичниот приод, бихевиоралните приоди, кои почнаа да се јавуваат во 1960-те години, работеа со концептот прекумерно коцкање од аспект на научени теркови на поттикнувања. Се смета дека однесувањата што коцкањето ги поттикнува и ги асоцира се наоѓаат на емоционално ниво (на пример, чувства на возбуденост, забавување, восхит) или се поврзуваат со финансиски добивки односно со освојување пари (постојат доволно докази како поткрепа за тоа дека, ако уште на почетокот се оствари „крупна добивка“, таа е фактор на ризик за проблематичното коцкање). Од гледна точка на бихевиорист, ако се сака да се разбере коцкарското однесување на едно лице, мора да се испитаат неговите општи теркови на однесување и на функционирање. За лицето кое применува третман со бихевиорална терапија, неопходно е да ги сфати корените на даденото однесување (односно, факторите кои постоеле пред него, како и оние активатори, „тригери“ односно настани кои го тераат лицето да продолжи да се коцка), потоа самиот нескриен чин на коцкање (значи, испитување на видовите и на зачестеноста на коцкањето во кое се впушта лицето, зголемена преокупираност со коцкањето, кога лицето мисли на загубите, губи контрола, го користи коцкањето како средство за справување со анксиозност, депресија, стрес или со тоа што го чувствува поради злоупотребувањето), и на крај, последиците сврзани со коцкарското однесување (поконкретно, терковите на поттикнување, кои можат да се емоционални или благопријатни, а можат да произлегуваат од освојување парични добивки, или од уживањето, восхитот и возбудата сврзани со коцкарската активност). Сите овие фактори можат поединечно да варираат зависно од значајни културолошки и фактори од опкружувањето. Она што исто така го знаеме за коцкањето, е тоа дека повремено, честопати како по случаен избор, се јавуваат, не само позитивните, туку и негативните поттици. Бидејќи овие теркови на однесување настануваат наизменично (на пример, се добиваат, па се губат пари), овие однесувања полесно се стекнуваат и потешко е да се престане со нив. По самата своја природа, и сеедно дали лицето добива или губи, коцкањето се јавува повремено. Никој не добива цело време, а исто така и не губи цело време. Ако некој губи секогаш кога се коцка,

поголема е веројатноста дека мошне брзо ќе прекине со тоа однесување (исклучок кон ова правило можеби е лотаријата каде имате можност, за релативно мал вложен паричен износ, да се освои огромна награда). Кога добива повремено или одвреме-навреме, лицето е мотивирано да „остане во играта“, во надеж дека постојано ќе му се повторува да добива.

Бихевиоралните терапии најчесто се обидуваат да го модифицираат теркот на коцкање кај лицето така што интервенираат во една или во повеќе компоненти сврзани со неговото однесување. На пример, ако се елиминираат или отстранат претходниците односно стимулите (понекогаш нарекувани „тригери“) кои го поттикнуваат коцкањето, поверојатно е дека однесувањето ќе може да се сведе на минимум или да се сопре. Кај постарите адолесценти и кај младите возрасни лица, ова може да значи да се избегнува местото каде се наоѓаат коцкарските машини, да не се читаат прогнозите за спортски настани во локалниот весник или да се избегнува одењето во казина или на други локации каде се случува коцкањето. Се прават посебни обиди за лицето да се задржи концентрирано врз тоа да осмислува алтернативни стратегии (на пример, за избегнување) со чија помош, секогаш кога може, однапред ќе се справува со настаните. Ако адолесцентот има пријатели кои се коцкаат, често му препорачуваме да се дружи со нив *ојџако* тие ќе завршат со коцкањето.

Во некои бихевиорални терапии се прави обид да се модифицираат терковите на поттикнување сврзани со коцкањето така што ќе се инкорпорира нешто што се нарекува „аверзивно условување“. Овде, со коцкањето асоцијативно се поврзуваат негативни, непријатни мисли, што веројатно ќе резултира така што лицето ќе посака да прекине со коцкањето. Ако коцкањето го придружуваат пријатни чувства, поголема е веројатноста дека лицето ќе сака и на таа да продолжи со таа активност. И обратно, ако го облеваат негативни емоции и чувства, лицето често ќе прави сè што може за да ја избегне ситуацијата во која се коцка. Во други бихевиорални терапии, особено оние од когнитивно-бихевиорална природа, многу поголем фокус се става врз реструктурирањето погрешни и ирационални мисли и чувства специфични за коцкањето. Главен фокус на интервенцијата станува лицето да се наведе да ги разбере и сфати концептите на случајноста, да ги разбере погрешните убедувања

(концептот според кој никој не може со точност да предвиди случајни настани), да биде свесно за неточните претпоставки и да си ги исправа невестинитите перцепции.

Иако многумина можат точно да го објаснат концептот на случајност кога станува збор за коцкањето, луѓето често го потиснуваат како сознание додека се коцкаат. Каде на друго место ќе најдете бистри и интелигентни лица кои, кога ќе влезат во казино или во која било коцкарска средина, си ја оставаат сета интелигенција надвор пред влезот? Останува реалноста дека сите коцкарски активности во рамки на одредена регулирана операција одат во полза на „куќата“ (на операторот), зашто инаку казината не би ги ни нуделе игрите. Коцкарската индустрија сака луѓето непрекинато да се коцкаат и притоа да уживаат. Основната претпоставка во таа смисла е дека колку подолго лицето игра и се забавува толку е поголема веројатноста дека ќе изгуби, па ќе се врати да игра повторно.

Дали операторите на играњето ја промовираат и ја поттикнуваат илузијата дека се има контрола? Да го земеме за пример рулетот. Во речиси секое современо казино, странично од тркалото, на масата стои електронски семафор кој ги покажува последните 14 до 20 добитни броеви. Ако го прашате крупието која е целта на тој семафор, веројатно ќе ви рече дека намената му е да им помогне на играчите да го изберат следниот „добитен“ број. Многумина си помагаат со овие податоци кога играат. Ако ги земеме непарните наспроти парните броеви, или црвените наспроти црните броеви, знаеме дека околу 50 % од времето, броевите ќе бидат едно или друго (како исклучок, повеќето маси за рулет имаат и еден-два броја во зелена боја, најчесто една или две нули). Веројатноста да се избере висок или низок број, или црвен наспроти црн број, најчесто е педесет проценти, но тие проценти се темелат врз стотици вртења на тркалото на рулетот. А сепак, луѓето го следат тој терк на броеви кои добиле и, по некоја долга низа црвени добитни броеви, го сфаќаат концептот според кој половина од времето низата треба да е црна, а половина од времето црвена. Поради тоа, склони се во следната тура да се обложат на црн број. За жал, белото топче кое се врти додека се врти и тркалото на рулетот не може да запомни каде застанало последен пат. Ова психолозите често го нарекуваат „законитост за независноста на настаните“. И покрај општата веројатност, секое вртење на рулетот е сосема различно и независно

од тоа пред него, значи не постои никаква поврзаност меѓу нив. Но, кај луѓето често се јавува таа когнитивна, перцепциска дисторзија, тие погрешно веруваат дека можат поточно да го предвидат исходот, односно каде ќе заврши следниот пат топчето на рулетот.

Уште еден пример како илустрација дека казината често ги наведуваат своите клиенти на когнитивна дисторзија. Во некои казина, одозгора врз слот-машината, стои блескава неонска табла на која пишува: „На нашите машини најмногу се кешира“, на пример, ќе додадат, 98 %. Ова звучи импресивно (најчесто за процентите мислиме како за одреден број од сто проценти), но всушност е нескриено рекламирање до клиентите во смисла дека, за секој долар што ќе го стават во овие машини, ќе исплатат помалку. Никаде нема известувања дека слот-машините исплаќаат и над 100 % зашто, кога тоа би било вистина, операторот на коцкарскиот објект би губел пари.

Разбивањето на ваквите когнитивни дисторзии и погрешни убедувања стана главен фокус на когнитивно-бихевиоралниот приод во укажувањето помош на лица со коцкарски проблем. Убедувањето дека освојувањето, победата, само што не се случило, станува главна причина поради која се продолжува со коцкањето. Друга суштествена перцепција е дека прекумерното коцкање произлегува од убедувањето дека може да се предвиди, да се влијае или да се контролира исходот од игрите на среќа. Врз искривените претстави и убедувања подоцна лесно влијае и го поттикнува самото коцкање во кое освојувањата најчесто се припишуваат на личните вештини, а загубите повеќе се сметаат за случајност и за лоша среќа. Особено мажите често си ги интернализираат мислите сврзани со коцкарските способности и имаат тенденција да си ги екстернализираат загубите (на пример, лоша среќа, слаб дилер, „ме деконцентрираа“, „оној до мене не знае да игра и ми ја упропасти шансата да добијам“). Кога лицето победува, никогаш не победува бидејќи дилерот е добар, туку зашто лично поседува исклучителни вештини и способности. Женските лица најчесто ги интернализираат како освојувањата така и загубите. Една популарна и ефикасна когнитивно-бихевиорална терапевтска рамка, често нарекувана „ЦБТ“ (СВТ), има за цел да му олесни на поединецот да стане свесен за своите мисли и за врските меѓу сопствените мисли, однесувања и емоции. Терапевтскиот процес е така замислен што му помага и го води лицето кое понатаму ја оспорува валидноста

на своите погрешни замисли и добива податоци и повратни информации низ едуцирање, логички дискусии и низ експериментирање. Се смета дека овој процес на крајот води кон промена на начинот на кој се размислува за коцкањето, кон модифицирање и кон намалување на однесувањето при коцкање, и кој е еден пореален начин на гледање на нештата, со што на лицето му се овозможува да им одолее на поривите да се коцка и да управува со своите негативни емоции и со тешкотиите без да прибегнува кон коцкањето. Се нагласуваат и стратегиите кои помагаат да се подобрат комуникацијата и решавањето проблеми, да се намали анксиозноста, а исто така и техниките за справување со секојдневните незгоди и кризи.

КУСИ ЛЕКУВАЊА И САМОСТОЈНО НАСОЧУВАНИ ЛЕКУВАЊА

Расте трендот кон поголема примена на покуси лекувања и интервенции за решавање голем број проблеми со менталното здравје, вклучително и на коцкарските проблеми. Бидејќи услугите на терапевтско лекување можеби не се лесно достапни за корисникот (што особено важи за младите кои можеби имаат ограничени финансии и не можат да платат или до центрите за лекување не може лесно да се стигне со средствата за јавен превоз), сè повеќе клинички истражувачи експериментираат со алтернативни приоди: работни тетратки за работа од дома (со или без телефонска терапевтска поддршка), прирачници за самопомош, телефонски системи за поддршка, онлајн-ресурси каде што лицата можат да побараат помош и поддршка преку мејл врз основа на интерактивните „чет-сесии“ во реално време. Овие нови приоди можат да ја засилат и овозможат лесната достапност на расположливите услуги и да го искористат за свои цели фактот што младите сеопшто ја прифаќаат компјутерски базираната технологија. Голем дел од овие приоди содржат ограничени непосредни интеракции со давателот на лекувањето, и така ги елиминираат потребата и товарот да се патува за да се добие помош. За возрасните се изготвени неколку иновативни програми за самопомош, а во моментот се работи на изготвување такви програми и за младите. За нив веќе се изготвени неколку вежби и програми за едукација, но нивната бројка ни од далеку не е доволна.

Во еден интересен пилот-проект наречен „Кажи си сè“, тимот клиничари од Меѓународниот центар за младински коцкарски проблеми и високоризични однесувања ја испитуваше ефикасноста од користењето онлајн интерактивен, веб-базиран сервис во реално време, нешто слично на „четот“ во рамки на „МСН Месинџер“. Овој сервис им овозможуваше на адолесцентите и на младите возрасни брза интервенција од страна на обучени студенти на постдипломски студии по клиничка психологија, кои им даваа помош на адолесцентите и на младите возрасни со коцкарски проблеми, и истовремено се канеа сите други на кои им требаше да побараат професионални услуги на советување. Врз основа на позитивните одговори примени од овие лица кои го користеа тој сервис, пилот-проектот се прогласи за многу успешен и можеби ќе стане еден од реално изводливите начини да се допре до младите на кои им треба помош. Примената на оваа нова технологија можеби е ефикасен приод за дел од младите кои не сакаат да се впуштаат во потрадиционални форми на терапија. Услугите можат да се обезбедуваат многу економично и ефикасно. Во моментот, во Центарот за зависности и за услуги за менталното здравје во Торонто се одвиваат експерименти за тоа како да се користат разни апликации како алатки за себеоценување. Овие иновативни приоди за интервенција ветуваат многу ако се знае колку на адолесцентите им е удобно во близина на компјутери, паметни телефони, таблети и секакви нови технологии. Други приоди користат комуникации преку циркуларни електронски дописи и мејлови, како начин да се обезбеди поддршка за проблематичните коцкари. Општо земено, се покажа дека овие куси интервенции донекаде се успешни со тоа што им помагаат на возрасните и на младите да намалат со коцкарското однесување. Се чини дека имаат неколку изразити предности ако се имаат предвид тешкотиите и проблемите со кои се соочуваат младите во смисла на достапност и на стигнување со јавен превоз. Неопходно е и натаму да се работи на овие стратегии за да може да се оцени нивниот долгорочен успех.

ФАРМАКОЛОШКО ЛЕКУВАЊЕ

Примената на интервенции со медикаменти или со фармаколошки препарати и натаму станува сè попопуларна како начин со кој се

помага да се потисне она што некои го нарекуваат биолошки пориви што често ја придружуваат потребата за коцкање. Многубројни проблематични коцкари споменуваат симптоми на откажување, односно апстинирање кога се обидуваат да прекинат со коцкањето, симптоми слични на оние кои ги доживуваат луѓето со зависност од дрога или од алкохол. Основа за оваа примена се и истражувањата за сличностите меѓу неколку зависнички однесувања (патолошко коцкање, злоупотреба на алкохол и на дроги), како и истражувањата за дополнителни сличности сврзани со неколку нарушувања на менталното здравје. Во генетските и во биолошките истражувања на зависничките однесувања се анализираат невронските патеки во мозокот кај зависникот. Во повеќе наврати се покажа дека главниот преносник, „трансмиситер“ на централниот нервен систем, допаминот, најсилно се поврзува со патеките на доживување задоволство во мозокот. Со неколку други биолошки модели се направи обид да се изолираат оние невронски патеки кои можат да се третираат со медикаменти, и со тоа да им се помогне на проблематичните коцкари да одолеат на поривот да се коцкаат. Некои лекови кои обично се нарекуваат ССРИ (селективни инхибитори на повторна апсорпција на серотонин) се покажаа како донекаде ефикасни кај извесен број возрасни проблематични коцкари. Меѓутоа, не се спроведоа клинички истражувања или интервенции со оваа категорија лекови кај адолесцентите. Во моментот, голем дел од овие истражувања спроведува Џон Грант од Универзитетот на Минесота. Грант се залага за приодот со психофармаколошко лекување за одредени лица (на пример, со „Налтрексон“), но силно се залага за вклучување на традиционалните форми на психотерапија во комбинација со медикаментите. Во моментот не постои медикамент кој е регулаторно одобрен за издавање на проблематични или на патолошки коцкари, иако расте бројката студии во кои се испитува ефикасноста на најразлични лекарства.

ГРУПИ ЗА САМОПОМОШ

Веројатно најстарата и најпозната група за самопомош наменета за проблематичните коцкари е „Анонимни коцкари“ (Gamblers Anonymous, GA). Основана е во 1950-тите години во Калифорнија,

а сега има подружници кои функционираат во најмалку 55 земји низ светот. Секој поединец следи програма која се нарекува „Програма во 12 чекори“. Оваа програма е изработена и приспособена според примерот на оригиналната програма „Анонимни алкохоличари“, група за самопомош која им помага на луѓето кои имаат проблеми поради прекумерно пиење. Во сите овие групи за самопомош, задолжително е тотално апстинирање од коцкањето. Групите на „Анонимни коцкари“ и нивните членови нудат чувство на заедничка цел, се поддржуваат и се охрабруваат меѓу себе, си помагаат секој од нив да се задржи во апстиненција од коцкањето. Најчесто се одржуваат чести средби (кои често зависат од големината и од населението на конкретниот град), а достапни се и групи за поддршка наменети за членовите на семејствата на лицата со проблеми. Како и во групата „Анонимни алкохоличари“, членовите повремено добиваат значки со кои одбележуваат времетраење на апстиненцијата (еден месец, три месеци итн.). Исто така, не е невообичаено членовите на „Анонимни коцкари“ да се вклучат и во други традиционални форми на психотерапија, истовремено додека се трудат да престанат со коцкање. Луѓето кои одамна се членови нагласуваат колку е важна структурата на самата група за поддршка, од каде што секој проблематичен коцкар има свој „спонзор“ кој му е достапен буквално 24 часа на ден. Се покажа дека присуството на состаноците е значаен фактор од кој може да се предвиди успешноста. На пример, дамнешните членови кои редовно одат на средбите, најчесто поминуваат одлично во програмата. Нашите искуства со адолесцентите и со младите возрасни не биле секогаш позитивни. Голем проблем е тоа што голем дел од членовите најчесто се постари, па овие млади имаат мака да се поврзат со потешките негативни последици кај постарите членови кои порано се коцкале. Голем дел од постарите членови велат дека коцкањето на крајот им го растурило семејството, им ги прекинало браковите, дека си го изгубиле домот поради него (младите велат дека не се во брак и дека сè уште живеат дома со родителите), некои членови велат дека изгубиле работни места и бизниси (тинејџерите велат дека не работат, но и дека не посетуваат настава), а трето признаваат дека извршиле посериозни кривични дела (тинејџерите најчесто не се впуштаат во проневери, во фалсификување и слично). Неколку јурисдикции организираат конкретни

средби на „Анонимни коцкари“ исклучиво наменети за младите, иако претпоставката е добра. Во овие случаи се очекува бројката на присутни лица да биде крајно ограничена. Иако програмата ветува многу, се покажа дека е многу тешко да се мотивираат тинејџерите да присуствуваат на состаноци во исто време и секој ден.

СЕМЕЈНА ПСИХОТЕРАПИЈА

Неколку напреднати верзии од интервентните програми со семејна психотерапија наменети за лекување лица со нарушувања на злоупотреба на супстанции се приспособени за лица кои се соочуваат со проблеми со коцкање. Во овие програми, членовите на семејството кои не се коцкари или се непроблематични коцкари најчесто минуваат низ инструкции и низ обука за тоа како да применуваат бихевиорални принципи за да ја зајакнат апстиненцијата од коцкање кај лицето кое доживува проблеми поврзани со коцкањето. Се нудат и стратегии за управување со парите како помош во следењето и во контролата врз трошоците кои ги прави коцкарот. Дополнителна битна компонента е обидот да му се помогне на семејството да го сфати однесувањето на проблематичниот коцкар. Иако традиционално се користи за возрасни лица, од искуство дознаваме дека овој приод е значајно дополние кога се работи со адолесценти и со млади возрасни лица. На нашите сеанси, ги охрабруваме адолесцентите и младите возрасни лица да донесат со себе лица кои им значат, сеедно дали тоа се родители, браќа и сестри, партнери/партнерки во врска, блиски пријатели, или други роднини. Многу поучно и полезно може да биде ако им се помогне на родителите, на браќата и сестрите и на други лица кои му значат на проблематичниот коцкар, да ги разберат знаците за предупредување од проблематично коцкање, како и силната желба за коцкање. Овие лица можат да му понудат на тоа лице поддршка од сличен вид како оној на кој се наидува во „Анонимни коцкари“, а истовремено тие внимателно го следат однесувањето на засегнатото лице.

ПОМОШ ЗА МЛАДИТЕ СО КОЦКАРСКИ ПРОБЛЕМИ

Нашиот клинички тим над петнаесет години работи со адолесценти и со млади возрасни лица кои имаат проблеми со прекумерното

коцкање. Врз основа на нашата клиничка и истражувачка работа во рамките на Центарот за лекување при Универзитетот Мекгил, одамна тврдиме дека еден динамичен интерактивен приод мора да ги земе предвид многубројните фактори кои се наоѓаат во интеракција кога им се помага на младите кои се соочуваат со значителни коцкарски проблеми. Поддршката за *Ойшијаиша теорија на зависноста* од Дуранд Џејкобс во однос на адолесцентите како проблематични коцкари дополнително сугерира дека адолесцентите како проблематични и како патолошки коцкари генерално искажуваат докази за постоење извесна биолошка диспонираност (можеби хиперактивност, нарушување со недоволно внимание, депресија, нарушувања на анксиозноста). Младите проблематични коцкари, како возрасните со истиот проблем, додека се коцкаат се посклони кон дисоцијација (на пример, губат претстава за времето, се чувствуваат како на сосема друго место), при коцкање демонстрираат повеќе погрешни убедувања и перцепции, искажуваат подепресивни однесувања и кај нив е поголема веројатноста дека ќе искажат повисока стапка на други проблеми со зависности и со менталното здравје. Нашето искуство ни укажува дека просто лекувањето на коцкарскиот проблем, одвоено од преостанатите силни тешкотии од општествена, физиолошка, развојна, сознајна и од емоционална природа, можеби ќе доведе до краткорочен успех, но на крајот ќе ја зголеми веројатноста од попуштање и од враќање на претходните нивоа на проблематично коцкање.

МОДЕЛОТ „ПРОМЕНА ВО ФАЗИ“

Поновите активности навестуваат дека *Транстеоретскиот модел на намерно однесување* од Прохаска и од Диклементе, инаку првично наменет за возрасни лица, може да е полезен и да помогне да се разберат лекувањето и природното закрепнување кај патолошките коцкари. Поконкретно, Карло Диклементе и неговите колеги тврдат дека моделот „промена во фази“ претставува одржлива концепциска рамка како ефикасна програма на лекување наменета за адолесцентни патолошки коцкари. Во овој модел се испитува процесот на промена, од почнување па сè до прекин на проблематичното коцкарско однесување кај лицето. Според него, терковите на однесување, во

овој случај на коцкањето, не се создаваат, модифицираат или прекинуваат во само еден миг. Всушност, моделот опишува различни чекори (фази) од процесот во кој лицата се впуштаат со цел успешно да ги модифицираат сопствените однесувања. За промена на моделот неопходно е веќе да постојат неколку истакнати фази, и во него се опишуваат мотивациите и процесот на промени низ времето, а и натаму се навестува дека, во рамките на секоја фаза, постои одреден број конкретни задачи кои мора да се извршат и цели кои мора да се постигнат пред лицето да може да премине од една фаза во таа веднаш по неа.

Во текот на првичната фаза, која инаку се опишува како „фаза на првично размислување“ („преконтемплатија“), лицето можеби ќе размислува да си ги промени терковите по кои се коцка, но всушност не е дека сериозно размислува да престане да се коцка, па дури и да ја намали зачестеноста на своето коцкање. Во тој момент, лицето уште „не треснало од каменото дно“ и не е вистински очајно. Ако и вели дека можеби ќе престане да се коцка или ќе го намали коцкањето, тоа го прави единствено за да ги смири другите и не се концентрира за сериозно да помисли дека ќе престане со коцкањето или ќе го намали. Примарната цел за терапевтот во оваа фаза е кај лицето да создаде заинтересираност и дискусија во врска со желбата да се смени однесувањето на прекумерно коцкање. По фазата на првично размислување следува „фазата на вистинско размислување“, во која лицето почнува сериозно да помислува дека ќе го промени, односно ќе го модифицира коцкарското однесување. Дел од ова е и значително длабоко размислување за себеси, сфаќањето колку е сериозен проблемот со кој лицето се соочува, и прифаќање и признавање на негативните последици директно поврзани со прекумерното коцкање. Длабокото размислување за промени, прекинувањето или укинувањето на коцкањето претставуваат клучен напредок и му помагаат на лицето со коцкарски проблеми. На крајот, ова лице напредува кон „фазата на подготвување“, каде што се подготвува да си го промени однесувањето. Покрај само длабокото размислување и замислување за промените во сопственото однесување, лицето се посветува и всушност почнува да ја планира таа промена. Во оваа фаза спаѓа и изразување посветеност кон целта, каде што лицето, во соработка со психотерапевт, избира реален план и програма за

промени. Како резултат од ова, во следната фаза, „фаза на дејствување“, лицето всушност почнува да си го менува однесувањето со цел да отпочне ново со кое ќе го замени дотогашното коцкарско однесување (идеално е ако не го замени коцкањето со друго зависничко однесување). Адолесцентите можат да почнат да се рефокусираат врз дружењето со пријатели и други врсници (не со коцкање при тоа), да почнат да се занимаваат со спорт, можеби и да излегуваат на рандеуа, да одат на кино итн. И на крајот, според моделот, лицата кои успешно си го промениле, односно модифицирале однесувањето ќе настојуваат да преминат кон „фазата на одржување“, каде што си ја задржуваат апстиненцијата од коцкање со текот на времето и ја интегрираат во нов животен стил како адолесценти. Овој модел веќе се применува и заклучено е дека е многу полезен кога се работи со лица со зависнички однесувања, а може да има значајни импликации и за младите проблематични коцкари. Иако фазите во овој модел на промени се логички поставени во клиничка смисла, во моментот има многу малку емпириски докази како поткрепа на неговата ефикасност и полезност. Процесот изгледа релативно едноставен за секој што се обидува да престане со коцкањето, но самото тоа знае да биде мачен, болен процес, нешто кое се доживува како загуба на најдобриот пријател.

Адолесцентите на многу начини всушност и не се разликуваат од возрасните лица во смисла на причините поради кои се коцкаат, иако се тврди дека мозокот сосема им созрева дури кога ќе наполнил по околу 24 години. Сепак, адолесценцијата како период на развој се карактеризира со изразити убедувања и е придружена со биолошки, физички и со психолошки промени. Поради тоа, работењето со адолесценти со себе носи и неколку особени предизвици.

Меѓу клиничарите и теоретичарите останува извесна контроверзија околу тоа дали посакуваниот исход за лицата со тешки коцкарски проблеми треба да биде апстиненцијата или контролираното коцкање. Нашите клинички искуства со адолесцентите и со младите возрасни навестува дека апстиненцијата останува посакувана цел со оглед на тоа дека повеќето лица имаат тешкотија, не само да ги одредат временските и/или паричните граници, туку и да ги одржуваат, односно да се придржуваат до нив. И покрај големиот процент адолесценти и млади возрасни кои го претпочитаат приодот

на контролирано коцкање („Вие само научете ме како умерено да се коцкам, за да можам да уживам“), нашите истражувања и клинички искуства навестуваат дека, иако контролираното коцкање може да е преодна цел, апстиненцијата е неопходна за да се спречат зголемени нивоа на коцкање и на враќање на старото. Ако лицето сака да продолжи и натаму да ужива во коцкањето, и натаму да одржи доволно ниво восхитеност и возбуда (што проблематичните коцкари често го нарекуваат „наплив на адреналин“), мора да се случат две нешта: (а) лицето мора непрекинато да го зголемува обемот на своите обложувања, и (б) мора почесто да се коцка. Иако контролираното, односно умерено коцкање претставува добар почеток, нашата цел е на крајот младите луѓе кои се соочуваат со коцкарски проблеми одново да почнат да живеат здраво, да се погрижиме дека нивното коцкање нема да им го замени некое друго ризично однесување, дека ќе се постигне апстиненција.

Слично како кај преостанатите проблеми со менталното здравје, адолесцентите со коцкарски проблеми најчесто не доаѓаат сами на лекување доколку немаат некаков надворешен притисок или влијание (најчесто од родители или од свои врсници). Се смета дека има повеќе причини за фактот што овие лица не бараат помош, меѓу другото: (а) од страв дека ќе бидат идентификувани, (б) имаат претстава за себе дека се непобедливи и неранливи пред негативните последици во иднина, (в) имаат негативен став кон психотерапијата, (г) се чувствуваат виновни поради нивните коцкарски проблеми, (г) не признаваат и не прифаќаат дека имаат проблем со коцкањето иако бележат многу бодови во филтрите-прашалници за сериозност на постојното коцкање, (д) не се подготвени да престанат да се коцкаат и покрај негативните последици, и (ѓ) длабоко во себе веруваат дека природно се способни да закрепнат и да се контролираат.

Родителите, пријателите, наставниците, судскиот систем и локалната СОС-телефонска линија за помош и проследување се примарните извори преку кои повеќето центри за лекување примаат податоци за овие лица. Како дел од програмите за теренска превенција и интервенција при Меѓународниот центар за младински коцкарски проблеми и високоризични однесувања, до училиштата се доставуваат постери и брошури, често се поведуваат медиумски кампањи, а се организираат и работилници за училишните

психолози, советниците за избор на занимање, социјалните работници, наставниците и непосредно, за децата и за адолесцентите, со цел да се зголеми свесноста за прашањата поврзани со коцкањето кај младите. Како резултат од овие теренски активности, адолесцентите и членовите на нивните семејства директно ни се обраќаат со молба за помош. На интернет-страницата на Центарот (www.youthgambling.com) се генерираат и неколку прашалници за помош и поткрепа преку интернет.

Искуствата од истражувањата и од клиничкото работење укажуваат дека адолесцентните проблематични коцкари си оформуваат своја друштвена мрежа која се состои од други врсници со коцкарски проблеми. Чест резултат од ова е адолесцентите кои побарале помош за некој коцкарски проблем често да упатуваат и свои пријатели за помош. Откако ќе прифатат и ќе сфатат дека имаат сериозен коцкарски проблем, адолесцентите најчесто стануваат силно свесни за коцкарските проблеми кај своите пријатели. Некои од нив на крајот успеваат да ги убедат своите врсници и тие да побараат помош.

Адолесцентите со коцкарски проблеми имаат ограничен пристап до посебни средства потребни за професионална помош и многумина на почетокот бараат помош без знаење од родителите, поради што лекувањето се нуди бесплатно. Во многу јурисдикции се засилува трендот ваква помош да им се нуди бесплатно на младите, при што потребните средства ги даваат операторите на коцкарски субјекти кои го покриваат најголемиот дел од трошоците, или со доброволни донации, или преку задолжителни наметнати давачки.

Локацијата на објектот за лекување некогаш може да е важна за успешно привлекување и работа со младите коцкари. Загриженоста дека некој ќе ги види како влегуваат во установа за лекување од зависности, во центар за ментално здравје или во болница може да обесхрабри некои млади кои нема да побараат лекување. Суштествено е до установата да се стигне лесно со јавен превоз бидејќи повеќето млади клиенти немаат свои автомобили или пари за такси.

Пред да го прикажеме приодот за работа со адолесценти и со млади возрасни луѓе кои имаат коцкарски проблеми, треба да споменеме дека многумина адолесценти самите одлучуваат дека ќе престанат да се коцкаат и тоа им успева низ процес на природно закрепнување.

Во литературата на тема злоупотреба на супстанцииите има сè повеќе докази во врска со овој феномен, но психолозите допрва почнуваат да го сфаќаат овој феномен во однос на проблематичното коцкање. Како што споменавме претходно, стапката на раширеност на проблематичното коцкање меѓу адолесцентите и младите возрасни лица е значително повисока одошто кај возрасната популација. Ова веројатно значи дека, откако ќе созреат и ќе почнат да преземаат обврски на возрасни личности, овие млади луѓе престануваат да се коцкаат прекумерно. За жал, често им остануваат негативните последици од нивното претходно прекумерно коцкање – меѓу другото, нарушени и проблематични семејни односи и односи со нивните врсници, слабиот успех на училиште, повисоките стапки на отпишување од училиште, сродни нарушувања на менталното здравје, кривично досие. Исто така, знаеме дека стапката на рецидив кај лицата кои не примиле некаква форма на поддршка знае да е повисока одошто кај оние кои примиле традиционална помош. Добрата вест е дека, во повеќето локални заедници, на лицата кои се соочуваат со коцкарски проблеми им стојат на располагање помош и поддршка.

ПРИОДОТ ВО ЛЕКУВАЊЕТО ОД МЕКГИЛ

Приодот во лекувањето од страна на Универзитетот Мекгил е изготвен врз основа на наодите од досегашните истражувања и на нашата клиничка работа со адолесценти и со млади возрасни лица кои се проблематични коцкари. Филозофијата на самото лекување тргнува од претпоставката дека одржливата апстиненција е крајно нужна доколку се сака младите да закрепнат од коцкањето и од проблемите поврзани со коцкањето, да се намали веројатноста за рецидив и дека, кај голем број лица, можеби ќе треба истовремено да се решаваат најразлични проблеми во делот на социјалното и на менталното здравје (на пример, развивање или одново воспоставување општествени мрежи, јакнење на личната способност за справување со разни негативности, решавање прашања поврзани со когнитивните дисторзии, помагање лицето да се справи со нарушување на недоволно внимание и на хиперактивност, и општо прашања на менталното здравје поврзани со депресијата и со анксиозноста). Младите претпочитаат контролирано коцкање (тоа е способност на

лицето да се придржува до границите што самото однапред си ги поставило) и тоа може да е преодна цел доколку се работи за адолесценти, но според наши искуства, на крајот нужна станува апстиненцијата. Кога прифаќаме адолесцентот да зацрта првични цели со кои ќе си го намали коцкањето наместо веднаш да почне да апстинира, добиваме време да развиеме силни и функционални сојузништва пред да му ја воведеме потребата од непрекината апстиненција.

Според нашите клинички искуства, адолесцентот најчесто мора внимателно да се следи најмалку една година откако ќе му заврши формалното лекување. Ова следење може да се спроведува преку телефонски разговори, електронска пошта или преку интерактивен „чет“, и не е нужно адолесцентот физички да присуствува на дадената сесанса. Ги поттикнуваме младите кои можеби попуштиле и му се вратиле на коцкањето, повторно да ни се обратат за помош. Попуштањето е мошне вообичаено кај оваа категорија лица и често се случува со текот на времето, така што нивното повторно обраќање за помош не треба да се доживува негативно, како нивна слабост.

ЧЕКОРИ ВО ЛЕКУВАЊЕТО

Овде опишаните фази ги користи Центарот за лекување при Универзитетот Мекгил, но како такви често се користат во многу други установи за лекување.

1. Приемни разговори

Приемните разговори најчесто се одвиваат низ неколку сесанси. Главната цел е адолесцентот и давателот на лекувањето постепено да се запознаат. Секој си ги искажува своите очекувања, и се воспоставува функционална релација. На тие први сесанси се утврдува сериозноста на коцкарскиот проблем кај тоа лице. Меѓу другото за таа цел се користи разговор за зачестеноста на коцкањето, за паричните износи на кои лицето се обложува и ги изгубило, за тоа со каков вид коцкање се занимава, колку најчесто траат епизодите на коцкање, кои фактори поттикнуваат на коцкање, кои негативни последици се случиле поради прекумерното коцкање (на пример, проблеми во семејството и/или со врсниците, успехот и резултатите на

училиште или на работа, проблеми со законот). По потреба, на овие првични сеанси може да се разговара и за други прашања на менталното здравје. Важно е да се направи обид за јасно искажување на проблемот, да му се помогне на адолесцентот да ги сфати главните причини поради кои се коцка. Повеќето адолесценти тврдат дека непрекинато се коцкаат за да си ги повратат изгубените пари, но оваа причина најчесто не е нивниот примарен и основен мотив. Возбудата и уживањето при коцкање се две причини кои најмногу преовладуваат. Меѓутоа, за некои лица, коцкањето е одлично скршување од секојдневните проблеми, за нив тоа претставува бегство (иако, само привремено) од секојдневната рутина или од проблемите со менталното здравје или во односите со други.

Посиавување дијагноза

Дел од приемната процедура е и делумно структурираното интервју каде што се користат критериумите од DSM-IV-MR-J или од DSM-IV, зависно од возраста на корисникот, во случај на патолошко коцкање, како и со цел да се идентификуваат релевантните коцкарски однесувања (на пример, претпочитани активности, зачестеност, теркови на обложување, дотогашен историјат на коцкањето, натрупаните загуби, финансиски проблеми, проблеми со законот). Ова на лицето и на давателот на лекувањето им дава појасна слика за коцкарските модели на лицето и за сериозноста на придружните проблеми.

Функционална оцена

Функционалното оценување е многу важна компонента кога се планира процесот на лекување. Негов дел е и собирањето информации за неколку области, вклучително активатори за проблематичното коцкање, когнитивни и мисловни процеси, однесувања, емоции пред и по епизодите на коцкање, последици кои се случуваат по таквите епизоди. Давателот на лекувањето добива многу важни податоци од утврдувањето активатори, оние елементи од опкружувањето кои можат да го поттикнат лицето на коцкање (казина, барови со електронски коцкарски машини, рекламни пораки на интернет, телевизиски или радиореклами, покер-забави, телевизиски

пренеси на спортски настани итн.), потоа од разни лица (пријатели кои се коцкаат), активности (одење на забава, прекумерно консумирање алкохол, или дисрегулирање емоционални состојби (на пример, анксиозност, осаменост, чувство на загуба, депресија). Иако многумина можеби на почетокот не се свесни дека за нив постојат овие активатори, можат да ги идентификуваат низ разговори за своите дотогашни искуства или така што ќе ги анализираат своите записи од личниот дневник (кој е една од компонентите во психотерапевтскиот процес). Ќе треба да се идентификуваат и надминат когнитивните дисторзии кои произлегуваат од изложеноста до активаторите (на пример, „Ако сега се коцкам, ќе ми биде поопуштено за вечерашнава забава и поубаво ќе си поминам“). И најпосле, се истражуваат последиците од епизодите на прекумерно, без контрола, или коцкање без прекин.

Оценување и мотивирање на мотивираноста за промена

Иако лицата доброволно бараат помош, можеби многумина на почетокот и не се толку мотивирани да учествуваат. Доста голема бројка млади доаѓаат на сеансите за лекување поради притисоци од своите родители, поради задолжителни упатувања од судскиот систем, или на наговор од страна на нивни блиски лица (на пример, момчиња, девојки), а и бидејќи се плашат дека ќе ги изгубат личните врски. Други доаѓаат од нужност и од страв дека ако нивната девојка или момче дознаат дека се коцкаат, ќе ги остават. Многу е вообичаено лицето да лаже за своето коцкање, и многу мал број проблематични коцкари на почетокот признаваат дека нивното коцкање излегло од контрола и покрај низите во кои губат, и покрај прекумерното време што го одвојуваат за коцкање, и покрај цело мноштво негативни последици.

Психотерапијата кај секое нарушување на зависност или на менталното здравје знае да биде долг и мачен процес кој налага значаен напор и фокусираност од страна на проблематичниот коцкар. Од таа причина, пред да почне каква било интервенција, важно е да се оцени колку лицето е подготвено и мотивирано за промена. Не е нетипично или невообичаено мотивираноста кај проблематичниот коцкар да флукутира во текот на лекувањето. Во суштествените

психотерапевтски елементи кои се дел од разговорот за оценување на мотивацијата кај лицето кое се соочува со коцкарски проблеми спаѓа и следното: (а) давање лични и многу конкретни податоци релевантни за ситуацијата на лицето (утврдување на реалната состојба), (б) префрлање на одговорноста за лекување врз лицето, (в) дозволување лицето да се впушти во вежбата наречена „баланс на одлучувањето“, каде што може да ги одмери хипотетичката цена и поволности доколку продолжи да се коцка наспроти доколку престане да се коцка, (г) нудење неколку алтернативни опции зависно од ситуацијата и давање објективни совети, и (д) поттикнување на способностите на лицето за одлучување. Секако, клучни компоненти за секоја терапевтска релација се и организирањето безбедно опкружување во кое ќе се споделуваат искуства, како и слушањето на лицето со многу емпатија.

2. Психотерапија за лица со коцкарски проблеми

Опишто опкружување за психотерапијата

Во Меѓународниот центар за младински коцкарски проблеми и високоризични однесувања, редовно вработен психолог дава поединечна психотерапија и помош за проблематичниот коцкар. Повеќето, се бара присуство и на врсници со слични коцкарски проблеми, членови на семејството или на други значајни личности во животот на тоа лице. Иако има многубројни предности, групната психотерапија често е крајно тешка за координирање поради различните распореди на секој учесник. Најчесто се организира еднаш неделно; но, доколку терапевтот смета дека се потребни и почести сеанси, се прават соодветни приспособувања на краткорочна основа. Вкупната бројка на сите сеанси може да се разликува зависно од тоа колку мотивираност има кај лицето, колкави се степенот и времетраењето на неговото коцкање, колку сериозно е коцкањето, и други придружни прашања на менталното здравје. Лекувањето најчесто трае од 20 до 50 сеанси.

Доколку адолесцентот се соочува со коцкарски проблеми, на секоја сеанса се нагласува дека секој мора да е сосема искрен и притоа се создава атмосфера на неосудување, што е од суштинско значење во смисла дека се создава опкружување во кое адолесцентот не се

плаши од реакции на разочарување или на осуда во случај да не се постигнат со успех личните цели зацртани за таа недела.

Заемното почитување е еден од врвните приоритети: адолесцентите се повикуваат на висок стандард на лична одговорност. Од нив се бара да го почитуваат времето на давателот на лекувањето. Ова значи дека лицето навреме и однапред телефонира доколку откажува и/или презакажува средби, дека навреме доаѓа на сеанса, дека е посветено да ги исполни зададените задачи од една до друга сеанса.

Утврдување цели

На почетокот од средбите се установуваат општите цели за помошта и тие подоцна во текот на терапевтскиот процес неколкупати се ревидираат. Помали, објективни и мерливи цели на ниво на недели, исто така се клучен дел од создавањето опкружување во кое лицата ќе можат да се чувствуваат поддржувани, мотивирани, и да следат како напредуваат во текот на процесот на своето заздравување. Важно е целите да бидат приспособени специјално кон приоритетите на лицето и кон сериозноста на неговото коцкање, и да зависат од тоа дали лицето има и некои придружни проблеми со менталното здравје. Во повеќето случаи, истовремено се работи на повеќе цели во текот на повеќе сеанси, а истовремено се приспособува времето кое се одредува за секоја цел за да се задоволат потребите на лицето.

Промени и активатори во ојкружувањето

Откако како дел од функционалната оценка ќе се одредат активаторите, станува можно тие проактивно да се решаваат за време на процесот на интервенција. На пример, еден од најчестите активатори за коцкањето е да се имаат големи парични суми со себе (што е сврзано со нивната возраст). Во овој случај, на адолесцентот му се помага да усвои стратегија со која ќе го сведе на минимум носењето големи суми со себе и ќе си го ограничи пристапот до повлекувањето готовина од банкомати. Во еден случај, родителот кој финансиски си го издржуваше синот, секој ден уплатуваше парична сума на неговата сметка во банка, а не еднаш неделно. Во други примери за активатори спаѓаат забележувањето реклами или заштитни знаци за коцкање, личната анксиозност или депресија, тешкотиите во меѓучовечките односи,

поттикнувањето од страна на врсници, стресните ситуации на училиште или на работа, како и потребата брзо да се дојде до пари. Понекогаш, со самото тоа што станува свесно за активаторите околу себе, лицето е способно да се справува со поривите за коцкање. На лицата кои се зависни од машинско коцкање (на пример, „слот-машини“, ВЛТ-терминали, покер-машини) им се инсистира да не поминуваат време во објекти каде што се наоѓаат тие машини. Иако веројатно е невозможно да се елиминираат сите активатори (на пример, „скокачки пораки“, тикети за лотарија на касите во маркети, рекламните на билборди), сепак е возможно да му се помогне на лицето да го сфати значењето на активаторите кои го поттикнуваат да се коцка.

Сфаќање на мотивиите за коцкање

Повеќето адолесценти кои се соочуваат со сериозни коцкарски проблеми, продолжуваат да се коцкаат, иако се соочуваат со повторувани загуби и со сериозни негативни последици поради нивната потреба да се дисоцираат и да избегаат од стресни ситуации, што може да има врска со училиштето, со семејството или со врсниците. Многу млади кои имаат коцкарски проблеми изјавуваат дека, кога се коцкаат, влегуваат во еден поинаков свет, свет без проблеми и стресови. Тврдат дека, додека се коцкаат, се чувствуваат полни сила и живи, дека другите им се восхитуваат и ги почитуваат, дека времето бргу им минува и дека ги забораваат сите свои проблеми – сеедно дали се тие психолошки, финансиски, друштвен, семејни, поврзани со училиштето или со работната средина, или со законот. За многу млади лица кои доживуваат коцкарски проблеми, нивното коцкање така станува најдобро бегство, иако само накусо. Од нивна гледна точка, добар е оној ден во кој парите што им се одредени за коцкање им траат цел ден – а, лош е кога ги губат парите за еден час.

Од адолесцентот се бара да напише краток состав за тоа зошто точно чувствува потреба да се коцка – „Што ми прави коцкањето“. Самото коцкање може да биде поттикнувачко за играчот, но како во позитивна така и во негативна смисла, да му нуди повремени пријатни чувства или излез за бегство од негативни ситуации или емоции. Ова барем делумно е причината поради која адолесцентите со коцкарски проблеми продолжуваат да се коцкаат и покрај потенцијално

сериозно негативните долгорочни последици. А, пишувањето за самото коцкање е важно од повеќе причини. Прво, му овозможува на давателот на лекувањето подобро да ги сфати претставите што лицето ги има за причините за неговото прекумерно коцкање. Уште поважно, пишувањето му овозможува на лицето да ги искаже и подобро да ги сфати основните причини за своето коцкање. Следуваат извадоци од неколку такви записи на адолесценти кои минале низ нашата установа за лекување. Во првиот се нагласуваат тешкотии во меѓучовечките односи и слабите вештини на справување/приспособување, додека во вториот се илустрира како коцкањето му помогнало на лицето да си ја ублажи депресивната состојба и му понудило психолошко бегство.

„Отсекогаш сум се мачел да се спријателам, никогаш сум немал девојка. Сега коцкањето ми стана најдобар пријател и единствената вистинска љубов. Мојам да му се обратам во секој момент, добар или лош сејдно, и тоа секогаш ќе биде тука за мене“. (Машко лице, 18 години)

„Коцкање? Па... чудно е да кажам која му е позитивната страна зашто ми го сврте животот главечки, ама претпоставувам, привлечно ми е дека така ми прави да се чувствувам многу жив, многу среќен, како сосема да припаѓам некаде, ама само додека се коцкам. А, потоа, кога ќе ми спадне расположението, сфаќам што сум сторил, сфаќам колку сум изгубил, и тоа е полошо одошто можам да објаснам. Претпоставувам, просто имам потреба одвреме-навреме да се чувствувам добро – коцкањето ми дозволува да избегам од оваа црна дупка што се вика мојот живот“. (Машко лице, 17 години)

Анализа на коцкарскиите епизоди

Многу е важно лицето да стане свесно за психолошките и за емоционалните активатори за коцкањето и за своите бихевиорални реакции на тие активатори, како и за последиците кои следуваат. Ваквото сфаќање и критичка анализа можат да му дадат чувство на сила како на адолесцент, и најпосле да го охрабрат да внесе долгорочни промени во своето однесување. Суштествено е лицето да не ја припишува вината за повторуваните загуби на некој надворешен настан (на пример, на лоша среќа или, како што се изрази еден клиент, „родителите

цело време ми дишеа во врат, не може да се концентрирам и да ги разгледам сите статистики што ми требаа да го избирам победничкиот тим“). На некој начин, проблематичните коцкари се како алкохоличари. Многубројни алкохоличари си имаат омилен пијалак, но ако тој им се тргне, неминовно ќе преминат кон друг. Еден младинец, кој инаку прекумерно играше „блекџек“ во локалното казино, рече дека оние кои се коцкаат на електронските коцкарски машини („слот-машините“) се „глупави“ бидејќи таму не треба никаква вештина. Успеавме да го „извадиме“ од казиното, по што почна да се коцка на машини, додека на крајот сосема не престана да се коцка.

Веќе споменаваме колку е важно да се идентификуваат активаторите и да се постапува со нив. Меѓутоа, важно е и да се сфатат оние мигови од денот на лицето во кои тоа како да нема порив да се коцка. Суштествено е да се идентификуваат околностите, делот од денот, емоционалната состојба, нивото на активност, физичката близина до коцкарските локации итн. Ова станува сè потешко бидејќи коцкањето преку интернет многу се шири и насекаде се користи технологијата на паметните телефони, која овозможува лесен пристап и дава можност за коцкање 24 часа на ден, седум дена во неделата. Ако се сфатат околностите во кои поривот за коцкање е смален или го нема, тоа помага да се осмислат насоки со кои давателот на лекувањето може одново да создаде слични ситуации, во други делови од денот. На пример, забележавме дека многубројни млади коцкари кои минуваат низ лекувањето, често изјавуваат дека кога активно се занимаваат со разни спортови заедно со пријатели, на пример кога возат велосипед или се занимаваат со некој друг вид физичка активност (на пример, во вежбалница), се чувствуваат подобро и умот им е ослободен од желбата за коцкање, не само за време на конкретната активност, туку и по неа. Како резултат од тоа, кога на вакви млади лица им се помага да си ја структурираат и организираат неделата, се прават обиди слични активности да има секој ден.

Уиврдување рејер за коцкарскојо однесување и йойййикнување за намалувањејо со коцкање

Откако ќе се сфатат мотивите и ќе се изведе анализа на коцкарските теркови, следниот фокус е врз напорите да се спроведат

измени во коцкарското однесување на лицето. За да се постават целите и за да се мери подобрувањето, често е полезно и важно на почетокот да се утврди реперот за коцкарското однесување. Поради тоа, за време на процесот на интервенција, бараме од адолесцентите секој ден да си ги бележат коцкарските однесувања во смисла на зачестеност, времетраење, дел од денот, вид на коцкарска активност, износ на потрошени пари, добивки и загуби. Кога се утврдуваат цели за намалување на учеството во коцкање, адолесцентите се советуваат да си утврдат цели кои се разумни за нив. Некои решаваат да оформат цели според повеќе показатели истовремено, на пример зачестеност, времетраење и потрошени износи, а други можеби ќе се концентрираат само врз еден аспект од коцкањето (на пример, зачестеност или времетраење). За тие лица, поттикнуваме намалување во зачестеноста или во времетраењето на секоја коцкарска епизода наспроти првичното фокусирање врз износот кој се дава на облози. Некои веднаш ги исполнуваат целите, по што најчесто ги поддржуваме во одлуката да го одржуваат тоа намалување еден покус период пред да утврдиме нови цели. Други се мачат да ги исполнат своите цели, за кои во некои случаи мора да се интервенира со изменување и со дополнување. Зацртувањето реални цели самото по себеси носи чувство на задоволство и му помага на проблематичниот коцкар да се чувствува добро во однос на промените во своето однесување.

Коѓниџивна џерајџа и коѓниџивни дисторзии

Веќе е установено дека лицата со коцкарски проблеми се соочуваат со многубројни сознајни дисторзии. Често имаат илузија дека држат „сè под контрола“, сметаат дека можат да го контролираат исходот од случајните настани, го потценуваат износот на изгубени пари и го преценуваат износот што го освоиле, не го користат познавањето на законитостите за независност на настаните и веруваат дека ако упорно продолжат да се коцкаат, веројатно ќе освојат пари и ќе го повратат она што го изгубиле. Исправањето на овие дисторзии останува значајна цел. Од анализата на коцкарското однесување најчесто се согледува кои сè рационализации ги користат овие лица за да си го оправдаат однесувањето. Токму тие рационализации мора

непосредно да се решат зашто претставуваат искривувања, дисторзии на стварноста. Еден пример на рационализација гласи: „Ако сега се коцкам, поривот за коцкање ќе ми излезе од системот и потоа ќе можам да се концентрирам и да учам за испит“. Во случајов, главна цел е да се наведе лицето да сфати дека коцкањето веројатно ќе го онерасположи ако изгуби пари, по што ќе се создадат нова низа проблеми кои веројатно ќе му оневозможат да се концентрира и да учи за на испит. Сме работеле со тинејџери кои велеле дека се толку преокупирани со коцкањето што го сонуваат. Еден адолесцент изјави како сонувал дека палел и гаснел шарени светилки. На прашањето што точно сонувал, рече дека во главата му се врти тркалото од рулетот. Други лица изјавуваат како размислуваат за тоа како изиграле на некоја партија покер, како ќе играле или како требало да играат, само да им биле поделени „вистинските“ карти. Во крајна линија, при решавањето на голем дел од когнитивните дисторзии, целта е да се нагласи и лицето да сфати колку неговото размислување претставува мамење на себеси, да се наведат примери и битни информации во врска со принципот на случајност, и да се поттикне лицето да сфати дека коцкарите често не се способни да го контролираат исходот од случајни настани и игри, коефициентите на исплата и слично.

Покрај испитувањето конструкции како илузијата дека се има контрола, законитости за независност на настаните, случајноста, се обидуваме да внесеме и конкретни примери кога работиме со лица кои се коцкаат во спортски настани и на покер. Кога разговараме со спортските коцкари, анализираме резултати од неколку големи анкети што ги има спроведено американската Национална студентска спортска асоцијација (во секоја студија учествувале по околу дваесет илјади студенти). Резултатите од овие студии покажуваат дека има една мала, но изразита за дефинирање бројка спортисти на колеџ кои изјавиле дека се обиделе да манипулираат со исходот од натпреварите поради своите лични коцкарски загуби. Ги оспоруваме перцепциите на адолесцентите дека можат да изберат тимови кои ќе победат, иако имаат опсежни познавања за дадениот спорт, доколку некој играч или тренер може да го промени исходот од конкретниот натпревар.

Идентификувањето конкретни когнитивни дисторзии посебно се приспособува за секое лице, се осмислува за него, и со тоа претставува една од најважните компоненти од терапевтската

интервенција. Во текот на целиот терапевтски процес се работи на погрешните теркови на размислување. Растат податоците според кои ваквите погрешни сознанија и верувања можат да се изменат и да се модифицираат (слично на стратегиите кои се инкорпорираат во неколку наши програми за превенција на коцкањето).

*Утврдување на причините поврзани со стресот,
анксиозноста, депресијата и со други нарушувања на
менталното здравје*

Во светлината на податоците од истражувања и на клиничките наоди, на повеќето клиничари им стана очигледно дека е суштествено да се идентификува и да се реши секој скриен проблем кој може да резултира со зголемен стрес, анксиозност и депресија. За некои лица, финансиските загуби и деликвентните однесувања сврзани со прекумерното коцкање доведуваат до зголемена анксиозност, стрес и/или депресија. За други, токму овие проблеми со менталното здравје се причината која ги поттикнува на коцкање. Бидејќи повеќето добивки и загуби се случуваат наизменично, лицата се соочуваат како со поволностите така и со последиците сврзани со нивното коцкарско однесување, честопати во текот на една иста коцкарска епизода. Проблематичните коцкари тврдат дека коцкањето е како „луда железница“, со многубројни подеми и падови. Ова е добра метафора: возот во „лудата железница“ си оди по шините, а проблематичниот коцкар е неспособен да го сопре, да го забави, па и да го контролира на кој било начин. Лицата кои ја посетиле нашата клиника се соочуваат со најразлични други проблеми со менталното здравје: ниско мислење за себеси, депресија, анксиозност, нарушување на недоволно внимание, нарушувања во однесувањето, самоубиствени мисли, проблеми во меѓучовечките односи и во снаоѓањето во друштво. Овде може да се изведе фармаколошко лекување во комбинација со традиционална психотерапија и во соработка со психијатри и со лекари од примарната здравствена заштита во улога на консултанти.

Оценување и подобрување на способностите за справување

Откако ќе се идентификуваат основните анксиозности, односно афективни состојби кои придонесуваат кон желбата за коцкање

кај адолесцентите, следната значајна цел е да им се помогне да стекнат нови позитивни стратегии. Не може доволно да се нагласи колку е значајно да се гради отпорноста како значаен заштитен фактор кој ќе им помогне на лицата да се воздржат од прекумерно коцкање. Прекумерното коцкање, како потреба да се избега од личните проблеми, обично се јавува почесто кај оние лица кои имаат слаби вештини на справување и не толку истрајни вештини на приспособување. Кога коцкањето или некоја друга зависност се користи за справување со секојдневните извори на стрес, анксиозност и депресија, тоа претставува форма на маладаптивно справување. Овие клинички наоди се потврдија и во поновите истражувања – кај адолесцентите кои ги исполнуваат критериумите за патолошко коцкање, се искажуваат не толку ефикасни вештини на справување и подлабока депресија во споредба со нивните врсници кои не се соочуваат со проблем со коцкањето.

Со оглед на овие информации, градењето и ширењето на збиорот способности на лицето за справување останува како значајна цел со која на адолесцентите им се овозможува да бидат истрајни во сооченост со негативни ситуации. Кога ќе почнат да се стекнуваат со посоефицирани адаптивни стратегии и кога ќе почне да им се шири репертоарот реакции на справување, адолесцентите стануваат посспособни да ги применуваат овие вештини во своите секојдневни животи. Во примерите за здрави вештини и стратегии за справување спаѓаат ефикасното комуницирање со други лица, желбата да се пронајдат одговорни општествени структури на поддршка, како и способноста диференцијално да се реагира на ситуации врз основа на потенцијалните ризици и поволности. Дел од дискусиите се и вежбите на симулирање со улоги како начин да се подобрат друштвените вештини на лицето (на пример, лицето учи како да комуницира со свои врсници, развива здрави пријателства, внимателен е кон другите, развива доверба во други луѓе).

Повторно градење здрави меѓучовечки односи

Една од најчестите последици кога се има сериозен коцкарски проблем се и попречените и загрозените врски со пријателите, со врсниците и со членовите на семејството. Значајна терапевтска цел е да му се помогне на адолесцентот одново да ги изгради овие клучни

врски. Поради присутните лаги и евентуално деликвентно однесување од страна на лицето, често неговите пријатели и членови на семејството се отуѓуваат од него, и така остануваат нерешени, повредени или двојни чувства, како и проблематични односи. Откако младото лице ќе биде идентификувано како лажго и како крадец, тешко му е одново да ја стекне довербата на други луѓе и одново да воспостави здрави релации. Ова е една од потешките ситуации со кои се соочуваат проблематичните коцкари. Најчесто претходно многупати излажале дека го оставиле коцкањето зад себе, до толку што, откако навистина ќе престанат да се коцкаат, сакаат другите речиси веднаш да им веруваат. Ова на некој начин е слично на приказната за она момче кое викало „Волк, волк!“ Како можат родителите, роднините и пријателите да веруваат некому кој постојано и во повеќе наврати ги лажел? Иако проблематичните коцкари на интелектуално ниво сфаќаат зошто другите немаат доверба во нив, сепак им е многу мачно кога родителите и други блиски лица постојано ги запрашуваат што правеле во денот. Често ги потсетуваме младите дека требало да помине извесно време додека довербата се уништила, така што веројатно за нејзино повторно градење ќе треба да помине уште подолго време. Еден родител го замолил синот да му носи сметки и признаници за сите негови трошоци, како помош во водењето сметка за парите. Се покажало дека истовремено е и непријатно и тешко синот да ги моли пријателите за признаници кога купувал што било, сеедно колку било мало или безначајно. Иако синот ја сфаќал татковата причина, бил понижен кога морал да го замоли другарот за фискална сметка за купен сладолед. Ситуации од ваков вид бараат извесна интервенција од давателот на лекувањето. Членовите на семејството, врсниците и преостанатите значајни лица во животот на адолесцентот можат да му станат многу важна поддршка која ќе му помогне да ја издржи апстиненцијата и можат активно да му помогнат да не западне повторно во истото. Младите со коцкарски проблеми често се чувствуваат посреќни и поспособни да се воздржуваат од коцкањето доколку чувствуваат дека припаѓаат во некоја врсничка група и ја имаат поддршката од семејството и од пријателите. Во таа смисла, повременото вклучување на членовите на семејството и на пријателите во психотерапевтските сеанси се покажа како многу полезно. Сепак, процесот на повторно градење

врски и односи знае да биде долготраен, мачен, и често само делумно успешен. Иако исходот многу зависи од околностите, некои пријатели или членови на семејството можат да не бидат до толку подготвени да му простат на проблематичниот коцкар или одново да воспостават контакти со него, сеедно што посакува тој.

Преорѓанизирање на слободното време

Адолесцентите кои се борат да надминат одредено искуство со проблематичното коцкање доживуваат попозитивни исходи кога не се соочени со долготрајни периоди на организирано време. Повеќето адолесценти на лекување сè уште посетуваат настава и/или работат, па слободното време главно им се состои од вечери и од викенди. Други можеби се отпишале од училиштето и имаат работа со скратено работно време, а трети не работат. За овие млади, организирањето на сопственото време станува исклучително значајно зашто на почетокот им е крајно тешко да одолеат на поривите да се коцкаат ако им е здодевно. Често бараме од адолесцентите да носат со себе бележник во кој ќе ги запишуваат своите секојдневни активности. Многу полезно за нив е ако минуваат време со пријатели, со семејството, или насочени кон училишни или други активности на работното место. Во други предложени активности може да спаѓаат учеството во организирани спортски активности, занимавање со некое хоби, гледање филмови, волонтирање. Успехот се мери според тоа колку добро лицето ги исполнува договорените неделни цели, при што неговите цели поврзани со коцкањето (намалување или апстиненција) се една од компонентите на програмата. Ако лицето не ги исполни целите поврзани со неговото коцкарско однесување, сепак е можно да остварат успех во други области. Овој приод обично им помага на адолесцентите да не се обесхрабрат сосема, ги мотивира да остварат балансиран животен стил и им помага да ги задржат заинтересираноста и присуството на лекувањето.

Помагање да се развијат ефикасни веешини за управување со пари

Адолесцентите и во оптимални околности обично не се најдобрите планери на средства, што е уште поизразено кај младите со

коцкарски проблеми. Дел од целите треба да биде и едукација на младите во однос на вредноста на парите. Многумина млади често губат перспектива откако ќе почнат да се обложуваат на големи суми. Еден тинејџер во нашата програма ја одредуваше вредноста на сите нешта како „рака во блекцек“. На прашањето како ќе стигне до казиното, одговараше „со половина рака“. Бидејќи најчесто се обложуваше со 25 долари од „рака“, тоа значеше дека превозот со такси обично чинел 12,50 долари. Други адолесценти велат дека никогаш не можеле да најдат работа со скратено работно време на која заработуваа минимална плата зашто со коцкање за еден час трошеле многу повеќе одошто вака ќе заработеле за една недела. Дел од процесот на закрепнување е и градењето вештини за управување со пари и помагањето до лицата да осмислат и да спроведуваат разумен план за враќање на долговите. Важно е и младите да се наведат да носат со себе помалку пари или банкноти со помала вредност (зашто, кога носат покрупни банкноти, си го поткрепуваат однесувањето и претставата за себе како за „јака фаца“).

3. Подготовка за престанок на лекувањето и спречување рецидиви

Апстиненцијата ја зголемува веројатноста дека нема да дојде до повторно навраќање кон старите коцкарски проблеми, а сепак, во сите фази од процесот на лекување, може да се очекуваат повремени рецидиви (обично во разговори со адолесцентите ги нарекуваме „лизнувања“). Но, откако ќе се престане со коцкањето во подолг период (односно, околу шест месеци), треба да постои ефикасна програма за спречување рецидиви која ќе им помогне на тие лица да останат ослободени од коцкање.

Бидејќи лекувањето од коцкање обично трае подолго, важно е секоја интервенција постепено да се исклучува од процесот. Тоа на адолесцентот му овозможува да се навикне да минува подолги периоди без поддршка, а во текот на тие периоди ќе мора автономно да преземе контрола врз своето однесување. Тешкотиите на кои наидува во текот на ова постепено исклучување даваат полезни информации со кои ќе може да се работи додека адолесцентот сè уште е активно вклучен во терапијата.

Дел од спречувањето рецидиви во периодот по прекинувањето на интервенцијата е и постојаниот контакт со давателот на примарното лекување на лицето кој ќе спроведува „бустер“ сеанси, важно е да постои добра мрежа на општествена поддршка, да има ангажираност во училиште или на работа, да практикува здрав животен стил, да избегнува моќни активатори. Со младите повремено се контактира телефонски, преку пораки или преку е-пошта, и така во текот на една година по лекувањето, за да се обезбеди дека тие се држат до апстиненцијата и дека општо земено им оди добро, при што по потреба се организира дополнителна поддршка.

Нема сомневање дека работењето со адолесцентните проблематични коцкари знае да биде полно со предизвици. Сеедно дали се поддржува пријател или член на семејството со коцкарски проблем, овие фази нудат општа рамка за помош на лицето. Иако младите со коцкарски проблеми можеби не се задолжуваат онолку колку многубројни возрасни во иста ситуација, сепак се соочуваат со неколку мачни проблеми, тешкотии кои можат да им го сменат целиот тек на животот. Слабиот успех на училиште, нарушените односи со другите и проблемите со законот само го подготвуваат патот за доживотни тешкотии. Колку порано се пристапи кон решавање на проблематичното коцкање, толку подобро. Иако многу млади луѓе можат и самите да сопрат по пат на природно закрепнување, на други им требаат најразлични системи на поддршка и професионална помош. Некои адолесценти дури ни се обратија откако престанале да се коцкаат и самите, но им требаше поддршка и помош за да се одржат во апстиненцијата. Адолесцентите со сериозни коцкарски проблеми се советуваат да побараат помош за решавање на нивните проблеми.

Следниов текст го напиша младо лице, патолошки коцкар, кое учествуваше во нашата програма на лекување, а го напиша една година по лекувањето:

Коцкањето е крајно зависничка работа, неверојатно е колку може да излезе од контрола. Може да доведе до вистински ужасна стварност, каде што ти се чини незамисливо и само да станеш од кревет. За жал, јас таа стварност ја живеам. Имам осумнаесет години кога почнав да се борам да си го повратам животот. Иднината не ми изгледаше баш најдобро. Бев тешко депримирана, анксиозна и со покачена телесна

тежина, посакував да исчезнам. За среќа, со помош од фантастичен тим, успеав да си ја надминам зависноста, ослабнав речиси четиринаесет килограми и продолжив со образованието. Се чувствувам како одново да учам како се живее. Ова и натаму е многу долг процес полн емоционална болка, но вистина е дека со текот на времето станува полесен. Сеќавањата што ги имам за коцкањето, за лагите и за тоа колку бев несреќна, полека ми бледнеат... стануваат дел од минатото, но никогаш нема да ја заборавам мојата борба, ниту колку ми беше лесно да изгубам контрола. Во годините додека се коцкав, од прва рака гледав и доживував неверојатно многу тага и болка. Се надевам, никогаш веќе нема да бидам сведок на таква болка која може да се избегне. Сега, кога имам дваесет години, тргнувам на патување преполно можности. Мојот сон, да станам професионален здравствен работник, ми се чини поблиску од кога било. Ве молам, мојава приказна нека биде извор на надеж за секого во слична ситуација. Разбирам колку гаден може да изгледа животот, верувајте ми, сум го доживеала тоа. Не сте сами. Најдете ја помошта што ви треба, бидете доследни на себеси, тргнете си на само ваше патување. – Бјанка

ИЗВОРИ

- American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-IV)* (4th Edition). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Australian Government Productivity Commission. (2010). *Gambling Inquiry*. Canberra.
- Beck, A., Wright, F., Newman, C., and Liese, B. (Eds.). (2001). *Cognitive therapy of substance abuse*. New York: Guilford Press.
- Black, D. (2004). An open-label trial of bupropion in the treatment of pathologic gambling. *Journal of Clinical Psychopharmacology*, 24(1), 108–10.
- Black, D. W., and Moyer, T. (1998). Clinical features and psychiatric comorbidity of subjects with pathological gambling behavior. *Psychiatric Services*, 49, 1434–39.
- Blaszczynski, A. P. (1985). A winning bet: Treatment for compulsive gambling. *Psychology Today*, 38, 42–44, 46.
- Blaszczynski, A. P. (Ed.). (1998). *Overcoming compulsive gambling: A self help guide using cognitive behavioural techniques*. London: Robinson Publishing Ltd.
- Blaszczynski, A. P. (2005). Pathological gambling: A clinical guide to treatment. *Addiction*, 100(4), 565–66.

- Blaszczynski, A. P., McConaghy, N., and Frankova, A. (1991). Control versus abstinence in the treatment of pathological gambling: A two to nine year follow-up. *British Journal of Addiction*, 86, 299–306.
- Blaszczynski, A. P., and McConaghy, N. (1989). The medical model of gambling: Current short-comings. *Journal of Gambling Behavior*, 5, 42–52.
- Blaszczynski, A. P., and Nower, L. (2002). A pathways model of problem and pathological gambling. *Addiction*, 97(5), 487–99.
- Blaszczynski, A. P., and Silove, D. (1995). Cognitive and behavioral therapies for pathological gambling. *Journal of Gambling Studies*, 11, 195–220.
- Breen, R., and Zuckerman, M. (1999). “Chasing” in gambling behavior: Personality and cognitive determinants. *Personality and Individual Differences*, 27, 1097–111.
- Bujold, A., Ladouceur, R., Sylvain, C., and Boisvert, J. M. (1994). Treatment of pathological gamblers: An experimental study. *Journal of Behavioral Therapy and Experimental Psychiatry*, 25, 275–82.
- Carlton, P. L., and Goldstein, L. (1987). Physiological determinants of pathological gambling. In T. Galski (Ed.), *Handbook on pathological gambling*. Springfield, IL: Charles C Thomas.
- Cunningham, J. (2005). Little use of treatment among problem gamblers. *Psychiatric Services*, 56, 1024–25.
- Custer, R., and Milt, H. (1985). *When luck runs out: Help for compulsive gamblers and their families*. New York: Facts on File.
- DeCaria, C. M., Hollander, E., Grossman, R., Wong, C. M., Mosovich, S. A., and Cherkasky, S. (1996). Diagnosis, neurobiology, and treatment of pathological gambling. *Journal of Clinical Psychiatry*, 57(suppl 8), 80–84.
- DiClemente, C. C., and Prochaska, J. O. (1982). Self-change and therapy change of smoking behavior: A comparison of processes of change in cessation and maintenance. *Addictive Behaviors*, 7(2), 133–42.
- DiClemente, C. C., Story, M., and Murray, K. (2000). On a roll: The process of initiation and cessation of problem gambling among adolescents. *Journal of Gambling Studies*, 16, 289–313.
- Garboursy, A., and Ladouceur, R. (1989). Erroneous perceptions and gambling. *Journal of Social Behavior and Personality*, 4, 411–20.
- Goorney, A. B. (1968). Treatment of compulsive gambling by aversion therapy. *British Journal of Psychiatry*, 114, 329–82.
- Grant, J., Kim, S., Potenza, M., Blanco, C., Ibanez, A., Stevens, L., et al. (2003). Paroxetine treatment of pathological gambling: A multi-centre randomized controlled trial. *International Clinical Psychopharmacology*, 18(4), 243–49.
- Grant, J. E., and Kim, S. W. (2002). Pharmacotherapy of pathological gambling. *Psychiatric Annals*, 14(3), 155–61.

- Grant, J. E., and Kim, S. W. (2002). Effectiveness of pharmacotherapy for pathological gambling: A chart review. *Annals of Clinical Psychiatry*, 14(3), 155–61.
- Grant, J. E., Kim, S. W., and Potenza, M. N. (2003). Advances in the pharmacological treatment of pathological gambling. *Journal of Gambling Studies*, 19, 85–109.
- Grant, J. E., Potenza, J. D., Marc, N., Hollander, E., Cunningham-Williams, R., Nurminen, T., and Kallio, A. (2006). Multicenter investigation of the opioid antagonist nalmefene in the treatment of pathological gambling. *American Journal of Psychiatry*, 163(2), 303–12.
- Grant, J. E., Kim, S. W., and Potenza, M. N. (2003). Advances in the pharmacological treatment of pathological gambling. *Journal of Gambling Studies*, 19, 85–109.
- Grant, J. E., and Potenza, M. N. (2004). *Pathological gambling: A clinical guide to treatment*. Washington, DC: American Psychiatric Publishing Inc.
- Grant, J. E., and Won Kim, S. (2002). Pharmacotherapy of pathological gambling. *Psychiatric Annals*, 32, 186–91.
- Griffiths, M. (1993). Pathological gambling: Possible treatment using an audio feedback technique. *Journal of Gambling Studies*, 9, 295–97.
- Griffiths, M. (1996). Pathological gambling and treatment. *British Journal of Clinical Psychology*, 35, 477–79.
- Griffiths, M., and Macdonald, H. (1999). Counselling in the treatment of pathological gambling: An overview. *British Journal of Guidance and Counselling*, 27(2), 179–90.
- Gupta, R., and Derevensky, J. (2000). Adolescents with gambling problems: From research to treatment. *Journal of Gambling Studies*, 16, 315–42.
- Gupta, R., and Derevensky, J. (2008). A treatment approach for adolescents with gambling problems. In M. Zangeneh, A. Blaszczyński, and N. Turner (Eds.), *In the pursuit of winning*. New York: Springer.
- Gupta, R., Derevensky, J., and Marget, N. (2004). Coping strategies employed by adolescents with gambling problems. *Child and Adolescent Mental Health*, 9(3), 115–20.
- Hodgins, D. (2001). Processes of changing gambling behavior. *Addictive Behaviors*, 26(1), 121–28.
- Hodgins, D. (2004). Workbooks for individuals with gambling problems: Promoting the natural recovery process through brief intervention. In L. Abate (Ed.), *Using workbooks in mental health: resources in prevention, psychotherapy, and rehabilitation for clinicians and researchers*. Binghamton, NY: The Haworth Reference Press.
- Hodgins, D. (2005). Implications of a brief intervention trial for problem gambling for future outcome research. *Journal of Gambling Studies*, 21(1), 13–19.

- Hodgins, D., Currie, S., and El-Guebaly, N. (2001). Motivational enhancement and self-help treatments for problem gambling. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 69(1), 50–57.
- Hodgins, D., Currie, S., el-Guebaly, N., and Diskin, K. (2007). Does providing extended relapse prevention bibliotherapy to problem gamblers improve outcome? *Journal of Gambling Studies*, 23, 41–54.
- Hodgins, D., and Diskin, K. (2008). Motivational interviewing in the treatment of problem and pathological gambling. In H. Arkowitz, W. Westra and S. Rollnick (Eds). *Motivational interviewing in the treatment of psychological problems*. New York: Guilford Press.
- Hodgins, D., and el-Guebaly, N. (2000). Natural and treatment-assisted recovery from gambling problems: a comparison of resolved and active gamblers. *Addiction*, 95, 777–89.
- Hodgins, D., Currie, S. and el-Guebaly, N. (2001). Motivational enhancement and self-help treatments for problem gambling. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 69, 50–57.
- Hodgins, D. and Holub, A. (2007). Treatment of problem gambling. In G. Smith, D. Hodgins and R.J. Williams (Eds). *Research and measurement issues in gambling studies*. New York: Academic Press.
- Hodgins, D., and Makarchuk, K. (2003). Trusting problem gamblers: Reliability and validity of self-reported gambling behavior. *Psychology of Addictive Behaviors*, 17(3), 244–48.
- Hodgins, D. and Petry, N. (2004). Cognitive and behavioral treatments. In J. Grant and M. Potenza (Eds). *Pathological gambling: A clinical guide to treatment*. New York: American Psychiatric Association Press.
- Hodgins, D., Stea, J. and Grant, J. (2011). Gambling disorders. *The Lancet*, 378, 1874–84.
- Hollander, E., Buchalter, A. J., and DeCario, C. (2000). Pathological gambling. *Psychiatric Clinics of North America*, 23, 629–42.
- Hollander, E., DeCaria, C., Mari, E., Wong, C., Mosovich, S., Grossman, R., and Begaz, T. (1998). Short-term single-blind Fluvoxamine treatment of pathological gambling. *American Journal of Psychiatry*, 155(12), 1781–83.
- Hollander, E., Frenkel, M., DeCaria, C., Truong, S., and Stein, D. J. (1992). Treatment of pathological gambling with clomipramine. *American Journal of Psychiatry*, 149, 710–11.
- Hollander, E., Sood, E., Pallanti, S., Baldini-Rossi, N., and Baker, B. (2005). Pharmacological treatments of pathological gambling. *Journal of Gambling Studies*, 21(1), 101–10.
- Jacobs, D. F. (1986). A general theory of addictions: A new theoretical model. *Journal of Gambling Behavior*, 2(1), 15–31.

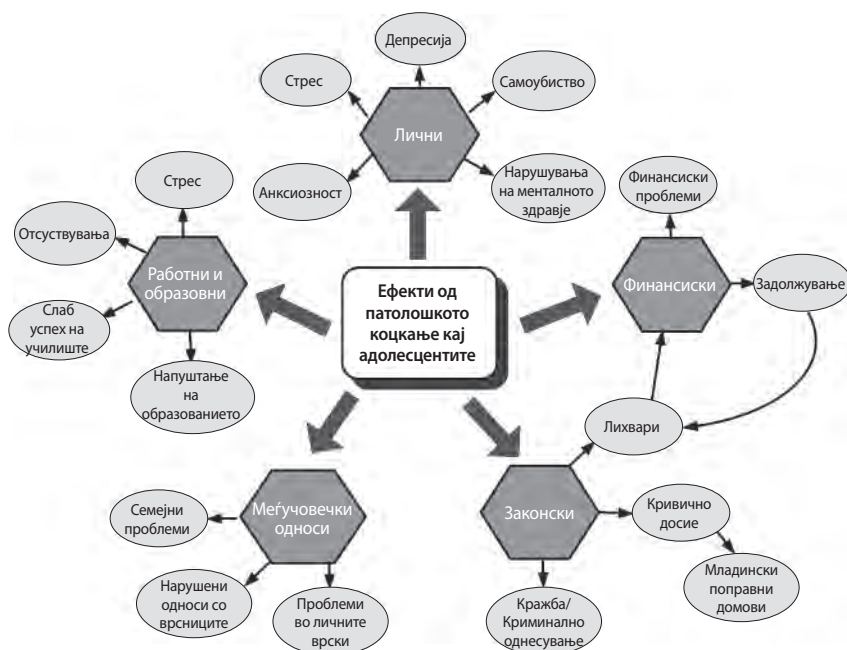
- Ladouceur, R., Boisvert, J. M., and Dumont, J. (1994). Cognitive-behavioral treatment for adolescent pathological gamblers. *Behavior Modification*, 18, 230–42.
- Lesieur, H. R. (1990). Working with and understanding Gamblers Anonymous. *Working with self help*. Homewood, IL: Dorsey.
- Lesieur, H. (1998). Costs and treatment of pathological gambling. *Annals of the American Academy of Social Science*, 556, 153–71.
- McCown, W.G. and Howatt, W.A. (2007). *Treating gambling problems*. New York: John Wiley and Sons.
- National Research Council. (1999). *Pathological gambling: A critical review*. Washington, DC: National Academy Press.
- Pallesen, S., Molde, H., Arnestad, H., et al. (2007). Outcome of pharmacological treatments of pathological gambling: A review and meta-analysis. *Journal of Clinical Psychopharmacology*, 27, 357–64.
- Petry, N. (2005). *Pathological gambling: Etiology, comorbidity, and treatment*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Petry, N. (2006). Stages of change in treatment-seeking pathological gamblers. *Journal of Consulting Psychology*, 73, 312–22.
- Prochaska, J., and DiClemente, C. (1983). Stages and processes of selfchange of smoking: Toward an integrative model of change. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 51(3), 390–95.
- Rosenthal, R. J. (1987). The psychodynamics of pathological gambling: A review of the literature. In T. Galski (Ed), *The handbook of pathological gambling*. Springfield, IL: Charles C Thomas.
- Rosenthal, R.J. and Rugle, L.J. (1994). A psychodynamic approach to treatment of pathological gambling: Part I, Achieving abstinence. *Journal of Gambling Studies*, 10, 21–42.
- Rugle, L., Derevensky, J., Gupta, R., Winters, K., and Stinchfield, R. (2001). The treatment of problem and pathological gamblers. Report prepared for the National Council for Problem Gambling, Center for Mental Health Services (CMHS) and the Substance Abuse Mental Health Services.
- Salzmann, M. (1982). Treatment of compulsive gambling. *British Journal of Psychiatry*, 66, 28–33.
- Shaffer, H.J. and Martin, R. (2011). Disordered gambling: Etiology, trajectory, and clinical considerations. *Annual Review of Clinical Psychology*, 7, 483–510.
- Slutske, W. (2006). Natural recovery and treatment-seeking in pathological gambling: Results of two U.S. national surveys. *American Journal of Psychiatry*, 163, 297–302.
- Toneatto, T. (2002). Cognitive therapy for problem gambling. *Cognitive and Behavioral Practice*, 9, 191–99.

- Toneatto, T. (1999). Cognitive psychopathology of problem gambling. *Substance Use and Misuse*, 34, 1593–604.
- Toneatto, T., and Ladouceur, R. (2003). Treatment of pathological gambling: A critical review of the literature. *Psychology of Addictive Behaviors*, 17, 284–92.
- Vachon, D., and Bagby, R. (2009). Pathological gambling subtypes. *Psychological Assessment*, 21, 608–15.
- Walker, M. B. (1993). Treatment strategies for problem gambling: A review of effectiveness. In W. Eadington and J. Cornelius (Eds.), *Gambling behavior and problem gambling*. Reno, NV: Institute for the Study of Gambling and Commercial Gaming.
- World Health Organization. (1990). *International classification of diseases (ICD)*. Geneva: World Health Organization.

КОЦКАЊЕТО КАКО ПРОБЛЕМ ВО ЈАВНОТО ЗДРАВЈЕ

Обемните податоци споменати на повеќе места во оваа книга укажуваат на тоа дека расте бројката адолесценти кои се коцкаат и кои го сметаат коцкањето за пријатна и за друштвено прифатлива рекреативна активност. Сеедно дали младите играат покер со своите пријатели во подрумот од својот дом, купуваат тикети за лотарија, играат на електронски коцкарски машини или се впуштаат во коцкање преку интернет, неоспорна е широката популарност на коцкањето во целиот свет. Кај некои лица, она што почнува како рекреативна форма на забава, многу бргу ескалира во сериозни проблеми. За обемот на проблемите и на тешкотиите со кои се соочуваат патолошките коцкари се дискутира на повеќе места во книгата. Останува како голем проблем фактот дека адолесцентите и младите возрасни лица како проблематични коцкари доживуваат сериозни краткорочни и долгорочни негативни лични, општествени, економски и законски последици, и тоа во бројност поголема одошто кај возрасните лица кои се проблематични коцкари. Сумирано, можните негативни последици сврзани со проблематичното коцкање се прикажани на Слика 7.1.

Со досега невидено темпо продолжува експанзијата на традиционалните форми на коцкање, на новите можности за коцкање и на алтернативните начини за коцкање. Многу сојузни држави и земји осмислуваат и прошируваат сè поразновидни регулирани форми на стандардното и на онлајн-коцкањето (иако и натаму останува како спорно прашање во законските прописи кои треба да се усвојат во САД, Американската асоцијација за играње, од името на своите членови, го прифати значењето на оваа форма на коцкање и сега го

Слика 7.1. Последици сврзани со патолошкото коцкање кај адолесценти. Адаптирано од Productivity Commission (1999, стр. 73).

подржува воведувањето прописи за коцкање преку интернет кои особено ќе важат за покерот). Коцкањето во меѓувреме стана синоним за добра забава. На пример, казиното „Резортс ворлд Денто-за“ во Сингапур склучи партнерство со „Јуниверзал студиос“, а се планира уште едно здружување во Манила каде што ќе има тематски парк со можности за коцкање за возрасни лица на истата локација. Нови казина со огромни забавни комплекси се предлагаат за изградба во повеќе американски сојузни држави, потоа во Јапонија, Виетнам, Тајван и, евентуално, на Тајланд. Оваа голема љубов кон коцкањето укажува на неговата широко распространета мултикултуролошка привлечност. Во меѓународни рамки, сведоци сме дека владите го олабавуваат нивното дамнешно противење кон проширеното коцкање, и покрај нашите сè поголеми сознанија за општествената цена која ќе треба да се плати како резултат на тоа. Како што сè повеќе сојузни држави решаваат да дозволат повеќе коцкање на

своја територија, истото го прават и нивните соседни сојузни држави, а од страв дека ќе изгубат приходи, резултат од овој домино-ефект е широко распространетото нагло зголемување на бројот на можностите за коцкање.

Со ширењето на коцкањето и со сè полесната достапност, некои експерти за јавните политики предвидуваат дека проблематичното коцкање најверојатно ќе продолжи да се шири. Други тврдат дека адолесцентите и возрасните еднакво, на крајот ќе се приспособат кон растечките можности за коцкање. Поборниците на овој став тврдат дека лицата со текот на времето стануваат отпорни на влијанијата од коцкањето и затоа на крајот се губи неговата привлечност. Иако можеби донекаде може да се верува на овој аргумент, особено стандардите казина вработуваат експерти за маркетинг кои го одржуваат високо нивото на нивна привлечност за корисниците. Таа привлечност продолжува да расте благодарейќи на изградбата на повеќенаменски концепти во кои коцкањето е само една компонента од многу поголема забавна целина. Коцкарската индустрија има директори и советници кои се досетливи, интелигентни, креативни и енергични лица, а инвестираат милијарди долари за да се погрижат нивните казина да бидат преполни со „среќни“ коцкари. Истото важи и за повеќето технички базирани онлајн-даватели на коцкарски услуги. Во многу стандардни казина и коцкарски локации можат да се проследат извонредни бродвејски продукции, концерти, има киносали и најразлични ресторани кои помагаат да се привлечат посетителите. Одделенијата за маркетинг во коцкарските корпорации го зголемија своето корпоративно присуство и станаа суштествен и составен дел од нивното функционирање. Нивните маркетиншки стратегии се креативни и не познаваат граници.

Нашите влади силно ја поттикнуваат и ја одобруваат коцкарската индустрија, па така создадовме една цела генерација млади кои во голем број се привлечени кон раскошот, кон гламурот, кон возбудата како составни делови од коцкањето. Стандардните коцкарски оператори им даваат на своите посетители, како што се чини, бесконечни поттици (често нарекувани „поволности“). Покрај бесплатни или евтини оброци и забавни содржини, потоа бесплатни патувања, подарување автомобили и сместување за „крупните коцкари“ кои се коцкаат со големи суми, гуруата во рекламната бранша

продолжуваат да смислуваат генијални замисли со кои ќе привлечат нови гости, а истовремено ќе ги задржат постојните и натаму да се коцкаат во нивните казина. Покрај традиционалните турнири во покер на кои можат да се освојат големи суми, можноста да се освои автомобил или картичката за лојален играч со која можат да се добијат парични награди или разни подароци, се само дел од начините да се задржат играчите. Во најново време, Трамповото казино „Таџ Махал“ во Атлантик Сити, како дел од својата најнова маркетиншка кампања, се чини, ги издигна на ново ниво промотивните раздавања. Инспирирани од телевизиската серија на „Еф-Екс“ *Во осџира борба*, членовите на маркетиншкиот тим, во раздавање кое според некои аналитичари во индустријата се покажа како едно од најбрзите во историјата, применија нешто сосема ново. Имено, казиното доделува зафати од пластичната хирургија вредни 25.000 долари на еден среќен добитник во „Фантастични комбинации“. Според заменик-директорот на казиното, промоцијата му овозможува на среќниот добитник да комбинира колку и какви сака зафати од пластичната хирургија – реконструкција на нос, зголемување гради, затегање на лицето, липосукција, или што друго и да посака (од списокот со 13 зафати) – сè додека тоа заедно не чини повеќе од 25.000 долари. Промоцијата е отворена за секој што се коцка во казиното со својата картичка за лојалност. Овие картички најчесто се вметнуваат во слот-машина и често се закачуваат за облеката на корисникот со кабелче. Некои велат, така изгледа како корисникот да е заврзан за инфузија. Ако среќниот добитник мисли дека не му е потребен никаков зафат и изгледа добро каков што е, може да си подигне 25.000 долари во готово.

Над перципираните ризици сврзани со коцкањето преовладуваат позитивните поволности од коцкањето, но адолесцентите, како и возрасните кои се коцкаат, сакаат да се обидат да го уловат сонот во кој или ќе станат идниот шампион на Светската покер-серија или ќе ја добијат „големата“ премија на лотарија. Всушност, за многумина е големо искушение можноста да се освојат многу пари без работа, што особено важи за лицата кои копнеат по инстантно задоволување.

Не изненадува фактот што повеќето адолесценти не сфаќаат дека во коцкањето кај тинејџерите има причина за загриженост, а така

е зашто сличен став имаат и нивните родители и наставници. Родителите во крајна линија премолчено ги одобруваат коцкарските однесувања на адолесцентите така што им купуваат тикети за лотарија, им дозволуваат да се коцкаат дома, често се коцкаат со своите деца. Всушност, во некои училишта се одржуваат коцкарски и казино-вечери како добротворни настани за собирање средства, иако во таа улога, како што се чини, не се организираат вечери на кои се пие алкохол. Ова премолчено одобрување неоспорно ги охрабри адолесцентите да продолжат да се коцкаат без да стравуваат од реперкусии или од казни.

Прашањето кое често се поставува, е зошто адолесцентите како популација се толку ранливи во однос на коцкарските проблеми? На ова едноставно прашање често е тешко да се одговори. Но, она што го знаеме како општо за развојот на адолесцентите, е дека: (а) адолесцентите се доживуваат како непобедливи и неранливи, (б) веруваат дека се поаметни од возрасните, (в) ја живеат фазата од животот во која немаат речиси никакви финансиски или општествени обврски; (г) често се впуштаат во многубројни однесувања со кои ризикуваат, а коцкањето го сметаат за најмалку проблематична активност од сите такви; и (д) неславно се познати по тоа што ги екстернализираат негативните последици (загубите се припишуваат на лошата среќа, на слабиот дилер, на тоа дека „нивната“ карта била поделена некому друг итн.). Отстранувањето на негативните асоцијации за гангстери и сомнителни типови во коцкарските локации, како и сето она ласкање со кое се опсипувани младите ѕвезди на покерот, само ѝ даде легитимитет на оваа активност. Никогаш досега во нашата историја коцкањето не било олку широко достапно, рекламирано и општествено прифатливо како легитимна форма на забава.

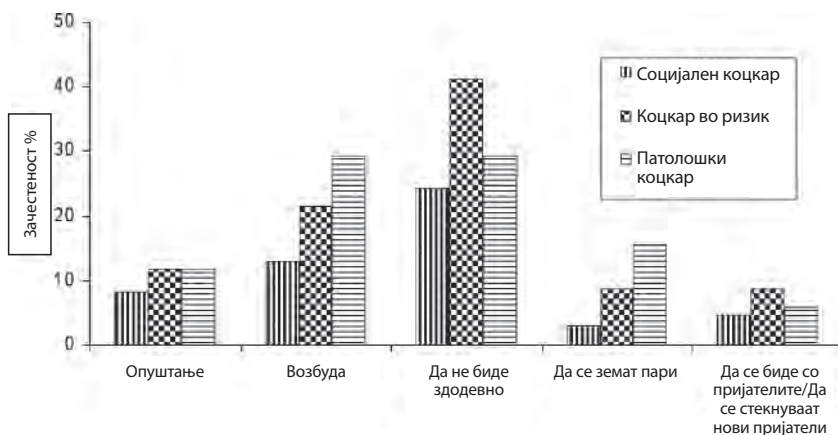
Проследуваме значителна промена кај терковите на коцкање и кај претпочитаните игри од страна на денешните млади. Најголем пораст најчесто се бележи кај играњето покер (особено, „Тексас холдем“) и кај технолошките форми на коцкање (на пример, коцкање преку интернет и преку мобилни уреди, играње покер онлајн). Токму оваа промена мора да се забележува и на крајот може да доведе до тоа, повеќе адолесценти да почнуваат да се коцкаат за пари помлади од кога било досега, а со тоа, и да се соочуваат со многубројни

проблеми сврзани со коцкањето. И покрај напорите од американската влада да го забрани онлајн-обложувањето, многумина и натаму ги заобиколуваат прописите.

Стандардното играње покер можеби стигна до своето највисоко ниво, но неговата популарност уште не почнала да бледнее. Интересно, истите структурни карактеристики што ги има кај електронските коцкарски машини поради кои тие се потенцијално зависнички, се присутни и кај многу форми на коцкање преку интернет. Но, иако има строги контроли кои им забрануваат на малолетни лица да се коцкаат во многубројни стандардни активности, такви контроли во голем дел недостигаат кај коцкањето преку интернет. Растечката бројност на американски коцкари на интернет-страниците за коцкање стана извор на голема загриженост кај законодавците и кај регулаторите на коцкањето како индустрија. Во поново време, американското министерство за правда затвори три од најголемите интернет-страници за коцкање лоцирани во други земји, односно „Фул тилт покер“, „Покер старс“ и „Абсолют покер“, кои претходно заработуваа цели богатства угостувајќи американски коцкари. „Покер старс“, базиран на островот Ман, стана најголемата онлајн-локација за коцкање на светот, со проценети приходи над 1,4 милијарди долари, и со пријавен годишен профит од 500 милиони долари. Врз основа на американскиот Закон против незаконски форми на коцкање преку интернет (UIGEA) од 2006 година, со кој се забрануваат интернет-страници за коцкање и банкарски трансфери на средства за потребите на коцкањето, американското министерство за правда ги обвини овие компании за банкарска измама, за перење пари и за илегално коцкање. По затворањето (само за американски обложувачи), „Фул тилт покер“ доби обвинение и за мамење на клиентите за износи над 300 милиони долари: министерството за правда тврди дека интернет-страницата за покер била дел од глобална пирамидална шема со која на играчите им се одземале пари. Ова неоспорно поттикна сериозна загриженост меѓу лицата кои се коцкаат преку интернет и ја намали довербата во многубројни интернет-страници за играње кои се активни во моментов. Истовремено, во сè повеќе сојузни држави и земји допрва треба да се усвојат законски одредби со кои ќе се легализира и ќе се регулира коцкањето преку интернет.

Во една неодамнешна студија што ја спроведе нашата истражувачка група на Универзитетот Мекгил, се откри дека причините поради кои младите се впуштаат во коцкање преку интернет незначително се разликуваат од оние кои се наведуваат за традиционалните форми на коцкање. Најчесто младите и натаму изјавуваат дека се коцкаат заради возбуда и за да дојдат до пари, но загрижува тоа што голем, растечки дел од нив велат дека се коцкаат за да не им биде толку здодевно. Испитаниците без проблем признаваат дека се впуштаат во онлајн-коцкање од удобноста на својот дом. Податоците од Слика 7.2 ги типизираат перцепциите кај младите и нивните причини за коцкањето преку интернет.

Во изминатава година, речиси еден на дваесет испитаници (4,6 %) изјавиле дека се коцкаат преку интернет со свои пари, при што машките лица се коцкаат трипати почесто (7,8 %) од женските (2,3 %). Најпопуларни игри за коцкање преку интернет се игрите со карти (онлајн-покерот) и спортските обложувања, при што испитаниците често изјавувале дека се коцкаат заедно со член на семејството (т.е. со родител или со постар брат/сестра). Меѓу коцкарите преку интернет, стапката на раширеност на проблематичното коцкање изнесува речиси 19 %. Иако прекумерно високи, слични стапки на раширеност на проблематичното коцкање меѓу самостојно избрани примероци има и во Канада, Европа и во Австралија.

Слика 7.2. Наведувани причини поради кои адолесцентите се коцкаат на интернет.

Лицата кои се коцкаат онлајн несомнено искажуваат поголеми коцкарски проблеми. Прашањето што мора да си го поставиме гласи: Дали коцкањето преку интернет резултира со повеќе проблеми или луѓето со коцкарски проблеми едноставно бараат исполнување преку коцкарските локации на интернет? Во моментов околу ова прашање меѓу истражувачите и клиничарите не постои ниту консензус ниту заеднички одговор. Ќе еволуираат ли новите технологии така што ќе овозможат уште поголем пристап до коцкањето?

Во однос на коцкањето преку интернет кај адолесцентите, постојат и други извори на загриженост. Во неколку студии, бројот на лица помлади од 18 години кои играле „бесплатни“ симулации на коцкарски игри преку коцкарските интернет-страници била поголема од лицата на возраст од 18 до 24 години кои го правеле истото. Повеќето коцкарски интернет-страници најчесто имаат и бесплатна секција (што често ја нарекуваат со суфиксот „точка-нет“), со цел идните играчи да ги научат правилата на различни игри и да добијат можност да се „навежбаат“ и да играат за забава без притоа да ризикуваат да изгубат пари. Во неколку студии за адолесцентите, се откри дека најпопуларни „бесплатни игри“ се игрите со карти (односно, покерот и „блекџекот“).

Во една понова канадска студија на ниво на целата земја, се откри дека 33 % од малолетните лица (на возраст од 15 до 18 години) претходно се „коцкале“ онлајн преку модусот на бесплатно играње и/или преку социјалните мрежи. Наведуваните причини за играњето бесплатни игри (коцкање) преку интернет беа: да не биде здодевно (59 %), забава/разонода (49 %), возбуда (15 %), бидејќи играат нивните другари (14 %), и како добар начин да се подобрат сопствените вештини пред некој да почне да игра со вистински пари (10 %). Значителен дел од овие лица (22 %) изјавиле дека ги играат овие игри зашто на нив наишле на некоја од социјалните мрежи (на пример, на „Фејсбук“). Дали се овие сајтови само одгледувачници за идните коцкари?

Како што расте бројот на коцкарските интернет-страници каде што нема строго следење и не се вклучени стратегии за сведување на штетите на минимум, расте и загриженоста околу леснотијата на пристапот. Некои клинички истражувачи своєвремено поттикнуваат загриженост дека обложувањето преку интернет можеби ќе се

покаже како проблематично бидејќи (а) е лесно достапно, (б) нуди визуелно возбудливи ефекти и звуци слични на звуците на електронските коцкарски машини, (в) негов дел е и многу атрактивната технологија на видеоигри, која им е добро позната на адолесцентите (на некои места може да се игра дури и со „аватари“), и (г) зачестеноста на настаните знае да биде крајно брза, особено ако лицето игра истовремено на повеќе интернет-страници или повеќе игри. Многу лица кои играат покер преку интернет велат дека им се отворени повеќе прозорци на екранот и дека истовремено играат на повеќе маси. Ова би можело да биде особено проблематично за генерација лица кои го минале детството играјќи видеоигри. Родителите мора да се свесни за сличностите меѓу видеоигрите и коцкањето преку интернет, и внимателно да ги следат однесувањето и терковите на играње кај своите деца.

Ќе стане ли коцкањето преку интернет меѓу младите новиот „фактор кој менува сè“ и кој конечно ќе доведе до тоа да се зголемат стапките на раширеност на проблематичното коцкање? Каков ќе биде ефектот од младинското коцкање кога ќе дојде до конечна реализација на масовниот маркетинг преку социјалните мрежи? Ќе влијае ли ова врз коцкарските однесувања на денешните млади? За жал, во моментот го немаме конечниот одговор на овие важни прашања од делот на општествените политики и на јавното здравје.

КОЦКАЊЕ ПРЕКУ МОБИЛНИ УРЕДИ: СЕРИОЗНА ЗАГРИЖЕНОСТ

Уште посериозна загриженост од обложувањето преку интернет, кога станува збор за младите, веројатно ќе создаде коцкањето преку мобилни уреди. Во моментот постојат такви технологии, а нивните платформи се слични со оние за коцкање преку интернет. Наместо да функционираат преку преносен или преку десктоп компјутер, давателот на телекомуникациските услуги обезбедува конекции низ кои може да се користат мноштво податочни технологии. Иако оваа појава сè уште е релативно недоволно развиена во Северна Америка (Одборот за контрола над игрите на Невада неодамна одобри користење мобилни телефони за спортско обложување на територијата на Невада), според некои процени, до 2015 година, пазарот на коцкање

преку мобилни уреди би можел да изнесува од 7,5 до 48 милијарди во светски рамки. Иако има големи разлики меѓу овие процени, постои сеопшта согласност дека оваа платформа ќе стане значаен актер на коцкарскиот пазар. Оваа платформа, до која лесно се пристапува и која адолесцентите веќе ја прифатија со раширени раце, лесно би можела да ги инкорпорира во себе разните коцкарски можности, вклучително и купување тикети за лотарија, игри во стил на казино, слот-машини, спортско обложување, покер, и буквално секоја игра на среќа, и тоа во едно опкружување кое воопшто не се следи, преку паметните телефони. Со растечката популарност и пониските цени на паметните телефони и на таблетите („Ајпад“, „Плејбук“ итн.), луѓето ќе си носат со себе само свое казино, во џеб, во ранец или во актовка, казино кое ќе им биде лесно достапно 24 часа на ден, седум дена во неделата, каде и да одат. Во една скорешна студија се откри дека 73 % од претплатниците на паметни телефони играле мобилни казино-игри во период од три месеци.

Замислете си да се коцкате на вашиот мобилен телефон додека се возите со автобус или со воз, додека седите во „Мекдоналдс“ или во вашиот омилен ресторан, или додека си играте со другарите во училишниот двор. Оваа стварност беше нечуена до пред неколку години, но сега станува многу поблиска. „Ем-џи-ем ризортс“ и други субјекти веќе нудат бесплатни апликации за мобилни телефони и преку многубројни платформи ги известуваат клиентите за посебни намалувања за престој во соби, за нови стимулативни пакети итн. Ќе мине ли долго време пред да почнат да нудат и коцкање преку мобилни уреди? Властите во сојузната држава Невада дури од неодамна почнаа да им дозволуваат на лицата да се обложуваат на спортски настани преку своите паметни телефони, но јасно е дека има бесконечен потенцијал за зголемување на приходите од коцкањето преку оваа технологија. Впрочем, ова ќе биде и тоа како огромно пренасочување во јавните политики за законодавците на ниво на сојузни држави, и пред да се добие дозволата ќе мора да се надминат многубројни законски и законодавни пречки. Сепак, како и во случајот со коцкањето преку интернет, веројатно е дека изгубените приходи за властите како последица од слабите економски услови ќе помогнат како поттик и како влијание врз измените во политиките низ светот во насока на прифаќање на оваа нова форма

на коцкање. Несомнено е дека голем извор на загриженост ќе биде прашањето за пристап од страна на малолетни лица до коцкарските интернет-страници ако се има предвид дека младите во огромен број поседуваат свои паметни телефони. Бидејќи сега голем дел од тие мобилни телефони се регистрирани на име на нивните родители, од каде да знаеме со сигурност дека овие сајтови ќе се блокираат за користење од страна на малолетни млади лица, а истовремено ќе можат да ги користат возрасните лица?

Технолошкиот напредок уште сега дозволува пристап до интернет-страниците за коцкање преку личен мобилен телефон. Во светлината на заклучоците според кои многу родители не ни знаат дека децата им се коцкаат, а и не се грижат поради тоа, ќе стане ли уште попроблематична оваа нова коцкарска локација? Точно е дека можат да се инсталираат посебни филтри и заштити, но тие веројатно нема да бидат 100 % ефикасни. Тешкотијата на спроведување закони од ниво на целата земја или од ниво на сојузна држава на меѓународно ниво, во стварноста значи дека ќе нема речиси никакви законски последици за операторите кои на малолетни лица им даваат пристап до нивните интернет-страници. Со оглед на технолошките ограничувања со кои сега се соочуваат операторите на коцкарски игри кога мора да одредат кои поединци се полнолетни, а кои не, покрај потенцијалната загуба на приходи, операторите имаат многу мал поттик (ако се из земе моралниот компас) да постават поголеми ограничувања на нивните сајтови во обид да ги спречат малолетните лица да се коцкаат. Веќе има милиони корисници на мобилни телефони кои се деца и адолесценти, а таа бројка расте секој ден. Додека мобилното „гејмување“ го достигнува својот зенит, преку мрежата ќе биде распределено до стотици милиони поединци.

НОВИ КОЦКАРСКИ ЛОКАЦИИ

Директорите на авиокомпаниите размислуваат да постават мали казина во авионите на нивните трансатлантски летови, а стандардни казина во моментов можат да се најдат во хотели, во трговски центри, дури и на некои аеродроми. Навечер тешко можете да вклучите телевизор без да здогледате пренос од некој шампионат или турнир во покер меѓу славни учесници. Веќе не мора да се чека на исходот

од спортски настан ако сакате да се коцкате на него; во текот на секој натпревар можете да се обложите десетици пати. Каков ќе биде исходот од некое реално телевизиско шоу, колку долго некоја славна личност ќе ја пее химната, кој тим од кој колеџ ќе победи на следниот натпревар, кој ќе биде следниот градоначалник на некој град, кој веројатно ќе стане следниот папа – можеме да се обложуваме буквално на што било, на сè. Како да имаме незаситен апетит да се коцкаме.

Технолошките напредоци продолжуваат да се развиваат со неверојатно брзо темпо, а операторите на игрите сосема ги прифатија овие нови форми на технологијата. Веројатно ќе продолжат здружувањата меѓу операторите на стандардното коцкање и на коцкањето преку интернет. Стандардната казино-индустрија, која своевреме-но жестоко се противеше на коцкањето преку интернет, попусти пред неговата огромна популарност и можни приходи. „Сизарс интерактив ентертејнмент“, подружница на стандардните казина на „Сизарс“ и на „Харас“, веќе води казино базирано на интернет кое во моментот е базирано на Гибралтар и им е достапно на жителите на Обединетото Кралство и во некои други европски земји. Како и другите интернет-компанији, и тие едвај чекаат да се случат соодветните законодавни измени во САД. Другите стратешки сојузи, вклучително и оние меѓу „Вин казинос“ и „Покер старс“, привремено се ставени во мирување додека не се решат законските и законодавните отворени прашања.

Во моментот околу 85 земји решиле да го легализираат и да го регулираат коцкањето преку интернет, а таа бројка се зголемува секој ден. Индустријата како целина се согласува дека со строго регулирање може да се обезбеди заштита на потрошувачите, односно на лицата кои се корисници, со истовремено создавање нови работни места, отворање економски можности, и генерирање приходи за властите. Од индустријата на играње преку интернет тврдат дека, со постојните технологии, можат ефикасно да се погрижат за следново: (а) дека ќе се игра фер, во согласност со правилата на игрите; (б) дека исплатите до клиентите ќе се реализираат брзо, како што се ветува; (в) дека ќе може ефикасно да им се забрани на малолетните коцкари да играат; (г) дека лицата на кои им е проблем да си го контролираат коцкањето ќе можат да имаат пристап до најразлични техники и стратегии за минимизирање на штетите (на пример, алатки со кои

ќе се ограничуваат нивните уплати, облози, прекумерно играње и самоисклучување); (д) дека ќе можат ефикасно да исклучуваат коцкари од јурисдикции за кои немаат законска лиценца; и (ѓ) дека во моментот ќе има мерки со кои ќе се спречуваат перењето пари и незаконските трансфери на средства до терористичките организации.

СТРАТЕГИИ ЗА МИНИМИЗИРАЊЕ НА РИЗИКОТ

Постојат неколку општи стратегии кои можат да се користат како помош за да се сведат на минимум ризиците од појава на коцкарски проблеми меѓу адолесцентите. Во тие стратегии спаѓаат: (а) да се обезбедува примената на закони со кои коцкањето им се забранува на малолетните адолесценти, (б) да се следат рекламите за коцкање и притоа да се спроведува строг кодекс на однесување и практика, (в) игрите да се направат побезбедни и по можност помалку зависнички, (г) да се сменат ставовите кај родителите и наставниците со цел на крајот да се поттикне побезбедно и поодговорно коцкање, (д) да се одложува возраста на која почнува коцкањето, (ѓ) да се обезбедува подобар увид во користењето на интернетот (неколку групи изготвија софтвер кој блокира онлајн-коцкање), (е) во училиштата да се воведат повеќе превентивни програми, и (ж) да се информираат законодавците и креаторите на владините политики во врска со практиките на одговорно коцкање.

Во еден идеален свет, не би постоеле искушенија или активатори кои би ги наведувале нашите млади да се коцкаат. Меѓутоа, останува стварноста дека ќе дојде до пораст на нови, поатрактивни, повозбудливи можности и локации за коцкање. Останува уште многу да се сработи во делот на едуцирање на родителите и на младите околу знаците на ризик поврзани со прекумерното коцкање. Коцкањето кај младите често се нарекува „скриена зависност“ – не можете да ја намирисате во нечиј здив, да му ја видите во очите, ниту да утврдите дека прекумерното коцкање постои низ анализи на крвта или на урината. За многу адолесценти, она што почнува како забава, како друштвена активност во која уживаат, брзо може да ескалира во сериозен проблем.

Како што беше споменато на друго место, досега е невидено ова влијание што револуцијата во социјалните мрежи го остава врз

начинот на кој нашите деца комуницираат и општат, а притоа, употребата на социјалните мрежи ќе продолжи експоненцијално да расте. Се случува глобална технолошка револуција која толку брзо напредува што индустриите едвај можат да го држат чекорот. Значењето што општото население им го придава на социјалните мрежи, драматично го смени начинот на кој ги примаме информациите. Има исклучителен подем во користењето интернет-страници како „Фејсбук“: според некои извештаи, во светот има повеќе од 700 милиони активни налози, бројка која постојано расте. За да не остане покус, коцкарската индустрија настојува да најде начин како ќе ги искористи овие сајтови на социјалните медиуми за свои потреби. Во август 2010 година, најомилен сајт на „Фејсбук“ беше „Тексас холдем“, со над 24 милиони следачи.

Нашите актуелни општествени политики во однос на проблематичното коцкање најчесто се „реактивни“ на конкретни проблеми, а не „проактивни“. На пример, во некои јурисдикции се обрнува особено внимание на електронските коцкарски машини. Тие машини (за електронско коцкање, за покер, ВЛТ), често нарекувани „крек-кокаин на коцкањето“, доведоа до повеќе различни иницијативи на политиките, вклучително и ограничување на бројот на машини по локација, модифицирање на часовите на достапност на машините, и спроведувањето технологија на „паметни картички“ со кои ќе им се помогне на лицата да си зацртаат и да задржат претходно одредени граници. Денес, огромен извор на загриженост претставува коцкањето преку интернет. Американската асоцијација за играње неодамна објави предлог-кодекс на однесување за компаниите кои работат со онлајн-коцкање, а со кој на крајот ќе се побара да има официјална дозвола откако ќе се отповика Законот против незаконско коцкање на интернет (UIGEA). Нивниот кодекс се темели врз шест основни начела:

- Детални проверки на претходни записи за да се исклучи можноста во овој бизнис да дејствуваат лица со кривични досиеја;
- Мора да постојат соодветни постапки за идентификација кои ќе им помогнат на органите за спроведување на законот да ги спречат малолетните лица, клиентите од други јурисдикции и измамниците да играат;

- Давателите на интернет-услуги мора да дозволат и да се подложат на редовно периодично тестирање и ревизија на нивните софтвери, со кое ќе се обезбеди дека игрите се фер и чесни;
- Мора да спроведуваат ригорозни процеси за исклучување играчи со кои ќе се спречи пристап до нивниот сајт од страна на малолетни лица, на лица од други јурисдикции и на измамници;
- Осмислување и примена на ефикасни и одговорни заштити при коцкање за сите интернет-страници за коцкање, со чија помош ќе се едуцираат корисниците, а проблематичните коцкари ќе добијат лесен пристап до алатки кои ќе им помогнат да си го следат и контролираат однесувањето;
- Одржување стриктни процедури против перењето пари со кои ќе им се помогне на органите за спроведување на законот.

Во друга посеопфатна анализа, Сали Монаган и јас препорачавме неколку иницијативи како помош во заштитата на играчите и со цел промовирање на процедурите за одговорно коцкање наменети за коцкањето преку интернет. На нив може да се гледа од аспект на нужноста за проверка на возраста, установување претходно одредени граници по кои коцкањето се прекинува на одреден прецизен период, можност за себеисклучување од интернет-страницата, и вклучување соодветни агенции за проследување на помошта и на телефонски СОС-линии. Исто така, тврдиме дека треба да се обезбеди сета соодветна документација и сите информации што му се потребни на лицето да одлучува информирано во однос на веројатностите да освои нешто во сите натпревари, во врска со коефициентите на исплата, како и на ценовните структури. Играчите треба лесно да пристапуваат до налогот со нивни информации од кој било дел на сајтот, а во тие информации треба да бидат содржани запис од сите облози, исходи и евидентирани уплати, потрошено време, како и парични трансфери. Треба да е задолжителен временски потсетник кој ќе укажува не само колку време игра играчот туку и колку му останува, особено кога лицето игра долго време, а мора да постојат и вградени паузи и „скок-пораки“ во кои ќе се укажува колку време поминало и колку пари се издадени на облози. Исто така, препорачуваме да нема никакво охрабрување да се вложуваат освоените

износи во следни серии игри или играчот да си ги „брка загубите“, и „модусот за вежбање“ да мора да има идентични соодветни пораки во однос на одговорното коцкање, и мерките за заштита на играчот да се идентични како и оние за вистинските коцкари. Задолжително е и коефициентите да се користат во модусот „бесплатно играње“, и тоа идентични со оние кои се користат во модусот на вистинската игра. Сите сајтови за кои ќе се утврди и потврди дека ги почитуваат регулаторните процеси, имаат обуки и надзор, треба да бидат акредитирани и идентификувани од страна на регулаторот со јасно видлива ознака или лого. И на крајот, тврдеме дека стандардите за рекламирање мора да бидат прецизни, фер и одговорни, и дека треба да избегнуваат да се насочуваат кон малолетни лица или кон лица од други групи во висок ризик.

Сè повеќе меѓународни јурисдикции воведоа програми за одговорно коцкање во светлината на бројот на лица забележани со негативни влијанија. Целта на овие програми е да се сведат на минимум штетите и негативните последици сврзани со прекумерното, проблематично коцкање.

Иако можеби секој поединец ќе го смета коцкањето за своја слобода на избор, поради широкиот спектар негативни последици тоа станува сегмент од рамката на јавното здравје. Во таа рамка, сите ние сме одговорни да помогнеме во заштитата на многу ранливите лица и да помогнеме нивните проблеми да се сведат на минимум.

Проблемите со патолошкото коцкање не се резултат од она што психолозите го нарекуваат „учење од еден обид“. Никој не станува патолошки коцкар откако ќе се коцка само еднаш. Се работи за прогресивно нарушување кое се развива со текот на времето. Веројатно ќе поминат години пред сосема да се сфатат долгорочниот општествен ефект и последици од оваа појава за младите луѓе. Денешните млади ќе го проживеат сиот свој живот во опкружување во кое коцкањето, не само што е прогласено за нормално, не само што цути, не само што е лесно достапно, туку и каде што властите го поддржуваат, го поседуваат и/или го регулираат.

Значителен број други, полесно забележливи проблеми со менталното здравје на адолесцентите, го поттикнуа создавањето проактивни општествени политики (на пример, употребата на тутун, (зло)употребата на алкохол и на супстанции, зголемена стапка на

самоубиства, тинејџерска бременост, секс без заштита, силеџиство). За жал, прашањата кои се дел од проблемите што младите ги имаат со коцкањето, традиционално и во голема мера се игнорираат. Присутноста на сериозни коцкарски проблеми меѓу младите и натаму останува релативно на ниско ниво, меѓутоа засилувањето на раширеноста на коцкањето кај адолесцентите почнува да привлекува внимание. Проблематичното коцкање за време на адолесценцијата останува значајно прашање кое е дел од општествените и од политиките на јавното здравје, отворено прашање кое нема набргу да исчезне. Негативните последици за поединецот, за неговото семејство, за општеството, само ја зголемуваат цената која сите заедно ја плаќаме како општество.

Во неколку поглавја од оваа книга, се говореше за различни знаци на предупредување поврзани со патолошкото коцкање, но ако младите, едукаторите и родителите не станат свесни за овие знаци, многу малку ќе може да се стори за да ги заштитиме нашите деца. Ќе доведат ли на крајот овие нови, постојано развивачки технолошки форми на коцкање до зголемување на самите тие проблеми? Ќе го престигне ли коцкањето од мобилни уреди коцкањето преку интернет? Само времето ќе покаже. Во меѓувреме, од суштествено значење останува да се постави поголем акцент врз програмите за допирање до сите, за подигнување на свесноста и за превенција. Императив е постојано да трагаме по најдобрите, најефикасни стратегии со кои ќе им помогнеме на нашите млади. Наместо да се соочат со своите проблеми и да ги признаат, проблематичните коцкари често одрекуваат дека ги има и тврдат: „Можам да престанам да се коцкам кога и да посакам“, или „Што и да мислат или да велат другите, сеедно, јас немам проблем“. Од клучно значење се разликите меѓу проблематичните коцкари во смисла на начинот на кој тие се справуваат и на нивните однесувања со кои се приспособуваат. Еднаков предизвик е како да се создадат поистрајни адолесценти. Мора да се трага по алтернативни стратегии, сеедно дали некој се коцка за да избега од секојдневните проблеми или му е потребен наплив на адреналин. Точно е дека коцкањето може привремено да олесни дел од анксиозноста и/или од депресијата, или може да поттикне психолошки занес, но потребата да се продолжи со коцкање, сè подолго и подолго, со сè повеќе и повеќе пари, на крајот бега од контрола.

Здравствените професионалци, едукаторите и владините експерти дури неодамна ја признаа потребата да се спречи проблематичното коцкање, а во светлината на огромната експанзија на коцкањето како такво. Иако самите адолесценти или нивните родители не гледаат секогаш на ова како на проблем, оваа скриена зависност, слично како и другите зависности, е придружувана од долг список негативни последици и проблеми. Коцкањето и натаму продолжува да се прогласува за нормална појава во нашето општество, а паралелно со тоа, продолжува да расте и бројот на млади кои се коцкаат. Како резултат од тоа, расте и потенцијалот за повеќе проблеми кај адолесцентите. Коцкањето порано се сметаше за нешто со кое се занимаваат само возрасните, а денес е „модерно“ и популарно меѓу нашите млади. Технолошките форми на коцкањето продолжуваат да ги доведуваат нашите деца во уште поголем ризик од проблеми со коцкањето. Неопходни се напори за подобро да ја едуцираме нашата младина, да го одложиме мигот кога се почнува со коцкањето, да помогнеме нивните проблеми да се сведат на минимум. Џон Ф. Кенеди еднаш рекол: „Децата се најскапоцен ресурс на светот, неговата најдобра надеж за иднината“. Да помогнеме да се заштитат нашите деца.

ИЗВОРИ

- American Gaming Association. (September 2011). AGA Releases Online Poker Code of Conduct, Unveils Online Video. <http://www.americangaming.org/newsroom/press-releases/aga-releases-online-poker-code-ofconduct-unveils-online-video>.
- Blaszczynski, A., Ladouceur, R., Nower, L., and Shaffer, H.J. (2005). Informed choice and gambling: Principles for consumer protection. Report prepared for the Australian Gaming Council.
- Blaszczynski, A. P., Ladouceur, R., and Shaffer, H. J. (2004). A sciencebased framework for responsible gambling: The Reno model. *Journal of Gambling Studies*, 20(3), 301–17.
- comScore Inc. (2010). *Smartphone adoption shifting dynamics of U.S. mobile gaming market*. http://www.comscore.com/Press_Events/Press_Releases/2010/4/Smartphone_Adoption_Shifting_Dynamics_of_U.S._Mobile_Gaming_Market.
- Derevensky, J., Gupta, R., Messerlian, C., and Gillespie, M. (2004). Youth gambling problems: A need for responsible social policy. In J. Derevensky and R.

- Gupta (Eds.), *Gambling problems in youth: Theoretical and applied perspectives*. New York: Kluwer Academic.
- Derevensky, J., and Gupta, R. (2007). Internet gambling amongst adolescents: A growing concern. *International Journal of Mental Health and Addictions*, 5, 93–101.
- Griffiths, M. (2007). Mobile phone gambling. In D. Taniar (Ed.), *Encyclopedia of mobile computing and commerce*. Pennsylvania: Information Science Reference.
- Griffiths, M., and Barnes, A. (2008). Internet gambling: An online empirical study among student gamblers. *International Mental Health Addiction*, 6, 194–204.
- Griffiths, M., and Parke, J. (2010). Adolescent gambling on the Internet: A review. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 22, 59–75.
- H2 Gambling Capital. (2011). *Report on the Mobile Gambling Market*. Hanman, N. (2005). Placing a bet on the mobile. *The Guardian* (London). <http://www.guardian.co.uk/technology/2005/feb/10/mobilephones.onlinesupplement>.
- iGaming Business. (2011). Mobile and online growth at Paddy Power. Преземено од: <http://www.igamingbusiness.com/content/mobile-andonline-growth-paddy-power>.
- Johnson, L. (2011) Mobile gambling doubles to \$65.8M in 2010: Study. *Mobile Commerce Daily*. <http://mobilecommercedaily.com/2011/06/30>.
- Kennedy, J.F. (July 25, 1963). Speech concerning America's appeal for UNICEF.
- Korn, D., and Shaffer, H. J. (1999). Gambling and the health of the public: Adopting a public health perspective. *Journal of Gambling Studies*, 15(4), 289–365.
- McBride, J., and Derevensky, J. (2009). Internet gambling behaviour in a sample of online gamblers. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 7, 149–67.
- Meerkamper, E. (2010). Youth gambling 2.0. Understanding youth gambling, emerging technologies, and social platforms. Paper presented at the Nova Scotia Gaming Corporation 6th Annual Responsible Gambling Conference, Halifax, Nova Scotia.
- Messerlian, C., Byrne, A. and Derevensky, J. (2004). Gambling, youth and the Internet: Should we be concerned? *Canadian Child and Adolescent Psychiatry Review*, 13(1), 3–6.
- Monaghan, S., and Derevensky, J. (2008). A critical review of the Internet gambling literature: some policy recommendations. Report submitted to Nova Scotia Gaming Corporation.
- Romer, D. (2010). Internet gambling among male and female youth ages 18 to 24. Report from the Annenberg Public Policy Center, University of Pennsylvania.
- Sevigny, S., Cloutier, M., Pelletier, M., and Ladouceur, R. (2005). Internet gambling: Misleading payout rates during the “demo” period. *Computers in Human Behavior*, 21, 153–58.

- Shaffer, H. J., Hall, M. N., and Vander Bilt, J. (1997). Estimating the prevalence of disordered gambling in the United States and Canada: A metaanalysis. *American Journal of Public Health*, 89, 1369-76.
- Shaffer, H. J., LaBrie, R. A., LaPlante, D. A., Nelson, S. E., and Stanton, M. V. (2004). The road less travelled: moving from distribution to determinants in the study of gambling epidemiology. *Canadian Journal of Psychiatry*, 49, 504-16.
- Welte, J., Barnes, G., Tidwell, M., and Hoffman, J. (2009). The association of form of gambling with problem gambling among American youth. *Psychology of Addictive Behaviors*, 23, 105-12.
- Wittkowski, D. (2011). Trump Taj Mahal is giving away \$25,000 worth of plastic surgery. http://www.pressofatlanticcity.com/news/breaking/trump-taj-mahal-is-giving-away-worth-of-plastic-surgery/article_d7a03018-eab3-11e0-960a-001cc4c03286.html.
- Wood, R., and Williams, R. (2009). *Internet gambling: Prevalence, patterns, problems, and policy options*. Guelph, Ontario: Ontario Problem Gambling Research Center.

Доколку се сомневате дека вашиот тинејџер се коцка, консултирајте се со психолог. Дополнителни ресурси за оваа проблематика можете да најдете и на нашата страница www.didactanova.mk.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Abbott, M., Volberg, R., Bellringer, M., and Reith, G. (2004). A Review of Research on Aspects of Problem Gambling. Report prepared for the Responsibility in Gambling Trust, U.K.
- American Gaming Association. (2010). State of the states: The AGA survey of casino entertainment. Washington, DC: American Gaming Association.
- American Gaming Association. (2011). State of the states: The AGA survey of casino entertainment. Washington, DC: American Gaming Association.
- American Gaming Association. (September 2011). AGA Releases Online Poker Code of Conduct, Unveils Online Video. <http://www.americangaming.org/newsroom/press-releases/aga-releases-online-poker-code-ofconduct-unveils-online-video>.
- American Psychiatric Association. (1980). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-III)*, Third edition. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-IV)*, Fourth edition. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-IV-TR)*, Text revision. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Australian Government Productivity Commission. (2010). Gambling Inquiry.
- Barnes, G. M., Welte, J. W., Hoffman, J. H., and Dintcheff, B. A. (1999). Gambling and alcohol use among youth: influences of demographic, socialization, and individual factors. *Addictive Behaviors*, 24(6), 749–67.
- Beck, A., Wright, F., Newman, C., and Liese, B. (Eds.). (2001). *Cognitive therapy of substance abuse*. New York: Guilford Press.
- Bergevin, T., Derevensky, J., Gupta, R., and Kaufman, F. (2006). Adolescent gambling: Understanding the role of stress and coping. *Journal of Gambling Studies*, 22(2), 195–208.
- Black, D. (2004). An open-label trial of Bupropion in the treatment of pathologic gambling. *Journal of Clinical Psychopharmacology*, 24(1), 108–10.
- Black, D. W., and Moyer, T. (1998). Clinical features and psychiatric comorbidity of subjects with pathological gambling behavior. *Psychiatric Services*, 49, 1434–39.
- Black, D. W., Moyer, T., and Schlosser, S. (2003). Quality of life and family history in pathological gambling. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 191, 124–26.
- Blaszczynski, A. P. (1985). A winning bet: Treatment for compulsive gambling. *Psychology Today*, 38, 42–44, 46.

- Blaszczynski, A. P. (Ed.). (1998). *Overcoming compulsive gambling: A self help guide using cognitive behavioural techniques*. London: Robinson Publishing Ltd.
- Blaszczynski, A. P. (2005). Pathological gambling: A clinical guide to treatment. *Addiction*, 100(4), 565–66.
- Blaszczynski, A., Ladouceur, R., Nower, L., and Shaffer, H. (2005). Informed choice and gambling: Principles for consumer protection. Report prepared for the Australian Gaming Council gambling. *Addiction*, 97(5), 487–99.
- Blaszczynski, A. P., Ladouceur, R., and Shaffer, H. J. (2004). A sciencebased framework for responsible gambling: The Reno model. *Journal of Gambling Studies*, 20(3), 301–17.
- Blaszczynski, A. P., and McConaghy, N. (1989). The medical model of gambling: Current short-comings. *Journal of Gambling Behavior*, 5, 42–52.
- Blaszczynski, A. P., McConaghy, N., and Frankova, A. (1991). Control versus abstinence in the treatment of pathological gambling: A two to nine year follow-up. *British Journal of Addiction*, 86, 299–306.
- Blaszczynski, A. P., and Nower, L. (2002). A pathways model of problem and pathological gambling. *Addiction*, 97(5), 487–99.
- Blaszczynski, A. P., and Silove, D. (1995). Cognitive and behavioral therapies for pathological gambling. *Journal of Gambling Studies*, 11, 195–220.
- Blaszczynski, A., and Steel, Z. (1998). Personality disorders among pathological gamblers. *Journal of Gambling Studies*, 14, 51–71.
- Boudreau, B., and Poulin, C. (2007). The South Oaks Gambling Screen- Revised Adolescent (SOGS-RA) revisited: A cut-point analysis. *Journal of Gambling Studies*, 23, 299–308.
- Breen, R., and Zuckerman, M. (1999). “Chasing” in gambling behavior: Personality and cognitive determinants. *Personality and Individual Differences*, 27, 1097–111.
- Brounstein, P. J., Zweig, J. M., and Gardner, S. E. (1999). *Understanding substance abuse prevention: Toward the 21st century-A primer on effective programs*. Substance Abuse and Mental Health Services Administration, Center for Substance Abuse Prevention, Division of Knowledge Development and Evaluation.
- Bujold, A., Ladouceur, R., Sylvain, C., and Boisvert, J. M. (1994). Treatment of pathological gamblers: An experimental study. *Journal of Behavioral Therapy and Experimental Psychiatry*, 25, 275–82.
- Byrne, A., Dickson, L., Derevensky, J., Gupta, R., and Lussier, I. (2005). An examination of social marketing campaigns for the prevention of youth problem gambling. *Journal of Health Communication*, 10, 681–700.
- Campbell, C., Derevensky, J., Meerkamper, E. and Cutajar, J. (in press). The influence of cultural background on parental perceptions of adolescent gambling behaviour: A Canadian study. *International Journal of Mental Health and Addictions*.
- Campbell, C., Derevensky, J., Meerkamper, E. and Cutajar, J. (2011). Parents’ perceptions of adolescent gambling: A Canadian national study. *Journal of Gambling Issues*, 25, 36–53.
- Carlton, P. L., and Goldstein, L. (1987). Physiological determinants of pathological gambling. In T. Galski (Ed.), *Handbook on pathological gambling*. Springfield, IL: Charles C Thomas.

- Comings, D. E. (1998). The molecular genetics of pathological gambling. *CNS Spectrum*, 3(2), 20–37.
- Comings, D. E., and Blum, K. (2000). Reward deficiency syndrome: Genetic aspects of behavioral disorders. *Progress in Brain Research*, 126, 325–41.
- Comings, D. E., Gade-Andavolu, R., Gonzalez, N., Wu, S., Muhleman, D., Chen, C., et al. (2001). The additive effect of neurotransmitter genes in pathological gambling. *Clinical Genetics*, 60(2), 107–16.
- Comings, D. E., Rosenthal, R. J., Lesieur, H. R., et al. (1996). A study of the dopamine D2 receptor gene in pathological gambling. *Pharmacogenetics*, 6, 223–34.
- comScore Inc. (2010). *Smartphone adoption shifting dynamics of U.S. mobile gaming market*. http://www.comscore.com/Press_Events/Press_Releases/2010/4/Smartphone_Adoption_Shifting_Dynamics_of_U.S._Mobile_Gaming_Market.
- Cunningham, J. (2005). Little use of treatment among problem gamblers. *Psychiatric Services*, 56, 1024–25.
- Curriculum Services Canada (CSC). (2008). Don't Bet on It—A Youth Problem Gambling Prevention Program. <http://curriculum.org/resources/dont-bet-on-it-8211-a-youth-problem-gambling-prevention-program>.
- Custer, R., and Milt, H. (1985). *When luck runs out: Help for compulsive gamblers and their families*. New York: Facts on File.
- DeCaria, C. M., Hollander, E., Grossman, R., Wong, C. M., Mosovich, S. A., and Cherkasky, S. (1996). Diagnosis, neurobiology, and treatment of pathological gambling. *Journal of Clinical Psychiatry*, 57(suppl 8), 80–84.
- Delfabbro, P. (2007). *Australasian Gambling Review Third Edition (1992– 2007)*. Adelaide: Independent Gambling Authority.
- Delfabbro, P. (2009). *Australasian gambling review, Fourth Edition (1992– 2008)*. Adelaide: Independent Gambling Authority.
- Derevensky, J. (2008). Gambling behaviors and adolescent substance use disorders. In Y. Kaminer and O. G. Buckstein (Eds.), *Adolescent substance abuse: Psychiatric comorbidity and high risk behaviors*. New York: Haworth Press, 403–33.
- Derevensky, J., and Gillespie, M. (2005). Gambling in Canada. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 3(1), 3–14.
- Derevensky, J., and Gupta, R. (2000). Prevalence estimates of adolescent gambling: A comparison of the SOGS-RA, DSM-IV-J, and the G.A. 20 Questions. *Journal of Gambling Studies*, 16 (2/3), 227–51.
- Derevensky, J., and Gupta, R. (2004). The measurement of youth gambling problems: Current instruments, methodological issues and future directions. In J. Derevensky and R. Gupta (Eds.), *Gambling problems in youth: Theoretical and applied perspectives*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 121–44.
- Derevensky, J., and Gupta, R. (Eds.). (2004). *Gambling problems in youth: Theoretical and applied perspectives*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Derevensky, J., and Gupta, R. (2006). Measuring gambling problems amongst adolescents: Current status and future directions. *International Gambling Studies*, 6(2), 201–15.
- Derevensky, J., and Gupta, R. (2007). Internet gambling amongst adolescents: A growing concern. *International Journal of Mental Health and Addictions*, 5(2), 93–101.

- Derevensky, J., and Gupta, R. (2007). Adolescent gambling: Current knowledge, myths, assessment strategies and public policy implications. In G. Smith, D. Hodgins, and R. Williams (Eds.), *Research and measurement issues in gambling*. New York: Elsevier, 437–63.
- Derevensky, J., Gupta, R., and Baboushkin, H. (2007). Underlying cognitions in children's gambling behaviour: Can they be modified? *International Gambling Studies*, 7(3), 281–98.
- Derevensky, J., Gupta, R., and Della-Cioppa, G. (1996). A developmental perspective of gambling behaviour in children and adolescents. *Journal of Gambling Studies*, 12(1), 49–66.
- Derevensky, J., Gupta, R., and Della-Cioppa, G. (2002). A developmental perspective on gambling behavior in children and adolescents. In J. Moratta, J. Cornelieus, and W. Eadington (Eds.), *The downside: Problem and pathological gambling*. Nevada: University of Nevada Press, 411–28.
- Derevensky, J., Gupta, R., and Dickson, L. (2004). Adolescent gambling problems: Prevention and treatment implications. In J. E. Grant and M. N. Potenza (Eds.), *Understanding and treating pathological gambling*. Washington, DC: APPI Press, 159–68.
- Derevensky, J., Gupta, R., Dickson, L., and Deguire, A-E. (2004). Prevention efforts toward reducing gambling problems. In J. Derevensky and R. Gupta (Eds.), *Gambling problems in youth: Theoretical and applied perspectives*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 211–30.
- Derevensky, J., Gupta, R., Dickson, L., Hardoon, K., and Deguire, A-E. (2003). Understanding youth gambling problems: A conceptual framework. In D. Romer (Ed.), *Reducing adolescent risk: Toward an integrated approach*. California: Sage Publications, 239–46.
- Derevensky, J., Gupta, R., Messerlian, C. and Gillespie, M. (2004). Youth gambling problems: A need for responsible social policy. In J. Derevensky and R. Gupta (Eds.) *Gambling problems in youth: Theoretical and applied perspectives*. New York: Kluwer Academic.
- Derevensky, J., Gupta, R., and Winters, K. (2003). Prevalence rates of youth gambling problems: Are the current rates inflated? *Journal of Gambling Studies*, 19(4), 405–25.
- Derevensky, J., Pratt, L., Hardoon, K., and Gupta, R. (2007). The relationship between gambling problems and impulsivity among adolescents: Some preliminary data and thoughts. *Journal of Addiction Medicine*, 1(3), 165–72.
- Derevensky, J., Shek., D. T., and Merrick, J. (Eds.) (2011). *Youth gambling: the hidden addiction*. Berlin: de Gruyter.
- Derevensky, J., Sklar, A., Gupta, R., and Messerlian, C. (2010). An empirical study examining the impact of gambling advertisements on adolescent gambling attitudes and behaviors. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 8, 21–34.
- Derevensky, J., Sklar, A., Gupta, R., and Messerlian, C., Laroche, M., and Mansour, S. (2007). *The effects of gambling advertisements on child and adolescent gambling attitudes and behaviors (Les effets de la publicite sur les attitudes et les comportements de jeu des enfants et des adolescents)*. Fonds de recherche en sante du Quebec (FRSQ), Quebec, 68 pp.

- Derevensky, J., St-Pierre, R., Temcheff, C., and Gupta, R. (2011). Beliefs and attitudes of teachers with respect to youth gambling. Poster presented at the Canadian Psychological Association annual conference, Toronto, June.
- Dickson, L., and Derevensky, J. (2006). Preventing adolescent problem gambling: Implications for school psychology. *Canadian Journal of School Psychology*, 21(1/2), 59–72.
- Dickson, L., Derevensky, J., and Gupta, R. (2002). The prevention of youth gambling problems: A conceptual model. *Journal of Gambling Studies*, 18(2), 97–160.
- Dickson, L., Derevensky, J., and Gupta, R. (2004). Youth gambling problems: A harm reduction prevention model. *Addiction Research and Theory*, 12(4), 305–16.
- Dickson, L., Derevensky, J., and Gupta, R. (2004). Harm reduction for the prevention of youth gambling problems: Lessons learned from adolescent high-risk prevention programs. *Journal of Adolescent Research*, 19(2), 233–63.
- Dickson, L., Derevensky, J., and Gupta, R. (2008). Youth gambling problems: An examination of risk and protective factors. *International Gambling Studies*, 8(1), 25–47.
- DiClemente, C. C., and Prochaska, J. O. (1982). Self-change and therapy change of smoking behavior: A comparison of processes of change in cessation and maintenance. *Addictive Behaviors*, 7(2), 133–42.
- DiClemente, C. C., Story, M., and Murray, K. (2000). On a roll: The process of initiation and cessation of problem gambling among adolescents. *Journal of Gambling Studies*, 16, 289–313.
- Durham, S., and Hashimoto, K. (2010). *The history of gambling in America*. New Jersey: Prentice Hall.
- Durlak, J. A. (1997). Primary prevention programs in schools. *Advances in Clinical Child Psychology*, 19, 283–318.
- Ellenbogen, S., Derevensky, J., and Gupta, R. (2007). Gender differences among adolescents with gambling related problems. *Journal of Gambling Studies*, 23, 133–43.
- Ellenbogen, S., Jacobs, D., Derevensky, J., Gupta, R., and Paskus, T. (2008). Gambling behavior among college athletes. *Journal of Applied Sports Psychology*, 20, 349–62.
- Engel, G. L. (1977). The need for a new medical model: A challenge for biomedicine. *Science*, 196(4286), 129–36.
- Faregh, N., and Derevensky, J. (2011). Prevention of impulse control disorders. In J. E. Grant and M. N. Potenza (Eds.), *Understanding impulse control disorders*. New York: Oxford University Press, 499–515.
- Faregh, N., and Derevensky, J. (2011). Gambling behavior among adolescents with Attention Deficit Hyperactivity Disorder. *Journal of Gambling Studies*, 27, 243–56.
- Felsher, J., Derevensky, J. and Gupta, R. (2003). Parental influences and social modeling of youth lottery participation. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 13, 361–77.
- Felsher, J., Derevensky, J. and Gupta, R. (2004). Lottery participation by youth with gambling problems: Are lottery tickets a gateway to other gambling venues? *International Gambling Studies*, 4(2), 109–26.
- Felsher, J., Derevensky, J. and Gupta, R. (2004). Lottery playing amongst youth: Implications for prevention and social policy. *Journal of Gambling Studies*, 20(2), 127–53.

- Felsher, J., Derevensky, J., and Gupta, R. (2010). Young adults with gambling problems: The impact of childhood maltreatment. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 8, 545–56.
- Ferland, F., Ladouceur, R., and Vitaro, F. (2001). Prevention of problem gambling: modifying misconception and increasing knowledge. *Journal of Gambling Studies*, 18, 19–30.
- Fisher, S. E. (1992). Measuring pathological gambling in children: The case of fruit machines in the UK. *Journal of Gambling Studies*, 8, 263–85.
- Fisher, S. (1993). Gambling and pathological gambling in adolescents. *Journal of Gambling Studies*, 9, 277–88.
- Fisher S. (2000). Developing the DSM-IV-MR-J criteria to identify adolescent problem gambling in non-clinical populations. *Journal of Gambling Studies*, 16, 253–73.
- Fleming, A. (1978). *Something for nothing: A history of gambling*. New York: Delacorte Press.
- Gaboury, A., and Ladouceur, R. (1993). Evaluation of a prevention program for pathological gambling among adolescents. *The Journal of Primary Prevention*, 14, 21–28.
- Galambos, N. L., and Tilton-Weaver, L.C. (1998). Multiple risk behavior in adolescents and young adults. *Health Review*, 10, 9–20.
- GAM-GaRD. <http://www.gamgard.com>.
- Garboursy, A., and Ladouceur, R. (1989). Erroneous perceptions and gambling. *Journal of Social Behavior and Personality*, 4, 411–20.
- Gillespie, M., Derevensky, J., and Gupta, R. (2007). The utility of outcome expectancies in the prediction of adolescent gambling behavior. *Journal of Gambling Issues*, 19, 69–85.
- Gillespie, M., Gupta, R., Derevensky, J., Pratt, L., and Vallerand, R. (2005). Adolescent Problem Gambling: Evaluating Perceived Risks and Benefits (Le jeu problematique chez les adolescents: perceptions des risques et des benefices). Report prepared for the Fonds de recherche en sante du Quebec (FRSQ), Quйbec.
- Goorney, A. B. (1968). Treatment of compulsive gambling by aversion therapy. *British Journal of Psychiatry*, 114, 329–82.
- Govoni, R., Rupcich, N., and Frisch, G. R. (1996). Gambling behavior of adolescent gamblers. *Journal of Gambling Studies*, 12, 305–17.
- Grant, J. E., and Kim, S. W. (2002). Effectiveness of pharmacotherapy for pathological gambling: A chart review. *Annals of Clinical Psychiatry*, 14(3), 155–61.
- Grant, J. E., and Kim, S. (2002). Pharmacotherapy of pathological gambling. *Psychiatric Annals*, 32, 186–91.
- Grant, J. E., Kim, S. W., and Potenza, M. N. (2003). Advances in the pharmacological treatment of pathological gambling. *Journal of Gambling Studies*, 19, 85–109.
- Grant, J., Kim, S., Potenza, M., Blanco, C., Ibanez, A., Stevens, L., et al. (2003). Paroxetine treatment of pathological gambling: A multi-centre randomized controlled trial. *International Clinical Psychopharmacology*, 18(4), 243–49.
- Grant, J. E., and Potenza, M. N. (2004). *Pathological gambling: A clinical guide to treatment*. Washington, DC: American Psychiatric Publishing Inc.
- Grant, J. E., Potenza, J. D., Marc, N., Hollander, E., Cunningham-Williams, R., Nurminen, T., and Kallio, A. (2006). Multicenter investigation of the opioid antagonist nalmefene in the treatment of pathological gambling. *American Journal of Psychiatry*, 163(2), 303–12.

- Griffiths, M. (1989). Gambling in children and adolescents. *Journal of Gambling Behavior*, 5, 66–83.
- Griffiths, M. (1990). Addiction to fruit machines: A preliminary study among young males. *Journal of Gambling Studies*, 6, 113–26.
- Griffiths, M. (1990). The cognitive psychology of gambling. *Journal of Gambling Studies*, 6, 31–42.
- Griffiths, M. (1993). Pathological gambling: Possible treatment using an audio feedback technique. *Journal of Gambling Studies*, 9, 295–97.
- Griffiths, M. (1994). An exploratory study of gambling cross addictions. *Journal of Gambling Studies*, 10, 371–84.
- Griffiths, M. (1995). *Adolescent gambling*. London, UK: Routledge.
- Griffiths, M. (1995). Technological addictions. *Clinical Psychology Forum*, 76, 14–19.
- Griffiths, M. (1996). Pathological gambling and treatment. *British Journal of Clinical Psychology*, 35, 477–79.
- Griffiths, M. (2007). Mobile phone gambling. In D. Taniar (Ed.), *Encyclopedia of mobile computing and commerce*. Pennsylvania: Information Science Reference.
- Griffiths, M. (2008). Convergence of gambling and computer game playing: Implications. *E-Commerce, Law and Policy*, 10(2), 12–13.
- Griffiths, M., and Barnes, A. (2008). Internet gambling: An online empirical study among student gamblers. *International Mental Health Addiction*, 6, 194–204.
- Griffiths, M., and Macdonald, H. (1999). Counselling in the treatment of pathological gambling: An overview. *British Journal of Guidance and Counselling*, 27(2), 179–90.
- Griffiths, M., King, D., and Delfabbro, P. (2009). Adolescent gambling-like experiences: Are they a cause for concern? *Education and Health*, 27, 27–30.
- Griffiths, M., and Parke, J. (2010). Adolescent gambling on the Internet: A review. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 22, 59–75.
- Griffiths, M., and Sutherland, I. (1998). Adolescent gambling and drug use. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 8, 423–27.
- Gupta, R., and Derevensky, J. (1996). The relationship between gambling and video game playing behavior in children and adolescents. *Journal of Gambling Studies*, 12(4), 375–94.
- Gupta, R., and Derevensky, J. (1997). Familial and social influences on juvenile gambling. *Journal of Gambling Studies*, 13, 179–92.
- Gupta, R., and Derevensky, J. (1998). Adolescent gambling behavior: A prevalence study and examination of the correlates associated with problem gambling. *Journal of Gambling Studies*, 14, 319–45.
- Gupta, R., and Derevensky, J. (1998). An empirical examination of Jacobs' General Theory of Addictions: Do adolescent gamblers fit the theory? *Journal of Gambling Studies*, 14(1), 17–49.
- Gupta, R., and Derevensky, J. (2000). Adolescents with gambling problems: From research to treatment. *Journal of Gambling Studies*, 16, 315–42.
- Gupta, R., and Derevensky, J. (2008). A treatment approach for adolescents with gambling problems. In M. Zangeneh, A. Blaszczyński, and N. Turner (Eds.), *In the pursuit of winning*. New York: Springer.

- Gupta, R., and Derevensky, J. (2008). Gambling practices among youth: Etiology, prevention and treatment. In C. A. Essau (Ed.), *Adolescent addiction: Epidemiology, assessment and treatment*. London, UK: Elsevier, 207–30.
- Gupta, R., and Derevensky, J. (2011). Understanding the etiology of youth problem gambling. In J. Derevensky, D. Shek, and J. Merrick (Eds.), *Youth gambling problems: The hidden addiction*. Berlin: De Gruyter.
- Gupta, R., Derevensky, J., and Ellenbogen, S. (2006). Personality characteristics and risk-taking tendencies among adolescent gamblers. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 38(2), 201–13.
- Gupta, R., Derevensky, J., and Marget, N. (2004). Coping strategies employed by adolescents with gambling problems. *Child and Adolescent Mental Health*, 9(3), 115–20.
- H2 Gambling Capital. (April 2010). United States: Regulated Internet Gambling Economic Impact Reports.
- H2 Gambling Capital. (April 2011). National Summary Sheet Report.
- H2 Gambling Capital (2011). Report on the Mobile Gambling Market.
- H2 Gambling Capital. (August 2011). Mobile Gambling Report.
- Hanman, N. (2005). Placing a bet on the mobile. *The Guardian* (London). <http://www.guardian.co.uk/technology/2005/feb/10/mobilephones.onlinesupplement>.
- Hardoon, K., Derevensky, J., and Gupta, R. (2001). Social influences involved in children's gambling behavior. *Journal of Gambling Studies*, 17(3), 191–215.
- Hardoon, K., Derevensky, J., and Gupta, R. (2003). Empirical vs. perceived measures of gambling severity: Why adolescents don't present themselves for treatment. *Addictive Behaviors*, 28, 933–46.
- Hardoon, K., Gupta, R., and Derevensky, J. (2004). Psychosocial variables associated with adolescent gambling: A model for problem gambling. *Psychology of Addictive Behaviors*, 18(2), 170–79.
- Hodgins, D. (2001). Processes of changing gambling behavior. *Addictive Behaviors*, 26(1), 121–28.
- Hodgins, D. (2004). Workbooks for individuals with gambling problems: Promoting the natural recovery process through brief intervention. In L. Abate (Ed). *Using workbooks in mental health: resources in prevention, psychotherapy, and rehabilitation for clinicians and researchers*. Binghamton, NY: The Haworth Reference Press.
- Hodgins, D. (2005). Implications of a brief intervention trial for problem gambling for future outcome research. *Journal of Gambling Studies*, 21(1), 13–19.
- Hodgins, D., and Diskin, K. (2008). Motivational interviewing in the treatment of problem and pathological gambling. In H. Arkowitz, W. Westra and S. Rollnick (Eds.), *Motivational interviewing in the treatment of psychological problems*. New York: Guilford Press.
- Hodgins, D., and el-Guebaly, N. (2000). Natural and treatment-assisted recovery from gambling problems: a comparison of resolved and active gamblers. *Addiction*, 95, 777–89.
- Hodgins, D. and Holub, A. (2007). Treatment of problem gambling. In G. Smith, D. Hodgins, and R. J. Williams (Eds). *Research and measurement issues in gambling studies*. New York: Academic Press.
- Hodgins, D., and Makarchuk, K. (2003). Trusting problem gamblers: Reliability and validity of self-reported gambling behavior. *Psychology of Addictive Behaviors*, 17(3), 244–48.

- Hodgins, D., and Petry, N. (2004). Cognitive and behavioral treatments. In J. Grant and M. Potenza (Eds.), *Pathological gambling: A clinical guide to treatment*. New York: American Psychiatric Association Press.
- Hodgins, D., Currie, S. and el-Guebaly, N. (2001). Motivational enhancement and self-help treatments for problem gambling. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 69, 50–57.
- Hodgins, D., Currie, S., el-Guebaly, N., and Diskin, K. (2007). Does providing extended relapse prevention bibliotherapy to problem gamblers improve outcome? *Journal of Gambling Studies*, 23, 41–54.
- Hodgins, D., Stea, J., and Grant, J. (2011). Gambling disorders. *The Lancet*, 378, 1874–84.
- Hollander, E., Buchalter, A. J., and DeCaria, C. (2000). Pathological gambling. *Psychiatric Clinics of North America*, 23, 629–42.
- Hollander, E., DeCaria, C., Mari, E., Wong, C., Mosovich, S., Grossman, R., and Begaz, T. (1998). Short-term single-blind Fluvoxamine treatment of pathological gambling. *American Journal of Psychiatry*, 155(12), 1781–83.
- Hollander, E., Frenkel, M., DeCaria, C., Truong, S., and Stein, D. J. (1992). Treatment of pathological gambling with clomipramine. *American Journal of Psychiatry*, 149, 710–11.
- Hollander, E., Sood, E., Pallanti, S., Baldini-Rossi, N., and Baker, B. (2005). Pharmacological treatments of pathological gambling. *Journal of Gambling Studies*, 21(1), 101–110.
- Huang, J.-H., Jacobs, D., and Derevensky, J. (2011). DSM-based problem gambling: Increasing the odds of heavy drinking in a national sample of U.S. athletes. *Journal of Psychiatric Research*, 45, 302–8.
- Huang, J.-H., Jacobs, D., Derevensky, J., Gupta, R., and Paskus, T. (2007). Gambling and health risk behaviors among U.S. college student athletes: Findings from a national study. *Journal of Adolescent Health*, 40(5), 390–97.
- Huang, J.-H., Jacobs, D., Derevensky, J., Gupta, R., Paskus, T., and Petr, T. (2007). Pathological gambling amongst college athletes. *Journal of American College Health*, 56(2), 93–99.
- iGaming Business. (2011). Mobile and online growth at Paddy Power. <http://www.igamingbusiness.com/content/mobile-and-online-growthpaddy-power>.
- Jacobs, D. F. (1986). A general theory of addictions: A new theoretical model. *Journal of Gambling Behavior*, 2(1), 15–31.
- Jacobs, D. F. (2004). Youth gambling in North America: Long-term trends and future prospects. In J. Derevensky and R. Gupta (Eds.), *Gambling problems in youth: Theoretical and applied perspectives*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Jacobs, D. R., Marston, A. R., Singer, R. D., Widaman, K., Little, T., and Veizades, J. (1989). Children of problem gamblers. *Journal of Gambling Behavior*, 5, 261–67.
- Jacques, C., and Ladouceur, R. (2003). DSM-IV-J criteria: A scoring error that may be modifying the estimates of pathological gambling among youths. *Journal of Gambling Studies*, 19(4), 427–31.
- Jessor, R. (Ed.). (1998). *New perspectives on adolescent risk behavior*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Johnson, L. (2011) Mobile gambling doubles to \$65.8M in 2010: Study. *Mobile Commerce Daily*. <http://mobilecommercedaily.com/2011/06/30>.

- Kaminer, Y., Burleson, J., and Jadamec, A. (2002). Gambling behavior in adolescent substance abuse. *Substance Abuse*, 23, 191–98.
- Kaminer, Y., and Haberek, R. (2004). Pathological gambling and substance abuse. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 43, 1326–27.
- Kennedy, J. F. (July 25, 1963). Speech concerning America's appeal for UNICEF.
- Korn, D., and Shaffer, H. J. (1999). Gambling and the health of the public: Adopting a public health perspective. *Journal of Gambling Studies*, 15(4), 289–365.
- Ladouceur, R., Boisvert, J. M., and Dumont, J. (1994). Cognitive-behavioral treatment for adolescent pathological gamblers. *Behavior Modification*, 18, 230–42.
- Ladouceur, R., and Mireault, C. (1988). Gambling behaviors amongst high school students in the Quebec area. *Journal of Gambling Studies*, 4, 3–12.
- Langhinrichsen-Rohling, J., Rohling, M. L., Rohde, P., and Seeley, J. R. (2004). The SOGS-RA vs the MAGS-7: Prevalence estimates and classification congruence. *Journal of Gambling Studies*, 20(3), 259–81.
- Lesieur, H. (1998). Costs and treatment of pathological gambling. *Annals of the American Academy of Social Science*, 556, 153–71.
- Lesieur, H. R. (1990). *Working with and understanding Gamblers Anonymous: Working with self help*. Homewood, IL: Dorsey.
- Lesieur, H. R., and Blume, S. B. (1987). The South Oaks Gambling Screen (SOGS): A new instrument for the identification of pathological gamblers. *American Journal of Psychiatry*, 144, 1184–88.
- Lesieur, H. R., and Blume, S. B. (1993). Revising the South Oaks Gambling Screen in different settings. *Journal of Gambling Studies*, 9, 213–23.
- Lesieur, H. R., and Klein, R. (1987). Pathological gambling among high school students. *Addictive Behaviors*, 12, 129–35.
- Lussier, I., Derevensky, J., and Gupta, R. (2009). Youth gambling problems: An international perspective. In A. Browne-Miller (Ed.), *The Praeger International collection on addictions. Volume IV*. CT: Praeger, 259–80.
- Lussier, I., Derevensky, J., and Gupta, R. (2009). Youth gambling prevention and resilience education: A harm reduction approach. In A. Browne-Miller (Ed.), *The Praeger International collection on addictions. Volume IV*. CT: Praeger, 339–50.
- Lussier, I., Derevensky, J., Gupta, R., Bergevin, T., and Ellenbogen, S. (2007). Youth gambling behaviors: An examination of the role of resilience. *Psychology of Addictive Behaviors*, 21, 165–73.
- Magoon, M., Gupta, R., and Derevensky, J. (2005). Juvenile delinquency and adolescent gambling: Implications for the juvenile justice system. *Criminal Justice and Behavior*, 32(6), 690–713.
- Magoon, M., Gupta, R., and Derevensky, J. (2007). Gambling among youth in detention centers. *Journal for Juvenile Justice and Detention Services*, 21, 17–30.
- McBride, J., and Derevensky, J. (2009). Internet gambling behaviour in a sample of online gamblers. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 7, 149–67.
- McCormick, J., Delfabbro, P. and Denson, L. (2011). Pathological gambling: Understanding the role of early trauma and psychological vulnerability. Paper presented at the 8th conference on prevalence, prevention, treatment and responsible gambling, Reykjavik, Iceland.

- McCown, W.G., and Howatt, W.A. (2007). *Treating gambling problems*. New York: John Wiley and Sons.
- Meerkamper, E. (2010). *Youth gambling 2.0. Understanding youth gambling, emerging technologies, and social platforms*. Paper presented at the Nova Scotia Gaming Corporation 6th Annual Responsible Gambling Conference, Halifax, Nova Scotia.
- Messerlian, C., Byrne, A., and Derevensky, J. (2004). Gambling, youth and the Internet: Should we be concerned? *Canadian Child and Adolescent Psychiatry Review*, 13(1), 3–6.
- Messerlian, C., and Derevensky, J. (2005). Youth gambling: A public health perspective. *Journal of Gambling Issues*, 14, 97–116.
- Messerlian, C., and Derevensky, J. (2006). Social marketing campaigns for youth gambling prevention: Lessons learned from youth. *International Journal of Mental Health*, 4, 294–306.
- Messerlian, C., and Derevensky, J. (2007). Evaluating the role of social marketing campaigns to prevent youth gambling problems: A qualitative study. *Canadian Journal of Public Health*, 98, 101–4.
- Messerlian, C., Derevensky, J., and Gupta, R. (2004). A public health perspective for youth gambling: A prevention and harm minimization framework. *International Gambling Studies*, 4(2), 147–60.
- Messerlian, C., Gillespie, M., and Derevensky, J. (2007). Beyond drugs and alcohol: Including gambling in our high-risk behavior framework. *Paediatrics and Child Health*, 12(3), 199–204.
- Meyer, G., Hayer, T. and Griffiths, M. (Eds.) (2009). *Problem gambling in Europe: Challenges, prevention and interventions*. New York: Springer.
- Monaghan, S., and Derevensky, J. (2008). A Critical Review of the Internet Gambling Literature: Some Policy Recommendations. Report prepared for the Nova Scotia Gaming Corporation.
- Monaghan, S., and Derevensky, J. (2008). An appraisal of the impact of the depiction of gambling in society on youth. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 6, 1557–74.
- Monaghan, S., Derevensky, J., and Sklar, A. (2008). Impact of gambling advertisements on children and adolescents: Policy recommendations to minimize harm. *International Gambling Studies*, 22, 252–74.
- Mooss, A. (2009). *Gambling behaviors among youth involved in juvenile and family courts*. Psychology Dissertations. Paper 63. Georgia State University.
- Najavits, L. M., Grymala, L. D., and George, B. (2003). Can advertising increase awareness of problem gambling: A statewide survey of impact. *Psychology of Addictive Behaviors*, 17, 324–27.
- National Research Council. (1999). *Pathological gambling: A critical review*. Washington, DC: National Academy Press.
- North American Training Institute. Kids Don't Gamble...Wanna Bet?—A curriculum for Grades 3–8. <https://nati.org/products/index.aspx?mode=descandid=28>.
- Nower, L., and Blaszczyński, A. (2004). A pathways approach to treating youth gamblers. In J. Derevensky and R. Gupta (Eds.), *Gambling problems in youth: Theoretical and applied perspectives*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

- Nower, L., Gupta, R., Blaszczyński, A., and Derevensky, J. (2004). Suicidality ideation and depression among youth gamblers: A preliminary examination of three studies. *International Gambling Studies*, 4(1), 69–80.
- Olason, D. T., Sigurdardottir, K. J. and Smari, J. (2006). Prevalence estimates of gambling participation and problem gambling among 16-18 year old students in Iceland: A comparison of the SOGS-RA and DSMIV-MR-J. *Journal of Gambling Studies*, 22(1), 23–39.
- Pagani, L., Derevensky, J., and Japel, C. (2009). Predicting gambling behavior in sixth grade from kindergarten. *Archives of Pediatric and Adolescent Medicine*, 163(3), 238–43.
- Pagani, L., Derevensky, J., and Japel, C. (2010). Does early childhood emotional distress predict later gambling behavior? *Canadian Journal of Psychiatry*, 55, 159–65.
- Pallesen, S., Molde, H., Arnestad, H., et al. (2007). Outcome of pharmacological treatments of pathological gambling: A review and meta-analysis. *Journal of Clinical Psychopharmacology*, 27, 357–64.
- Partucci, C. (August 2009). *The True Statistics of Sports Gambling*. [http:// www.articles-base.com/online-gambling-articles/the-true-statistics-ofsports-gambling-1097238.html](http://www.articles-base.com/online-gambling-articles/the-true-statistics-ofsports-gambling-1097238.html).
- Petry, N. (2005). *Pathological gambling: Etiology, comorbidity, and treatment*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Petry, N. (2006). Stages of change in treatment-seeking pathological gamblers. *Journal of Consulting Psychology*, 73, 312–22.
- Pew Research Center. (May 2006). Gambling: As the Take Rises, So Does Public Concern. Pew Research Social Trends Reports.
- Potenza, M. N. (2001). The neurobiology of pathological gambling. *Seminars in Clinical Neuropsychiatry*, 6, 217–26.
- Potenza, M. (2006). Should addictive disorders include non-substance related conditions? *Addiction*, 101(suppl 1), 142–51.
- Potenza, M. N., Fiellin, D. A., Heninger, G. R., Rounsaville, C. M., and Mazure, C. M. (2002). Gambling: An addictive behavior with health and primary care implications. *Journal of General Internal Medicine*, 17, 721–32.
- Potenza, M. N., Kosten, T. R., and Rounsaville, B. J. (2001). Pathological gambling. *Journal of the American Medical Association*, 286(2), 141–44.
- Potenza, M. N., Steinberg, M. A., McLaughlin, S. D., Wu, R., Rounsaville, B. J., and O'Malley, S. S. (2000). Illegal behaviors in problem gambling: Analysis of data from a gambling helpline. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 28, 389–403.
- Potenza, M. N., and Wexler, B. E. (2000). Magnetic resonance imaging used to study urges in pathological gamblers. *Report on Problem Gambling*, 1, 45–46.
- Potenza, M., Xian, H., Shah, K., Scherrer, J., and Eisen, S. A. (2005). Shared genetic contributions to pathological gambling and major depression in men. *Archives of General Psychiatry*, 62(9), 1015–21.
- Poulin, C. (2000). Problem gambling among adolescents in the Atlantic provinces of Canada. *Journal of Gambling Studies*, 16, 53–78.
- Poulin, C., and Elliot, D. (2007). *Student Drug Use Survey in the Atlantic Provinces: Atlantic Technical Report*. Halifax: Dalhousie University, Community Health and Epidemiology.

- Powell, G. J., Hardoon, K., Derevensky, J., and Gupta, R. (1999). Gambling and risk taking behavior of university students. *Substance Use and Misuse*, 34(8), 1167–84.
- Prochaska, J., and DiClemente, C. (1983). Stages and processes of selfchange of smoking: Toward an integrative model of change. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 51(3), 390–95.
- Productivity Commission. (1999). Australia's Gambling Industries. Report No. 10. Canberra: AusInfo.
- Productivity Commission. (2010). Gambling, Report No. 50. Canberra: AusInfo.
- Reith, G. (1999). *The age of chance in Western culture*. London: Routledge.
- Romer, D. (2010). Internet gambling grows among male youth ages 18 to 22. Gambling also increases in high school age female youth. Unpublished report. Преземено од <http://www.annenbergpublicpolicycenter.org/Downloads/Releases/ACI/Card%20Playing%202010%20Release%20final.pdf>.
- Rosenthal, R. J. (1987). The psychodynamics of pathological gambling: A review of the literature. In T. Galski (Ed.), *The handbook of pathological gambling*. Springfield, IL: Charles C Thomas.
- Rosenthal, R. J., and Rugle, L. J. (1994). A psychodynamic approach to treatment of pathological gambling: Part I, Achieving abstinence. *Journal of Gambling Studies*, 10, 21–42.
- Rugle, L., Derevensky, J., Gupta, R., Winters, K., and Stinchfield, R. (2001). The treatment of problem and pathological gamblers. Report prepared for the National Council for Problem Gambling, Center for Mental Health Services (CMHS) and the Substance Abuse Mental Health Services.
- Salzmann, M. (1982). Treatment of compulsive gambling. *British Journal of Psychiatry*, 66, 28–33.
- Schwartz, D. G. (2006). *Roll the bones: The history of gambling*. New York: Gotham Books.
- Sevigny, S., Cloutier, M., Pelletier, M., and Ladouceur, R. (2005). Internet gambling: Misleading payout rates during the “demo” period. *Computers in Human Behavior*, 21, 153–58.
- Shaffer, H. J., Hall, M. N., and Vander Bilt, J. (1997). Estimating the prevalence of disordered gambling in the United States and Canada: A metaanalysis. *American Journal of Public Health*, 89, 1369–76.
- Shaffer, H. J., LaBrie, R., and LaPlante, D. (2004). Laying the foundation for quantifying regional exposure to social phenomena: Considering the case of legalized gambling as a public health toxin. *Psychology of Addictive Behaviors*, 18, 40–48.
- Shaffer, H. J., LaBrie, R. A., LaPlante, D. A., Nelson, S. E., and Stanton, M. V. (2004). The road less travelled: Moving from distribution to determinants in the study of gambling epidemiology. *Canadian Journal of Psychiatry*, 49, 504–16.
- Shaffer, H. J., LaBrie, R., Scanlon, K. M. and Cummings, T. N. (1994). Pathological gambling among adolescents: Massachusetts Gambling Screen (MAGS). *Journal of Gambling Studies*, 10, 339–62.
- Shaffer, H. J., and Martin, R. (2011). Disordered gambling: Etiology, trajectory, and clinical considerations. *Annual Review of Clinical Psychology*, 7, 483–510.
- Shead, N. W., Derevensky, J., and Meerkamper, E. (2011). Your mother should know: A comparison of maternal and paternal attitudes and behaviors related to gambling

- among their adolescent children. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 9, 264–75.
- Shead, N. W., Derevensky, J., and Gupta, R. (2010). Risk and protective factors associated with youth problem gambling. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 22(1), 39–58.
- Sklar, A., Gupta, R., and Derevensky, J. (2010). Binge gambling behaviors reported by youth in a residential drug treatment setting: A qualitative investigation. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 22(1), 153–62.
- Sklar, A., and Derevensky, J. (2010). Way to play: Analyzing gambling ads for their appeal to underage youth. *Canadian Journal of Communication*, 35(4), 533–54.
- Slutske, W. (2006). Natural recovery and treatment-seeking in pathological gambling: Results of two U.S. national surveys. *American Journal of Psychiatry*, 163, 297–302.
- Slutske, W., Caspi, A., Moffitt, T., and Poulton, R. (2005). Personality and problem gambling: A prospective study of a birth cohort of young adults. *Archives of General Psychiatry*, 62(7), 769–75.
- Slutske, W. S., Eisen, S., True, W. R., Lyons, M. J., Goldberg, J., and Tsuang, M. (2000). Common genetic vulnerability for pathological gambling and alcohol dependence in men. *Archives of General Psychiatry*, 57, 666–73.
- Slutske, W., Eisen, S., Xian, H., True, W., Lyons, M., Goldberg, J., and Tsuang, M. (2001). A twin study of the association between pathological gambling and antisocial personality disorder. *Journal of Abnormal Psychology*, 110(2), 297–308.
- Slutske, W. S., Zhu, G., Meier, M. H., and Martin, N. G. (2010). Genetic and environmental influences on disordered gambling in men and women. *Archives of General Psychiatry*, 67(6), 624–30.
- Steinberg, M. (1997). *Connecticut high school problem gambling surveys 1989 and 1996*. Guilford, CT: Connecticut Council on Problem Gambling.
- Ste-Marie, C., Gupta, R., and Derevensky, J. (2002). Anxiety and social stress related to adolescent gambling behavior. *International Gambling Studies*, 2(1), 123–41.
- Ste-Marie, C., Gupta, R., and Derevensky, J. (2006). Anxiety and social stress related to adolescent gambling behavior and substance use. *Journal of Child and Adolescent Substance Abuse*, 16(4), 55–74.
- St-Pierre, R., Derevensky, J., Gupta, R., and Martin, I. (2011). Preventing lottery ticket sales to minors: Factors influencing retailers' compliance behavior. *International Gambling Studies*, 11, 173–92.
- Stewart, D. O. (May 2011). Online Gambling Five Years After UIGEA. American Gambling Association White Paper.
- Stewart, S. H., Kushner, M. G. (2003). Recent research on the comorbidity of alcoholism and pathological gambling. *Alcoholism Clinical and Experimental Research*, 27(2), 285–91.
- Stinchfield, R. (2000). Gambling and correlates of gambling among Minnesota public school students. *Journal of Gambling Studies*, 16, 153–73.
- Stinchfield R. (2001). A comparison of gambling among Minnesota public school students in 1992, 1995 and 1998. *Journal of Gambling Studies*, 17(4), 273–96.
- Stinchfield, R. (2001). Reliability, validity, and classification accuracy of the South Oaks Gambling Screen (SOGS). *Addictive Behaviors*, 27, 1–19.

- Stockwell, T., Gruenewald, P. J., Toumbourou, J. W. (2005). *Preventing harmful substance use: The evidence base for policy and practice*. New York: Wiley.
- Temcheff, C., Derevensky, J., and Paskus, T. (2011). Pathological and disordered gambling: A comparison of the DSM-IV and DSM-V criteria. *International Gambling Studies*, 11, 213–20.
- Thompson, W. (2001). *Gambling in America: An encyclopedia of history, issues and society*. California: ABC-CLIO.
- Toneatto, T. (1999). Cognitive psychopathology of problem gambling. *Substance Use and Misuse*, 34, 1593–604.
- Toneatto, T. (2002). Cognitive therapy for problem gambling. *Cognitive and Behavioral Practice*, 9, 191–99.
- Toneatto, T., and Ladouceur, R. (2003). Treatment of pathological gambling: A critical review of the literature. *Psychology of Addictive Behaviors*, 17, 284–92.
- Turchi, R. M., and Derevensky, J. (2006). Youth gambling: Not a safe bet. *Current Opinions in Pediatrics*, 18(4), 454–58.
- Turner, N. E., Macdonald, J., and Somerset, M. (2008). Life skills, mathematical reasoning and critical thinking: A curriculum for the prevention of problem gambling. *Journal of Gambling Studies*, 24(3), 367–80.
- Vachon, D., and Bagby, R. (2009). Pathological gambling subtypes. *Psychological Assessment*, 21, 608–15.
- van Hamel, A., Derevensky, J., Dickson, L., and Gupta, R. (2007). Adolescent gambling and coping within a generalized high-risk behaviour framework. *Journal of Gambling Studies*, 23(4), 377–93.
- Vitaro, F., Arseneault, L., and Tremblay, R. (1999). Impulsivity predicts problem gambling in low SES adolescent males. *Addiction*, 94(4), 565–75.
- Vitaro, F., Brendgen, M., Ladouceur, R., and Tremblay, R. E. (2001). Gambling, delinquency, and drug use during adolescence: Mutual influences and common risk factors. *Journal of Gambling Studies*, 17(3), 171–90.
- Vitaro, F., Ladouceur, R., and Bujold, A. (1996). Predictive and concurrent correlates of gambling in early adolescent boys. *Journal of Early Adolescence*, 16, 211–28.
- Vitaro, F., Wanner, B., Ladouceur, R., Brendgen, M., and Trembay, R. E. (2004). Trajectories of gambling during adolescence. *Journal of Gambling Studies*, 20, 47–69.
- Volberg, R. (2002). The epidemiology of pathological gambling. *Psychiatric Annals*, 32(3), 171–78.
- Volberg, R., Gupta, R., Griffiths, M., Olason, D., and Delfabbro, P. (2010). An international perspective on youth gambling prevalence studies. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 22, 3–38.
- Walker, M. B. (1993). Treatment strategies for problem gambling: A review of effectiveness. In W. Eadington and J. Cornelius (Eds.), *Gambling behavior and problem gambling*. Reno, NV: Institute for the Study of Gambling and Commercial Gaming.
- Welte J. W., Barnes, G. M., Tidwell, M. O., and Hoffman, J. H. (2008). The prevalence of problem gambling among U.S. adolescents and young adults: Results from a national survey. *Journal of Gambling Studies*, 24, 119–33.

- Welte, J. W., Barnes, G. M., Tidwell, M. O., and Hoffman, J. H. (2009). The association of form of gambling with problem gambling among American youth. *Psychology of Addictive Behaviors*, 23, 105–12.
- Welte, J. W., Barnes, G. M., Tidwell, M. O., and Hoffman, J. H. (2011). Gambling and problem gambling across the lifespan. *Journal of Gambling Studies*, 27, 49–61.
- Welte J.W., Barnes, G.M., Wieczorek, W.F., Tidwell, M.C., and Parker, J. (2001). Alcohol and gambling pathology among U.S. adults: prevalence, demographic patterns and comorbidity. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 62(5), 706–12.
- Welte, J. W., Barnes, G. M., Wieczorek, W., Tidwell, M. C., and Parker, J. (2002). Gambling participation in the U.S. Results from a national survey. *Journal of Gambling Studies*, 18(4), 313–37.
- Welte, J. W., Barnes, G. M., Wieczorek, W., Tidwell, M., and Parker, J. (2004). Risk factors for pathological gambling. *Addictive Behaviors*, 29(2), 323–35.
- Wiebe J., Wynne, H., Stinchfield, R., and Tremblay, J. (2005). Measuring problem gambling in adolescent populations: Phase I report. Canadian Centre on Substance Abuse.
- Wiebe J., Wynne, H., Stinchfield, R., and Tremblay, J. (2007). The Canadian Adolescent Gambling Inventory (CAGI): Phase II Final Report. Canadian Centre on Substance Abuse, Достапно на: <http://www.gamblingresearch.org>.
- Williams, R. J., Connolly, D., Wood, R. T., Currie, S. and Davis, R. M. (2004). Program findings that inform curriculum development for the prevention of problem gambling. *Gambling Research*, 16, 47–69.
- Williams, R.J., Simpson, R.I., and West, B. (2007). Prevention of problem gambling. In G. Smith, D.C. Hodgins and R.J. Williams (Eds.). *Research and measurement issues in gambling studies*. New York: Academic Press.
- Williams, R.J., Wood, R.T., and Currie, S. (2010). “Stacked Deck”: *An effective high school curriculum to prevent problem gambling*. Lethbridge: Authors.
- Winters, K. C., and Anderson, N. (2000). Gambling involvement and drug use among adolescents. *Journal of Gambling Studies*, 16, 175–98.
- Winters, K.C., Stinchfield, R., and Fulkerson, J. (1993). Patterns and characteristics of adolescent gambling. *Journal of Gambling Studies*, 9(4), 371–86.
- Wittkowski, D. (2011). Trump Taj Mahal is giving away \$25,000 worth of plastic surgery. Retrieved from: http://www.pressofatlanticcity.com/news/breaking/trump-taj-mahal-is-giving-away-worth-of-plastic-surgery/article_d7a03018-eab3-11e0-960a-001cc4c03286.html.
- Wood, R., and Williams, R. (2009). *Internet gambling: Prevalence, patterns, problems, and policy options*. Guelph, Ontario: Ontario Problem Gambling Research Center.
- World Health Organization. (1990). *International classification of diseases (ICD-10)*. Geneva: World Health Organization.
- Wynne, H., Smith, G., and Jacobs, D. (1996). *Adolescent gambling and problem gambling in Alberta*. Alberta Alcohol and Drug Abuse Commission.
- Young, M., Tyler, B., and Lee, W. (2007). Destination-style gambling—A review of the literature concerning the reduction of problem gambling and related social harm through the consolidation of gambling supply structures. Report prepared for the Department of Justice, Victoria Government.

БЛАГОДАРНОСТ

Упатувам благодарност до моите многубројни колеги, ги има и премногу за да ги споменам сите овде, а кои на многу начини и постојано ми помагале и кои се имаат посветено на научни истражувања и потраги кои придонесоа да се создаде основата за оваа книга. До д-р Дуранд Џејкобс, д-р Хенри Лезјур, д-р Хауард Шафер, д-р Марк Грифитс и до д-р Харолд Вин, вистински пионери во областа студии за коцкањето: ви благодарам за поддршката и за многубројните скапоцени сугестии низ годините. Особено сакам да ѝ се заблагодарам на д-р Рина Гупта, моја пријателка и колешка, за многубројните години соработка и длабоки истражувања и клинички согледувања.

Би сакал да се заблагодарам и на моите многубројни колеги, на студентите на докторски и на постдокторски студии, на помошниците во истражувања, сите тие кои имаа суштествена улога, кои помогнаа нашите истражувања да се насочат кон утврдувањето детерминанти на проблематичното коцкање. Сите вработени од Меѓународниот центар за младински коцкарски проблеми и високоризични однесувања при Универзитетот Мекгил над две децении посветено и неуморно работат кон тоа, подобро и подлабоко да го сфатиме однесувањето на адолесцентите во однос на коцкањето. Овие посветени професионалци со својата скапоцена експертиза учествуваа во нашите многубројни истражувачки проекти и во осмислувањето на нашите програми за превенција, инаку добитници на награда, а имаа и многу важна улога во обликувањето на нашите иницијативи за лекување. Да не беше нивната помош, не ќе можеше да се реализира голем дел од активностите и од достигнувањата на центарот.

Особено сум ѝ благодарен на мојата сопруга Линет, која мина многубројни часови и викенди вредно уредувајќи ги многуте верзии

на книгава, при што пронаоѓаше силни и слаби страни и ми даваше бесценета поддршка. Да не беа нејзината поддршка, проникливост и охрабрувања, сигурно никогаш немаше да се заврши оваа книга. Благодарен сум ѝ исто така и на ќерка ми Викторија, која исто така жртвуваше време со семејството во текот на овој проект: благодарам за поддршката.

Моите колеги и јас над дваесет години се обидуваме да ги посветиме нашите истражувања и програми за превенција и за лекување на тоа да им помагаме на сите оние кои имаат потреба од помош и да влијаеме врз општествените политики. Упатувам благодарност до многубројните млади кои не само што учествуваа во нашите истражувања и клинички проекти туку и ми помогнаа со одлични согледувања за оваа зависност.

ЗА АВТОРОТ

Џефри Л. Деревенски е професор и директор на едукации во Програмата за училишна психологија/Применета детска психологија, професор по психијатрија и кодиректор на Меѓународниот центар за младински коцкарски проблеми и високоризични однесувања при Универзитетот Мекгил во Монреал.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

794.9-053.6:159.922.8(07)

159.922.8:794.9-053.6(07)

316.622:316.346.32-053.6(07)

ДЕРЕВЕНСКИ, Џефри Л.

Младите и игрите на среќа : како да се разбере епидемијата во пораст / [Џефри Л. Деревенски ; [уредник] Александар Алексовски ; превод од англиски јазик Весна Ликар]. - Скопје : Дидакта Нова, 2024. - 239 стр. : илустр. ; 21 см

Превод на делото: Teen gambling : Understanding A Growing Epidemic / Jeffrey L. Derevensky. - Фусноти кон текстот. - За авторот: стр. 239. - Библиографија: стр. 221-223

ISBN 978-608-5060-00-9

а) Игри на среќа -- Адолесценти -- Зависности -- Превенција б) Социјална психологија -- Социологија на адолесцентите

COBISS.MK-ID 64333061

Џефри Л. Деревенски

МЛАДИТЕ И ИГРИТЕ НА СРЕКА

Коцкањето, што некогаш се сметало дека е строго активност за возрасни, стана сè попопуларна забава меѓу адолесцентите. Без разлика дали станува збор за обложување на игри со лични вештини, покер меѓу пријатели, уплатување лото, спортско обложување, коцкање во казино или коцкање преку интернет, неговата популарност меѓу младите е во пораст. Голем број адолесценти остануваат активно вклучени во речиси сите форми на регулирани и нерегулирани активности на коцкање и покрај старосните ограничувања. Врз основа на сè поголем број докази, оваа книга обезбедува подобро разбирање на нашето сегашно знаење за причините и степе- нот на проблемите со коцкањето кај младите.

Користејќи примери од реалниот живот, Деревенски покажува како адолесцентите добиваат пристап до коцкарски активности, кои прашања произлегуваат од тие активности и алатките што ги имаме на располагање за процена на проблематичните коцкање кај младите. Тој дава јасни и практични стратегии за превенција и третман на младите со проблеми со коцкањето и го посочува патот до разбирање на обемот и последиците од овозможувањето на коцкањето кај младите.